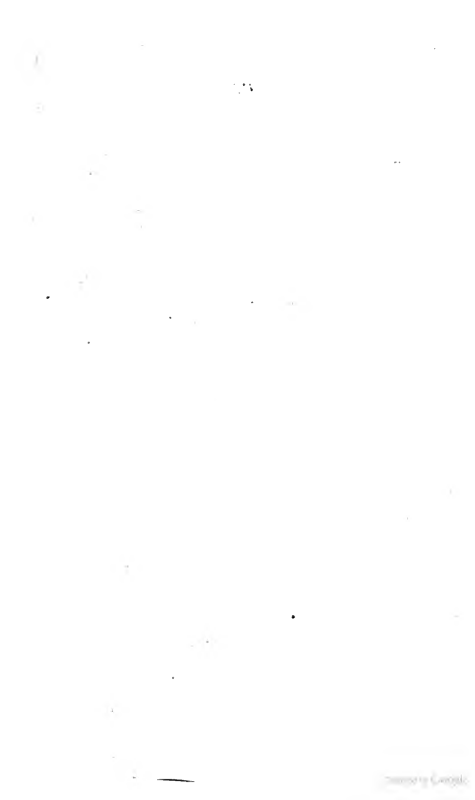

RATIONALISME EN LIBERALISME

BESCHOUWD IN HUNNE

BEGINSELEN EN GEVOLGEN

EN HUNNE

VERHOUDING TOT DE KATHOLIEKE KERK.

DOOR

A. V.. G.....

Schrijver van „het Christendom en de Staat in onzen tijd.”

Le libéralisme est en essence la libre pensée.

M. LAURENT, Prof. à l'Univ. de Gand.

Le libéralisme est le rationalisme d'état.

M. le comte DUVAL DE BEAULIEU.

De Paus kan en moet zich niet verzoenen met
het-liberalisme noch met hetzelfde tot een verge-
lijk overgaan.

PIUS IX.

1865.

'S BOSCH,

P. N. VERHOEVEN.

Drukker en Boekhandelaar voor Z. H. Paus Pius IX.

I N H O U D.

	Bladz.
Voorrede	1
I. Wat het liberalisme niet is	10
II. Het rationalisme	18
III. Het rationalisme tegenover het geloof.	24
Bijvoegsel bij het derde hoofdstuk	36
IV. De waarheid volgens het ongeloofig rationalisme	40
V. Het rationalisme overgebracht op den Staat door het liberalisme.	54
VI. Het liberalisme moet intolerant zijn	71
VII. Het katholicisme kan tolerant zijn	84
VIII. Het ideaal van de verhouding tusschen Kerk en Staat.	96
IX. Over het gematigd liberalisme	112
Bijvoegsel bij het negende hoofdstuk.	130
X. Het hedendaagsch liberalisme beschouwd in verband met de romeinsche kwestie.	155
XI. De woorden <i>liberaal</i> en <i>liberalisme</i>	162
XII. Het goede element in de liberale rigting.	170
XIII. De liberale rigting in de politiek	176

INHOUD.

	Bladz.
XIV. De heidensche vrijheid en de Christelijke vrijheid .	183
XV. Het liberalisme in Nederland .	191
XVI. De Staat eene machine en de Staat een ligchaam .	199
XVII. Eene omverwerping die de orde handhaaft .	208
XVIII. De traditie in de Staatskunde .	215
XIX. De oorsprong van het liberalisme .	225
XX. De klerikalen en de liberalen .	232
XXI. De liberale Staat .	249

VOORREDE.

Miskend, gedwarsboomd, vervolgd te worden door zijne medemenschen, is voorwaar eene zware beproeving die menigeen in den strijd des levens ondervindt. Maar hier-tegen kan de mensch nog met gelijke krachten strij-den. Wordt hij echter wederstreefd en gezocht door den Staat en deszelfs gezagvoerders, dan heeft hij eene te groote overmagt tegen zich, om met eenig vertrouwen te kunnen worstelen: hij wordt zonder twijfel verdrukt. Echter één verdediger blijft hem over in den aangeboren regtszin der menschen die partij trekt voor den zwakke tegen den magtigen verdrukker, en dezen onder den donderslag van het veroordeelend vonnis verplettert.

Maar wordt de zwakke vervolgd onder de valsche aan-tijging dat hij zelf een verdrukker wil zijn en overheer-scher van anderen; huichelt de vervolger eene edelmoedig-heid en welwillendheid waardoor hij den schijn aanneemt geen onregt aan te doen, maar dit van zich af te weren; slaagt hij er in zijn boos opzet te verbergen en de groote menigte te doen gelooven aan zijne voorgewende onschuld en aan zijne gehuichelde gevoelens van welmee-nendheid jegens zijn slagtoffer: dan blijft er voor den ramp-zalige niets anders over dan te lijden en te zuchten en, in stilte, van een hooger Wezen de verlossing te verbei-den welke de wereld hem weigert. Dusdanig was het lot dat de Zaligmaker zich verkoos, die in Zijne einde-

looze liefde besloten hebbende door het volmaakte offer van zich zelven het grootste bewijs Zijner liefde ons te geven, in Zijne oneindige wijsheid geen beter middel wist te vinden om zich geheel op te offeren en te vernietigen, dan tot den dood toe gezocht en vervolgd te worden als een eierzuchtige door de opperste magten der aarde, die hunne onschuld, ja zelfs hunne belangstelling met dat gevolg wisten voort te wenden, dat hun de groote hoop geloofde. De ellendeling die hem verraadde leverde hem over met een vriendschapskus; de overpriesters vroagen voor hem den kruisdood als eene welverdiende straf voor Zijne heerschzucht; de regter die Hem geeselde sprak in één adem het vonnis en de bekentenis Zijner onschuld uit; en eene poos later wiesch hij zijne handen ten teeken dat hij geene schuld had aan den dood van een man, dien hij ter dood verwees.

De vervolging welke thans de Katholieke Kerk ondervindt, heeft in menig opzigt groote overeenkomst met deze vervolging van den Heiland. Of wordt in onze tijden van vrijheid en verdraagzaamheid deze kerk niet hevig vervolgd? Haar opperpriester is van het erfgoed beroofd dat zijne voorgangers na een eeuwenlang bezit hem hadden nagelaten. Hij moet bestaan van de aalmoes die de liefde en het medelijden zijner kinderen hem toezenden en die hem door zijne vijanden misgund wordt. Duizenden verheugen zich bij voorbaat in zijn aanstaanden dood; welk oogenblik zij, door hunnen haat verblind, telkens genaderd meenen. En wie weet of de sluipmoordenaar zijn dolk niet geslepen en zijne bus niet geladen heeft om bij de eerste ontmoeting den eerbiedwaardigen grijsaard den dood in het hart te jagen? Talrijke bisschoppen zijn verwijderd van hunne kudden, en zuchten in de gevangenis of treuren in ballingschap. Duizende en duizende Godgewijde jongelingen en maagden zijn aan de schuilplaats hunner onschuld ontrukkt en zwerven rond, nog meer gepijnigd door het zielewee dan door den nood des ligchaams. Buiten

Italië wordt de kerk met minder driest geweld maar met grooter arglistigheid vervolgd. Er is geen land in Europa waar niet een of ander der meest gelezen dagbladen elken morgen aan zijne lezers eenigen spot of laster aanbiedt tegen de instellingen, dezer kerk of hare bedienaren. Overal gluurt op haar een argwanend oog om eenig smetje te bespeuren en het door een vergrootglas aan een iegelijk te zien te geven. Het eene regt na het andere wordt haar ontnomen. Hare bedienaren en verdedigers worden als akelige spoken afgeschilderd, verguisd en aan den hoon van het gespuis der straten prijs gegeven. Wie haar minacht wordt als een verlichte, wie haar vloekt als een stoutmoedige aangemerkt. De liefdegiften harer getrouwen worden dikwijls bemoeijelijkt en ver hinderd; en wat de verloopene eeuwen van geloof en godsvrucht haar hadden gemaakt, wordt thans beschouwd als een roof op het nationaal vermogen gepleegd, en haar ontnomen. Het schijnt dat in den raad harer vijanden het vonnis tegen haar is uitgesproken dat volgens den profeet weleer tegen haren Goddelijken Insteller werd geveld. »Laat ons den boom met zijne vrucht verderven, laat ons hem uitroeijen uit het land der levenden en dat zijn naam niet meer genoemd worde: eradamus eum de terra viventium et nomen ejus non memoretur amplius." (Jerem. XI: 19.)

En wie zijn het die deze kerk van Christus zoo woedend vervolgen? Het zijn geene Nero's wier naam het teeken der bloeddorstigheid is. Het zijn geene volgelingen der bekende ketterhoofden, die tot de ondermijning der Katholieke kerk schenen geboren te zijn. Het zijn mannen die de vrijheid tot leus hebben verkoren, die vrijheid van godsdienst en algemeene verdraagzaamheid belijden; die niet anders schijnen te beoogen dan eene vrije kerk in een vrijen staat te stichten; met één woord, het zijn mannen die zich den naam van *liberalen* hebben gegeven.

En waarom vervolgen zij de kerk? Och, zoo gij hen gelooft, niet omdat zij de grijze moederkerk haten;

veel minder omdat zij de volken van hunne voorvaderlijke godsdienst willen berooven; maar zeggen zij, omdat die kerk staat onder de leiding eener hierarchie, die, met eene onuitroeibare heerschzucht behebt, aan den keizer niet wil geven wat des keizers is, maar er steeds op uit is, om elke magt, ook die des Staats, aan zich dienstbaar te maken en te onderwerpen, en eindelijk het geheele menschelijk geslacht te verdrukken en te verlagen. Eene dergelijke beschuldiging werd ook tegen den Insteller der kerk gedaan. Hij verleidt het volk; hij weigert aan Caesar den cijnspenning te betalen, hij wil zich zelven tot koning maken.

Deze vervolging der Katholieke kerk heeft ons reeds sedert lang diep in het hart gegrepen; maar vooral heeft ons de lastering gegriefd dat de bruid van den nederigen Christus, die zich door de vlugt onttrok aan de menigte welke hem tot koning wilde verheffen, thans de zorg voor het rijk der hemelen zoude ter zijde stellen om naar een aardsch koninkrijk te streven. Boven mate heeft ons de huichelarij der hedendaagsche kerkvervolgers verbitterd, die beweren dat zij de kerk, die zij ten ondergang toe verdrukken en vervolgen, vrij en onafhankelijk willen maken.

Aan deze gemoedsgesteldheid is de oorsprong van dit werk toe te schrijven.

Wij willen hier naar de geheime drijfveer der vervolging zoeken; wij willen de opregtheid der verzekering toetsen, dat de vervolgers het goed meenen met de vrijheid der kerk en zien of zij van hun standpunt verdraagzaam kunnen zijn; met één woord, wij willen de *begin-selen* en de *strekking* van het zoogenaamd liberalisme onzer dagen opsporen en beoordeelen. Daarneven willen wij de Katholieke leering over de roeping van den Staat en zijne verhouding tot de kerk stellen ten einde op deze wijze overtuigend aan te toonen dat de Staat niets van de kerk heeft te vreezen, omdat zij niets vordert dat niet allezins billijk is en met de welbegrepene eischen van

vrijheid en vooruitgang niet strookt. Wij willen eindelijk de gevolgen van het liberalisme voor den staat zelf berekenen om te antwoorden op de meermalen geuite bewering dat alleen van de zoogenaamde liberale politiek de Staat zijne hoogste volmaaktheid kan hopen.

Maar, vraagt ons welligt iemand, bestrijdt gij elk liberalisme, ook het Nederlandsche? en zoo ja: hoe kunt gij uitgaan van de onderstelling dat het liberalisme vervolgziek is, dewijl het integendeel in Nederland zich kenmerkt door gelijk regt aan allen te verzekeren? Wij antwoorden:

Wij bestrijden niet *alle* liberale rigting; maar wat wij bestrijden is steeds door ons met opzet het *hedendaagsch* liberalisme genoemd. Wij maken onderscheid tusschen liberalen en liberalen, tusschen een liberalisme van vroeger en een liberalisme van onze dagen. Het eerste is de politiek van regt voor allen, van vrijheid voor een ieder in het bijzonder en voor elk genootschap dat een eerlijk doel beoogt. Het is in den waren zin des woords eene milde politiek die de bemoeijingen van den staat zoo ver mogelijk beperkt om aan de werkzaamheid der burgers en vereenigingen een wijden kring over te laten. Zij stelt zich boven alle partijen, vereenzelvigd zich met geene, bestrijdt er ook geene, tenzij die, welke de anderen zoekt te verslinden. Bewegen zich onze liberalen in deze rigting, dan behoeven zij zich niets van hetgeen wij schrijven aan te trekken; want niets is tegen hen door ons geschreven. Of zij zich echter *altijd* in die rigting bewogen hebben, en of althans hunne *beginselen* hen niet eerlang in eene tegenovergestelde rigting zullen sturen, is eene vraag die elk nadenkend Katholiek met angst zich doet en tot wier oplossing de lezer in dit geschrift eenige gegevens zal vinden. Maar al ware ook het hedendaagsch liberalisme op onzen vaderlandschen bodem nog niet inheemsch, dan zoude het nog de moeite wel waard zijn om het lezend publiek over een stelsel te onderhouden, dat een groot gedeelte van Europa in rep en roer

brengt en dat, tot onze grenzen genaderd, ons minstens van nabij bedreigt. Er bestaat thans door het menigvuldig verkeer eene solidariteit tusschen alle landen van ons werelddeel, en wat elders schokt zal hier doen trillen. Afgezien van onze staatsmannen, zijn er in ons vaderland niet velen die met het buitenlandsch liberalisme hoog ingenomen zijn? Men denke aan zoo vele dagbladen die de handelingen der liberalen immer lofprijzen, en hunne slagtoffers hier te lande helpen verguizen. Men vergete zoo ligt niet wat in 1861 bij gelegenheid eener kerkelijke kwestie ten onzent is geschreven: toen is het gebleken dat de Cavour's en de Frère's onder de Nederlanders hunne gelijken konden vinden. Eene waarschuwing moet in tijds worden gegeven om nuttig te zijn, vooral tegen het liberalisme dat ongemerkt van de gemoederen zich meester maakt en zeer moeilijk de plaats ontruimt die het eens heeft ingenomen. Het heeft te veel schijn van waarheid en billijkheid over zich, om anders dan in zijne noodlottige gevolgen, gelijk het is, door velen erkend te worden.

Wij wenschen dat deze bladzijden onder de oogen komen niet slechts der liberalen, maar evenzeer van vele katholieke staatsmannen, die, gelijk wij, de kerk van harte liefhebben. Sommigen hunner, hoe ook afkeerig van de buitensporigheden van het hedendaagsche liberalisme, schroomen echter zich, als staatkundigen, katholiek te noemen. — Zij noemen zich veel liever liberalen of liberale katholieken. Wij hopen hen te overtuigen dat het liberale stelsel niets anders is dan *eene groote ketterij, door de kracht en den invloed van den Staat voortgeplant en gehandhaafd*. Waarom zich dan tegenover de liberalen niet katholiek genoemd gelijk zij zich katholiek noemen tegenover de protestanten? Welligt vreezen zij hetatholicisme met de staatkunde te vermengen. Maar in ons geval beteekent katholiek staatsman niets anders dan iemand, die belet dat de Staat de grenzen zijner bevoegdheid overschrijde om de kerk te ver-

volgen die hij de roeping heeft om vrij te laten. Zijn wij als katholieken gebonden ons geloof en onze kerk voor te staan tegen alle hunne aanvallers: veel meer moeten wij ze ter zijde staan tegen den Staat, vooral dan als wij aan zijn bestuur deelnemen.

Doch wij vreezen dat vele katholieken die zich liberalen of ook liberale katholieken willen laten noemen, door een verkeerd begrip van het liberalisme misleid zijn. Dat *liberaal katholiek* kan niets anders aanduiden dan én liberaal én katholiek tegelijk te willen zijn. Is dit mogelijk, althans in den nieuwen zin van het woord *liberaal*? Wij gelooven het niet: zóó dat liberale katholieken noch het een noch het ander zijn en weldra uitsluitend liberaal zullen worden ophoudende katholiek te zijn.

Sommigen noemen zich liberale katholieken om te kennen te geven dat zij verdraagzaamheid en regt voor allen willen. Aan dezen hopen wij te betoogen dat het liberalisme zeer onverdraagzaam is en een groot onregt voor velen beoogt; zoodat men geen ongelukkiger woord kan kiezen om zijne verdraagzaamheid te kennen te geven dan het woord liberaal. Doch het ergste van alles is, dat deze Staatsmannen niet inzien, dat zij, zich liberale Katholieken noemende tot teeken hunner verdraagzaamheid, daarmede het katholicisme een slag in het aangezicht geven. Immers zij schijnen daardoor aan te duiden dat het katholicisme op zich zelf genomen onverdraagzaam, exkluzief, partijdig is, dat iemand die zonder meer zich katholiek noemt, noodzakelijkerwijze een verdrukker van andersgezinden moet wezen. Voorzeker eene groote dwaling en eene zware beleediging, der kerke aangedaan, die zij voor de onfeilbare kerk van Christus houden. De lofredenaars van den nieuwen staat van zaken klagen over ons, voorstanders van het oude katholicisme, dat wij onzen tijd niet begrijpen. Maar met veel meer redenen kunnen wij klagen over hen dat zij het katholicisme niet kennen, dat, oud zijnde en alom ver-

spread, veel gemakkelijker te kennen is dan eene politiek van gisteren, welke nog in haren staat van wording verkeert gelijk eene ongeboren vrucht. Aan dezen en aan de katholieken die niet dan binnensmonds durven bekennen dat zij katholiek zijn, wenschen wij te doen zien wát de katholieke leer aan den modernen Staat toegeeft; wát zij van elken Staat ook van den modernen vordert. Wij aarzelen niet een beroep te doen op de regtzinnigheid der anti-katholieke liberalen, ten einde zij zelven oordeelen of die kerk iets anders vraagt dan regt en billijkheid. Aan de liberale katholieken wenschen wij het eens regt duidelijk te maken dat de katholieke leer in volkomen harmonie is met hetgeen in de nieuwere staatkunde in den waren zin des woords liberaal is. Het woord katholiek duldt geene bijvoegsels. Wil men onder een godsdienstig of kerkelijk oogpunt iets meer zijn dan katholiek, dan is men minder dan katholiek of in het geheel geen katholiek meer. Verstaat men echter onder katholiek iets anders dan een godsdienstig geloof of eene kerkelijke vereeniging; wil men daarmee eene politieke partij te kennen geven, dan maakt men misbruik van een heilig woord. Want niemand was ooit katholiek omdat hij een bepaald staatkundig stelsel volgde. Aan geene *partij* past de naam katholiek dien onze vaderen gebruikten om zich te verzetten tegen alle scheuringen en ketterijen, dat is, tegen alle partijen. Men beware dus onzen eernaam van katholiek, waarop wij roemen, voor alle verbastering, met hem niet aan eene enge, kleingeestige politieke partij te geven. Wil men de regten der katholieke kerk verdedigen, zoo als dit elken welmeenenden katholiek betaamt, men doe dit in onzen modernen staat, niet uit partijdigheid, niet met krenking van andermans regten, niet op die eigenbaatzuchtige wijze waarop partijmannen met verdrukking van anderen willen komen tot de alleenheerschappij: men verdedige de kerk omdat zij uit haren aard een onverletbaar regt van bestaan en handelen heeft, dat ook door de moderne constitutiën erkend

wordt. Men zij dan in het staatkundige verdediger van regt en billijkheid voor allen zonder onderscheid: men zij in het godsdienstige en het kerkelijke katholiek, en alleen katholiek. Christianus mihi nomen, Catholicus cognomen.

Moge dit onder Gods zegen de vrucht zijn van het werk, dat wij, verlegen met zijne onvolkomenheid, maar met vol vertrouwen op de deugdelijkheid der zaak, die het bepleit, aan de lezing zoo wel der staatkundigen als der katholieke godgeleerden aanbieden!

EERSTE HOOFDSTUK.

WAT HET LIBERALISME NIET IS.

Om elk misverstand voor te komen, willen wij eerst verklaren wat naar onze opvatting het liberalisme niet is, alvorens wij zeggen wat het is. Maar dewijl men van een geheel onbekend voorwerp geenszins kan weten wat het niet is, moeten wij eerst de eene of andere eigenschap aanmerken, waardoor volgens aller bekentenis het liberalisme zich onderscheidt.

Het liberalisme is bepaald een nieuw staatkundig stelsel of wijze van den Staat te besturen. Vandaar dat tegenover het liberalisme het zoogenaamd *ancien régime* of de oude wijze van den Staat te besturen gesteld wordt. Vandaar dat men den Staat volgens het liberalisme ingerigt en bestuurd den *modern* Staat noemt. Zóó nieuw is het staatkundig stelsel van het liberalisme, dat men dag en datum weet aan te wijzen waarop het begonnen is ingevoerd te worden. Het jaar 1789, het jaar van het begin der groote fransche revolutie, is het geboortjaar van het liberalisme en de aanvang van het nieuwe tijdvak in de geschiedenis. Bijgevolg wat in den *modern* Staat zoowel als in het *ancien régime* gevonden wordt, of althans met dit niet in strijd is, kan het wezen van het liberalisme niet daarstellen.

Derhalve stellen velen ten onregte het wezen van het liberalisme in de afschaffing der privilegiën of in de ge-

lijkheid van allen voor de wet. Immers deze gelijkheid van allen is ook in den modernen Staat meer denkbeeldig dan werkelijk. Geen vierde gedeelte van het volk in een modernen Staat heeft b. v. het staatkundig regt van de verkiezingen. Het onderscheid tusschen het oude en het nieuwe stelsel bestaat slechts daarin dat men weleer politieke regten toekende aan den adel, aan de Kerk, aan de corporatiën, aan de steden, en dat men ze thans verleent aan het kapitaal of den rijkdom.

Ook bestaan er nog privilegiën onder het nieuwe regeringsstelsel. Wel is waar is de strekking tegenwoordig om alle ongelijkheden te vereffenen, en het is veel moeilijker dan weleer gunsten en privilegiën te bekomen. Maar het zoude eene groote onbillijkheid zijn den ouden tijd te beschuldigen van in het verleenen van gunsten willekeurig te zijn te werk gegaan. Ook toen gold de leering dat eene wet om wet te zijn allen gelijkelijk moet verbinden: privilegiën werden slechts om bijzondere *redenen* vergund, en het werd als een inbreuk op de distributieve regtvaardigheid beschouwd uit louter gunstbetoon iemand een voorregt te schenken. Wel deed de fransche revolutie hare intrede in de wereld met de afschaffing der privilegiën, en de liberalen zijn tot op onzen tijd hierin hare getrouwe navolgers. Maar wij gelooven dat onze liberalen niet liberalen zijn omdat zij de privilegiën willen opheffen: veelmeer heffen zij de privilegiën op omdat zij liberalen zijn. De veete tegen het privilege is niet het wezen maar het gevolg van hun liberalisme. En hier zij voorloopig opgemerkt dat het wezen van het liberalisme niet is gelegen in een regeringsvorm, eenige wetten, regelen van bestuur, en wat dies meer zij. Het is oorspronkelijk eene *leer*, eene theorie, eene filosofie. Wel heeft de liberale Staat zijne eigenaardigheden in zijne inrigting, zijne wetgeving enz. maar dit alles is het gevolg van de nieuwe denkbeelden die men zich in den nieuwen tijd van den mensch en de maatschappij gevormd heeft. Om dit met het zoo even

aangehaalde voorbeeld der privilegiën aan te toonen: het liberalisme is tegen alle privilegiën, tengevolge zijner valsche leering van de absolute gelijkheid aller menschen. Dat alle menschen, in zoo ver zij mensch zijn, gelijk zijn, is even duidelijk als dat alle menschen menschen zijn: het is duidelijk evenzeer dat er gelijkheid onder alle menschen bestaat omtrent die regten, welke een gevolg der algemeene menschheid zijn; zoo is het even ongerechtig een rijke of een arme, een geringe of een aanzienlijke te dooden, te kwetsen, te beledigen, te bestelen. Doch onwaar is het dat allen diezelfde regten bezitten die het gevolg zijn van geboorte, van werkzaamheid, van bewezen diensten, van fortuin, van talenten. Op deze ongelijkheid, steunde de leering van het ancien régime dat de Staat somwijlen privilegiën kon verleenen, dewijl eene wet die gelijkelijk alle menschen zou verplichten, in vele gevallen zeer onregtvaardig zoude wezen.

Maar de nieuwere Staatsleer van het liberalisme kent aan allen zonder onderscheid gelijke regten toe. Volgens deze zijn de burgers eenheden van gelijke waarde, en de Staat de som dezer eenheden. Elke ongelijkheid van regt is derhalve volgens haar eene onbillijkheid die moet worden uitgeboet, en van daar eindelijk de geest van den nieuwen tijd die voor alle privilegiën onverzoenlijk is. Maar het ancien régime dat den mensch niet beschouwde gelijk hij in het algemeen als mensch *gedacht* wordt, maar zooals hij in de werkelijkheid, met veelvuldige verscheidenheid van bezittingen, hoedanigheden en regten *bestaat*, kan en moest dikwijls uit pligtbesef om alle regten te handhaven, voorregten erkennen.

Het liberalisme is hoofdzakelijk eene spekulatieve leer, eene nieuwe filosofie van de achttiende eeuw. Daarom is het voor de meeste menschen zoo moeilijk het te kennen, omdat zeer weinigen in staat zijn een wijsgeerig stelsel te vatten dat zich gedurig achter eene hooge heining van toepassingen verbergt. Dat het uitgangspunt van het liberalisme eene theorie, eene bijzondere

wijsbegeerte is, zal geen verlicht liberaal, die weet wat hij wil, ontkennen. Zij immers zeggen ons zonder ophouden en tot vervelens toe, dat zij de *beginselen van 89* volgen; zij komen er openlijk voor uit dat zij het werk moeten voortzetten en voltoojen door de fransche revolutie-mannen begonnen. Maar waren deze geene filozofen? en wat hebben deze anders gedaan dan eene wijsgeerige beschouwing over de regten van den mensch en de roeping van den Staat geleverd en daarnaar eerst Frankrijk en dan geheel Europa te verwringen? Vele bestrijders van het liberalisme in onzen tijd hebben dit zeer goed ingezien. Zeer juist hebben zij de liberalen *doctrinaires*, dat is, volgelingen eener wijsgeerige leering, genoemd. Nooit zal men het liberalisme met vrucht bestrijden, tenzij men opklimme tot de leer, tot de theorie die zijne hartader is. Gelijk de revolutie met eene leer is opgetreden, zoo moeten wij haar ook met eene leer tegemoet komen. En hier zal de lezer gemakkelijk begrijpen waarom er eene zoo diepe kloof is tusschen het liberalisme en het katholicisme: beiden belijden eene leer omtrent den mensch en zijne bestemming, beiden trachten die leer in den mensch en de maatschappij te verwezenlijken; beiden willen hunne leer door het onderwijs op de scholen en anderzins verbreiden. Maar de leer van het katholicisme en die van het liberalisme staan in de verhouding van ja en neen: de eene is de ontkenning der andere. Wij laten hier een voorbeeld tot opheldering volgen. Wij hebben boven gezegd dat de moderne staat ook privilegiën verleent maar aan het kapitaal en den rijkdom. Hoe openbaart zich hier de materialistische filozofie der achttiende eeuw! In de leer van deze is niets van waarde dan wat men de realiteit, objectiviteit, noemt; dat is: dan stof en hetgeen tijdelijke genietingen kan verschaffen. In deze leer is die maatschappij het volkomenst welke over de meeste bronnen van stoffelijk welvaren beschikt. Het is de roeping van den Staat om het nationaal vermogen onbepaald te vermeerderen. Hieruit leidde men,

en hieruit leidt men thans nog bij naaste gevolgtrekking af, dat alle goederen van de doode hand, van de kerk, van de geestelijke vereenigingen met het wel begrepen heil der maatschappij in strijd zijn, omdat deze goederen improduktief zijn, dat is, niet worden aangewend om het stoffelijk, maar om het geestelijk welzijn te vermeerderen. Wie maar ooit een geschrift van een liberaal schrijver of de redevoeringen van een liberaal redenaar in de kamers heeft gelezen, zal daarin zonder twijfel eene warme aanbeveling van de vermeerdering van 't materieel vermogen en een woedenden uitval tegen de bezittingen der doode hand ontmoet hebben. Want deze zijn het alledaagsch onderwerp der liberale woordvoerders. Doch genoeg: wie zoo deklameert, geeft te verstaan dat hij onder den invloed verkeert eener wereldbeschouwing volgens welke de goederen dezer wereld slechts middelen zijn om andere stoffelijke goederen te bekomen: dat zij niet de bestemming hebben om als middelen tot een hooger doel, tot de geestelijke opvoeding van den mensch te dienen. De strijd tegen de bezittingen der doode hand wordt gevoerd op inblazing van het materialisme waarmede het liberalisme besmet is: een bepaald wijsgeerig systeem ligt derhalve ten gronde aan de liberale politiek.

Doch met één valt in het oog de tegenstelling dezer leer met die van het christendom. Hoe kan ooit het christendom instemmen met de beschouwing dat het doel van de werkzaamheid der menschen en der tijdelijke goederen uitsluitend het stoffelijk welvaren is? Wij zeggen: uitsluitend; want dit is zoo naar den geest der revolutie en van het liberalisme. Op welken anderen titel werden voor bijna eene eeuw in Frankrijk en thans in Italië de kerkelijke goederen nationaal eigendom verklaard; waarom behoort het volgens den belgischen minister Frère-Orban, en eenigen zijner geestverwanten in Holland, tot de eischen van den nieuwen tijd dat de geestelijkheid niet bezitte, tenzij men veronderstelt

dat geld en goed geene andere bestemming hebben dan geld en goed en tijdelijke genieting? Het liberalisme wil scheiding van Kerk en Staat, maar daarmede bedoelt het eigenlijk dat de kerk van al wat stoffelijke hulpmiddelen zijn moet beroofd worden, om zich alleen te bewegen in eene rein geestelijke sfeer waar zij bestaan kan zonder kost en kleederen, zonder huis en inwoning. Deze is de echt liberale scheiding. O mogten alle weldenkende katholieken eens goed den verborgen, maar wakkeren geest van het liberalisme erkennen! Zij zouden huiveren om hunnen naam met het bijvoegsel van liberaal (in den modernen zin van het woord) te bevleken; zij zouden gereedelijk toestemmen dat wij, apologeten van het christendom, het liberalisme op alle mogelijke wijze aanvallende, ons niet inlaten met politieke kwestieën, maar niets anders doen dan het ware christendom verdedigen.

Zij zouden tot de toestemming komen dat er geene fusie mogelijk is tusschen het christendom en het hedendaagsch liberalisme, gelijk er geene overeenkomst mogelijk is tusschen licht en duisternis, tusschen God en Belial!

De onvereinigbaarheid tusschen liberalisme en katholicisme komt nergens meer te voorschijn dan in het naburig België. Daar is geen staatsman, geen dagblad van een der twee partijen die het land verdeelen, welke de vrijgeveige milde constitutie van België niet met hart en ziel en zonder eenig voorbehoud is toegedaan.

En niet te min is elke ineensmelting, elke verzoening der partijen onmogelijk. Bijaldien het liberalisme bestond, gelijk velen onnoozel genoeg meenen, in den constitutionelen regeringsvorm, in den krachtigen invloed van het land op de regering, in eene groote mate van democratie, in eene ruime staatkundige vrijheid, in gelijkheid van allen voor de wet, in eene nagenoeg onbeperkte vrijheid van drukpers en godsdienst. Waarom staan dan nog langer de katholieken en de liberalen,

als in twee legerkampen verdeeld, met eene zoo dreigende houding tegenover elkander? Alles wat wij hebben opgenoemd wordt door beide partijen gewild. Maar dieper veel dieper dan in de oppervlakte van sommige staatkundige wetten en vrijheden ligt België's wond. De liberalen zijn aanbidders van de groote beginselen van 1789, de katholieken zijn aanbidders van Christus. Voor de liberalen is de constitutie en hare vrijheden een middel tot verspreiding en toepassing der materialistische wijsbegeerte der achttiende eeuw, de katholieken integendeel willen vrije, constitutionele Belgen en tevens opregte katholieken blijven.

Eer wij dit hoofdstuk eindigen moeten wij de liberalen ontmaskeren die immer tegenover het katholicisme den schijn aannemen als waren zij niet aanvallers maar aangevallenen. Zijn zij niet de belijders van de beginselen van 1789? Zijn die beginselen wel iets anders dan eenige stellingen die eene wijsbegeerte van dien tijd uitdrukken? Was die wijsbegeerte niet méér in strijd met het oude katholicisme dan het protestantisme of eene andere ketterij van vroegere tijden? Is ten gevolge dier wijsbegeerte en hare toepassingen de katholieke kerk niet ten eenen male van den franschen bodem verdwenen? En nu vereert gij hemelhoog diezelfde wijsbegeerte, diezelfde beginselen. Met welken schijn van waarheid durft gij dan de katholieke kerk beschuldigen dat zij het eerste de wereldlijke magt heeft aangetast? Neen, het is een onwraakbaar getuigenis der geschiedenis dat de ongeloovige wijsbegeerte van de achttiende eeuw zich heeft meester gemaakt van den staat om de kerk te vernietigen: en gij vindt geene woorden genoeg om die wijsbegeerte en hare toepassing op den staat te lofprijzen! Zijt dan ten minste opregt: en bekent met een belgisch' liberaal, dat volgens het liberalisme, *»la Société laïque doit opposer une digue à la Société religieuse.»*

In het volgend hoofdstuk zullen wij eene schets geven van de liberale wijsbegeerte. Uit het gezegde in dit hoofd-

stuk leiden wij tot geruststelling van velen in ons land af, dat volgens ons het liberalisme niet is gelegen in de gelijkheid van allen voor de wet, in den constitutionelen regeringsvorm, in de vrijheid van godsdienst enz. en dat bijgevolg tegen al dit ons betoog niet gerigt is. —

TWEEDE HOOFDSTUK.

HET RATIONALISME.

Men heeft terecht de bemerking gemaakt dat de uitgang *isme* en *ist* bij een woord gevoegd eene overdrijving van het denkbeeld of een misbruik aanduidt van het voorwerp door het woord beteekend. *Supranaturalist* wil zeggen iemand die de verkeerde leer volgt dat de bovennatuurlijke gaven Gods de natuur van den mensch vernietigen. *Liberalist* heet hij die onder den schijn van gematigdheid en vrijgevigheid onverdraagzaam en verdrukker is. Zoo is het ook met het woord *rationalist* en *rationalisme*: deze woorden beteekenen het misbruik dat men maakt van zijne rede in zake vooral van godsdienst. De rationalisten noemen zich zelve *libres penseurs*, vrijdenkers, of voorstanders van de absolute onafhankelijkheid van het menschelijke verstand op elk gebied, ook op het gebied der godsdienst en staatkunde. Het rationalisme bestaat uit eene ontkenning en uit eene bevestiging.

Het verwerpt elk leergezag, dit is zijne ontkenning: en het wil dat de mensch in alles handele volgens zijn eigen goeddunken en dat de staat geregeerd worde volgens de algemeene opinie der burgers: ziedaar zijne affirmatie.

Hieruit vloeijen de volgende eigenschappen van het rationalisme voort. Ten eerste huldigt het de ruimst mogelijke vrijheid van denken en meening. Want het ver-

werpt elk leergezag en het kan niet dulden dat ooit iemand zijne opinie aan een ander opdringe of hem noodzake naar het oordeel van een ander te handelen. Ten tweede is het rationalisme uit zijn aard verwoestend en revolutionnair. Aan de instellingen van den voortijd is het in zoover gehouden als die instellingen zijne goedkeuring wegdragen,

Doch daar nu de denkbeelden, het goëddunken, de smaak met den tijd veranderen, zal het zelden gebeuren dat men goed vindt wat de vaderen hebben goedgevonden. Ten derde belooft zich het rationalisme een gedurigen vooruitgang. Inderdaad is de menschelijke rede voor ontwikkeling vatbaar. Doch vooral ligt het in de natuur van den mensch wijzer te willen zijn dan de anderen, dan zijne voorgangers op welken men zoo gaarne van uit de hoogte nederziet. Elke nieuwe inval wordt als een stap voorwaarts op de baan der verlichting beschouwd. Eindelijk ten vierde is het rationalisme hoog met zich ingenomen en voert den mensch tot verheffing, tot aanbidding van zich zelve. Zoo is het: wij menschenkinderen zien graag over de hoofden van anderen heen en het liefste verzadigt zich onze hoogmoed aan de uitmuntendheid van kennis en wetenschap boven ons gelijken. Daarom heeft het rationalisme een zoo magtigen bondgenoot in den aanleg van den mensch gelijk hij nu is, en in zijne sterkste hartstogten. Het rationalisme opent om zoo te spreken een wedstrijd der verstanden; het wekt ieder op om met zijn genie zooveel mogelijk te schitteren en anderen te verduisteren, en tot lauwerkrans voor zijne overwinning *een onsterflijken naam* te bekomen. Zoo gaat het thans in de scholen der onchristelijke flozofie en der moderne theologie, waar het rationalisme heerscht. Wanneer ge die mannen ziet te werk gaan, komt bij u gedurig het vermoeden onwillekeurig op, dat zij niet naar waarheid, maar naar het verwekken van opzien en verbazing streven. Zij zijn niet als zangers die hunne stemmen in een harmonieus akkoord doen za-

mensmelten en als verdwijnen; maar elk verheft zoo hoog mogelijk zijn geluid om de anderen te overschreeuwen.

Allerrampzaligst werkt het rationalisme wanneer het in praktijk wordt gebracht. Dan is niets meer zekervan zijn bestaan. Niets is zoo heilig, zoo eerbiedwaardig, dat ontzien wordt. De rationalist beoordeelt alles, veroordeelt alles naar zijne begrippen waarmeê hij dweept. De rationalist is noodzakelijk een despoot. Hij vraagt voor zich vrijheid om te denken; doch daar het hem altijd dunkt eens voor goed de waarheid ontdekt te hebben, wordt hij door de natuur der zaak er toe gedreven om zijn goeddunken aan anderen op te dringen. Om inderdaad verdraagzaam te zijn, moet men niet te hoog zijn ingenomen met het zijne; men moet achting koesteren voor het gevoelen van anderen. Maar hoe is die nederigheid mogelijk, in het rationalisme, dat zijn oorsprong heeft in de verheffing van elks persoonlijke rede? Tusschen rationalisten bestaat nooit eenheid of zoo er een schijn van eenheid is, zij is slechts de verbinding van leerlingen met hunnen meester. Wij hebben nooit twee zelfstandige, onafhankelijke rationalisten zien samenwerken: ieder gaat zijn eigen weg als de aanvoerder en de wegwijzer van het menschelijk geslacht. Is tusschen hen somwijlen een schijn van samenwerking, dan kunt gij zeker zijn dat slechts één hunner waarlijk rationalist, onafhankelijk denker is: de anderen volgen hem als de schapen hunnen herder. Met één woord: door het rationalisme speelt één den baas, handelt in zijne sfeer als een koning, als een God.

Hieruit leiden wij af dat de noodzakelijke gevolgen van het rationalisme zullen zijn 1°. onverdraagzaamheid; 2°. verdeeldheid; 3°. overheersching.

Om zich een rationalist *in natura* voor te stellen, gelieve de lezer te denken aan een eigenzinnig hoofd eens huisgezins en eener affaire, die den raad van vrouwen vrienden versmaadt, alles minacht wat vóór hem gedaan is en rondom hem gedaan wordt, zich onfeilbaar waant in

alle zijne opvattingen, en stout genoeg is om al wat hij bezit te wagen aan de uitvoering zijner nieuwe plannen.

Wil de lezer een voorbeeld uit onzen tijd, hij koope een boekje van een der moderne theologen onder de protestanten, b. v. »de christelijke toespraken van dominé Zaalberg.» Daar zal hij een man leeren kennen, die, wij weten niet of het onnoozelheid of verwaandheid is, u verzekert en bevestigt, dat *hij* het ware christendom ontdekt heeft; dat nagenoeg alle christenen, te beginnen met de Apostelen Petrus, Judas en Jacobus in de opvatting van het christendom gefaald hebben; die niet aarzelt om met verwerping van alle kerkleer, met verminking des Bijbels, met vernietiging van voorvaderlijke instellingen, iets anders te stichten dat hij het oorspronkelijke christendom noemt; en dit alles op geen anderen titel dan die van den vooruitgang onzer eeuw en van de verlichting zijner eigene rede. Hier vindt gij het levend beeld van het rationalisme voor u met alle zijne eigenschappen en gevolgen die wij zoo even aanmerkten. De dominé vindt geene woorden genoeg om de vrijheid van denken te prijzen. Het onheil der christenheid volgens hem is daaraan te wijten, dat eerst de Apostel Petrus met zijne joodsche begrippen, dan de bekeerde heidenen met hunne wijsbegeerte, de kerkvergaderingen met hunne besluiten, de pauzen met hun onfeilbaar leergezag, de oudprotestanten met de bijbelletter, den vrijen christelijken geest aan banden gelegd hebben.

Hoe de heer Zaalberg alles wat kerkelijk is revolutioneert en verwoest; de geloofsbelijdenissen, ook de oudste verscheurt; den bijbel maalt om er het fijne dons der waarheid uit te ziften, hebben we reeds met een woord aangestipt. Het nieuwe christendom, waarmee hij's Gravenhage begiftigt en vergiftigt is, de grootst mogelijke vooruitgang. Christus heeft volgens den heer Zaalberg zijne leerlingen aan den voet van een berg gezet, dien zij in spiraalvormigen opgang beklimmen; en nu onder de leiding van den dominé, zijn zij eindelijk, eindelijk al de

kringen van dwaling en zonde rondgelopen en baden zich op den bergkruin in eeuwig licht. De hoogachting van zich zelve verbergt zich het minste. De eerste toespraak »Zamenzwering of Hervorming" heeft tot onderwerp het *ik* van den predikant. Immers het is gelijk bij elken goeden rationalist, het nitgangspunt der voortschrijdende wereld. Dat *ik* komt bij elke toespraak bijna op iedere bladzijde te voorschijn om maar niet te worden vergeten. Zonder twijfel getuigt hij van zijne verdraagzaamheid; dit is de mode der rationalisten; maar ergens de waarschiijnlijk juiste veronderstelling makende dat velen zijner hoorders zijne preken en zijne kerk zullen verlaten, roept hij hun onzacht genoeg toe, dat zij maar moeten henen gaan; want dat de wereld voor beiden groot genoeg is om elkander niet te ontmoeten, en hij doet hen ook dikwijls wel begrijpen dat de oorzaak van den afkeer voor dit zuivere christendom in hunne bekrompenheid en in vooroordeel is gelegen. Hieruit zien wij metéén hoe zijn rationalisme verdeeldheid zaait; dat hij het echter ook met zijne modernen niet eens is, blijkt duidelijk nit zijne scherpe kritiek van den modernen Renan in Frankrijk; en de vergelijking van zijn christendom met dat van den bij ons modernen heer Scholten. Eindelijk om te toonen hoe hij met zijne rigting allen wil overheerschen, is het voldoende aan de dikwijls wederkeerende opmerking van den predikant te herinneren dat het met Rome gedaan is, en de oudprotestanten aan het snikken zijn. Dus le christianisme c'est moi!!!

Een ander voorbeeld van rationalisme kan men vinden in de filozofie der achttiende eeuw welke de fransche Revolutie voorbereidde, b. v. in het contrat social van Ronsseau. De onafhankelijkheid van den mensch en zijne rede is de grondslag van het geheele boek; omverwerping van al het bestaande, van troon en altaar, van standen en klassen, van zeden en gewoonten zijn onderwerp: de Guillotine en Robespierre zijne vrucht.

Wij hebben voorbeelden van rationalisme gegeven op

huiselijk, godsdienstig en staatkundig gebied; want op elk gebied doet het zich voor.

Nu: het liberalisme is niets anders dan dit rationalisme in zijne toepassing op elk gebied. Het is de tyrannij der ongebondene rede op elk gebied van 's menschen werkzaamheid.

DERDE HOOFDSTUK.

HET RATIONALISME TEGENOVER HET GELOOF.

De mensch heeft zijne rede niet slechts om te begrijpen, maar ook om te gelooven: beiden is ons even natuurlijk en even noodzakelijk. Zonder begrip geen geloof; maar ook zonder geloof geen verstand.

Deze zoo eenvoudige wet der menschelijke natuur wordt door het rationalisme en liberalisme miskend: miskend wordt de behoefte van te gelooven. Dit is de oorzaak dat het rationalisme niet tot wijsheid, maar tot onverstand en onzinnigheid voert, en het liberalisme in plaats van wijselijk op te bouwen, overal tot ontbinding en verwoesting leidt.

Ook in de vierde eeuw van het christendom, ten tijde van den grooten Augustinus, waren er vrijdenkers, genoeg van één stuk met onze hedendaagsche rationalisten en modernen. Toen heetten zij manicheëen. Zij, gelijk de onzen schonden, verminkten, verscheurden de H. Schrift (*Vetus Testamentum discerpentes et dilaniantes*) omdat zij met fabelen en legenden vervuld, met zich zelf op vele plaatsen in strijd is. Zij beloofden de bevrijding van alle dwaling en met terzijdestelling van het verschrikkelijke leergezag, door de bloote rede den mensch tot de bron der waarheid te zullen geleiden: »*se dicebant, terribili auctoritate separata, mera et simplici ratione eos qui se audire vellent, introducturos ad Deum et*

errore omni liberaturos." De jeugdige Augustinus, liberaal gelijk de meeste jonge lieden, voor wie elke band een keten is, opgeblazen en stout in het spreken geworden door het redetwisten van sommigen zijner leermeesters, spotziek voor alle overleveringen die naar hem op sprookjes van oude vrouwen geleken, liet zich vangen in hunne netten. Maar weldra tot zijn bitter harteleed ontwaarde hij hoe men hem bedrogen had. In plaats van het helder licht dat overtuigt en den geest van de vermoeijende twijfelingen doet rusten, ontmoette hij een hooghartig drijven met willekeurige opvattingen, een betwisten van het voor en het tegen, een smaden van al wat het hunne niet was, een overheerschen van den geest, die immer behoeftig bleef aan klaarblijkelijke waarheid, welke hij echter zocht met al de inspanning van zijn groot hart. Eindelijk begreep hij dat de bloot individuele rede onvermogen is om alleen den dorst naar waarheid te stillen; dat het gelooven eene algemeene wet is van den mensch en de maatschappij; dat het bij gevolg een eerste plicht is van hem die waarheid zoekt, óm te zien, of niet ergens een goddelijk leergezag bestaat dat in de behoefte van te gelooven voorziet. Dit leergezag, hij vond het in de katholieke kerk, gesticht door God die zich aan de menschheid in Christus openbaarde, door de genezing der zieken, de zuivering der melaatschen; door aan de kreupelen den gang, aan de blinden het gezigt, aan de dooven het gehoor weêr te geven; door het water te veranderen in wijn, door het wonderlijk verzadigen der hungerigen, door droogvoets te wandelen over de zee, door de verwekking der dooden. Dat alle deze wonderteekenen geene fabelen en legenden waren, waarborgden hem de getuigenis der duizenden en duizenden die er bij tegenwoordig geweest waren. Dit leergezag hij vond het in de katholieke kerk uitgebreid door de wonderdoende Apostelen, bevestigd door den smaad, het bloed, den dood der martelaren met bovenmenschenlijke kracht beziel; gevolgd door zoo

vele heiligen die eene deugd beoefenden waartoe de natuur van den mensch niet in staat is: in de katholieke kerk die door de gestadige opvolging der bisschoppen op den apostolischen stoel te Rome onophoudelijk blijft voortbestaan, terwijl de ketterijen rondom die kerk als dolle honden te vergeefs razen, daar de eene na de andere in den stroom der tijden verdwijnt. Dan riep hij uit: »Aan deze kerk geen gezag willen toekennen is òf eene groote goddeloosheid òf eene verregaande trotschheid. Want is er geen andere weg voor de zielen tot de wijsheid en tot de zaligheid, tenzij de weg des geloofs: wat anders dan grove ondankbaarheid jegens den goddelijken bijstand is het aan dit gezag te willen wederstaan. »*Cui nolle primas dare vel summae profecto impietatis est vel praecipitis arrogantiae. Nam si nulla certa ad sapientiam salutemque animis via est nisi cum eos rationi praecolit fides: quid est aliud ingratum esse opi atque auxilio divino, quam tanto labore praedictae auctoritati velle resistere?*» Zoo schreef Augustinus, toen hij den strik der vrijdenkerij en van het godsdienstig en wetenschappelijk liberalisme verbroken had, in zijn kostbaar werk »*de utilitate credendi*» (over het voordeel van te gelooven) bij wijze van brief gerigt aan een zekeren Honoratus, die even als Augustinus vóór zijne bekeering, tusschen geloof en vrijdenkerij dobberde. (Vergelijk n. 2. 20—32, 34, 35.)

Deze geschiedenis van Augustinus doet ons denken aan hetgeen nog deze eeuw bijna op gelijke wijze met den franschen filozoof Jouffroy is voorgevallen. »Toen ik mij ging toeleggen op de (rationalistische) wijsbegeerte," zoo zegt hij, »stelde ik mij voor eene regelnatieve wetenschap te ontmoeten, die, na haar doel en leerwijze te hebben vastgesteld, mij op bekende en wel afgebakende wegen, zoude geleiden tot zekere kennis van alles waarbij de mensch het meest belang heeft. Maar terwijl men mij met vele nuttelooze vraagstukken vermoeide en afmatte, zag ik tot mijn grooten spijt dat

men de groote vragen over den mensch, God en de wereld, over onze betrekkingen met het verledene en de geheimen der toekomst ter zijde liet, gelijk ook zoo vele andere reusachtige problemen, waarvan men het zich niet ontveinsde niets te weten. Het werd mij benaauwd om het hart, en ik dacht, dat mijn geest zoo even uit het christendom verbannen, in een eng hol bij gebrek aan lucht stikte. Had ik eenige uren om te mijmeren, hetzij des nachts aan mijn venster of over dag onder de schaduwen der Tuileriën, dan deed eenc eensklaps opkomende weemoedigheid mij denken aan mijn vroeger, nu uitgedoofd geloof, aan de duisterheid en het ledige mijner ziel." Maar hooreu wij hem met zijn eigene woorden verhalen wat hij ondervond toen hij eenige jaren later uit Parijs naar zijne geboorteplaats en de plaats van zijn jeugdig geloof terug keerdé. »Je me retrouvais sous le toit où s'était écoulée mon enfance, au milieu des personnes qui m'avaient si tendrement élevé, en présence des objets, qui avaient frappé mes yeux, touché mon coeur, affecté mon intelligence dans les plus beaux jours de ma première vie... Tout était comme autrefois excepté moi. Cette église on y célébrait encore les saints mystères avec le même recueillement; ces champs, ces bois, ces fontaines, on allait encore au printemps les bénir; cette maison, où y élevait encore, au jour marqué, un autel de fleurs et de feuillages; ce curé, qui m'avait enseigné la foi, avait vieilli, mais il était toujours là, croyant toujours, et tout ce que j'aimais, et tout ce qui m'entourait avait le même coeur, la même âme, le même espoir dans la foi. Moi seul l'avais perdue, moi seul étais dans la vie sans savoir ni comment ni pourquoi; moi seul si savant, ne savais rien; moi seul étais vide, agité, privé de lumières, aveugle et inquiet." (Nouveaux mélanges philosophiques. Paris 1842. p.p. 118—121. 141—142. Vergelijk N. J. Laforet, Les dogmes Catholiques. Bruxelles 1858. T. III. pp. 160—166.

Men beschuldige ons niet van de staatkundige kwes-

tie van het liberalisme op het godsdienstig terrein verkeerdelijk over te brengen. Zij is in den grond eene godsdienstige kwestie. Het liberalisme en het katholicisme beiden willen den mensch, zoo wel door onderwijs en opleiding als maatschappelijke inrigtingen doen voortgaan, hem verlichten en brengen tot de waarheid; doch de liberalen willen dit door het vrije onafhankelijke denken; wij door denken en gelooven. Daar zit de knoop: al het overige is bijzaak. Is het voor den mensch om te komen tot zijne bestemming noodig te gelooven, en is derhalve eene welgeordende kerk die een van God herkomend leergezag handhaaft noodzakelijk voor den mensch; of kan de mensch gerust op zijne eigene rede betrouwen indien zij genoegzaam ontwikkeld en geoefend is? Deze is de groote vraag van onzen tijd, die zeker geene rein staatkundige vraag is! Zij tast toch in het diepste van 's menschen natuur. Is de mensch, ontwikkeld door de instellingen van den staat, voor zich zelve voldoende; of heeft én mensch én staat nog eene andere goddelijke instelling noodig? Wij katholieken en ook eenigermate de orthodoxe protestanten moeten op deze vraag een onverschrokken *ja* zeggen: alle diepdenkende liberalen, zoo bij ons als elders, antwoorden eenstemmig *neen*. Zij kunnen uit beleefdheid of verdraagzaamheid aan onze Kerk vrijheid *vergunnen*; maar hare noodzakelijkheid en onmisbaarheid voor burger en maatschappij erkennen, kunnen zij nooit zonder op te houden liberalen, d. i. onafhankelijke denkers te zijn. Daarom zullen zij den Staat zoo inrigten, dat indien morgen alle godsdienstige instellingen als bij tooverslag verdwenen, naar hun inzien Staat en maatschappij dit niet eens zouden gevoelen. Deze is de betekenis hunner leuze: »Scheiding van Kerk en Staat:» of van de andere: *l'état laïque*. Daarom trekt de liberale Staat alles tot zich toe om alles aan de kerk te kunnen onttrekken. In de katholieke kerk ziet het liberalisme zijn sterksten vijand. Deze kerk, en geene andere

christelijke kerk tenzij deze, vertegenwoordigt het beginsel van het geloof, dat de ontkenning is van het liberale beginsel der volslagene onafhankelijkheid van de menschelijke rede; geen vrede, maar hoogstens eene transactie of wapenstilstand is tusschen hen mogelijk. Het woord liberale katholiek of katholieke liberaal is òf zinloos òf beteekent eene ongerijmdheid. — Niemand meene dat wij overdrijven met in het liberalisme eene vertegenwoordiging van het rationalisme te zien. Want twee zaken zijn zeker en volmondig beleden door de liberalen: namelijk dat zij geroepen zijn om den modernen Staat te regelen die met de fransche revolutie en volgens de beginselen van 1789 is aangevangen, en dat die beginselen de uitdrukking en die revolutie de uitvoering is geweest van het toen heerschend ongeloovig rationalisme. Wij schermen dus niet in den blinde rond tegen onbekende vijanden. Wij hebben mannen vóór ons, wier handen wel niet druipen van het priester- en koningsbloed gelijk die der mannen van 1793, maar op wier banier eveneens de groote beginselen van 1789 te lezen staan.

De strijd dien wij katholieken thans voeren tegen de liberalen is niet nieuw: hij is gelijk aan den strijd welken onze voorvaders in de tweede, derde, vierde en vijfde eeuw des christendoms tegen de heidensche wijsgeeren moesten voeren. Ook toen was het de vraag gelijk nu: moeten wij volgens den Apostel gelooven ter zaligheid, of is het licht onzer rede genoeg om ons te geleiden op onzen levensweg. Celsus, de eerste wetenschappelijke bestrijder van het christendom in het midden der tweede eeuw raadde de christenen aan om de bloote rede te volgen en op hare voorlichting alleen iets aan te nemen. (προτρέπει ἐπὶ τὸ, λόγῳ ἀκολουθοῦντας καὶ λογικῇ δόξηϊ παραδέχεσθαι δόγματα)

Hij spotte met het eenvoudig geloof van velen die zeiden: »Wil niet onderzoeken, maar geloof: het geloof zal u behouden." Overheerlijk was het antwoord van

Origenes, dat toen Celsus en thans alle modernen en rationalisten beschaamt.

Wat hebben de wijsgeeren met hun onderzoek en hunne hoogdravende wetenschap uitgevoerd? Waar zijn de volkeren die zij bekeerd, waar de menigten die zij tot deugd, ware godsdienst en beschaving gebragt hebben Plato en anderen hebben schoone bladzijden geschreven over de Godheid, doch slechts voor weinige getletterden zijn zij verstaanbaar, en ondertusschen zien wij de Grieken, ja de wijsgeeren zelven den knie buigen voor steen en metaal en offeren voor een God die nergens bestaat. Doch Christus en zijne Apostelen, geen begrip, maar een eenvoudig »ik geloof" vorderende — wier prediking niet was in woorden van menschelijke wijsheid maar in betooning des geestes en der kracht opdat het geloof niet zoude steunen op wijsheid der menschen maar op de kracht Gods — zij hebben den waren weg gevonden tot den geest en het hart der armen, der onwetenden, van hen die met tijdelijke zorgen overladen zijn; en zij hebben ze van onkuisch zuiver; van onmatig matig; van wreed zacht: van dieven en bedriegers regtvaardig en opregt gemaakt, en dit alles door het geloof op gezag; want op elke andere wijze waren die verhevene waarheden, zonder welke geene echte zedelijkheid en beschaving mogelijk zijn, voor hen ontoegankelijk. En dit moet ons niet verwonderen, zegt Origenes. In alles wordt de mensch door geloof geleid (πάντων τῶν ἀνθρώπων πίστεως ἡρτημένοι). Het is niet te verkrijgen van de menschen hetzij om hunne menigvuldige bezigheden, hetzij om de stomphheid van hun verstand, dat zij door een eigen zelfstandig onderzoek tot de zekere erkenning van de voor allen onontbeerlijke waarheid komen. En verder: geloof de zieke niet aan zijn geneesheer, de kinderen aan hunne ouders, de zeebevaarders aan den scheepsvoogd? Welk beter middel had Jezus voor de verzedelijking van het menschelijk geslacht kunnen uitdenken dan dat van een goddelijk leergezag, waaraan men zonder onderzoek

geloof kan hechten? Het bestaan van dit leergezag, en de wondervolle vruchten die het overal onder alle standen van menschen voortbrengt, is voor Origenes een afdoend bewijs, zooals hij herhaaldelijk zegt, dat het afkomstig van God is, aan Wien de menschelijke natuur zoo goed bekend is en Die alleen zulk een heilzaam geneesmiddel voor hare krankheid kan daarstellen (Origenes *Contra Celsum*. L. 1. nn. 9—11, L. VI. n. 2 et Seqq.)

Eene dergelijke bewijsvoering voor de noodzakelijkheid des geloofs vinden wij bij Theodoretus, een beroemd schrijver der vijfde eeuw, die met de eigene woorden der oude wijsgeeren aantoot hoe een Socrates, Plato, Aristoteles, Pythagoras de wet van het gelooven erkend hebben en zelf geloof van hunne leerlingen eischten. (Theodoretus *Graec. affect. Curatio* I. de Tide apud Migne *Patrol. Graeca* T. 83 p. 802 Seqq.)

Wij weten wat onze rationalisten gewoonlijk hierop antwoorden. Zij wijzen ons op de reusachtige scheppingen van den menschelijken geest in onzen tijd; daaruit besluiten zij tot de onberekenbare kracht van het vrij denkend verstand, en staan verbaasd hoe wij de rede van den mensch zoo zwak durven veronderstellen dat eene goddelijke openbaring en een eenvoudig geloof noodzakelijk zijn.

Doch een weinig nadenken kan een iegelijk overtuigen dat dit antwoord even onvoldoend als schoonschijnend is. Men make met ons de volgende bemerkingen.

1o. Al die scheppingen van het menschelijk genie waarop onze tijd boogt, zijn in de stoffelijke orde. 't Zijn ijzeren wegen en stoomschepen, telegraafdraden over land en onder zee, vestingwerken en vernielingswerktuigen, machines en fabrieken. Maar is de vooruitgang even groot in de rein verstandelijke orde der rationele wetenschap? Algemeen is de klacht over den achteruitgang van deze. Daar heerscht de grootste verwarring; men werpt zich van het eene systeem in het andere. Deze wetenschap-

pen hebben nagenoeg allen invloed verloren op het publiek dat voor haar niets dan minachting heeft. Wij ontkennen niet dat de kracht van den menschelijken geest groot is, waar hij met de beschouwing van zinnelijk waarneembare feiten zich bezig houdt. Maar moet hij zich boven de stoffelijke natuur verheffen; moet hij waarheden bespiegelen die niet in cijfers of lijnen kunnen worden uitgedrukt, noch in steen of metaal eene ligchamelijke gestalte kunnen aannemen: daar schemert het hem weldra voor de oogen; hij wordt duizelig en hij gevoelt de behoefte aan eene hoogere ondersteuning. Maar de godsdienstige en zedelijke waarheden zijn van geestelijken aard, men kan ze niet zien met zijne oogen, noch tasten met zijne handen.

II. Sedert hoe lang heeft de menschelijke geest zulke groote vorderingen op het stoffelijke gebied gemaakt? Slechts sedert een paar eeuwen. Hoe ongelukkig zoude het menschedom geweest zijn, indien de beginselen van godsdienst en zedelijkheid tot vóór twee eeuwen in het duister waren gebleven! Elk mensch reeds van den beginne had de kennis dezer waarheden noodig, gelijk de vogel zijne vleugelen. Deze kennis mogt niet afhankelijk zijn van eene ontwikkeling van den menschelijken geest, die slechts na eeuwen kon verwezentlijkt worden. Daar het nu voor den mensch, om als godsdienstig en zedelijk handelend wezen zijne bestemming op aarde te vervullen, noodzakelijk is een helder bewustzijn te hebben van den regel zijner zedelijke pligten, en van menige bovenzinnelijke waarheid, die hem op zijn levensweg voorlicht, opwekt en ondersteunt; en daar het voor iederen mensch in het bijzonder, ja in het algemeen voor de meeste menschen, niet mogelijk is door eigen studie tot dit helder bewustzijn te komen, zoo kon men met reden van de Voorzienigheid verwachten, dat zij ons die waarheden zoude openbaren en een leergezag verleenen, dat de veiligste, de kortste, en voor het grootste gedeelte van het menschedom de eenige weg is om tot de

erkenning dier waarheden te geraken, waaraan hunne godsdienstelijke en zedelijke natuur behoefte heeft. Zoo redeneerden in de achttiende eeuw de apologeten van het christendom tegen de Deïsten, de stamvaders onzer liberalen; zoo redeneerden de kerkvaders tegen de heidenen en de manicheëen van hunnen tijd. »Indien Gods Voorzienigheid," zegt de H. Augustinus, »geene zorg draagt voor ons, kan er geen sprake zijn van godsdienst. Maar zoo de schoonheid der wereldorde en de stem van ons gemoed, in het openbaar en in het geheim, ons vermaant om God te zoeken en God te dienen, valt het niet te betwijfelen dat van God een leergezag is daargesteld als een onwrikbare trap waar langs wij tot God kunnen opklimmen." *Si Dei providentia non praesidet rebus humanis, nihil est de religione satagendum. Sin vero et species rerum omnium, quam profecto ex aliquo verissimae pulcritudinis fonte manare credendum est, et interior nescio quae conscientia Deum quaerendum Deoque serviendum meliores quosque animos quasi publice privatimque hortatur; non est desperandum ab eodem ipso Deo auctoritatem aliquam constitutam quo velut gradu certo innitentes attollamur in Deum. (De utilitate credendi. n. 34.)*

In het oogvallend is dus het onderscheid tusschen de godsdienstige en zedelijke waarheden en die hooggeroemde scheppingen van 's menschen genie. Deze scheppingen zijn nuttig maar niet noodzakelijk. Telegraafdraden en spoorwegen en wat dies meer zij, vergemakkelijken ons bestaan en onze beweging op aarde: maar voor dat bestaan en die beweging zijn zij niet onmisbaar. Zeer wijselijk heeft de Voorzienigheid deze uitvindingen aan den zoekenden geest overgelaten als eene belooning voor zijn studie en arbeid. Maar onmisbaar reeds voor den eersten aardbewoner was de kennis van zijn God, van zijn oorsprong, van zijne toekomst, en van den weg dien hij hier beneden had te bewandelen. Hadde God deze waarheden aan het onderzoek van den mensch

prijs gegeven , men had met regt kunnen twijfelen of er wel een Opperwezen bestaat, althans of dit eene Vaderlijke zorg heeft voor den mensch.

III. In zake van godsdienst en zeden is eene goddelijke openbaring en de handhaving van deze door een onfeilbaar leergezag noodzakelijk, omdat *allen* zonder onderscheid deze kennis van noode hebben, en door allen niet te bekomen zijn door eigen nadenken. Dit is het groote verschil tusschen de godsdienstige en zedelijke en elke andere orde. Op stoffelijk gebied zijn vele uitvindingen nuttig, zonder dat zij door elk gekend worden. Een groot genie, lange studiën werden er vereischt in den eersten zitvinder om het toestel te vervaardigen dat bliksemsnel onze gedachten van het eene einde der aarde naar het andere overseint, of om die middelen van vervoer te beramen welke de afstanden hebben doen verdwijnen. Maar wanneer dat toestel of die middelen eens bestaan, kan de groote menigte daarmee zijn voordeel doen zonder ze eens te kennen. Doch van de dogmen der godsdienst en van de voorschriften der zedeleer is het noodzakelijk dat een iegelijk eene zekere en grondige kennis hebbe, willen zij nuttig zijn. 't Is niet te ontkennen dat Plato, Aristoteles, Epiktetus, Seneca en anderen veel waars hebben geleerd omtrent God, den mensch, zijne bestemming en zijne pligten. Maar het was al een resultaat eener lange reeks van redeneringen, die men in haar geheel moet vatten, wil men van de waarheid van het eindresultaat overtuigd zijn. Dit verwachten van alle menschen van elken stand en leeftijd, is een bewijs dat men den mensch gelijk hij is, niet kent. Doch stellen wij dat die dogmen en die zederegelen op eene eenvoudige en populaire wijze worden geleerd, gelijk Christus ze leert in zijn goddelijk evangelie; dat tevens bovennatuurlijke wonderteekenen de goddelijke herkomst van die leering bevestigen: dan zullen wij geheele scharen uit de steden en dorpen zien zamenvloeijen rondom den leeraar; de waarheid zal in hen diepe wortelen

schieten en de beste vruchten van godsdienst en deugd voortbrengen. De kracht der leering van Christus en van het Katholieke Christendom is daarin gelegen dat zij door een eenvoudig geloof kan worden opgenomen. Integendeel de oorzaak van den geringen invloed der wijsbegeerte gelijk ook van het rationalistische christendom der moderne protestanten is te zoeken in de omstandigheid, dat zij bij den mensch eene hooge mate van ontwikkeling en geleerdheid veronderstellen, welke men te vergeefs bij het gros der menschen zal zoeken.

Maar het is tijd om tot een besluit te komen, om ons standpunt tegenover de rationalisten en liberalen juist te bepalen.

De mensch, dat is, elke mensch zonder ondersheid, heeft behoefte aan godsdienstige en zedelijke waarheid. Tot haar kan hij nooit komen langs den weg der bloote rede. Hiertoe is onmisbaar een algemeen leergezag. Dit gezag is aanwezig in het kerkelijke Christendom. Bij gevolg is het de plicht van den staat dit kerkelijke Christendom te erkennen, het als een noodzakelijk element onzer maatschappij te begunstigen en te eerbiedigen. De liberalen maken onderscheid tusschen godsdienst en kerk; en toonen evenveel minachting voor deze als hoogachting voor gene. Maar zonder kerk geene volksgodsdienst: geene godsdienst is mogelijk zonder het bewustzijn der godsdienstige waarheid dat het kerkelijk leergezag alleen kan geven. De kerkelijke instellingen hebben waarde in zoo ver zij van goddelijken oorsprong zijn, dewijl elk leergezag om op een onvoorwaardelijk geloof aanspraak te kunnen maken van God moet afkomstig zijn. Dit goddelijk leergezag is de kerk naar de overtuiging harer kinderen. Maar is de kerk geen produkt van den mensch, heeft een Oppervezen aan haar het daarzijn gegeven, dan ook is zij onafhankelijk van den staat. De staat moet de kerk aannemen gelijk zij eenmaal bestaat. Godsdienst en kerk zijn onafscheidbaar. De godsdienst heeft wel haren wortel in den geest en het gemoed

der menschen: maar daar wordt zij geplant, gevoed en onderhouden door de kerk die eene maatschappelijke instelling is. De kerk heeft regt van bestaan, regt op alle middelen die voor haar bestaan en werking noodig zijn. Het liberalisme ignoreert elke instelling tot beschaving en opvoeding van den mensch buiten den staat en van den staat onafhankelijk; het wil, wel is waar, ook den mensch verlichten en beschaven: maar daartoe bezigt het een onkerkelijk onderwijs, humanitaire genootschappen en een dagbladpers die jegens elke positieve godsdienst vijandelijk gezind is.

Het liberalisme is de praktisch maatschappelijke zijde der vrijdenkerij en van het rationalisme. Ziedaar de hoogste oorzaak der wederzijdsche onverdraagzaamheid tusschen het liberalisme en het katholicisme.

BIJVOEGSEL BIJ HET DERDE HOOFDSTUK.

* Vrij algemeen en op goede gronden wordt thans aangenomen dat de vrijmetselarij de ziel is van het hedendaagsch liberalisme. — In 1862 werd in de loge van Brussel de vraag voorgesteld of en in hoeverre de vrijmetselaars met godsdienstkwestiën zich mogen inlaten. Eene kommissie van vijf »eerwaarde" broeders werd benoemd om hierop te antwoorden. De Heer van Humbeek, lid van de Kamer der Representanten en van de liberale partij, bragt in naam der kommissie het volgende rapport uit... »Respecter toutes les religions, toutes les croyances, n'en attaquer aucune, ce seront là toujours des règles inviolables pour la Maç.; par cela seul qu'elle respecte toutes les religions, elle ne peut donner la préférence à aucune; elle proclame donc hautement la liberté de l'âme humaine, comme un droit inviolable: c'est sa maxime fondamentale.

Mais le respect de toutes les religions n'implique nécessairement l'approbation d'aucune d'elles. L'indépendance de la raison de l'homme, la liberté d'examen, veulent

qu'aucun dogme, aucun texte, aucun pouvoir, ne puisse nous arrêter dans nos investigations; elles ne peuvent vouloir non plus qu'aucune révélation soit acceptée comme limite imposée à l'action de la pensée.

Par cela seul que notre point de départ est l'étude de l'homme et de ses facultés, nous pouvons être conduits à considérer la raison comme un moyen suffisant de nous pénétrer de la notion de l'Etre suprême, de nos rapports avec lui, des devoirs que nous avons à remplir envers lui. Dès lors nous pouvons en Maç. soutenir que toute révélation est inutile pour que l'humanité puisse poursuivre ses destinées: cependant, une révélation est pour toutes les religions un point de départ; il est pour toutes un dogme fondamental, dogme que nous ne pouvons nous engager à ne pas discuter.

Evidemment, les questions religieuses prises à ce point de vue général doivent faire l'objet de nos travaux. Nous devons examiner si la religion, ce rapport de l'homme à Dieu, regarde la conscience ou doit être réglée par des maximes, qui nous seraient imposées en dehors de la conscience; nous devons savoir si ses maximes à cause d'une origine suprême sont invariables, ou si puisées dans la conscience, elles sont, perfectibles comme la conscience elle-même. En un mot, l'étendue respective du domaine de la raison et de celui de la foi doit faire l'objet de nos investigations et les dogmes ne peuvent nous arrêter dans les travaux de cette nature.

Mais le mérite relatif des articles de foi nous ne pouvons le discuter. Nous ne pouvons examiner si telle doctrine de révélation vaut mieux que telle autre; si Moïse est un prophète plus authentique que Jésus, si Jésus a son tour, a mieux justifié de sa qualité de révélateur que ne l'a fait Mahomet. En un mot nous discuterons si la pensée humaine a pour règle la liberté ou l'autorité; mais nous nous abstiendrons de décider entre ceux qui admettent une autorité, quelle est la meilleure à suivre.

Nous ne discuterons donc point si telle religion positive vaut mieux que telle autre, puisque nous avons pour toutes une égale tolérance; à plus forte raison n'irons-nous point discuter les questions destinées à alimenter la controverse entre les théologiens d'un même culte. La religion est de notre domaine lorsqu'elle se rattache à la philosophie, à la science des principes généraux. Mais nous écartons de nos débats cet ensemble de querelles de détails, que Voltaire appelait la religion théologique et dont il disait: »celle-ci est la source de toutes »les sottises et de tous les troubles imaginables; c'est »la mère du fanatisme et de la discorde civile; c'est »l'ennemi du genre humain. Un bonze prétend que Fô »est un dieu, qu'il a été prédit par des Fakirs; qu'il est »né d'un éléphant blanc; que chaque bouze peut faire »un Fô avec des grimaces. Un Talapain dit que Fô était »un saint homme dont les bonzes ont corrompu la doctrine et que c'est Sammonocodon qui est le vrai dieu. »Après cent arguments et cent démentis, les deux factions couviennent de s'en rapporter au dalaï-lama, qui »demeurt à trois cents lieues de là, qui est immortelle et »même infaillible. Les deux factions lui envoient une »députation solennelle.... mais dès que le dalaï-lama »eût prononcé au nom du Fô voilà le parti condamné »qui jette les chapelcts au nez du vice-dieu et qui veut »lui donner cent coups d'étrivières; l'autre parti défend »son lama dont il a reçu de bonnes terres; tous deux se »battent longtemps et quand ils sont las de s'exterminer, de s'assassiner, de s'empoisonner réciproquement »ils se disent encore de grosses injures...."

Cette théologie si pittoresquement dépeinte et flétrie par Voltaire ne peut trouver accès dans nos temples. La Mac. ne se charge pas de prononcer entre Fô et Sammonocodon et quant à ceux qui considèrent leur raison comme impuissante et veulent la faire fléchir sous l'autorité d'un dalaï-lama quelconque, elle leur abandonne le choix et n'assume à cet égard aucune responsabilité.

Ici encore nous sommes heureux de nous rencontrer avec le Sup.: Cons.: »il est interdit aux corps Mac.: dit cette autorité régulatrice" de s'occuper de questions »religieuses si ce n'est au point de vue général des rapports de l'homme avec la divinité, laissant soigneusement en dehors de toute discussion les dogmes, l'organisation et les cérémonies des cultes établis." Si nous pouvons discuter les rapports de l'homme avec la divinité, nous devons pouvoir examiner si la connaissance de ces rapports doit nous venir du dehors ou si nous pouvons l'acquérir par nous-mêmes; l'utilité et par suite l'existence d'une révélation peuvent dès lors être débattues. Ce dogme général commun à tous les cultes ne peut donc tomber sous la prohibition décrétée; celle-ci ne concerne évidemment que les dogmes spéciaux et en quelque sorte secondaires, qui varient selon les diverses religions positives."

VIERDE HOOFDSTUK.

DE WAARHEID VOLGENS HET ONGELOOVIG RATIONALISME.

»Die uit de aarde is, spreekt uit de aarde; maar dien God heeft gezonden, spreekt de woorden Gods" (Joann. III. 31. 34.) Deze woorden van het heilig evangelie geven ons den maatstaf ter beoordeeling van de leer van het rationalisme. Het rationalisme is *uit* de aarde; het komt niet van boven; het is de taal der rede van de menschelijke ziel die zoo innig met het ligchaam en door het ligchaam met de geheele stoffelijke wereld verbonden is. Het zal dan de taal der aarde spreken: zijne leer zal stoffelijk, zinnelijk, materialistisch zijn.

De rationalisten, en de liberalen in hunne dienst kennen aan de menschelijke rede de groote waardigheid toe om regter van alle waarheid en de wetgeefster onzer handelingen zoowel in het bijzonder als in het openbaar te zijn. Twee eigenschappen worden in elken regter vereischt. Hij moet in staat zijn om zich eene veelvuldige kennis te verschaffen van het voorwerp waarover hij moet uitspraak doen. In ons voorgaand hoofdstuk hebben wij aangetoond hoe deze eigenschap aan de menschelijke rede, gelijk zij is in de groote menigte, ontbreekt. 1)

1) Niemand besluite hieruit dat de openbaring niet voor een ieder, ook voor den meest ontwikkelde in de tegenwoordige orde van Gods Voorzienigheid noodzakelijk is. Wij hebben hier te doen met rationalisten die elke bovennaturlijke godsdienst loochenen, en beweren dat de menschelijke rede

In zake van godsdienst en zedeleer moeten, gelijk dit trouwens overal het geval is, de meeste menschen zich tevreden houden met den nederigen trap van leerling.

De tweede eigenschap van den regter is de onpartijdigheid. Is de menschelijke rede omtrent godsdienst en zeden onpartijdig? Staat zij daar tegenover waarheid en onwaarheid koud en onbewegelijk, zoodat vóór een rijp onderzoek zij noch naar de eene noch naar de andere zijde overhelt?

Wie dit durft te beweren, zoude zijne onkunde van den mensch verraden. Immers voor een iegelijk die zijn eigen hart doorgrond heeft, is het al te duidelijk, dat onze rede vaak datgene als waar en geoorloofd aanziet, wat behaagt aan onze hartstogten. Die uit de aarde is spreekt uit de aarde. Wij weten dat er waarheid ten grondslag ligt aan de overdragtelijke uitdrukking van Plato dat de rede van den mensch eene goddelijke vonk is: door de rede is de mensch Gods evenbeeld en zijn wij van Gods geslachte. Maar de mensch is niet alleen rede, zijn wezen sluit nog een ander deel in, dat eenmaal God van hem zeggen deed: »Gij zijt uit de aarde". Het ligchaam met zijne zinnen en lusten heeft een krachtigen invloed op ons denk- en wilvermogen, zoodat de rede, oorspronkelijk bestemd om naar de schoone leer der Grieksche wijsgeeren het *ἡγεμονικόν* het leidend beginsel van het ligchaam te zijn, meestal door dit geleid en misleid wordt. Wat de oorzaak van deze ongeregeldeheid der menschelijke natuur moge wezen, het valt niet te betwijfelen dat zij bestaat.

Zeër juist is de opmerking van sommige Godgeleerden dat in den mensch de nederige vermogens van zin en lust zich het eerst ontwikkelen; zoo dat de eerste periode van den mensch eene dierlijke is. Wanneer la-

genoegzaam licht heeft voor eene natuurlijke Godsdienst. Dit laatste is het dat wij hier outkennen. Het menschelijk geslacht kan zelfs geene natuurlijke godsdienst van zijne bloote rede hopen; althans geene volkomene, onvervalschte, voor allen bruikbare godsdienst. Zie S. Thom. *contra gent.* L. I. C. 4.

ter de rede bij hem ontkiemt, vindt zij het zinnelijk gedeelte bovendrijven en den mensch overheerschen, zoodat zij eerst een geduchten vijand heeft te overwinnen alvorens hare heerschappij bevestigd te zien. Maar hoe kan die ontlukende, die zwakke, ongeoefende rede met goed gevolg tegen de overmagtige en door hunne zoo lang onbetwiste heerschappij reusachtig sterk geworden zinnen strijden? Dikwijls zal zij niet eens de worsteling beproeven; maar op den eersten aanblik zich aan haren vijand als verwonnen overgeven. Meermalen zal het geschieden dat zij den strijd vergeefs beproeft, moedeloos nederzigt om niet weer op te staan voordat het ligchaam met zijne lusten zich doodgewoeld heeft en met den levensadem ook de tijd om te strijden wordt afgebroken.

En hoe wapent het rationalisme en het liberalisme de rede tegen den zinnelust? Hoe wapent ze het geloof? wij zwijgen hier met opzet van hetgeen het heilig doopsel in de ziel van het pas geboren kind uitwerkt; van die zuivering, die vernieuwing naar den nieuwen mensch Christus, die bestraling van het goddelijk licht. Wij zouden eene taal spreken onbegrijpelijk voor hen met wie wij thans redeneren. Maar beseffen wij wel wat *de kerk* doet met den knaap, wiens rede zich in gestamelde woorden begint te openbaren. Zij leert hem met een indrukwekkend gezag zijnen Schepper, zijn oorsprong, zijne bestemming, het doel van zijn verkeer op aarde, het onderscheid tusschen goed en kwaad. Zij vordert geloof van den kleine, die van natuurwege tot niets meer dan tot gelooven geneigd is. Door het geloof verkrijgt hij eene verzekerdheid van die waarheden even groot, ja grooter dan die hij heeft van hetgeen hij met zijne zintuigen waarneemt. Hier wordt die nog onbedorvene rede krachtig gewapend, en gelijk het talloze voorbeelden van kinderen, die uit geloovige ouders geboren en godsdienstig opgevoed zijn, bewijzen: hun eerste strijd is eene overwinning; ja dikwijls behoeven zij nauwelijks

te strijden omdat de hartstogten niet eens een aanval durven beproeven.

Wat zal het rationalisme doen? Een liberaal vader, wil hij getrouw zijn aan zijn beginsel: dat men zijne overtuiging aan anderen niet moet opleggen, dat geweten en godsdienst aan geen gezag ter wereld onderworpen zijn, zal aan den opkomenden jongeling zeggen: onderzoek wat waar en valsch, wat goed en kwaad is. De uitslag van dit onderzoek is gemakkelijk te voorzien; de jeugdige mensch gevoelt dat het hem goed is zijne lusten te voldoen: en zeer bezwaarlijk zal hij zich overtuigen dat het ongeoorloofd is te doen wat hij gevoelt goed te zijn; dit is met andere woorden: de vrije onafhankelijke rede zal aan de hartstogten vrijgeleide geven.

De Heilige Kerkvaders en oude godgeleerden hebben eene proef gegeven hunner diepe menschenkennis met den stelregel welken zij tegen de rationalisten hunner dagen handhaafden: *per fidem ad intellectum*. Het geloof moet den weg banen voor het verstand. Zij toonden zijne juistheid aan op de volgende doeltreffende wijze. De waarheid (immers de bovenzinnelijke en vooral de godsdienstige waarheid wordt bij uitstek de waarheid genoemd) kan slechts door eene rede die boven het zinnelijke zich verheft, aanschouwd worden. Om haar dus te aanschouwen moet men eerst zijne rede zuiveren van alle stoffelijke beelden die zich tusschen haar oog en de waarheid als een digte nevel plaatsen: de rede moet eerst zijn losgemaakt van den band waarmee zij aan de zinnen verknocht is, en waardoor zij metéén geboeid is aan het ligchamelijke dat het voorwerp der zinnen is. De heiden Plato zelf had dit begrepen; hij laat zijn Sokrates naar den dood reikhalzen, omdat deze hem van het ligchaam en zijne rede van het beletsel zou bevrijden dat haar, zoo lang zij is in het ligchaam, verhindert om de waarheid helder in te zien; »zoolang wij leven," laat hij zijnen held zeggen in het uur vóór zijn dood, »kunnen wij *meer* begrijpen naarmate wij ons *minder* met

»het ligchaam inlaten en overal waar het niet noodig is ons er van onthouden en wij met hetzelfde als niet »vervuld zijn, maar ons daarvan zuiveren, want hem »die niet zuiver is, is het niet gegeven het zuiver aan te »raken *μη καθαρῷ γὰρ καθαρὸν ἐράπτεσθαι μη δὲ θεμιτὸν*” (Platonis phaedo n. 67. ed. ster tm. 1 p. 89)

Dientengevolge om met zijne rede de waarheid te bereiken wordt vereischt dat men zijne hartstogten meester zij; immers dat zich zuiveren van het lichamelijke komt eindelijk neer op het heerschappij voeren over zijne driften. Maar hoe kan iemand den moeilijken veldtogt tegen zich zelven en tegen hetgeen hem zoo geweldig aandoet, ondernemen, zoo hij nog niet overtuigd is van het bestaan van iets boven hem en dat waard is om met het offer van zich zelven verkregen te worden? Het rationalisme verkeert derhalve in een cirkel van alle kanten vast toegesloten. Om de waarheid met zijne rede te aanschouwen moet zij zuiver zijn en om haar te kunnen en te willen zuiveren moet men reeds in het bezit der waarheid zijn.

Daarom zeiden onze vaders in hunne onder dit opzigt nooit geëvenaarde wijsheid: per fidem ad intellectum: neem eerst de waarheid in u op door een onwrikbaar geloof. Sterk door het geloof zult gij uwe hartstogten overwinnen, en eenmaal vrij van hunne strikken, kunt gij als eene witte duif tot de hooge gewesten der onzinnelijke waarheid u verheffen.

Zij leerden niet, wat thans de rationalisten en liberalen aan ons Katholieke christenen ten laste leggen, dat volgens ons de menschelijke rede voor de godsdienstige waarheid moet stilstaan, dat het ons niet geoorloofd is deze meer en meer trachten te begrijpen. Wel was het in hun oog eene ongerijmdheid ja eene goddeloosheid iets door de rede als onwaar te verwerpen, wat wij door het geloof op Gods gezag als waar hadden aangenomen; zij leerden, wat overigens Plato (t. a. p.) reeds geleerd had, dat zoolang wij leven de volle waarheid niet voor ons zal ontsluit worden. Doch

tevens hadden zij ook de stellige overtuiging dat men in het *begrip* der geloofswaarheid immer kan en moet vooruitgang maken. Dit toonden zij door hunne diepe beschouwingen over het wezen van God, over zijne voorzienigheid, over den persoon en het werk van den Heiland enz. in vergelijking van welke al wat het rationalisme levert (het zij met eerbiediging der rationalisten gezegd) slechts beuzelpraat is, zoodat het voor ons Katholieke godgeleerden, gewoon als wij zijn de pennenvruchten te smaken van die zuivere helderblickende mannen een pijnlijke pligt is, van de toespraken en maandschriftartikeltjes, en proeven en boekskens der rationalisten en moderne theologen kennis te nemen. Noch de Kerkvaders en middeleeuwsche godgeleerden, noch wij op hun voetspoor zien het kerkelijk geloof aan als een dwarsboom welke voor de rede den weg afsluit naar het begrip der waarheid. Maar behalve uit vele andere, ook uit menschkundige beweegredenen beweren wij dat eerst het geloof de rede moet louteren en reinigen; wij beweren dat het rationalisme en zijn kind het liberalisme, verkeerdelijk aan eene nog niet door het geloof gezuiverde, versterkte en voorgelichte rede de uitspraak overlaten over hetgeen omtrent God, mensch en eeuwigheid waar is. Immers dit is niets anders dan de waarheid aan hare vijanden prijs geven. Deze rede zal niet tot het begrip maar tot de loochening der waarheid komen. Om te toonen hoe noodzakelijk de zuivering der harten is voor het verstand der bovenzinnelijke waarheid, laten wij hier eene plaats volgen van Gregorius van Nazianze die om zijne uitmuntende kennis der Godheid, de godgeleerde bij uitstek genoemd wordt. — (Oratio XXVII. n. 3. apud Migne T. 36 pp. 14, 15.)

»Het komt niet allen toe over God te redeneren, neen »volstrekt niet allen; niet zóó onbednidend en gering is »deze zaak, en zeker voor hen niet, die op den grond »kruipen. Ik voeg er nog bij, dat dit niet van allen »tijd, noch voor allen, noch over alles wil gedaan wor-

»den; maar er is hiervoor een wanneer, voor wie, in
»hoe verre.

»En wel daarom is het niet *aller zaak*, omdat hiervoor
»ervarenen en geen vreemdelingen in de bespiegeling,
»en vóór alles, zuiveren van ziel en ligchaam, of, op
»zijn minst, die hiernaar streven, vereischt worden. Dat
»toch de niet reine het reine aanraakt is welligt niet zon-
»der gevaar; evenmin als dat het zieke oog den zonne-
»straal opvangt.

» *Wanneer nu?* Als wij van aardsche beslommeringen vrij
»zijn, als wij van het gewoel der wereld verpoozen, als ons
»beter deel zich niet met afmattende en losse droombeelden
»inlaat; in elk ander geval leveren wij een schrift, waarin
»het leelijke het sierlijke vervangt; gieten wij welrieken-
»den balsem over slijk. Want inderdaad de ziel moet in
»rust wezen om God te kennen; en is ons de geschikte
»tijd geworden, dan moeten wij oordeelen over de juist-
»heid der theologie.

»En *voor wie?* Voor hen, die eene dusdanige zaak be-
»hartigen, en niet van het getal zijn derzulken, die, als
»over elke andere zaak, ook hierover zoo gaarne beuze-
»len, na de spelen in den circus, en na de schouwburgen,
»en na de liederen, en na de voldoening van den buik en
»nog lagere driften, en het zich tot eene hunner gelief-
»koosde ontspanningen rekenen, hierover op eene zoo wel
»spitsvondige als opgesmukte wijze te redetwisten.

» *Waarover* eindelijk moet onze redenering gaan en in
»hoe verre? Over datgene, wat niet boven ons bereik
»ligt, en in zoo verre het aan de krachten en het begrip
»der hoorderen geëvenredigd is. Anders zou, gelijk de
»al te schelle stem of de overmaat van spijzen voor het
»gehoor of het ligchaam schadelijk is, even zoo de hoor-
»der, om mij aldus uit te drukken, door de zwaarte der
»redeneringen overladen en neergedrukt, ook in zijn vorig
»en eigenlijk vermogen benadeeld worden." —

De groote Nazianzenus hangt dit donker tafereel op
van de Eunomianen, ketters der vierde eeuw van het

christendom, die even als de rationalisten en de moderne theologen van onzen tijd beweerden dat de goddelijke waarheid voor elke menschelijke rede begrijpelijk is: zooals vele Heilige Vaders van dien tijd ons getuigen. Wij hebben hier geene afbeelding willen geven van onze rationalisten en liberalen. Doch eene bede rigten wij tot hen dat zij in overweging willen nemen de woorden van een heilig man, die in de kennis der Godheid door weinigen is geëvenaard, en dat zij ons dan in gemoede antwoorden wat te denken over hun beginsel, dat de rede van een ieder, ook zoo zij niet gewapend is door het geloof, niet voorgelicht door eene Gods-ver-openbaring, niet gereinigd van zijne driften, zich moet durven wagen aan de beoordeeling der goddelijke waarheid. —

Nu zijn wij in staat gesteld om te bepalen wat de waarheid zijn zal volgens het ongeloovig rationalisme. Wij gelooven geregtigd te zijn om uit het voorafgaande te besluiten: dat er de waarheid noodzakelijker wijze zal verminkt worden aan de zijde van het bovenzinnelijke: met andere woorden, het rationalisme zal geneigd zijn om te ontkennen of te verachten wat boven het bereik der zinnen is; het zal er toe leiden om door zijne zedeleer aan de hartstogten een vrijeren teugel te laten. Werpen wij om ons daarvan te overtuigen een blik op vier verschillende fazen van het rationalisme: op de dogmatiek namelijk der moderne theologen, op de rationalistische zedeleer, op de moderne wetgeving en eindelijk op den strijd van het liberalisme tegen de katholieke kerk.

1° De moderne theologie is niets anders »dan het rationalistisch beginsel der onafhankelijkheid van de menschelijke rede op de leer van het christendom toegepast.” De moderne theologen hebben eene groote dienst aan het rationalisme bewezen. Terwijl dit, zooals men het ziet bij de *dageraadsmannen*, 1) het geheele christendom met Christus, zijn Kerk en de Schriften meent te moeten verwerpen als niet overeen te brengen met de onafhan-

1) Vergelijk: *Het christendom en de Staat in onzen tijd* bl. 35.

kelijkheid van den mensch en den vooruitgang onzer tijden, zoo leeren omgekeerd de moderneren dat het christendom door de wegneming der onzuivere elementen die het in den loop der tijden in zich heeft opgenomen: en door eene doortastende hervorming, op de hoogte van den tijd kan gebragt worden. 't Is bij beiden een en hetzelfde beginsel, de volkomene onafhankelijkheid der mensche lijke rede; het verschil is dat volgens de rationalisten dit beginsel leidt tot verwerping — volgens de moderneren tot hervorming van het christendom. De moderneren hebben dit boven de rationalisten voor, dat zij achting en liefde voor het christendom kunnen huichelen en diens-tengevolge bij de christenen niet met dien afkeer worden weggewezen als de rationalisten.

Doch én rationalisten én moderneren staan eveneens op het rationalistische standpunt. Bijgevolg uit de leer der moderneren kan men de leer van het rationalisme opmaken.

Het heeft ons altijd getroffen in de dogmatiek der moderneren dat zij den weg ter zaligheid op eene tot nu toe ongehoorde wijze gemakkelijk maakt. Is die weg volgens Christus eng, steil, met distelen en doornen bezaaid en zijn er maar weinigen die hem bewandelen; volgens de moderneren is hij ruim, met rozenstruiken geplant en het schijnt dat allen met weinige moeite zich op hem kunnen bewegen. Om dit te bewijzen is het genoeg eenige punten uit hunne dogmatiek aan te stippen 1). Daar is God *niets* dan Vader, die op zijne booze kinderen nooit vertoornd wordt; ondanks hunne buitensporigheden hen nooit onterft van het regt op den hemel; geene andere straffen kent, dan die men gewoon is *körrekctionnele* te noemen. God is geen regtvaardig regter: want onze diepzinnige moderneren begrijpen niet hoe in één God oneindige liefde met oneindige regtvaardigheid kan zamen gaan. God straft nooit om zijne gekwetste eer op zijne beleedigers te wreken; zijne straffen zijn niets

1) Zie *het christendom en de Staat in onzen tijd*.

anders dan gevoelige vermaningen en opwekkingen om Hem te dienen. Daarom zijn al de modernen éénstemmig in het verwerpen der eeuwige straffen der hel: dewijl deze straffen uit haren aard niet kunnen leiden tot de verbetering van den gestrafte, maar door een wraaknemend regter worden opgelegd. Ook de zonde heeft in de moderne dogmatiek haar eigenaardig karakter van boosheid en strafwaardigheid verloren. Zij is eene zwakheden, eene onvolkomenheid: de toestand van iemand wiens rede nog niet genoegzaam ontwikkeld is. Zij zien in haar niet meer de snoooddaad van een schepsel, van een aardworm, dat willens en wetens opstaat tegen zijn Schepper en Heer; Hem verachtend den rug toekeert zeggende: ik wil u niet dienen. De zonde is een zielijke toestand, die geen verontwaardiging maar medelijden verwekt. Zij verdient niet de roede van den beul, maar den balsem van den geneesheer.

Dit weinige is voor den lezer genoeg om te begripen dat het rationalisme der moderne theologie voor de zonde, de hartstogten en het bedorven vleesch veel toegeeflijker is dan de ware leer van Christus en het Christendom, zooals dit door de Apostelen en van hunnen tijd af immer werd begrepen. Het rationalisme bewerkstelligt een vooruitgang; den vooruitgang der booze driften voor welke het alles wegneemt wat hen in de zalige vrees voor God en zijne straffen kon tegenhouden.

2o. Zedelijk kwaad heeft er altijd bestaan. Doch vroeger noemde men het kwaad kwaad: maar nu bejiveren zich de rationalisten om theoriën uit te vinden naar welke het kwaad niet meer kwaad kan genoemd worden. Dit zien wij in de wijsgeerige zedeleer, die sedert den Vader der rationalisten, Kant, vrij algemeen gevolgd wordt. Volgens dezen heeft elk mensch *regt* tot het verrijten van alle handelingen die hij wil, mits hij de anderen niet verhindere om dezelfde vrijheid te genieten. Slechts één grenspaal wordt der vrijheid gezet: namelijk de zamenleving of de maatschappij die het individu niet mag

opheffen. Op deze wijze worden de tien geboden Gods tot drie of vier ingekort. Een ander beschadigen in zijn fortuin; hem beleedigen in zijnen persoon of hem kwetsen aan den lijve blijft eene wederregtelijke daad; daar zij de strekking heeft om van de samenleving een rooversnest te maken: maar kan men hetzelfde zeggen van die vele schanddaden waarmee de mensch zijn eigen ligchaam onteert, in 't gebruik van spijs en drank overdaad bedrijft of van die menigvuldige euvelheden welke hij met de toestemming van den medepligtige met anderen bedrijft? Voorzeker heeft de booze wil van het vleesch zeer veel bij de rationalistische zedeleer te winnen.

3°. Wat de wetten aangaat waarmee het rationalisme onzen modernen Staat begiftigd heeft; willen wij alleen gewag maken van zijne wetten op het huwelijk, welke niet veel meer schijnen te beoogen dan het behoud van het menschenras door het niddel van voldoening der natuur even als de vereeniging der dieren door hetzelfde middel tot hetzelfde doel leidt. Zij beschouwen het huwelijk als eene burgerlijke zaak, als een kontrakt, gelijksoortig met de andere kontrakten. In het oog der Wetgevers schijnt naauwelijks een andere band de echtgenooten te vereenigen dan die van het genoegen. Van daar dat men van die beletselen welke de eerbaarheid der Christelijke eeuwen aan die huwelijken gesteld had, welke eene overmaat van drift deed sluiten, alleen diegene zijn bijbehouden die het huwelijk met bloedverwanten in den eersten graad verbieden; het huwelijk met alle andere bloedverwanten is niet verboden of kan door de Regering bij wijze van dispensatie worden toegelaten. Van daar de wettelijke echtscheiding, die zelfs het heidensche Rome in zijne schoone dagen niet kende. Altijd zal lezenswaard blijven wat in de fransche Wetgevende Kamer de tribuun Carion Nisas over den geest der wet gezegd heeft die de echtscheiding veroorlooft. »Hier staan twee beschouwingen tegen over elkander, waarvan de eene de echtscheiding veroorlooft, de andere de ontbindbaarheid van

het huwelijk voorschrijft. »La théorie se réduit, de part et d'autre à de courtes maximes; à des préceptes faciles à retenir. D'un côté, *suis ton plaisir*. De l'autre *fais ton devoir*. Ainsi des deux écoles, l'une relâche tous les liens de la Société par un soin exclusif des jouissances de l'individu. L'autre; immolant les individus à la masse tend fortement à «l'ordre. L'une enseigne à jouir: science vaine. L'autre instruit à souffrir; véritable puissance de l'homme: *abstine et sustine*. L'une, nous montrant le mariage dans un miroir trompeur, nous le peint comme un état délicieux, et nous provoque éternellement à chercher un être tout aimable que nous ne trouverons jamais. L'autre, nous offrant un tableau plus fidèle des choses du monde, nous enseigne à nous accommoder d'un être faible et imparfait, parce que nous ne sommes nous-mêmes qu'imperfection et faiblesse. L'une enfin dit orgueilleusement aux époux: adorez-vous, soyez heureux; l'autre, moins fastueuse et plus vraie, se contente de leur dire: supportez-vous, consolez-vous." (Motifs, rapports et opinions des orateurs qui ont coopéré à la rédaction du code civil par M. Poucelet. Paris 1850. T. I p. 151).

40. Ten laatste wat mishaaft aan het rationalisme? Wat vervolgt het liberalisme in de Katholieke godsdienst? ons credo, onze geloofsleer, zoo vol van ondoorgrondbare geheimen? Ja ook deze: maar deze niet het meest, zij vinden zelfs wel eens genade en verwondering voor hunne regtbank. Maar wat het meest in onze godsdienst mishaaft en het heftigste vervolgd wordt is de leer en de beoefening der zelfverloochening en van den strijd tegen de lusten der volgens ons bedorvene natuur, welke de grondslag der Katholieke zedeleer is. Het ascetisme der Katholieke kerk is aan allen die modern zijn een doorn in het oog. Weinige bemerkingen zullen den lezer op het spoor brengen van menigvuldige teekens die de rationalisten geven van dezen hunnen afkeer. Overal waar liberalen aan het woord zijn, of eenige magt

in handen hebben, varen zij uit tegen den religieuzen staat en doen al wat in hen is om de kloosterlingen uit hunne kloosters te verdrijven of althans door alle mogelijke lasten en hinderpalen hun het bestaan te bemoeijelijken. De fransche revolutie die in snelle vaart op de uiterste gevolgen van het rationalisme afging, suppressie meerde bij eene harer eerste handelingen, alle kloosters en geestelijke orden. Haar voorbeeld is gevolgd door de liberalen van Frankrijk, Spanje en Portugal en thans volgen het de liberalen van Italië en België met niet minder woede na. Ook in ons vreedzaam Nederland hebben de liberalen getuigenis gegeven van hunnen weerzin tegen deze instellingen van boetvaardigheid en zelfopoffering. »Ik houd niet van kloosters,» zeide eens openlijk in de Tweede Kamer hun eminent hoofd in eene redevoering waarin hij met eene gelukkige inkonsekwentie het regt van Vereeniging ook voor de kloosters handhaafde. 1)

Ook het celibaat der Roomsche-Katholieke geestelijkheid werd door de revolutie-mannen van Frankrijk afgeschaft; de Italiaansche liberalen hebben reeds van overlang een wetsontwerp voor zijne afschaffing in gereedheid; en het

1) »Ik ben geen vriend van kloosters, maar ik ben een groot vriend van de vrijheid, en zoo menige echt menschelijke of maatschappelijke doeleinden zullen niet anders dan in den vorm, welke de zedelijke lichamen kenmerkt, kunnen worden bereikt. Ik ben een groot vriend van de vrijheid, en geloof, dat zoo zij misbruiken kan voortbrengen, dat misbruik door de natuurlijke reactie, die in de maatschappij daartegen ontstaat, soms beter wordt tegengegaan dan door eene beperkende of dwingende wet, die niet anders te weeg brengt dan wetsontduiking, die niet verhindert wat zij verhinderen wil, die slechts omwegen doet vinden om het verbodene te verkrijgen. Ik zeg dit niet daarom omdat ik elk gebruik van het regt van vereeniging, van het vermogen om stichtingen, fondatiën te maken, goed of heilzaam keur in de maatschappij, maar ik geloof dat de wetgever, in den regel, zijn doel zal missen, zoo hij regtstreeks wil verhinderen....

Tegen de schadelijke uitwerkselen (der geestelijke corporatiën) zal men toch het vertrouwen op eene voortgaande beschaving, op eene toenemende verlichting der maatschappij en de daaruit voortvloeiende reactie moeten inroepen.»

Woorden van den Heer Thorbecke in het Bijblad van de Staats-Courant 1854—55. — Tweede Kamer bl. 561.

staat onophoudelijk aan de aanvallen der liberale pers ten doel, welke of op beweerde menschkundige gronden het veroordeelt, of door onzedelijke romans waarin een roomsch priester den held speelt en door het ophalen van misdaden die men de geestelijkheid ten laste legt, het aan de minachting en verdenking der openbare meening prijs geeft.

Het eerste wat men doet om een Katholiek volk te liberaliseren, is de wetten der kerk, die het vasten en de onthouding voorschrijven, in het openbaar te schenden; spotten met hen die ze onderhouden. Ziedaar het gewone middel dat het liberalisme gebruikt om het geloof van de kerk en hare leer te ondermijnen. Om den eerbied voor hare wetten weg te nemen, minacht het de kerk; en daar de wetten der kerk een praktisch uitvloeisel zijn van hare leer, wordt deze leer in twijfel getrokken; of liever, (daar het rationalisme nooit twijfelt), die leer wordt door een kwinkslag verguisd; zoo doende wordt het geloof van velen wankel, en het liberalisme telt eenige volgelingen meer.

Wie van nabij de Apostelen van het liberalisme hunne zending hebben zien vervullen, of ook hunne menigvuldige werken gelezen, zullen ons, gelooven wij, niet logenstraffen. Maar geeft ons dit alles niet het regt om het rationalisme en liberalisme in zijne strekking als materialistisch te beschouwen?

Wij besluiten: rationalisme en liberalisme huldigen de vrijheid der menschelijke rede, maar zij leiden onvermijdelijk tot de vrijheid van het vleesch en zijne driften.

Ziedaar de edele vrijheid, die thans alom gepredikt wordt!!!!

VIJFDE HOOFDSTUK.

HET RATIONALISME OVERGEBRAGT OP DEN STAAT DOOR HET LIBERALISME.

In dit hoofdstuk willen wij aantoonen dat volgens het liberalisme de Staat moet gegrondvest zijn op het rationalisme, d. i. op de onafhankelijkheid der individuële rede. Wij raken hier het hoofdpunt aan der controvers tusschen de liberalen en hunne tegenstanders waarbij op de eerste plaats, ofschoon niet alleen, de Katholieken moeten gerekend worden.

Verplaatsen wij ons met onze gedachten in het onstuimige België. Voor den niet ingewijde in de opiniën der beide partijen welke het land verdeelen; voor den oppervlakkigen beschouwer is het onbegrijpelijk hoe onder zulk eene milde konstitutie, die allen zonder onderscheid liefhebben en handhaven, en die bijgevolg allen in de hoofdbeginselen moet vereenigen, eene zoo diepe klove burger van burger kan verwijderen.

Doch de meening en de strekking der partijen van nabij beschouwd, wordt het raadsel van zelf opgelost. De konstitutie bevat wel beginselen, algemeene wetten; maar zij bevat niet de *hoofdbeginselen*, zij bevat evenmin de *hoofdwet*, welke het doel van den Staat verklaart en vaststelt: van daar de verdeeldheid. De konstitutie heeft in ruime mate de vrijheid erkend en verzekerd: en daarmede een wijd veld geopend voor de vrije handeling en ontwikkeling. De eene partij maakt gebruik van de

vrijheid om de godsdienstige waarheid te behouden en te verbreiden en de beproefde maatschappelijke beginselen van eigendom, regt, orde en gezag te bewaren. Voor de konservatieve partij is de konstitutionnele vrijheid het middel tot *behoud* en uitbreiding van hetgeen sedert eeuwen als waar en goed en maatschappelijk is aangezien.

Integendeel de liberale partij ziet in de konstitutionnele vrijheden een gevolg of eene toepassing van het volgens haar groote beginsel der vrijdenkerij; dientengevolge moet de konstitutie dienen, niet, om hetgeen als waar en goed immer erkend werd, te bevestigen en te verspreiden, maar om de vroegere toestanden te toetsen, en naar de nieuwere denkbeelden te beoordeelen, en zoo dit aan de meerderheid goed dunkt te veranderen of te verwerpen.

Volgens de konservatieve partij is de waarheid niet meer te zoeken; het doel van den mensch en den Staat is bekend: en de vrijheid bestaat in ongehinderd naar dit doel te kunnen streven.

Volgens de liberalen zoekt het menschedom nog altijd naar de waarheid; wat tot hiertoe voor waar werd gehouden, kan bij naauwkeurig onderzoek wel niets meer dan schijn van waarheid wezen: en het goede waarmee de voortijd tevreden was is slechts betrekkelijk. De konstitutie door de verwerping van het *ancien régime* heeft het land bevrijd van de overleveringen; door de vrijheid van godsdienst heeft zij de banden verbroken waarmede België aan het voorvaderlijke geloof was verbonden; door het officiële onderwijs wil zij den Belg ontwikkelen om zelfstandig over alles te kunnen oordeelen; eindelijk door de vrijheid van drukpers en van openbare diskussies geeft zij aan elk de gelegenheid om zijne opinie aan het publiek voor te stellen en alzoo de openbare opinie te vormen die door de stemmen der meerderheid het land bestuurt als opperste heerscheresse.

Waarin bestaat nu op slot van rekening het verschil

tusschen de konservatieve en de liberale partij? Geenszins in het liefhebben der konstitutie, maar in de wijze waarop men de konstitutie beschouwt, in de *waardering* van dezelve. Beiden willen, en te regt, de vrijheid door de konstitutie verleend; wie verlangt de vrijheid niet voor zijn land, zoo het ze dragen kan?

Maar de konservatieven willen die vrijheid om te kunnen doen wat zij *zeker zijn* dat goed is; de liberalen willen ze ten einde geen hinderpaal gesteld worde aan het vrije onderzoek van hetgeen goed of slecht is. Ziedaar het groot verschil dat door geene magt ter wereld zal worden weggenomen; de konservatief zegt: *credo*: de liberaal *ik zoek*. De konservatief *weet* door zijne godsdienstleer wat het doel van mensch en staat is; en door de traditiën van het land kent hij de geaardheid van zijn volk, en de geschiktheid der middelen om het nader te brengen tot zijn tijdelijk en eeuwig geluk. Den liberaal is de waarheid nog omsluijerd; in de toekomst hoopt hij een algemeen geneesmiddel te ontdekken voor de onheilen die alleen aan de onwetendheid der vorige tijden zijn toe te schrijven. Daarom gelooft hij niet, maar beijvert zich om te vinden.

Aan de eene zijde het vast bewustzijn der godsdienstige en maatschappelijke waarheid.

Aan de andere zijde het onderzoek, de ontwikkeling, de onafhankelijkheid der rede van alles, wat haar aan een vast geloof bindt.

Tusschen beiden hangt als een slinger de konstitutie aan een langen draad die elk tot zich trekt om de door haar verleende vrijheid te kunnen gebruiken voor zijn doel. Deze is de toestand van België.

In de vergaderingen van de Kamers der representanten in Brussel van den 31 Mei tot den 10 Junij 1864 werden vele redevoeringen gehouden die men daar *des discours politiques* noemt, in welke elke partij hare meening verdedigt en hare grieven tegen de andere blootlegt. Tot de kenschetsing van het liberalisme leverde de minister van

buitenlandsche zaken, Rogier, het nominale hoofd der liberalen eene aanmerkelijke bijdrage. Volgens hem bestaat het onderscheid tusschen liberaal en katholiek daarin, dat in de belgische konstitutie de beginselen van het rationalisme der voorgaande eeuw zijn neergelegd, die door het kerkelijk gezag, en bepaald door de encyklië van Gregorius XVI zijn veroordeeld, zoo dat volgens Rogier geen katholiek de konstitutie had kunnen aannemen indien de pauselijke encyklië vóór het jaar 1830 ware uitgevaardigd. Zie hier eenige zijner woorden.

»Les principes philosophiques sortis de la grande révolution du dix-huitième siècle et déposés dans la Constitution de commun accord entre les libéraux et les Catholiques, n'avaient pas encore été frappés d'anathème. Nous n'avions pas vu paraître l'encyclique.

Voici messieurs, une question que je soumets à l'impartialité des membres de la droite. Je leur demande si l'encyclique, dont je parle peu souvent; je leur demande si, pour le cas où l'encyclique eut paru avant la Constitution belge, ils eurent donné leur adhésion à la Constitution?"

Hier wordt met evenveel woorden bekend dat naar de opvatting van het liberalisme de konstitutie eene toepassing is van de wijsgeerige beginselen der groote Revolutie, dat is van het rationalisme: en dat, daar het rationalisme de ontkenning is van het godsdienstig leerstellig gezag, den grondslag van het katholicisme; geen katholiek in gemoede de konstitutie kan aannemen.

En welk is het oordeel der katholieken omtrent diezelfde konstitutie? Zonder twijfel zijn in België sommige katholieke schrijvers van meening of althans vroeger van meening geweest, dat inderdaad het rationalisme de grondslag hunner konstitutie is. »J'attaque les Constitutions de notre époque, je les attaque toutes, sans exception.... or le caractère essentiel de ces Constitutions le voici. La raison humaine ou plutôt la raison individuelle y est investie de l'autorité suprême dans l'Etat,

elle y règle tout en Souveraine absolue, sans contrôle" Zoo schreef in het jaar 1851 de heer Louis Fr. De Robiano-Borsbeek. (L'ordre pp. 50. 53.)

Wij gelooven onderscheid te moeten maken tusschen die konstitutie gelijk zij daar als eene geschrevene staatswet voor ons ligt en gelijk zij worden opgevat door de liberalen. Naar de bedoeling van deze is zeer zeker de heerschappij van het rationalisme haar wezenlijk karakter. Maar beschouwd *in facto esse*, zijn zoo de konstitutiën niet; zij zijn veel meer een onzijdig terrein voor elke opinie, voor elke godsdienstleer. Deze konstitutiën stellen den staat *buiten* alle wijsgeerige systemen en godsdienstige overtuigingen, en geven aan een ieder volkomene vrijheid om wat hem waar en goed dunkt openlijk te belijden, te doen en te verbreiden. In dezen zin kunnen ook de katholieken, in zeer vele landen althans, die konstitutiën aannemen; daar zij hun de vrijheid verleenen om openlijk te belijden en te verdedigen wat naar hunne overtuiging waar, en te stichten wat in hun oog deugdelijk is. Daarom konden de katholieken op de bovengestelde vraag van Rogier antwoorden: »Evidemment."

Daarop zeide de minister: »Vous auriez donné votre adhésion, en présence d'une encyclique qui condamnait de la manière la plus formelle les principes déposés dans la constitution! Etes-vous bien sûrs que tous les catholiques sincères eussent accepté la constitution?"

Het antwoord van vele leden der regterzijde luidde: Oui, Oui.

De minister ging voort met te vragen of zij spraken in naam der opregte katholieken. »Vous répondez pour eux?"

Nog eens Oui, Oui was het antwoord der regterzijde.

Verwonderd zag de heer Rogier om zich henen: en als of hij twijfelde niet goed gehoord te hebben, zeide hij nog eens »Il y a encore parmi nous des membres du Congrès; le nombre en est diminué de part et d'autre: mais je leur demande s'ils eussent accepté la constitution."

En nu niet weinige, maar vele stemmen antwoordden :
 »Sans aucun doute."

De minister kon niets meer zeggen dan een koel »Je vous en remercie" dat beteekende dat nog nimmer de minister Rogier in zijn lang staatkundig leven het geheim der oppositie had begrepen.

En dat de katholieken in België met gerust geweten de konstitutie met al hare vrijheden kunnen aannemen en verdedigen en volgen, kan aan geen twijfel meer onderhevig zijn na den bekenden brief van den Aartsbischof van Mechelen die om dit wereldkundig te maken géschreven en gepubliceerd is.

Doch hoe zouden de katholieken ooit eene grondwet kunnen liefhebben indien zij eene toepassing was van het rationalisme? Maar dit laatste wordt door alle katholieken zonder uitzondering thans ontkend. De konstitutie, zeggen zij, verkondigt hoegenaamd geene leer: evenmin als zij gebouwd is op het kanonieke regt, huldigt zij filozofische beginselen van welke school dan ook. Dat dit hun gevoelen is blijkt uit eene brochure van den Jezuit Kestens opzettelijk uitgegeven om naar de leerstellingen der katholieke godsdienstaan te toonen in welken zin het aannemen der konstitutie voor een katholiek geweten geen bezwaar oplevert. Het volgende schrijven wij uit haar over. »La fidélité des catholiques à la Constitution est basée sur deux principes: celui de la conservation de la société: celui de la foi jurée... Que nos adversaires comptent bien sur notre fidélité: car *sans eux et contre eux* nous ne changerons rien (à la constitution) fussions nous les maîtres durant un siècle. Ainsi le veut notre fidélité au pacte fondamental. Oseraient-ils faire une semblable déclaration?" (La liberté des cultes etc. ed. 2^m p. 25.) — En verlangt men ten overvloede het advijs van romeinsche godgeleerden, men raadplege wat de te Rome 's maandelijks tweemalen verschijnende civiltà cattolica dikwijls daarover gescheven heeft b. v. ser V. vol. VIII. p. 142.—: en verder raad-

plege men den wereldberoemden godgeleerde van Rome J. Perrone, die reeds vóór jaren van den leerstoel leerde: »Duplex distinguitur libertas; politica seu civilis et theologica seu religiosa, quarum prima dici potest extrinseca, altera intrinseca. Tolerantia politica est *libertas seu facultas quam princeps vel respublica tribuit civibus eam profitendi religionem quam quisque maluit* dantur nonnulla rerum adjuncta, in quibus ea *non modo licita sed etiam necessaria est.*" J. Perrone praell. theoll. de vera religione n. 290. ed. lov. 1838. T. I. p. 345. —

Uit het gezegde kunnen wij nu veilig het volgende afleiden tot opheldering der kwestie tusschen de liberalen en de katholieken.

Er bestaat, althans voor onze noordelijke gewesten, geen verschil van gevoelens omtrent het aannemen der politieke en godsdienstige vrijheden welke de moderne konstitutiën huldigen. Maar er bestaat een niet overeen te brengen verschil in de waardering dezer vrijheden. Volgens de liberalen zijn-zij een uitvloeisel van het, volgens hen, alleen ware rationalisme. Er bestaat zoo zeggen zij, geen gezag ter wereld dat de menschelijke rede kan verplichten om iets als waar aan te nemen: *daarom* moet b. v. de drukpers vrij zijn, dewijl men anders de regtmatige vrijheid van denken en spreken wederregtelijk inkort. De katholiek kan ook die vrijheid aannemen omdat het godsdienstig gezag aan welke het toekomt te oordeelen of een geschrift al dan niet nadeelig kan zijn voor de zedelijkheid en de zuiverheid des geloofs, in een zekeren Staat niet erkend is, noch zonder grooter kwaad te veroorzaken kan erkend worden. Maar met de liberalen te zeggen dat de drukpers vrij moet zijn *omdat* geen gezag ter wereld ooit verbieden kan zijne gevoelens, hoe onzedelijk en hoe ongodsdienstig zij mogen wezen, te uiten: dit kan of mag geen katholiek, die gelooft dat zulk gezag werkelijk bestaat in de kerk tot welke hij behoort.

In onze artikelen die wij in het dagblad »De Tijd" ge-

plaatst hebben; en in ons werk »Het christendom en de staat in onzen tijd" hebben wij meer dan eens gezegd, dat het liberalisme, van het katholieke standpunt beschouwd eene groote ketterij voorstaat. Hier zal de lezer begrijpen op welken grond wij dit dorsten beweren. Het albeheerschend beginsel van het liberalisme is de onafhankelijkheid der menschelijke rede welke nooit eenig gezag boven zich gedooft: nu dit is hetzelfde als het geheele katholicisme den bodem inslaan, dewijl de grondvest van dit een goddelijk leergezag is, door Christus gegeven aan de Apostelen en in hun persoon aan den Paus en bisschoppen die den Paus als hun opperhoofd volgen. Neen het is niet eene theologische haarkloverij die den katholiek in het harnas heeft gejaagd tegen den zich noemenden liberaal, gelijk men weleens beweert. Het liberalisme waar het populair wordt doet meer afbreuk aan het ware geloof dan eene openlijke ketterij. Schoon klinken de woorden van vrijheid en verdraagzaamheid. Velen vangen ze met vooringenomenheid op: maar weldra kunt gij het de bevolking aanzien dat een worm knaagt aan den wortel zijns geloofs. In plaats van de vaste verzekerdheid des geloofs en de moedige belijdenis van hetzelfde, ziet men niets meer dan eene opinie en eene betreurenswaardige lafheid, waar het er op aan komt om in werken te toonen wat men met den naam dien men nog voert voorgeeft te zijn. De twijfel vervangt de overtuiging: minachting en spot den van een beter voorgeslacht geërfd en eerbied en hoogachting van den schat des geloofs. Dit alles geschiedt door den verderflijken invloed van het liberalisme dat den mensch ongemerkt er toe leidt om niets te dulden boven zijne rede, en om door zijne gewaande verlichting alles beter te willen weten dan men tot nu toe geweten heeft: en bijgevolg het meer dan achttien eeuwen oude katholieke geloof als eene legende te beschouwen.

Met al wat wij nu reeds sedert geruimen tijd tegen het liberalisme hebben geschreven, hadden wij geen an-

der doel dan om den geest van ongeloof te ontdoen van den dekmantel van vrijheid en verlichting, waarmede het liberalisme hem heeft bekleed om hem in onze kerk te kunnen binnensmokkelen: en wij willen onze pen niet nederleggen zoo lang het liberalisme niet openlijk belijdt dat het de drager is van het ongeloovig rationalisme.

Het liberalisme, de moderne konstitutiën geheel anders verstaande dan zijne tegenstanders, zal ze ook in een geheel anderen zin toepassen. Volgens ons verleent de konstitutie ware vrijheid aan den burger en de genootschappen en trekt rondom dezen een breederen kring om zich ongestoord te kunnen bewegen. Daaruit leiden wij af dat de staat zijne bemoeijingen heeft te vermindern en zijn kring met een kleineren passer trekken moet. Integendeel het liberalisme, de kerkgenootschappen vrij latende omdat geen heil van hen voor de nieuwere beschaving te verwachten is, breidt onophoudelijk de werking van den staat uit: opent eene zeer ongelijke konkurrentie tegen de individuën en de vereenigingen die na in korten tijd alle hunne krachten vruchteloos te hebben uitgeput, bezwijken en aan den liberalen staat een monopolie overlaten, dat hij zegt geroepen te zijn om aan het ancien régime te ontnemen. Nergens komt dit beter te voorschijn dan in zake van onderwijs. Dit is volgens het liberalisme overal vrij. Ondertusschen geeft de staat een godsdienstloos onderwijs. Met volle handen schept hij goud uit 's lands schatkist om schoollokalen op te bouwen die neven de schoonste gebouwen der plaats niet in de schaduw staan, en om de onderwijzers een bestaan te verschaffen gelijk de meeste burgers niet hebben kunnen. Willen de burgers van de vrijheid van onderwijs gebruik maken om hunne kinderen eene echt christelijke opvoeding te doen genieten, dan zijn zij genoodzaakt tweemaal te betalen: eens voor het vrije onderwijs, en eens voor het officiële. Maar is dit geene ongerechtigheid? Indien het onderwijs inderdaad vrij is: indien een vader voor zijn kind die opvoeding en dat onderrigt

kan verkiezen dat hij wil: met welk regt verplicht hem de staat om voor een onderwijs te kontribuëren dat hij niet wil, omdat het in zijn oog slecht is?

Maar het liberalisme kan uit zijn aard geene ware vrijheid van onderwijs gedoogen: want is het onderwijs vrij dan kan het christelijk leerstellig, dan kan het Katholiek zijn: en het katholieke onderwijs moet het ongehoovige rationalisme, dat troetelkind der liberalen, tegenwerken. Dit is zoo waar dat men overal de liberalen onoverkomelijke bezwaren aan het vrije onderwijs ziet in den weg leggen.

De laatste gevolgtrekking die wij uit het gezegde afleiden is dat er geen verbond mogelijk is tusschen liberalisme en Katholicisme. Immers het liberalisme is de ontkenning van het Katholicisme: het Katholicisme steunt op een onfeilbaar goddelijk leergezag: het liberalisme verwerpt elk gezag over de individuele rede. Dit begreep zeer goed de fransche revolutie die bij haar uitbarsten aanstonds al wat katholiek in Frankrijk was vernietigde. De vrede over Europa, zoo zeer geschokt door de Revolutie en het liberalisme, is dus slechts te verwachten van den ondergang van het rationalisme: en dien ondergang zien wij met vertrouwen te gemoet, gelijk ons de geschiedenis toont dat alles is ten ondergegaan wat de menschen hebben uitgedacht tegen de kerk van Christus die hij zelf op eene onwankelbare steenrots gebouwd heeft!

»Il est impossible d'être libéral d'une main et catholique de l'autre," zegt zeer juist de Gentsche professor Laurent, indien zijn woord waar is, dat wij van hem voor ons motto hebben overgenomen. »La libre pensée est l'essence du libéralisme."

ZESDE HOOFDSTUK.

HET LIBERALISME MOET INTOLERANT ZIJN.

Het moet wel vreemd klinken in het oor der liberalen wanneer zij een Roomsch-katholiek godgeleerde het liberalisme hooren beschuldigen van intolerant te zijn. Wat is liberalisme anders dan tolerantie, verdraagzaamheid?

Ja *het woord* liberalisme beteekent eene mildheid, eene vrijheidsgezindheid, die elke onverdraagzaamheid uitsluit. Doch daaruit afleiden dat zij, die zich liberalen noemen, liberaal zijn, kan men alleen in de zeer zelden ware veronderstelling dat de naam dien men kiest voor eene partij, altijd hare ware eigenschappen uitdrukt.

Ziet eens in Italië en in België hoe verdraagzaam de liberalen zijn. Dit kan getuigen de Paus, wiens dood men met ongeduld verwacht en voor wiens veiligheid de legers van het magtige Frankrijk noodig zijn om hem voor de verdraagzaamheid der liberalen te bewaren: dit kunnen getuigen de gevangenen van het Nieuwe Koninkrijk met staatkundige gevangenen opgepropt: de Jezuiten en overige religieuzen in België, die men dagelijks lastert, niet slechts in couranten, maar voor de balie, op de volkstribune en van de ministeriële zetels telaren te doen sterven.

Of wel is de verdraagzaamheid in den mond der liberalen eene bedriegelijke leus, eene vreemde vlag waar-

onder zij varen : of hunne verdraagzaamheid is partijdig , die sommigen geldt en anderen niet geldt.

Het liberalisme moet uit zijn aard onverdraagzaam zijn althans voor de Katholieke kerk. Immers het rationalisme staat in verhouding tot het Katholicisme gelijk de wolf tot het schaap.

Maar het liberalisme gelijk wij zagen in het voorgaande hoofdstuk is het rationalisme overgebracht op den staat. Het liberalisme wapent het ongeloovige rationalisme met de moderne staats-almagt. Hoe zal dat trotsche revolutiekind , over eene zoodanige magt beschikkende , genadig de geminachte Katholieke kerk kunnen aanzien en dulden , die ook ter aarde nedergedrukt onder de stevige knie der nieuwere wijsheid , altijd blijft roepen dat deze dwaasheid en dwaling is ? Daartoe wordt de zelfverloochening van een Heilige gevorderd : maar het liberalisme en rationalisme hebben nooit de heiligheid onder hunne merkteekenen genoemd.

De liberalen beweren dat , waar eene Staatsgodsdienst is , geene sprake kan wezen van verdraagzaamheid. Daarom hebben zij uit alle vroegere konstitutiën het artikel geschrapt dat de eene of andere godsdienst , godsdienst van Staat verklaarde. Daarom willen zij den pauselijke Staat *laïciseren* , ten einde den paus verdraagzaam te maken. Maar cilieve ! heeft ook het liberalisme geene godsdienst van Staat ? Is volgens hen de moderne konstitutie niet gegrond op de wijsgeerige beginselen der groote Revolutie : of erkende deze geene godsdienst *le culte de la raison* ?

Wij weten dat het liberalisme er op snoeft verdraagzaam te zijn. Maar zoo het de waarheid van ons wil hooren ; dan wete het dat het slechts verdraagzaam is voor zich zelve en onverdraagzaam voor alles wat het zelf niet is. Het heeft niets boven het onverdraagzaamste kerkgenootschap , tenzij de bedriegelijke leus van verdraagzaamheid , welke tot nu toe niemand , die niet verdraagzaam was , onbeschaamd genoeg was om in zijn mond te durven nemen.

Om de verdraagzaamheid van het liberalisme onder een bekend voorbeeld voor te stellen, willen wij ze vergelijken met de tolerantie van het heidensche Rome dat de christenen voor de wilde dieren wierp. Dit Rome werd ook geroemd als tolerant te zijn. En inderdaad was het dit in zekeren zin. De meeste steden en rijken van het heidendom hadden hunne nationale Goden en duldde geene anderen. Zóó niet Rome. De Galliërs van het Westen, de Scythen van het Noorden, de oostersche volkeren konden vrij in Rome hunne eigene Goden aanbidden en tempels voor hen oprigten. Zelfs nieuwe Goden in het leven roepen was op geene straf verboden. 1) Augustinus heeft vele bladzijden van zijn wereldberoemd werk *De Civitate Dei* met de namen der nieuw bijgekome Goden gevuld. Edoch men bedriege zich niet omtrent de ware beteekenis van die hooggevierde tolerantie. Rome duldde slechts afgoden of goden van het polytheïsme, die de pretentie niet hadden van alleen de ware God te zijn. Ook Christus, door een romeinschen praetor aan het kruis geklonken, ware in Rome getolereerd, bijaldien hij met de andere Goden op eene lijn had willen staan 2). Doch de christenen beweerden dat er slechts één ware God was, en dat deze de hunne was; dat alle anderen valsche d. i. geene Goden waren; dat zij gezonden waren om de menschen van hun bijgeloof te overtuigen. Uit dien hoofde werden zij vervolgd.

Stel in dit voorbeeld *vrije opiniën* in de plaats van *afgoden*: de *Katholieke leer*, die zegt eene goddelijke veropenbaring te zijn, in de plaats van *den eenen waren God*; en gij hebt in de heidensche tolerantie en vervolgingzucht het ware beeld van de liberale verdraagzaamheid en onverdraagzaamheid. Het rationalisme heeft de onafhankelijkheid der menschelijke rede geproklameerd; het liberalisme roept de hulp van den wereldlijken arm in om aan elke opinie der zelfstandig-werkende rede

1) Zie Döllinger: heidenthum und judenthum, S. 621.

2) Zie Bossuet: Discours sur l'histoire universelle 9de partie. Ch. 26.

de vrijheid om zich te uiten te verzekeren. Het is dus tolerant voor elke opinie, mits deze zich als eene vrije voordoet; voor zulk eene heeft het zijne protektie veil. Maar de Katholieke leer stelt zich niet als eene menschelijke opinie; zij zegt van hemelschen oorsprong te zijn en bij gevolg verheven boven het menschelijk onderzoek. Wel is waar kent zij aan het menschelijk verstand het regt toe om hare teekenen van goddelijke herkomst te onderzoeken. Doch deze zijn zeer eenvoudig; zij bestaan in bovennatuurlijke feiten, die de stichting van het christendom en het bestaan der kerk vergezellen. Een ieder kan ze met zijne oogen, zoo geen nevel van vooroordeel vóór hen hangt, waarnemen. Hunne klaarblijkelijkheid laat weinig werk aan het zoekend verstand over. Is eenmaal de goddelijke openbaring en betuiging dezer leer erkend, dan blijft er niets anders meer over dan ze door een eerbiedig geloof aan te nemen: en ofschoon, gelijk wij boven gezegd hebben, een gedurige vooruitgang in het begrip dier leer mogelijk is; is het echter niet meer geoorloofd die geloofswaarheden als vrije opiniën aan te zien, die men naar goëddunken mag verwerpen of wijzigen. Het geloof is een zware pligt dien de aan Gods waarachtigheid verschuldigde eerbied een iegelijk oplegt. Het losbandig denken en gissen der Rede vindt in het geloof zijne grens. Wat in de menschelijke opiniën met deze openbaring zal bevonden worden strijdig te zijn, wordt daardoor alleen met den stempel van onwaarheid en van goddeloosheid gebrandmerkt. Hierbij komt dat God de bewaring en de handhaving dezer leer, eerst aan zijne Apostelen, en daarna aan de kerkelijke hierarchie heeft toevertrouwd; zoodat in de Katholieke godsdienst een gezag bestaat over de rede, een gezag dat wel goddelijk is, maar niettemin door menschen gevoerd wordt. In deze gezagvolle leeraars en regters vergeet men al ligt hunne goddelijke zending; om niets anders in hen te zien dan feilbare menschen, die zich een onregtmatig gezag over hunnen evenmensch toeëigenen.

Zoo stelt zich de Katholieke kerk tegenover het ongeloofig rationalisme en het heidensch liberalisme. Kan nu een rationalist of een liberaal verdraagzaam zijn voor de Katholieke kerk?

De lezer zal aanstonds antwoorden: neen, geene verdraagzaamheid is mogelijk. Maar hij zij niet te voorbarig in het antwoorden, wil hij in de beoordeeling van het liberalisme niet mistasten en de beschuldiging van de gezindheid zijner tegenstanders te misduiden zich op den hals halen. Een zekere verdraagzaamheid kan ons het liberalisme nog bewijzen. Om ons gevoelen zoo duidelijk als het kan voor te stellen drukken wij het uit in de volgende weinige woorden:

Het liberalisme kan verdraagzaam zijn voor de *individuele* godsdienstige meening der Katholieken; het liberalisme *moet* onverdraagzaam zijn voor de kerkelijke hiërarchie en voor alles, dat de strekking heeft om het leergezag der Katholieke kerk te sekragen. Inderdaad indien elke vrije meening volgens het liberalisme moet geduld ja beschermd worden, dan zien wij geene reden, waarom het iemand zou vervolgen, die in gemoede meent het christendom op te vatten en te belijden gelijk het in de Katholieke kerk wordt voorgesteld. Waarom een burger gekneveld die de mis hoort, en een ander begunstigd die de eereceremoniën der vrijmetselaars-loge bijwoont? De liberalen zijn niet gewoon de kerken te sluiten of af te breken gelijk dit de beeldstormers en de revolutiemannen deden. Deze verdraagzaamheid verschaft hun het middel om hoogachting te kunnen huichelen voor de heilige godsdienst der vaderen. Niet zelden zelfs verleent een liberaal gouvernement subsidie aan parochiekerken en pastoors; missehien om niet in de ongenade te vallen van het volk dat het regt van verkiezing heeft; missehien is het ook wel gemèend, want al te onbillijk zou het wezen om b. v. voor den opbouw en het onderhoud der schouwburgen bij te dragen, waar velen zich vrijelijk aan muziek en deklamatie verlustigen; en

niet te willen bijdragen voor de kerk waar dan toeh op slot van rekening ook gezongen en gedeklaméerd wordt. Het liberalisme wil gelijkheid in alles.

Doeh deze tolerantie voor de individuele leden der kerk, brengt geenszins tolerantie voor de kerk als zoodanig mede. Dikwijls is 't bemerkt en teregt, dat het liberalisme niets erkent dan eenheden van menschen, geene sommen, geene korporatiën. Door de vernietiging van dezen heeft de moderne staat zich gedifferentieerd van het ancien régime. Dat dus de Katholieke kerk eene welgeordende korporatie is, was alleen voldoende om haar aan de liberalen te doen mishagen.

Doeh er is nog oneindig meer. De kerkelijke hiërarchie vertegenwoordigt het goddelijk leergezag, van welks ontkenning het rationalisme leeft, gelijk de kanker van het vleesch van den rampzalige dien hij heeftaangetast. Deze hiërarchie zegt dat zij een schakel is in de keten dier getuigen van de goddelijke openbaring, welke van de pinksterzaal zich uitstrekt tot den dag van het laatste gerigt; zij zegt: »die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden." De leden dezer hiërarchie zijn door Christus aangesteld als herders die over de schapen en lammeren waken en hen afweren van de door ketterij en rationalisme vergiftigde bronnen der beweerde nieuwe verlichting. Zij spreken openlijk hun doemvonnis uit over systemen en opiniën die men roemt als de vrucht van vergevorderde wetenschap, maar die in strijd zijn met de overgeleverde leer. Die hiërarchie heeft grooten invloed op het volk dat zij inlicht omtrent de kunstgrepen der boozen, die grijpende wolven als zij zijn, zich zoo gaarne in lammeren-vachten hullen. Deze hiërarchie wil evenmin als Mardocheus voor Aman, de knie buigen voor dien afgod des tijds, dien men staat genoemd heeft. Tegenover dezen beweert zij regten te hebben, en is stout genoeg om over aangedaan onregt een protest luide uit te spreken, dat altijd weerklank vindt. Neen, jegens deze hiërarchie kan het liberalisme niet verdraagzaam zijn.

Het is verdraagzaam voor de protestantsche sekten omdat in haar geene gezagvoerende hiërarchie aanwezig is. Het zou verdraagzaam zijn voor de Katholieke kerk, indien Paus en Bisschoppen, naar de naïeve uitdrukking der Italiaansche liberalen zich onledig hielden met te bidden in hun paleis, te zegenen van hunnen troon, of ook in een, door den Minister van Justitie geplaceteerde breve of mandement, te vermanen en te smeeken.

Daarom wil het liberalisme aan den paus zijne tijdelijke magt ontweldigen *omdat* deze hem de vrije uitoefening van zijn Apostolisch gezag waarborgt.

En bisschop Caputo en een ex-pater Passaglia worden door het Italiaansch liberalisme gevierd en begunstigd, die deszelfs slaafsche werktuigen zijn; maar een Franzoni een Riario-Sforza worden verbannen, een De Angelis jaren lang in de gevangenis gehouden, die tegen de aanmatigingen in *Kerkelijke Zaken* van den kant van het Turijnsche gouvernement gewaakt hebben.

In België lastert men de nagedachtenis van den uitstekenden bisschop Malou omdat hij zijne getrouwe diocesanen heeft geraden geen Devaux als hun vertegenwoordiger in de wetgevende Kamers te verkiezen, omdat hij er sedert jaren hunne heiligste belangen had met voeten getreden.

De Jesuiten worden op de straten uitgejouwd door het gepeupel; door de advokaten aan de regtbank, met het goedkeurend stilzwijgen van den voorzitter, in het aangezicht gehoond; door de ministers op de tribune schandelijk gelasterd, zooals men zegt, maar niet bewijst, omdat zij op de nalatenschappen azen; maar gelijk men niet zegt, doch duidelijk genoeg aantoot: omdat zij in hun tijdschrift *La Civiltà Cattolica* het huichelachtig liberalisme ontkapt hebben.

Nu vragen wij ten slotte den lezer: Wat dunkt u van de tolerantie van het liberalisme?

ZEVENDE HOOFDSTUK.

HET KATHOLICISME KAN TOLERANT ZIJN.

Een nog voor weinige maanden in België opgerigt weekblad »La science sociale au point de vue Chrétien" welks goede hoedanigheden van gezonde leer en aktualiteit we bij deze gelegenheid gaarne prijzen, en dat wij aan onze lezers gerust durven aanbevelen 1), zegt met veel scherpzinnigheid, in zijn derde nummer, van den 17 Maart »Je trouve dans le parti catholique un principe d'intolérance absolue, — un principe de tolérance pratique. Dans le parti anticatholique ou acatholique: un principe d'intolérance logique, — un principe de tolérance théorique."

Dat het liberalisme in theorie verdraagzaam is, weet een ieder; maar dat het uit zijn aard tot onverdraagzaamheid vervoerd wordt, meenen wij in ons voorgaande hoofdstuk, zoo veel als noodig is, te hebben aangetoond. Wij durven beweren dat het Katholicisme, ofschoon intolerant tegen elke opinie in eigen boezem strijdig met zijne leer, zeer tolerant kan zijn jegens menschen en genootschappen die de Katholieke Leer niet belijden.

Met andere woorden: de Katholieke kerk duldt in hare leden geene opinie die met de Kerkleer in strijd is; dit is het beginsel van volstrekte onverdraagzaamheid (le principe d'intolérance absolue); in gegeven omstandighe-

1) Het verschijnt elken donderdag te Brussel Rue de Tilly no. 42. de prijs is zes francs voor België. —

den kan en zelfs moet zij gedoogen dat de andere gezindheden dezelfde regten en bescherming genieten die zij vordert voor zich zelve. Ziedaar het beginsel van werkdadige verdraagzaamheid, le principe de tolérance pratique. Hier wenschten wij de duidelijkheid zelve te kunnen zijn: want het is onze innige overtuiging, door veelvuldige ervaring verkregen, dat niet weinige welmeenende liberalen daarom alleen de Katholieke kerk, of, gelijk zij het noemen, de klerikale partij, verdenken, omdat zij hetzij door de scheeve voorstellingen van onkundigen, hetzij door lasterlijke beschuldigingen der haters van den Katholieken naam, op het dwaalspoor gebragt, aan onze hierarchie bedoelingen toeschrijven, welke deze evenzeer als de liberalen verfoeit. De lange pennen- en woordenstrijd tusschen liberalen en konservatieven is voor het publiek vermoeijend geworden; algemeen is het verlangen naar rust en vrede. Noch wij, noch onze tegenstanders kunnen aan dat verlangen te gemoet komen met opoffering onzer overtuigingen; maar wij kunnen het grootendeels bevredigen met de hartstogten buiten den strijd te laten, met eene waardige kalmte, dat zegel eener goeddelijke overtuiging, te doen heerschen in onze discussiën. Nemen wij den toestand van Europa aan, dien 75 jaren van revolutie ons geschapen hebben. Twee groote partijen betwisten elkander het regt om het menschdom voor te lichten en tot de kennis der waarheid te brengen. De eene, de liberale partij is van oordeel dat de mensch met zijn eigen verstand, zonder de hulp der openbaring en der overlevering de waarheid kan vinden. De andere, de katholieke partij misbillijkt het streven der rede niet, om zooveel mogelijk in alle waarheid te worden ingeleid; doch denkt dat de rede, aan haar zelve overgelaten, niet bij magte is om altijd dwaling van waarheid te onderscheiden. Zij ziet eene eenwoude instelling, die alles wat in Europa bestaat is voorafgegaan; nog niets heeft haar kunnen ten gronde rigten: hare getrouwe aanhangers worden bij millioenen

in alle werelddeelen geteld en in hare leer en oefeningen vinden zij alles wat noodig is om hunne behoeften van geest en hart te voldoen. De Katholieke partij ziet in die instelling het werk van God, Die in haar een schat van hemelse waarheden nederlegde en mannen met Gods geest bezielde aanstelde om dien schat aan alle menschen op eene vreedzame wijze aan te bieden door de prediking van het geloof. — De toestand van verdeeldheid der meeningen omtrent het grootste belang der menschheid moet een ieder betreuren, maar wij kunnen hem niet veranderen. Hij beheerscht ons, niet wij hem. De liberalen mogen de kracht der Katholieke kerk niet miskennen. De revolutiemannen geloofden in de Katholieke kerk een bouwvallig monument der middeleeuwen vóór zich te hebben dat met één schok in puin zou vervallen. Doch de uitkomst heeft niet aan hunne verwachting beantwoord. De revolutionaire beweging heeft bij zeer velen het slapend geloof doen ontwaken. De sympathie die de grijsaard van het vatikaan in zijne wederwaardigheden heeft weten te verwerven, de aan het fabelachtige grenzende ondersteuning, welke de Katholieken van elk oord der wereld hem verleen, de sterk aaneengeslotene Katholieke partijen die zich in den laatsten tijd overal hebben gevormd, de eenheid onder de geestelijken van elke kleur en rang, het hernieuwde geloofsleven en de frissche kerkelijke zin onder de leken, de talenten en de onversaagdheid der strijdvoerders van de Katholieke kerk; dit alles toont dat in deze kerk nog eene ontzagwekkende kracht woont, die men niet overwint met haar te ignoreren of te minachten.

Maar ook wij Katholieken, moeten ons niet vergissen omtrent de krachten onzer tegenpartij. In vele landen die nog Katholiek heeten omdat zij vóór eene eeuw dit waren, is een aanzienlijk getal in de netten van het ongehoovig rationalisme gevangen; bij zeer velen is, gelijk Christus het voorspeld heeft van de laatste tijden, de liefde voor God en de ijver voor zijne kerk verflauwd.

De vrijmetselaarsvereenigingen tellen bijna overal vele leden; wij gelooven meer dan men gewoonlijk denkt; eene anti-christelijke dagbladpers en roman-literatuur heeft twijfel omtrent de geloofswaarheden en tegenspraak tegen de geestelijke zaken doen ontstaan; terwijl mannen in menigte die thans aan het bestuur der zaken zijn ter oorzaak van het godsdienstloos of ook goddeloos onderwijs dat zij genoten, in het schoonschijnend liberalisme een vooruitgang der menschheid, en in het Katholicisme slechts heerschzucht eener kleingeestige priester-kaste zien. Het is onmogelijk om zulk eene maatschappij met wetten te willen regeren, die in de veronderstelling gemaakt zijn dat de geheele bevolking of althans haar voor naamste en invloedrijkste gedeelte van harte Katholiek is. Het is een algemeene regel dat de wetten in harmonie moeten zijn met de zeden van het volk; geen wetgever ter wereld heeft ooit zijn wil op den duur over den geest des volks kunnen doen zegevieren, tenzij hij met dien geest in overeenkomst was. —

Wat raadt nu de staatswijsheid in de gegeven omstandigheden aan? Ten eerste dat de staat zich stelle buiten alle partijen en niet de eene boven de andere begunstige; dat hij zich geen van tweeën aantrekke om haar vertegenwoordiger te zijn. In dit opzicht vergeten de liberalen al te dikwijls hunnen pligt; zij hebben de zonderlinge pretentie om de mannen van het tegenwoordige te zijn, terwijl zij de konservatieven als de mannen van het verledene buiten rekening laten. — Neen! noch liberalen noch Katholieken vertegenwoordigen geheel en al het oogenblik.

Ook het Katholicisme geeft vele teekenen van leven, al zijn dan deze, zoo als de liberalen zeggen, de laatste trekken van een stervende. Is een aanzienlijk gedeelte van het volk liberaal gezind, een nog talrijker gedeelte is met hart en ziel Katholiek. Wil men dit volk met wetten regeren die in het tuighuis der liberalen gesmeed zijn, dan legt men het voor een groot gedeelte aan slaven-

boeijen. — Ten onregte verwijt men aan de meeste Katholieke staatsmannen dat zij terug willen tot een *régime du moyen-âge*. Overal in de landen waaronder het volk het ongeloovige rationalisme heeft veld gewonnen, hebben zij de moderne vrijheden lief en zullen de eersten zijn om de konstitutiën te handhaven. Doch ook kunnen zij niet willen dat het liberalisme zich de aktualiteit aanmatige; daar de aktualiteit nog ten deele Katholiek is. — Wij weten dat niet weinige Katholieken het *régime du moyen-âge*, ten minste om zijne verhouding tusschen kerk en staat, boven het *régime actuel* stellen; en wij zelven geven het de voorkeur. Doch hier vergeet de tegenpartij de door ons duizende keeren gemaakte bemerking, dat wij het *régime du moyen-âge* terugwillen in geval ook de maatschappelijke toestanden van dien tijd terugkeerden; doch voor onze tijden gelijk zij nu zijn en zoo lang zij zoo zijn, verlangen wij zijne terugkomst niet. In de middeleeuwen bezat Europa den onwaardeerbaren schat der godsdienstige eenheid; niets natuurlijker dan dat de wetgever deze eenheid niet buiten rekening liet, en den mensch niet slechts als burger maar ook als christen beschouwde. Wij schatten dat *régime* hoog om twee redenen: ten eerste omdat toen ter tijde de maatschappij in den grond christelijk was; en ten tweede omdat de wetgeving beantwoordde aan de behoefte van een christelijk volk. Wat is er onredelijk in deze hoogschatting? Wij Katholieken zijn innig overtuigd dat onze geloofsbelijdenis het kort begrip der verhevenste waarheden is; en zouden wij niet mogen wenschen dat zij door allen werd aangenomen? En is eenmaal de maatschappij door deze waarheid als door een bovennatuurlijk levensbeginsel bezield, zal het dan de wensch niet zijn van diezelfde wederom christelijk geworden maatschappij, dat de staat dit hoogste goed beveilige en beschermde, even als hij onze have en persoon beschermt? De harmonie tusschen kerk en staat en de bescherming welke de wereldlijke arm aan de godsdienst in de mid-

deneeuwen verleende, had toen niets verdrukkends, zoo als men zich thans zoo ligt verbeeldt, meenende dat de tijden toen waren gelijk zij nu zijn. Zoo als nu een ieder tevreden is dat de politie waakzaam is tegen de dieven en moordenaars en het niet als eene tyrannie misbillijkt dat zij in de gevangenis worden geworpen; zoo zag de christelijke maatschappij er geene krenking der vrijheid of eene regtsverkrachting in, dat den godslasteraar de mond werd gesnoerd of dat op een zede- en godsdienstbedervend boek beslag gelegd werd. Heeft de wereld eenmaal de ijdelheid van het rationalisme ingezien, heeft zij in de protestantsche sekten eene schending van Gods werk erkend, is zij teruggekeerd tot de oude moederkerk, waarvan zij was afgedwaald om rusteloos van de eene opinie tot de andere te vervallen, totdat zij eindelijk alles, ook den naam van christelijk verloor, dan zal zij ook wenschen dat die kerk beschermd worde tegen elken moedwilligen aanval, die haar nogmaals in den bajert van opiniën wilde terugwerpen.

Het liberalisme doet zelf wat het veinst te vreezen van de Katholieke kerk. Het vreest dat een régime van uitsluitende bescherming voor deze kerk worde ingevoerd. Maar is zijn régime niet uitsluitend beschermend voor het rationalisme? Indien het waar is dat de wijsgeerige beginselen der groote revolutie, d. i. van het rationalisme, in de moderne konstitutiën zijn neergelegd; en die konstitutiën naar de leerstellingen van het rationalisme moeten worden uitgelegd en toegepast, moet dan eene zulke wetgeving het geweten niet kwetsen van zoo vele Katholieken die het rationalisme als de verlooehening van hun geloof beschouwen? Ziet! zij brengen de Katholieke hiërarchie in verdenking van intolerantie als of deze de magt van den staat zich wilde toeëigenen om over het vrije geweten te kunnen heerschen, en zij zelf maken de opperste staatswet rationalistisch ten einde uit de maatschappij onze kerk te verdringen, welke wij in geweten gebonden zijn aan te hangen. — In landen van ge-

mengde bevolking vordert geenszins de Katholieke kerk dat men haar uitsluitend vrijheid verleene en andersdenkenden onregtmatig verdrukke, en in landen waar de bevolking grootendeels Katholiek is, schroomt het liberalisme niet de wetgeving op de vrijdenkerij te baseren! Van welke zijde is de blaam van intolerantie verdiend?

In de gegevene omstandigheden raadt de staatswijsheid ten tweede aan dat de staat de grootst mogelijke vrijheid verleene. Maar welke vrijheid? Door vrijheid verstaan wij hier dat de staat zoo min mogelijk regere om zoo veel te meer ruimte voor de individuële werking over te laten. Men zal ons denkbeeld gemakkelijk kunnen vatten en zijne juistheid beseffen, wanneer men op de eigenaardigheid van onzen toestand let. De staat verzorgt het algemeen belang, en zijne maatregelen zijn regtvaardig wanneer zij het algemeen belang bevorderen. Doch in eene maatschappij waar de gemoederen zoo diep verdeeld zijn, is slechts zeer weinig van *algemeen* belang. Voor sommigen is niets meer van belang dan de stoffelijke welvaart; anderen stellen het grootste belang in hetgeen zij de opvoeding en de ontwikkeling van het volk noemen; en wederom anderen zijn er, wier belangen hooger zijn dan stoffelijke welvaart en humanitarische beschaving. Wil nu de staat een dezer belangen boven mate bevorderen, dan moet daarvan het noodzakelijke gevolg zijn, dat hij aan velen stof tot billijke klagten geeft. In een bijzonder voorbeeld zal dit duidelijker worden. Opvoeding en onderwijs vormen den toekomstigen burger. Men zal dus een ander onderwijs en eene andere opvoeding wenschen, naar gelang men de roeping van den burger anders begrijpt. Wilt gij voor uw kind niets anders dan dat het met glans door de wereld kome, welnu zend het naar eene school waar men de kunst leert om rijk te worden. Moet uw kind een wijsgeer en een vrijdenker worden, kies meesters die zelf vrijdenkers en wijsgeeren zijn. Maar beoogt gij er een beschaafd mensch en tevens een braaf christen van te maken; dan

kunt gij geen ander onderwijs in de kunsten en wetenschappen verlangen dan welks grondslag het positieve christendom is. Nu is het zeker dat in zake van onderwijs deze drie eischen gesteld worden. Wil de staat zelf onderwijs geven, dan zal hij een systeem moeten kiezen, dat voor sommigen onvoldoende, voor anderen overbodig is. Sluit hij de godsdienst uit van het onderwijs, dan wordt dit met leede oogen aangezien door de godsdienstig gezinden; wil hij dat het eene wijsgeerige ontwikkeling bevorderlijk zij, de industriëel, die voor zijn kind niets meer eischt dan reken-, meet- en natuurkunde, zal de diepgedachte voorlezingen van den wijsgeerigen leermeester voor nuttelooze praat houden. Bij gevolg mag de staat geen onderwijs geven omdat hij geen onderwijs kan geven dat *van algemeen belang* is. Zeer wijs was het besluit van het kongres van Mechelen van 1863, dat ook in het liberale kongres van Gent van hetzelfde jaar de goedkeuring van eenige liberalen heeft ontvangen: »L'enseignement officiel ou public à tous les degrés doit être strictement subordonné à l'insuffisance bien constatée des établissements libres; il ne peut jamais être admis à titre de concurrence et qu'à la condition pour l'état de suspendre son action dès qu'elle devient superflue" (Assemblée générale etc. T. II. p. 111.)

Het is om deze reden dat wij de centralizatiezucht van het liberalisme bestrijden. Wat beteekent de vrijheid, indien de staat alles zelf wil doen? Dit is de vrijheid om niets te doen, of de vrijheid om alles te doen, wanneer er niets meer te doen overblijft, of ook dat twee, de staat en de vrije burger, in eene ongelijke concurrentie komen, waarbij nog die groote onbillijkheid gepleegd wordt, dat de eene konkurrent, namelijk de vrije burger, aan zijn mededinger de middelen moet verschaffen om tegen hem te kunnen concurreren. Welk eene verwarring! En echter het liberalisme dat er zich op beroemt de gulden vrijheid aan het menschedom geschenk te doen, voert de magt van den staat hooger en hooger,

maakt van hem een bemoei-al, die alles zelf wil doen. De ware uitlegging dezer tegenstrijdigheid met zich zelf, geeft ons onze opvatting van het liberalisme, dat niets anders is dan het rationalisme overgebracht op — vereenzelvigd met den staat. De liberale staat verkondigt, leert, plant een zeker wijsgeerig systeem voort, gelijk de rijken waar eene kerk staatskerk is, het geloof dier kerk uitbreiden en voortplanten. Daarom moet het liberalisme staatsscholen oprigten in welke een godsdienstloos onderwijs wordt gegeven, dat bijgevolg een onderwijs der bloote menschelijke rede zal wezen. Daarom kan het liberalisme geen wezenlijk vrij onderwijs dulden, omdat een vrij onderwijs Katholiek en daardoor antirationalistisch kon zijn; en met zulk onderwijs kan het zoutelooze rationalistisch onderwijs niet konkurreren.

Wij besluiten uit het gezegde dat de ware vrijheid, welke de geaardheid onzer maatschappij gebiedend vordert, de decentralizatie of de inkorting van de bemoeijingen des staats met zich brengt.

Maar er is nog een ander vereischte voor die vrijheid, welke de liberalen niet zoo als 't hoort bekennen.

Verleent de staat vrijheid aan kerkgenootschappen, vereenigingen of anderzins, dan sluit zulke vergunning in, de bevoegdheid om zich op eerlijke wijze zoodanige middelen te verwerven, die om het doel dat men zich voorstelt te bereiken onmisbaar of nuttig zijn; immers zonder deze bevoegdheid zou de vrijheid nominaal zijn. Wij zeggen: zoodanige middelen die om het doel dat die vereeniging of dat genootschap zich voorstelt te bereiken onmisbaar zijn. Niet elk doel kan door hetzelfde middel worden bereikt, maar naar de verscheidenheid der doeleinden moeten ook de middelen verschillen. Met andere woorden: de staat moet zulke vrije instellingen in eigen boezem naar hare geaardheid zich laten ontwikkelen, mits zij de openbare orde niet storen. Voorzeker niets billijker dan deze eisch. En echter welke zware last van ongeregtigheden in deze soort weegt op het geweten der

liberalen! Overal proklameren zij de vrijheid der kerkgenootschappen en het regt van vereeniging. Zij zelf maken van dat regt het ruimste gebruik. Maar omdat de Katholieke kerk vereenigingen heeft van een bijzonder aard, waar het lid met zijne have en zijn persoon zich aan de vereeniging overgeeft, zoodat daardoor niet slechts eene samenwerking maar ook een zamenbestaan, een zamenleven en zamensterven ontstaat, met één woord omdat die vereenigingen *kloosters* zijn, wordt het regt van vereeniging aan de kerk betwist, of ten minste de uitoefening van hetzelfde bemoeijelijkt. De kloosterhaat is een der merkteekenen waaraan men in alle landen de liberalen kan onderkennen. Door deze kwade gezindheid jegens de kloostervereenigingen toonen ook sommige Nederlandsche liberalen hunne verwantschap met de liberalen van België en Italië; maar tevens toonen zij aan door het ongeloovig rationalisme te zijn aangetast. Immers hunne voornaamste grieven tegen den kloosterlijken staat zijn, dat het echteloos leven tegen de natuur, dat de volkomene afhankelijkheid van een anders wil tegen de waardigheid des menschen strijdt. Dit leert, ja! het ongeloovig rationalisme; maar niet zoo de Katholieke kerk. Deze ziet in den maagdom niet een staat *tegen* de natuur, noch ook volgens de natuur; maar een staat *boven* de natuur, maar die door de bovennatuurlijke hulpmiddelen onzer kerk mogelijk wordt. Zij stelt de waardigheid niet in eene pantheïstische zelfstandigheid of in het vermogen om te doen wat men wil, mits men de anderen niet verhindere om ook te doen wat zij verkiezen. Zij stelt de vrijheid van den mensch om door zijne hartstogten of wereldsche verleidingen niet belet te worden van in alles den wil van God te volbrengen, en daar het klooster een strijdpunt is tegen de hartstogten, eene schuilplaats tegen elke verzoeking, een onverdeeld zich overgeven aan den Heer door eeuwigdurende geloften, is in hare schatting het klooster het oord waar de ware christelijke vrijheid huisvest. Wanneer dan de liberalen, sterk in

hunne meening dat de kloosterlijke staat onnatuurlijk en den vrijen mensch onwaardig is, door de openbare staatsmagt het kloosterleven willen beletten; wat anders is dit dan den staat den dienaar maken van het onge-loovig rationalisme en den uitvoerder zijner leerstellingen? Dit is ook de ware vrijheid der kerk verletten. Waar het geloof onzer kerk levendig is, zal altijd bij sommigen de neiging tot volstreckte overgave van zich zelven in het klooster worden opgewekt. Verbiedt men dus het kloosterleven, dan verbiedt men de kerk dat te doen waartoe zij door haar geloof geleid wordt, d. i. men dwarsboomt de vrijheid dezer kerk.

De kerk gebruikt de kloostervereenigingen om hare leer te verkondigen, hare Sakramenten toe te dienen, christelijk onderwijs te geven, liefdewerken te verrigten, om hare goddelijke zending op aarde te vervullen. Deze dus verbieden is aan de kerk een haar eigen middel ontnemen om vrijelijk naar haar doel te streven. Zonderlinge tegenspraak van de liberalen met zich zelven! Zij roepen de hulp van den staat, van dat zoo magtig genootschap in tot bereiking van hun doel, de verspreiding van het rationalisme, en zij dulden niet dat de kerk tot voortplanting en handhaving van haar geloof vrije instellingen en genootschappen in het leven roepe! — Men heeft gezegd: de kloosters verslinden een aanzienlijk gedeelte van het nationaal vermogen. Hierop konden wij zeggen: dat dit een grove laster is door de liberalen onder het volk, als eene vonk in het drooge stroo geworpen, om het gepeupel in vuur en vlam tegen de kloosterlingen te ontsteken; of ook, dat de kloosterlingen nog een grooter deel van het nationaal vermogen verslinden zouden indien zij geene kloosterlingen waren, daar een kloosterling met veel minder tevreden is dan iemand in de wereld. Doch dit alles daargelaten, laat het zijn dat door de kloosters een deel van het nationaal vermogen niet in cirkulatie komt en onvruchtbaar zoude worden voordien aanwas van den publieken rijkdom; naar de opvatting

der Katholieken verstrekt dat gedeelte tot de stichting van iets, dat meer waard is dan al uwe materiële voorspoed en tijdelijk welvaren. Waarom dan ons niet vrij gelaten? Waarom ons belet te handelen naar onze overtuiging? Waarom de Katholieken verhinderd hunne bezittingen te gebruiken voor de in hun oog heiligste der zaken? Gelijk wij Katholieken onverpoosd ons beijveren om den heilloozen invloed der vrijmetselaars-vereenigingen en der overige organen van het liberalisme te verwijderen, ja, om het ongeloovig liberalisme voor het volk te ontmaskeren, zoo mogen zij ook vrij al hunne krachten inspannen om met eerlijke middelen onze kerk en hare leer te bestrijden en hare werking te verlammen. Maar beiden moeten wij den staat buiten spel laten. Deze mag noch liberaal, noch Katholiek zijn, maar onzijdig en billijk voor alle partijen en genootschappen die de orde en den vrede niet storen.

Dit verstaan wij door tolerantie, naar den waren zin onzer moderne konstitutiën. Deze tolerantie bestaat niet in het opofferen zijner overtuiging, of in het zich onthouden van zijne overtuiging in de maatschappij te doen zegevieren. Zij bestaat in elkander niet te lasteren, om in den andersdenkenden mensch geen staatkundigen vijand te zien, in aan allen de regten waarop wij als mensch en als burger kunnen aanspraak maken te gunnen. Zij bestaat bovenal daarin dat men zijne partij niet vereenzelvige met den staat, zoodat de staat het orgaan geworden van eene partij, de mannen van andere zienswijze als vreemden, ja als vijanden beschouwt en als iloten ze behandelt.

Waar is nu de tolerantie, aan de zijde der liberalen of aan de zijde der konservatieven? Het is voor niemand geen geheim meer dat de liberalen zich als de vertegenwoordigers van den modernen staat beschonwen, en bijgevolg zich alleen gerechtigd rekenen om naar hunne denkbeelden den staat te regeren. Maar is dit zoo, dan moeten zij ook met één, al wat niet liberaal is, als

vreemd aan onze hedendaagsche maatschappij minachten en de staatkundige regten ontzeggen. Dit is intolerantie, ja verdrukking van een werkelijk gedeelte der bevolking. Zoo eerbiedigt men de overtuigingen niet; maar men doet de zijne, als waren zij de eenige, alle de anderen overheerschen!

ACHTSTE HOOFDSTUK.

HET IDEAAAL VAN DE VERHOUDING TUSSCHEN STAAT EN KERK.

Dit hoofdstuk is gewijd aan de wederlegging eener beschuldiging die Protestanten en Liberalen herhaaldelijk tegen de Katholieke kerk en hare waardering van de moderne vrijheden hebben ingebracht. Gij spreekt van tolerantie, zóó zeggen zij, daar, waar gij zelve van intolerantie te vreezen hebt, waar eene magtige partij neven u staat die u ten eenigen dage zou kunnen verpletten. Maar in de landen die u nog getrouw aanhooren, waar de groote meerderheid Katholiekgezind is, daar is de tolerantie voor u een ijdel woord, ja eene euveldaad die gij meent bij God niet te kunnen verantwoorden, en in de landen die onder het régime der gelijkheid en van scheiding van kerk en staat staan, daar draagt gij die vrijheid als een juk, gereed om bij de eerste mogelijkheid het af te werpen, of ook gebruikt gij die vrijheid als een middel om eerst de maatschappij te winnen voor uwe kerk en vervolgens door uwe kerk den staat te overheerschen.

Gij zijt dus in beginsel intolerant, in praktijk zelfzuchtig, en heerschzuchtig in uwe bedoeling. Deze is de beschuldiging die wij niet aarzelden in al hare kracht voor te stellen; omdat wij meenen sterk genoeg te zijn om ze voor ieder weldenkend mensch te oortzenuwen. Niets anders is daartoe noodig dan eenvoudig het ideaal,

van godsdienst, kerk, maatschappijen staat waarnaar wij streven voor te stellen.

Wij ontveinzen het niet: naar ons oordeel bestaat het toppunt van volmaaktheid des staats niet in de algemeene vrijheid, d. i. in het toelaten dat elk zijne opiniën, hoedanig deze mogen zijn, vrijelijk uite en verbreide; en in alles te mogen doen wat men wil, mits men slechts de *uiterlijke* orde niet store. Dit gelooven wij om de volgende beginselen, wier waarheid niemand in gemoede kan ontkennen. De orde in den staat is gelegen in den vrede tusschen de burgers. Geen vrede bestaat zonder eensgezindheid, geene eensgezindheid zoo niet allen overeenkomen in het belijden derzelfde waarheid omtrent den oorsprong van den mensch, zijne bestemming op deze aarde, zijn einde hiernamaals. De eenparige belijdenis dezer waarheid kan niet worden verkregen tenzij door een onfeilbaar leergezag. Dus zal de erkenning van zulk een leergezag de grondslag zijn van de orde in een staat. Doch de staat is verplicht om voor de handhaving der orde te waken, bijgevolg moet hij zijne bescherming verleen en aan dat leergezag, dat de grondslag der orde is. Maar dat leergezag kan door de losbandigheid der opiniën worden ondermijnd; niet een ieder is in staat om in eene drogrede het valsche van het waar schijnende te schiften. Daarom mag de staat niet alle opiniën zich vrij laten uiten; hij mag niet lijdelijk toezien dat een ieder die wil pogingen aanwende om den grondslag van orde en vrede van onder het maatschappelijk gebouw uit te werpen. Die staat is dus volkomen (in zoover een staat kan volkomen zijn) waarin een onfeilbaar leergezag aanwezig is, dat allen erkennen en gehoorzamen en dat de staatsmagt uitsluitend beschermt.

Bewijst deze redenering, ten allen tijde door de christelijke politiek aangevoerd, niet voldingend, dat het de pligt is eener christelijke Regering om de Katholieke godsdienst *waar zij door het volk beleden wordt*, uitsluitend te beschermen als het bolwerk van orde en vrede? Wij zou-

den wenschen dat onze protestantsche en liberalistische tegenstanders ophielden met deklameren tegen inquisitie en geloofsdwang en gruwelijke heerschzucht, en ons eerst aantoonen wat in deze redenering valsch gezegd of verkeerd is afgeleid. Onderzoeken wij elke harer zinsneden.

De Regering moet waken voor het behoud der orde in den staat. Onze vrije konstitutiën hebben bijna overal op het einde harer artikelen de slotformule: *mits de orde in den staat niet gestoord worde*, of iets dergelijks.

Zonder vrede geene orde, daar het gemis van den vrede zelf de grootste wanorde en de bron van elke andere wanorde is.

Maar vrede en eensgezindheid zijn woorden van dezelfde beteekenis. De vrede wordt verstoord, wanneer de meeningen verschillend zijn, en een ieder wil handelen naar zijne meening. Dan ontstaat er strijd en botsing tusschen de partijen.

Wanneer zal eensgezindheid tusschen de burgers van denzelfden staat bestaan? Wanneer allen het eens zijn omtrent de roeping van den staat en de verplichtingen van de burgers onderling en ten opzichte van den staat. Edoch de roeping van den staat is in het naauwste verband met de bestemming van den mensch op deze wereld. Immers de staat heeft tot taak de bevordering van het algemeen belang der menschen. Maar het grootste ja het eenigste belang der menschen is dat zij hunne bestemming waarom zij zijn op de wereld, vervullen. De dwaling der liberale school die de roeping van den staat doet gelegen zijn in de grootste mate van vrijheid aan elk burger te verzekeren; en vervolgens door vrijheid niets anders verstaat dan het vermogen om te doen wat men wil mits men anderen niet belette dezelfde vrijheid te genieten, is zeer rampzalig in hare gevolgen. Neen! de vrijheid is niet gelegen in te kunnen doen wat men wil; maar in te willen wat men moet en te kunnen wat men wil in overeenstemming met zijn plicht. Niet

het genot van vrijheid, maar de vrije vervulling van zijn plicht; ziedaar wat de staat aan elk burger moet verschaffen. — De moderne staat moet het zijns ondanks bekennen dat hij waken moet voor het behoud der orde. Maar komt hij dan met zich zelve niet in tegenspraak wanneer hij zegt dat hij aan allen de grootste mate van vrijheid wil verleen? Immers orde is dan slechts bestaanbaar wanneer een ieder handelt, niet naar willekeur, maar naar de bestaande wetten die allen verplichten. Wil iemand eene onbepaalde vrijheid genieten, dan moet hij niet in een staat, maar eenzaam in de wildernis leven. Dus de kennis van zijn plicht en de wil van dezen te volbrengen is de hechte grondslag van het staatsgebouw.

Nu plicht: doen wat men doen moet; beantwoorden aan zijne bestemming op deze wereld: 't zijn allen woorden die hetzelfde zeggen. Zal de staat den burger door lijfdwang tot zijn plicht nopen, waar blijft dan de vrijheid en de waardigheid van den mensch? Zeer zeker zal in elken staat die uit menschen, gelijk wij zijn, is zamengesteld, lijfdwang noodig zijn om sommige op wie het pligbesef van geene kracht meer is te verhinderen van den vrede te storen. Doch de lijfdwang zal zijn als een bitter geneesmiddel, dat de wonden van het staatsligchaam heelt; hij kan nimmer de normale levenskracht zijn welke dat ligchaam bezielt. Deze kan geene andere zijn dan de vrije wil van den mensch aan het geweten gehoorzamende. Doch de staat is niet bij machte om dit geweten te vormen. Al zijne kracht is uiterlijk, stoffelijk, lichamelijk; zij werkt op het gevoel, maar niet op den geest van den mensch. Hieruit volgt dat de staat in de noodzakelijkheid verkeert om eene *geestelijke* kracht boven zich te erkennen, welke invloed uitoefent op den geest van den mensch, zijn geweten voorlicht, zijn wil zuivert en versterkt tegen de vervoeringen der hartstogten. De liberale staat zoekt deze kracht in de individuele rede van elk burger, welke aan zich overgelaten, zonder de hulp van het Opperwezen, de bestemming van den mensch

en zijne pligten erkent en voldoende beweegredenen zal vinden om den wil krachtig aan te sporen, ten einde niets te willen dan wat met den pligt strookt. Dus de liberale staat kan er niet om heen; hij moet zijne eigene ongenoegzaamheid bekennen, en buiten zich een steun zoeken. Dezen vindt hij in de zelfgenoegzaamheid der menschelijke rede, in het rationalisme. Ook hij erkent dus eene soort van staatsgodsdienst, en het verschil tusschen hem en ons bestaat alleen daarin, dat wij eene godsdienst van goddelijke — hij eene godsdienst van menschelijke herkomst te hulp roept. — De groote vraag is of het licht der individuële rede voldoende zal zijn om een ieder zonder uitzondering zoodanig over zijne bestemming op aarde en zijne pligten in te lichten, dat allen daaromtrent eensgezind en eenswillend zullen zijn, en dit moeten wij ontkennen zoowel om hetgeen wij boven in ons derde hoofdstuk zeiden, als om hetgeen ons de dagelijksche ondervinding leert. — Wat zien wij gebeuren in de filozofische scholen? Zij waren de eersten om zich te liberaliseren, reeds voor ongeveer twee eeuwen is bij haar de rede geëmancipeerd; en even gemakkelijk kunt gij de golven tellen die bij een zwaren stormwind elkander opvolgen en verdringen, als de verschillende systemen die daar achtervolgens zijn opgekomen en verdwenen, om na zich de moedeloosheid des twijfels bij de wijsgeeren, en bij het publiek minachting voor de wijsbegeerte achter te laten. En van deze zal men verwachten dat zij de waarheid als eene middagzon doe schitteren, zoo als zij schitteren moet om ook het groote getal der zwakken van gezigt te doen zien? Neen! de individnële rede geeft aan de burgers geene zekerheid maar twijfel, geene eenheid maar verdeeldheid; in plaats van den wil door een levendig pligtbeseft te wapenen zal zij aan de hartstogten den vrijen teugel vieren. — Neen! het is niet zonder eene diepe reden, uit eene grondige kennis van den mensch en zijne zwakheid genomen, dat wij beweren dat slechts een

onfeilbaar goddelijk leergezag den mensch genoegzame zekerheid van zijne pligten kan geven. En waarom zou dan de staat dit niet moeten beschermen? Het is overigens eene eeuwenoude waarheid dat de godsdienst de hechtste steun van den staat is, en dat de staat zich zelve beschermt, wanneer hij de godsdienst beschermt. »De eenheid van godsdienst is het beste middel om een staat te bevestigen. Een schrijver van staatkundige grondstellingen schreef eenige eeuwen geleden, dat de omverwerpingen en de ondergang van een rijk met zekerheid te voorzien is, wanneer verschillende godsdiensten en sekten worden ingevoerd. Het kan zijn dat dit niet aanstonds volgen zal; maar er zijn alle redenen om te vreezen dat het volgen zal; en mogt ook eene natie slechts eeuwen naderhand daardoor vergaan, hij zal voor deze ramp aansprakelijk zijn, die door het verbreken der eenheid van godsdienst, er de eerste oorzaak toe gesteld heeft." Zoo schreef nog onlangs de graaf Della Marghereta, oud-minister van Piëmont en een der ervarenste staatslieden van onzen tijd »(Non v'è miglior maniera di consolidare uno stato che l'unità di Religione. Est enim, scriveva ne' secoli addietro un autore di massime politiche, certissimum augurium interitus et subversionis Reipublicæ, cum diversæ introducuntur religiones atque sectæ. Sia pur certo che il presagio possa tardare ad avverarsi; non è meno secondo ogni ragione temibile; e quand' anche una Nazione non perisca per tal motivo che alcuni secoli dopo, della gran disgrazia sarà pur sempre responsabile e principale colpevole colui che vi ha dato luogo, che ne fu l'autore." L'uomo di stato vol. I. p. 133.). De dagelijksche onderzinking kan ons de waarheid doen inzien van de volgende woorden van paus Gregorius XVI.

»De ongetemperde vrijheid van meeningen waart tot onheil van godsdienst en staat rond. Uit haar vloeit voort de verdeeling der gemoederen, het bederf der jeugd, bij het volk de minachting der wetten en van godsdienst-

»pligten, daar het door een wereldonde ondervinding ge-
 »bleken is, dat de rijken, welke door rijkdom, grootheid en
 »glorie bloeiden, zijn ten gronde gegaan alleen door de
 »ongetemperde vrijheid van denken, van spreken, door
 »de zucht naar nieuwigheden. (Plena illa atque immoderata
 libertas opinionum in sacrae et civilis rei labem late
 grassatur. Inde enim animorum commutationes, inde ado-
 lescentium in deteriora corruptio, inde in populo sacrorum
 rerumque ac legum sanctissimarum contemptus, inde nno
 verbo pestis reipublicae prae qualibet capitalior, cum
 experientia teste vel a prima antiquitate notumsit, civitates
 quae opibus imperio gloria floruerunt, hoc uno malo con-
 cidisse, libertate immoderata opinionum, licentia con-
 cionum, rerum novandarum cupiditate" In zijne bekende
 encycliek *Mirari*).

In het diepste binnenste van den mensch woelt een ver-
 nielend element, gelijk een lavagloed onder een vulka-
 nischen grond. De uiterlijke orde kan het voor een tijd
 verbergen en ook bedwingen, maar niet uitblusschen.
 Breekt het eens los, dan stroomt het als een gloeiende
 lavavloed overal rond, verzwelgt alles wat leeft en niet
 leeft, en komt niet eerder tot verkoeling en bedaring
 dan na achter zich alles in eene onbeweeglijke en leven-
 looze korst veranderd te hebben, waarover jaren en mis-
 schien eenwen lang de stilte des doods schijnt te zweven.
 Dusdanig was het lot der volkeren die voor de geschie-
 denis stof voor zoo vele schoone bladzijden hebben ge-
 leverd en thans niet meer gekend zijn, dan door hetgeen
 zij eens waren. Die volkeren hadden hunne godsdienst
 of ten minste hunnen godsdienstzin verloren; toen werd
 het vuur der hartstogten en begeerlijkheden ontstoken;
 en er was niets om het te blusschen. Zij wapenden zich
 met de groote kracht welke de natie in de jaren van voor-
 spoed en door langdurige inspanning zich had verworven,
 en keerden die magt tegen het land zelve. De beproefde
 staatsinstellingen, waaraan het land zijn bloei te danken
 had, werden door anderen vervangen die zich door niets

aanbevalen tenzij door dat zij nieuw zijn. Veler eerezucht wordt opgewekt; onder voorwendsel om het vaderland te redden ontstaan partijen en partijhoofden, wier eenige toeleeg het is het land te overheerschen, ook al moeten zij tot het bestuur komen door de uitputting van hetzelfde, en al mogt na hun bestuur het land geraken op den rand des afgronds. Ondertusschen heeft het gezag allen invloed op het volk verloren, dat elke partij geveild heeft. Dit volk is in den waan gebragt dat de grootste kracht bij zich berust. Het gepeupel krijgt feitelijk de regering in handen; zijne wet is de bevrediging der laagste hartstogten en voor deze weet het ontzag in te boezemen door het ruwste geweld; eigendom wordt aangemerkt als roof en elke uitmuntendheid als dwingelandij. Handel en bedrijven staan stil; de bezittingen worden niet ontzien; het leven der burgers is niet veilig meer. De bronnen van welvaart in een beteren voortijd ontdekt, worden afgesneden; wat de werkzaamheid der vaderen had opeengestapeld, wordt in weinige maanden verkwist of vernield. De revolutionaire vlam dooft eindelijk uit wanneer zij niets meer te verteren had, en niets blijft over van die groote schatten dan een hoop asch en puin. — En de oorzaak van dezen rampspoed is dat dit land bij gebrek van godsdienst geen middel had om de volksdriften in te toomen. Tot den vooruitgang eener natie is zonder twijfel de *expansie* harer levenskracht noodig; haar ijver moet worden opgewekt door hare belangzucht te prikkelen. Maar niet minder is het noodig voor haar behoud, dat eene *restriktieve*, eene intoomende kracht aanwezig zij om dien ijver en belangzucht binnen de palen van pligt en orde te houden en ze niet in verstorenden hartstogt te laten ontaarden. Eene goede regering is wel in staat voor het eerste; zij heeft vele middelen om in alle klassen der maatschappij een goeden nijd, door dezen nijd werkzaamheid en ondernemingzucht, en door dit alles een frisch jeugdig leven te verwekken. Doch om dit doel te bereiken is zij genoodzaakt in meerdere

of mindere maat de driften te prikkelen; immers het volk is door zijne tijdelijke belangen aan den staat verbonden, en eigen belang wordt zelden zonder drift bevorderd. Doch daardoor tevens dat zij op het volk slechts invloed heeft door de prikkeling der driften, is zij geheel onvermogen om die driften te breidelen, waar dit zou noodzakelijk zijn; en niemand zal het ontkennen dat het noodzakelijk is. De christelijke godsdienst nu bezit het onfeilbaar geheim van alle driften en hartstogten in te toomen. Men moet geen christen zijn of nooit in eene christelijke natie gewoond hebben om niet te weten dat het eigenaardige der zedeleer van Christus is uitgedrukt in die woorden.

»Indien iemand naar mij wil komen, hij verloochene zich zelven, neme zijn kruis op en volg mij na." De Apostelen hebben Jesus gepredikt, maar dien gekruisigd; en in dien gekruisigden Jesus stelden zij het voorbeeld, de type, dat elk christen in zich moet moest uitdrukken. (Zie Charles Perin. *De la richesse dans les Sociétés chrétiennes* L. I. —).

De niet christelijke wijsgeeren hebben schoone waarheden geleeraard omtrent de zedeleer; maar het geheim der zelfverloochening heeft niemand hunner vóór Christus en zonder Christus ontdekt.

In onzen tijd wordt het christendom door velen, overigens niet christelijk-gezinden, ja zelfs door Israëlieten geprezen om zijne wet der menschenliefde. Doch zij zien voorbij dat de zelfverloochening de kracht der christelijke liefde is. Hoe kan iemand zijn evenmensch beminnen die zich zelven uitsluitend bemint? De christelijke liefde erkent haar ideaal in de liefde van Christus, die zijne broeders bemind heeft zich zelven overgevende aan den dood des kruises.

Bij gevolg is de breideling der hartstogten noodzakelijk tot het behoud van den staat; verkeert de staat in volkomene onmagt om op den duur de hartstogten te breidelen; bezit hiertoe het christendom alleen het mid-

del, zal het dan ook de pligt van den staat niet zijn om het christendom te beschermen en te verdedigen tegen alles wat het zoude kunnen ondermijnen? En blijven de liberalen niet te kort aan hunnen pligt, wanneer zij door de verspreiding van een onchristelijk rationalisme het christendom afbreuk doen?

Er zijn liberalen, vooral onder onze nederlandsche, die toegeven dat de staat het christendom begunstigen moet; maar onderscheid makende tusschen het wezen van het christendom, en de *vormen* die het in de verschillende kerkgenootschappen heeft aangenomen, gelooven zij dat de begunstiging van den staat zich slechts tot een *algemeen* christendom moet beperken. Wij hopen dat niemand in den lande van welke kleur zijn christendom moge wezen, zich met zulke schijnbare begunstiging late paaijen.

Dat algemeen christendom bestaat nergens tenzij in de scheeve opvatting der liberalen. Wat zij b. v. in het Katholicisme of in het orthodoxisme *vorm* van het christendom noemen; behoort naar de overtuiging van katholieken en orthodoxen tot het wezen van het christendom. Dus begunstigt de staat slechts een algemeen christendom dan begunstigt hij iets dat nergens bestaat.

Maar dit alles is buiten de veronderstelling waarin wij in dit hoofdstuk ons geplaatst hebben. Onze vraag is: of in een land waar de bevolking uitsluitend Katholiek gezind is, de staat ook uitsluitend deze godsdienst moet begunstigen, beschermen en verdedigen. Welnu dit volgt klaarblijkelijk uit het zoo even betoogde.

Moet de staat het christendom begunstigen en beschermen, en wordt daar door het volk geen ander christendom erkend dan het Katholieke; zoodat alles wat buiten dit als christendom wordt genoemd voor een bederf daarvan wordt gehouden, waarom dan het Katholieke christendom niet uitsluitend beschermd en al het overige niet geweerd dat zich christendom noemt om het eenig ware christendom met een Judaskus aan zijne vijanden

te kunnen overleveren? Hebben de protestanten anders gehandeld, en handelen de protestanten nog op eene andere wijze, waar hun genootschap het grootste deel der bevolking onder zijne volgelingen telt? En hier moet men de bemerking niet voorbijgaan, dat het protestantisme met zich zelf in tegenspraak is waar het de bescherming van den staat voor de handhaving zijner leer uitroept, dewijl het geene vaste, verplichtende leer heeft. Het geeft aan allen de vrijheid om door eigen onderzoek zich eene meening over het christendom te vormen. Met welk regt kon het een Servetus dooden, de arminianen verbannen, de socinianen vervolgen die door hun vrij onderzoek er toe geleid waren om eene leer, van de heerschende afwijkend, te volgen; gelijk Luther er toe gebragt was om een nieuw christendom te prediken, dat in zoo vele punten van het algemeen erkende christendom verschildte? Doch gelijk de protestanten begrepen dat het beweerde vrij onderzoek op de vernietiging van het christendom zoude uitloopen, en daarom eene verplichtende kerkleer aan allen oplegde, zoo begrepen de protestantsche staatslieden dat zij die officiële kerkleer moesten beschermen; en door het verbod van nieuwe sekten in te voeren, de eensgezindheid in den staat bewaren.

Dus voor het behoud van de eenheid van godsdienst pleit en de natuur der zaak, en het nooit onderbroken gebruik der volkeren de protestantsche niet uitgezonderd; en, konden wij zeggen, niet eens de liberalen uitgezonderd, die met de magt van den staat hunne godsdienst, d. i. het ongeloovig rationalisme uitbreiden, en staande houden.

Maar wij gelooven het den lezer verschuldigd te zijn om hem eene juiste verklaring te geven van die bescherming, die volgens ons een staat, wanneer hij het toppunt zijner volkomenheid bereikt heeft, aan het erkend kerkgenootschap moet verleen; daar alles wat men met eenigen schijn van waarheid tegen ons gevoelen gewoon is in te brengen uit het verkeerd begrip van die bescherming voortkomt.

De mensch moet dulden, zegt men, wat God duldt; nu God laat het toe dat somwijlen de godsdienstige overtuigingen door twijfel worden geschokt en dat uit den boezem van het christendom sekten opstaan, die de geloovigen verdeelen.

Hoe weinig doordacht deze opmerking is, kan door honderde voorbeelden worden aangetoond. God duldt dat de een den andere onregtvaardig behandelde, zijn land hem ontroove, hem verdrukke, ja hem somtijds het leven ontneme. Moet dit ook de mensch dulden? Moet de staat zijne politie en zijne kriminele regtbanken afschaffen en de gevangenissen sluiten? Omdat God de ketterijen duldt, en de ketters niet aanstonds treft met zijne bliksems; daaruit volgt nog niet dat hij deze wil, of niet wil dat de mensch op alle mogelijke wijzen ze tegenga. Aan elk redelijk en zedelijk wezen en ook aan den staat heeft God den pligt van zelfbehoud opgelegd; uit dien hoofde onderhoudt hij eene krijgsmagt, voert den oorlog en onderdrukt het oproer ook met de oproeringen te dooden. Waarom zoude hij dan niet met geweld den toeleg van hen kunnen vrijdelen die de godsdienst, den grondslag van den staat, aantasten?

De waarheid, zeggen anderen, moet niet met het zwaard, maar met de onstoffelijke wapenen van wederlegging, van overtuiging worden verdedigd. Deze tegenbedenking wordt het dikwijlst gemaakt en heeft den meesten schijn van redelijkheid; zij verdient naauwkeurig overwogen en beantwoord te worden.

Op de eerste plaats vragen wij aan hen die deze opwerping maken, van ons niet voor zoo onnoozel te willen houden als of wij meenden, dat iemand door de bedreiging van straf van de waarheid zal overtuigd worden. Wij weten zeer goed dat elke overtuiging vrij is van allen dwang (*liber est intellectus libertate a coactione*) en daarom heeft de kerk ten allen tijde geleerden leert nog, dat niemand tot het geloof kan of mag gedwongen worden; nimmer heeft zij zich uitgebreid, gelijk de

koningrijken der aarde, door het geweld van wapenen. Het eenig middel ter voortplanting, haar door haren stichter gegeven, is de *prediking*, en deze werkt op den geest van den mensch met hem te verlichten en te overtuigen. Het christelijk geloof is een vrij geloof; hij die in de prediking der kerk de openbaring Gods heeft erkend, is in geweten voor God verplicht, haar door het geloof te omhelzen; maar niemand ter wereld, hij moge Keizer of Paus zijn heeft het regt hem te straffen wanneer hij niettegenstaande alle bewijzen en beweegredenen weigert geloovig te worden. Het oordeel Gods zal hij niet ontvlugten; maar hij is niet strafbaar voor het menschelijk gerigt; want hij heeft niemand tenzij zijne eigene ziel beleedigd; dit geldt niet alleen voor de heidenen en ongeloovigen, de kerk strekt hare leer van de vrijheid des geloofs ook uit tot die christenen welke ter goeder trouwe in hun geloof dwalen, zoo als zij allen moeten geacht worden, die in de ketterij geboren en opgevoed zijn. Wij maken gaarne de woorden van den beroemden kanselredenaar Dechamps tot de onze: »*L'erreur par elle même, n'a pas de droits, sans doute, mais les âmes trompées ont des droits, surtout lorsqu'elles sont héritières des erreurs qui les trompent; et parmi ces droits il faut compter celui d'être détrompées comme doivent l'être des intelligences libres, des consciences sincères. Quand donc l'unité religieuse a été brisée, quand cette unité à laquelle aspire toujours la conscience humaine et que la société réclame toujours aussi comme l'âme même de sa propre unité et de son organisation, quand cette unité n'existe plus, les conditions de la défense de la foi n'ont-elles pas alors une grande analogie, ou plutôt une grande similitude avec celles de la propagation même de la foi? La liberté n'est elle pas alors le droit commun de ceux qui possèdent la vérité et de ceux qui la cherchent sincèrement? Qui le niera, après un moment d'attention? Un éminent écrivain; un grand évêque catholique, Monseigneur Parisis a donc eu raison*

de dire: Il est faux que la loi civile ne puisse jamais, sans blesser la foi catholique permettre et même protéger la liberté des cultes. N'est-ce pas, d'ailleurs, ce dont le saint-siège nous donne l'assurance?"

(»La cause catholique" in »Assemblée générale des catholiques en Belgique T. 1. p. 425.)

Hieruit leiden wij af dat het protestantisme in de landen waar het gevestigd is, nooit iets te vreezen heeft van de Katholieke kerk of van de hierarchie, ook zoo het geheele staatsbestuur in de handen der Katholieken kwam. De kerk zoude de eerste zijn om te verbieden hen te *dwingen* het katholieke geloof aan te nemen. Wat nu te denken van de valsche aantijgingen van zoo vele protestanten — wat van den Heer C. W. Pape, oud-president der Synode van de Ned. Herv. kerk, die voor eenige jaren een geheel werk schreef om zijne protestanten te waarschuwen tegen het dreigend gevaar van den kant van Rome, dat nogmaals de Inquisitie gaat invoeren? Dat hij gewaarschuwd heeft tegen een gevaar, dat slechts in zijne verbeelding bestaat. Overigens kunnen wij denzelfden schrijver rekenen tot de voorstanders van het gebruik van stoffelijke middelen tot handhaving van een kerkgenootschap. Hij schrijft: »Het ontbreekt niet aan »sommigen die ter handhaving van het protestantisme »tegen Rome het gebruik van alle stoffelijke middelen »afkeuren: die meenen dat het eerste door de kracht der »waarheid alleen, staande blijven, en het laatste als ge- »bouwd op wanbegrip, van zelf vallen zal. Wij zijn van »eene geheel tegenovergestelde zienswijze, die, onzes er- »achtens, door den aard der zaak gesteund, door de ge- »schiedenis bewezen en door ons eigen gedrag in andere »opzigten bevestigd wordt. Ja het Evangelie zal wel »blijven bestaan, omdat de waarheid niet kan ondergaan: »maar de gemeente van Epheze zal toch haren kandelaar »verliezen, indien zij niet in werken en arbeid hare be- »langstelling in het woord Gods betoont; de waarheid zal »wel blijven voortduren, maar daarom zal desniettemin

»de gemeente van Laodicëa worden uitgespuwd, omdat
 »zij door hare laauwheid walging veroorzaakt. Doch wat
 »noemt men stoffelijke middelen? Alleen het zilver en
 »goud? of ook den Bijbel zelf die om verspreid te wor-
 »den, door zilver of goud gekocht moet worden? Wij vree-
 »zen dat men eindelijk tot een ongeoorloofd en misdadig
 »niets doen, tot een onbetamend vertrouwen op het Gods-
 »bestuur vervallen zal, als men het gebruik van stoffelijke
 »middelen onbepaald wil tegenstaan. En werkt dan dat
 »Godsbestuur voor ons oog in de gansche schepping wel
 »op eene andere wijze, dan wij gelooven, dat men tot
 »de zedelijke herschepping des menschedoms werken moet?"
 (C. W. Pape. Het Protestantisme en zijne betrekking
 tot den staat bl. 326).

Maar keeren wij terug tot ons onderwerp.

Wij hebben ontkend dat de kerk ooit de hulp van den wereldlijken arm moet inroepen om haar geloof uit te breiden of om andere *gevestigde* Christelijke kerkgenootschappen met geweld uit te roeijen. Wij gaan verder en verzekeren dat de staatsmagt immer het gebied van het geweten en der inwendige overtuiging moet ontzien: met andere woorden: in een staat, waar de bevolking uitsluitend katholiek, en de roomsche kerk uitsluitend erkend is en de volledige bescherming geniet, vraagt zij geene strafwetten tegen hem die aan zijn geloof ongetrouw wordt: maar alleen tegen hem die zijn ongeloof uit, en het tracht te verspreiden. Niet tegen de overtuiging, niet tegen de meening, strijdig met hare kerkleer: maar tegen de predikers van dwaalleeringen wil zij de waakzaamheid van het wereldlijke geregt hebben gekeerd. Blijken van groote onkunde met de inzichten der katholieke kerk geven de liberalen, die op alle toonen uitbazuinen, dat zij met geweld »de overtuigingen" wil veranderen. Neen, zij laat het gebied des gewetens onaangeroerd; zij verbiedt niets anders dan, dat niet een ieder zich het regt aanmatige om aan anderen wat hij denkt en meent, mede te deelen en tot zijn ge-

voelen over te halen. Met één woord de kerk in katholieke landen waar zij staatskerk is (1) vraagt niet van den staat, dat hij de denkvrijheid, maar de leervrijheid, in zoo ver iemand iets zoude leeren dat met de erkende kerkleer strijdt, beteungele. Zulk een katholieke staat doet eigenlijk wat volgens onze liberale grondwet onder zeker opzicht in Nederland moet geschieden. Onze grondwet schrijft voor dat niemand onderwijs geve zonder een officiëel getuigenis van bekwaamheid en zedelijkheid. Zij neemt den onwetende onder hare bescherming tegen de misleiding van hen, die onbevoegd zijn om te leeren; en het weeke gemoed tegen den verkeerden indruk, dien het onzedelijke gedrag van een bedorven opvoeder er op kan maken. Zij wil de misleiding en het zedebederf met preventieve maatregelen te keer gaan. Maar wat beoogt de Katholieke kerk? Zij wil dat wanneer iemand gepoogd heeft een ander tot dwaling, tegen de als waarheid gehuldigde geloofsleer te verleiden, en hij halsstarrig blijft in zijn boos opzet: dat deze in het belang der min schranderen gestraft worde. Wat hierop onze liberalen kunnen antwoorden, zien wij niet in. — De katholieke kerk vraagt in geene omstandigheden iets van den staat dat naar alle regelen van billijkheid en wijze staatkunde niet regtvaardig en oirbaar is. Men moet hare leer verdraaijen om ze te kunnen bestrijden: en het is voor ons, apologeten van het Katholicisme, altijd zeer gemakkelijk haar te verdedigen door haar eenvoudig in het ware daglicht te stellen. Op onze tegenstanders past het woord van den Apostel: »zij lasteren wat zij niet kennen."

De Heer Mr. J. van Lennep, in zijn werk: »*De voor-*

(1) Men duide ons de herhaling dezer woorden niet ten kwade.

Wij hebben alle redenen om te vreezen dat sommige kwaadwilligen misbruik maken van hetgeen wij zeggen in dit hoofdstuk om ons te beschuldigen, dat wij de moderne vrijheden waar zij wettig zijn ingevoerd bestrijden. Dit is zóó niet. Wij spreken van toestanden die niet overal bestaan: van een land waar de geheele bevolking katholiek zoude zijn, en wij beweren dat voor zulk land sommige moderne vrijheden noodlottig kunnen zijn.

naamste geschiedenissen van Noord-Nederland" na verhaald te hebben dat ingevolge het besluit der Dor'sche Synode 200 Remontstrantsche predikanten werden afgezet, waarvan ongeveer 80, die onwillig waren om zich te verbinden van niet meer te prediken, gebannen werden: zegt daarop het volgende tot verdediging der besluitnemers. »Het beginsel der hervormde kerk berust ongetwijfeld op het vrije onderzoek van Gods woord: doch dit neemt niet weg, dat »zoodra een zeker getal menschen zich vereenigen wil tot een »kerkgenootschap, de leden van dat genootschap niet wel »buiten zekeren regel of formulier kunnen, zoodanige algemeene beginselen bevattende, als welke zij voor waarheid »aannemen en in hun genootschap geleerd willen hebben: »en evenzeer is dat genootschap gerechtigd een formulier »vast te stellen, hetwelk naar hare meening, overeenkomstig was met de Heilige Schrift, en die beginselen bevatte, welke tot regel van geloof en wandel moesten »strekken. En daar staat en kerk in Nederland één waren, »was zij evenzeer gerechtigd, de Predikanten, die zich »met dat formulier niet vereenigden, en dus niet konden »beschouwd worden als tot dat genootschap te behooren, »van hun bediening te ontzetten; ja, indien zij voortgingen met prediken, den waereldlijken arm tegen hen in »te roepen en hen met boete, gevangenis of verbanning »te straffen. Hadden de konciliën nooit iets anders gedaan, zij waren volkomen in hun recht gebleven: maar »de Roomsche kerk was niet tevreden geweest met het »veroordeelen van hetgeen in haar oog kettersche leering »was, noch met de prediking daarvan te verbieden: zij »wilde de ketters zelve dwingen tot hare leer terug te »keeren en strafte hem die zulks weigerde. Dit nu deed »de Synode niet. Zij liet aan ieder de vrijheid van denken; »maar verbood de openbare prediking van gevoelens, welke »zij strijdig met den bijbel beschouwde: en daartoe, als ik »reeds zeide, was zij volkomen gerechtigd." (De voor-
naamste geschiedenissen van Noord-Nederland. Amsterdam 1856 IIe afd. bl. 262.)

Wij konstateren in dit pleit voor de Dortsche Synode dat de advokaat de Nederlandsche hervormde kerk, als zijnde de publieke kerk in Nederland, gerechtigd acht om de predikanten die tegen haar verbod predikten, niet alleen te ontzetten van hunne bediening, maar ook *om den wereldlijken arm tegen hen in te roepen en hen met boete, gevangenis en verbanning te straffen*. Wij bezigen dit getuigenis van een protestant der negentiende eeuw als een bewijs voor de deugdelijkheid onzer stelling die wij in dit hoofdstuk ontvouwen, dat er omstandigheden kunnen geboren worden, waarin de Staat met alle regt de verspreiding van leeringen en opiniën, niet overeenkomstig met het geloof der publieke kerk, zelfs door middel van gevangenschap en verbanning kan te keer gaan. Wij Katholieken zijn dus de eenigen niet om in die algemeene leer- en zeggvrijheid de hoogste maatschappelijke volkomenheid niet te zien; en wij bidden onze tegenstanders van voortaan de beschuldiging van intolerantie niet meer uitsluitend tegen ons te willen rigten. — Doch wij moeten opkomen tegen de bewering van den advocaat-geschiedschrijver dat »de Roomsche kerk de ketters »zelve wilde dwingen tot hare leer terug te keeren en hen »strafte die zulks weigerde.” Wij ontkennen dat deze de bedoeling was der straffen waarmede in den Katholieken tijd de ketters gestraft werden. Zij werden gestraft omdat zij, tegen 's lands wetten in, ketterijen *gepredikt hadden*. Wel is waar konden zij zich van die straffen bevrijden indien zij berouw toonden over hun misdrijven hunne dwalingen openlijk herriepen. Daarom waren bij het kettergerigt altijd eenige priesters tegenwoordig, die den rampzalige, door de hoop op verlossing, tot betere gevoelens poogden te stemmen; en dit heeft den Heer van Lennep en de meeste onkatholieke schrijvers op de meening gebracht, dat de lichamelijke pijniging als een dwangmiddel werd gebezigd om den afvallige tot zijn vorig geloof te doen terugkeeren. Neen! die pijniging werd niet aangewend als een dwangmiddel tot bekeering: maar als

eene *straffe* voor zijne gepleegde misdaad van verbodene prediking. Dit blijkt onder anderen daaruit, dat zij die *recidief* waren in de ketterij, van de straf niet werden vrijgelaten, in het geval dat zij de grootste teekenen van berouw gaven. Dit ware onverklaarbaar bijaldien de ligchamelijke pijniging als een dwangmiddel tot bekeering gebruikt werd.

Dewijl zeer velen in dezelfde onjuiste meening verkeerden als de Heer van Lennep, dat de Roomsche kerk *met geweld* de ketters tot haar geloof heeft willen terug brengen: en in deze onware veronderstelling eene onuitputtelijke bron van smaadwoorden tegen onze onverdraagzaamheid vinden: willen wij over de beteekenis der straffen, die men den ketters oplegde, eenige plaatsen overschrijven van een paar uitmuntende katholieke godgeleerden, die beiden schreven in tijden en landen waar en wanneer de Katholieke kerk Staatskerk was. De nooit overtroffene Thomas van Aquinen vraagt of de ketters moeten geduld worden, en hij antwoordt: »om-
»trent de ketters zijn twee zaken in het oog te houden,
»de eene van hunnen kant, de andere van den kant der
»kerk. Van hunnen kant dat zij eene misdaad gepleegd
»hebben, waarom zij niet alleen verdienen om door den
»ban van de kerk te worden uitgesloten, maar zelfs om
»door de doodstraf van de wereld te worden weggenomen.
»Want het geloof te bederven dat het leven der ziel is,
»is veel booser dan valsche munterij, dewijl het geld slechts
»goed is voor het tijdelijk leven. Indien dus de valsche
»munters aanstonds door den wereldlijken regter den
»dood worden overgeleverd, dan kunnen de ketters zoo-
»dra zij van ketterij overtuigd zijn geëxcommuniceerd, ja
»gedood worden (1). Van den anderen kant heeft de

(1) In de middeleeuwen werden de ketters met den dood gestraft. Door het afgrijzen voor de doodstraf veroordeelen velen elk kettergerigt: en met verontwaardiging spreken zij van de inquisitie die de ketters verbrandde. Met een beroep op onze hedendaagsche sentimentaliteit breken zij elke discussie af over de regtmaticgheid van de straffe der ketters. Doch men verlieze niet uit het oog

»kerk barmhartigheid tot bekeering der dwalenden; en
 »daarom veroordeelt zij niet aanstonds, maar volgens de
 »leer des Apostels, na eene eerste en tweede berisping:
 »blijft hij echter dan nog hardnekkig, dan zorgt de kerk,
 »wanhopende aan zijne bekeering, voor het heil van an-
 »deren, en snijdt hem door het vonnis van exkommuni-
 »catie van zich af en levert hem verder aan den wereld-
 »lijken regter over om door den dood te worden uitge-
 »roeid van deze aarde." (Ecclesia..... aliorum saluti
 »providet, eum ab Ecclesia separando per excommuni-
 »kationis sententiam, et ulterius relinquit eum iudicio
 »saeculari a mundo exterminandum per mortem." Sum^{ae}
 Theol^{ae} 2. 2., 2. XI. a°. 3o.)

Wij treffen hier geen enkel woord aan dat eeniger wijze zoude kunnen aanduiden, dat men de ketters bij den lijve strafte om hen van meening te doen veranderen. Zij worden gestraft gelijk zij, die valsche munt vervaardigen, en met hetzelfde regt: want even als dezen schade toebrengen aan het tijdelijk welzijn, zoo doen de ketters schade aan het geloof, dat de hartader is van het geestelijk leven. De kerk geeft den ketter aan den wereldlijken regter over om te voorzien in het heil der anderen, dat door de verspreiding der ketterij in gevaar komt. »De liefde der kerk, zegt hij verder, strekt zich en tot »het geestelijk en tot het tijdelijk welzijn der menschen »uit: maar tot het geestelijke boven het tijdelijke: en tot »het geestelijke welzijn van velen boven het tijdelijk wel- »zijn van enkelen: en daarom kan zij ophouden het tijde- »lijk welzijn van weinigen te willen, zoo dit den onder- »gang van veler geestelijk welzijn met zich brengt. Op »dezen grond straft zij de halsstarrige ketters in hunne »goederen en eer ja in hun leven, zelfs dan wanneer zij »meermalen teruggekeerd tot hunne misdaad, teekenen van

dat in de middeleeuwen de strafpleging veel harder was dan tegenwoordig: en dat wij, bewerende dat in een godsdienstigen Staat met regt de verkondigers van eene ongodsdienstige leer kunnen gestraft worden, niet willen staande houden dat zij altijd met den dood moeten gestraft worden.

»berouw geven, omdat dezulken sparen ten nadeele der »zaligheid van anderen zoude verstrekken. Want zoo zij »altijd de straf konden ontkomen, zouden zij ligter in de »ketterij terug vallen." (t. a. p. a°. 4o.) Zelfs de katholieke godgeleerden ontzeggen aan de kerk de magt om de ketterij, in zoo ver zij eene inwendige misdaad is, uitwendig te bestraffen; in dier voege dat iemand die voor den regter zou bekennen weleer bij zich zelve in de ketterij te hebben toegestemd, niet strafbaar zoude wezen. »Die slechts »in zijn gemoed ketter is en zijne ketterij door uiterlijke »teekenen niet openbaart, kan door de kerk niet gestraft »worden. Dit is het algemeen gevoelen der Godgeleerden. »En de reden hiervan is, dat om te straffen regtsmagt »vereischt wordt: maar de kerk heeft geen regtsmagt (1) »over de inwendige handelingen harer onderdanen, zoo »als blijkt uit het kanonieke regt, waar wij lezen: »niet »mand worde gestraft om zijne gedachten; wij handelen »over hetgeen openbaar is: God alleen is onderzoeker en »regter van hetgeen geheim is. De kerk oordeelt niet »over hetgeen verborgen is." Zóó Martinus Becanus. Qui tantum in animo haereticus est et externis signis non prodit suam haeresim, non potest ab Ecclesia puniri. Est communis sententia theologorum..... quia ad puniendum requiritur jurisdictio: at Ecclesia non habet Jurisdictionem in subditos quoad actus exteriores ut patet ex jure canonico. Nam cap. *cogitationis* dist. 1 de poenitentia dicitur: *Cogitationis poenam nemo patiatur*. Et cap. *Erubescant*, dist. 32. *De manifestis loquimur Secretorum autem et Cognitor et Judex est Deus*. Et cap. *Sicut tuis litteris*: »De Simonia: *Ecclesia non judicat de occultis*." — Theol. Scholast. tr. de Virtt. Theoll. C. XV a. 1o).

De scherpzinnige Balmes, heeft om de instelling der Inquisitie te verdedigen, met grondige bewijzen de stelling gestaafd, dat dikwijls eene dwaling van het verstand

(1) Becanus spreekt hier slechts van de *Jurisdictio in foro externo*.

strafbaar is, omdat zij tevens eene vrijwillige misdaad kan zijn of daarmede gepaard gaan (Le protestantisme etc. ch. XXXV).

Maar het is niet noodig tot deze stelling onze toevlugt te nemen: omdat de kerk niet de dwaling als zoodanig, naar de uiting en de prediking der dwaling straft.

Men zegge dus niet langer dat de katholieke kerk dwingelandij op het geweten uitoefent: dat zij de overtuiging niet door overreding, maar met strop en brandstapel wil veroveren: dat zij den mensch straft, die in gemoede aan de stem der waarheid heeft gehoor gegeven, en wat dies meer zij. Dit alles is bezijden de waarheid. Alle deze beschuldigingen (en wij hebben nog geene andere gehoord dan deze) geven getuigenis van de onwetendheid of van de kwaadwilligheid der beschuldigers. De kwestie is: heeft de staat het regt om het uiten van opiniën te verbieden, die strijden met de kerkleer welke de geheele bevolking als goddelijke waarheid huldigt, en die als de hechtste grondslag van het geheele staatsgebouw worden aangezien? Onze tegenstanders kunnen hierop zeggen, dat de staat nooit eene kerkleer, welke ook, als grondslag zijner inrigting en wetgeving moet aannemen: en met dit antwoord stemmen wij in zooverre in, dat de staat dit niet doen moet, wanneer de maatschappij in het algemeen genomen, zulke kerkleer niet eenparig belijdt. Maar *in het geval* dat de bevolking eene kerkleer als zoodanig erkent, en in haar den oppersten regel harer handelingen vindt: — kan de staat er niet om heen om ook zelf op dezen grondslag te bouwen: is hij eenmaal daarop gevest, dan zou men hem het regt van zelfbehoud moeten ontzeggen om niet alles te kunnen verbieden, wat dit fundament schokken kan. Onze moderne staat doet hetzelfde. Niettegenstaande zijne in schijn onbepaalde vrijheid van spreken en schrijven, verbiedt hij het uitgeven van sommige schriften, het geven van onderwijs, het verspreiden van opiniën, die de staatsinstellingen in gevaar kunnen brengen. —

Maar wij gevoelen dat sommigen door het tot hiertoe betoogde niet overtuigd zullen worden, zoo lang wij niet aan twee tegenbedenkingen zijn tegemoet gekomen, die in onzen tijd dikwijls zijn op het tapijt gebragt. Volgens u, zegt men ons, is uwe kerkleer waarheid, ja goddelijke openbaring; en wat met haar strijdt menschelijke dwaling. Doch de dwaling kan op den duur tegen het licht der waarheid zich niet staande houden. Laat dan vrij de dwaling zich vertoonen: doe tegen haar de waarheid in vollen glans schitteren: en zij zal zegevieren: en deze overwinning zal voor haar heerlijker zijn dan die welke zij behalen zoude met hare vijanden te verhinderen haar slag te leveren.

Ja de Christelijke waarheid zal nooit verduisteren: zij zal altijd schijnen in de duisternissen: maar dit neemt niet weg dat velen door de duisternis belet, de waarheid niet zullen zien. De zon zal nooit uit het firmament verdwijnen: maar echter zullen er nooit blinden ontbreken, die, omdat hun oogvlies met een overwas bedekt is, haar licht niet kunnen genieten. Gelijk het eene groote dwaasheid zoude wezen de ooggeneeskunst af te schaffen om reden dat er geen gevaar bestaat voor het vergaan der zon: zoo is het eene even groote dwaasheid geene middelen te willen beramen om de geloovigen te willen bewaren voor de dwaling, die hun belet de Christelijke waarheid in te zien. De Christelijke waarheid schittert nu gelijk ten tijde van Augustinus: maar Afrika, dat toen bijna geheel en al Christelijk was, kwijnt reeds eeuwen lang onder de Mahomedaansche superstitie.

De waarheid zal over de dwaling zegevieren. Maar is het niet beter dat zij niet bestreden wordt, en dat er geen en zijn, die dwalen en dwalingen verspreiden? God in zijne voorzienigheid waakt over den staat: en zal de openbare orde bewaren. Maar is dit eene reden om binnenlandsche onlusten en wanordelijkheden lijdelijk aan te zien, en een ieder *de vrijheid* te laten van de orde te verstoren; op grond dat toch ten slotte de orde zal her-

steld worden? In eene niet ongelijke aangelegenheid zeide de H. Hieronymus de volgendeschoone woorden, die op ons onderwerp allezins toepasselijk zijn. »Gij zult »mij zeggen: Begeef u naar het slagveld, verzet u gewa- »penderhand tegen uwe vijanden, om na verwonnen te »hebben, gekroond te kunnen worden. Ik belijd mijne »zwakheid. Ik wil in de hoop van overwinning niet strij- »den, om niet eens de overwinning te verliezen. Gij die »strijdt kunt overwinnen maar ook overwonnen worden. »Wanneer ik vlugt, verwin ik wel niet; maar ik word »ook niet overwonnen. Het is niet veilig in de nabijheid »van een serpent te slapen." *Respondebis. Sta in acie: »adversariis armatus obsiste: ut postquam viceris, coron- »eris. Fateor imbecillitatem meam. Nolo spe pugnare »victoriae, ne perdam aliquando victoriam. Tu qui pugnas »et superari potes et vincere. Ego cum fugero, non vinco »in eo quod fugio, sed ideo fugio ne vincar. Nulla securitas »est vicino serpente dormire."* (*Adv. Vigilantium* no. 16) De waarheid zal eindelijk over de dwaling zegevieren. Maar wanneer? Hoe vele jaren en eeuwen verlopen er dikwijls niet alvorens eene wetenschappelijke kwestie hare oplossing ontvangt. Zullen dan de menschen in al dien tijd van het rustig bezit der waarheid moeten verstoken blijven? Reeds negen eeuwen is de Grieksche kerk het oneens met de Roomsche omtrent de herkomst van den H. Geest: drie en een halve eeuw twisten Lutheranen en Calvinisten over de wezenlijke tegenwoordigheid van Christus in het Sakrament: en geen mensch ter wereld kan op eeuwen na berekenen, wanneer de waarheid zal zegevieren. Niet zeer benijdenswaardig is het lot der waarheid, zoo hare erkenning en aanneming moet afhangen van eene beslissing, die eerst na een eenwenlang getwist wordt genomen. Geen vorstenhuis zou de regten zijner dynastie aan zulk een twistgeding toevertrouwen. En men zoude zoo roekeloos zijn, om de regten der waarheid, die vorstin der geesten, daaraan te vertrouwen?

Het is niet waar dat eindelijk de waarheid zegeviert

Nadat waarheid en dwaling een tijd gekampt hebben, verkoelt de strijd, die nimmer lang duurt: geen van beiden bekend overwonnen te zijn; maar beiden schrijven zich de overwinning toe: en waarheid en dwaling blijven neven elkander bestaan: de mannen eener opinie gewaardigen zich niet eens om de opinie der tegenpartij te onderzoeken of de bewijzen voor het tegendeel te toetsen. Eene traditie treedt in; en plant tot een onbepaald tijdstip het valsche zoowel als het ware voort. —

Bij de opkomst eener dwaling wordt zij het beste erkend. Zeer zelden heeft bij de eerste dwaalleeraars de dwaling haren oorsprong in het mistastende verstand; meestal is zij de spruit eener booze begeerlijkheid of eene wraakneming over een aangedaan onregt. Maar weldra hult zij zich in een schijn van waarheid, waardoor velen misleid worden, die vastelijk gelooven niets dan waarheid aan te nemen. Dezen om hunne dwaling te bestraffen is meestal hard en onregtmatig. Doch waarom de eersten niet kunnen gestraft worden gelijk elke boosdoener die, door den drift verleid, het goed of den persoon van zijn evenmensch schendt, blijkt niet; daar beiden aan eene en dezelfde misdaad zich schuldig maken; tenzij dat de euveldadeu der dwaalleeraars zwaarder zijn.

Zij die ons zeggen, dat men de dwaling niet met geweld maar met eene wetenschappelijke beantwoording moet te keer gaan, schijnen ons toe twee zaken voorbij te zien, die in deze vraag op de eerste plaats al onze aandacht vereischen. Zij zien voorbij, dat zeer zeldzaam de waarheid met wetenschappelijke wapenen wordt aangevallen. De dwaling gevoelt zelve al te wel dat zij langs den weg der wetenschap niet dan tot een zeer gering getal van menschen kan toegang vinden. Daarom bezigt zij veel liever de ophitsing der volksdriften, dewijl, eens het hart gewonnen, zonder moeite het hoofd gewonnen wordt. Heeft b. v. het socialisme in 1848 het gepeupel tegen de rijken opgeru'd met eene staathuishoudkundige bewijsvoering van het onregtmatige der rijkdommen? Nie-

mand zal zoo dwaas zijn dit te gelooven. Zij deden de passien gisten: zij stelden den eigendom als roof, en de eigenaars als de uitzuigers van het volk voor: zoo *overreedde* men de massa dat allen gelijk regt op alles hadden! De menschen worden niet misleid maar verleid. Welk onregt geschiedt nu aan zulke verleiders, wanneer zij als gaauwdieven worden beschouwd en behandeld? Met welk voordeel zult gij hen op wetenschappelijk gebied beantwoorden, die zich op het gebied der hartstogten bewegen? Dit zou gelijk staan met een dief, die u de beurs of het leven vraagt, met eene geleerde theorie over het eigendomsregt, van zijn boos opzet te willen afschrikken. Voorwaar een krachtig middel van zelfverdediging aan de Christelijke maatschappij tegen hare snoode verleiders geven zij, die beweren dat dwaling slechts met overreding moet gekeerd worden. 't Is gemeenlijk een ander geval met hen die de dwaling van anderen hebben overgenomen. Dezulken dwalen meestal te goeder trouwe: zij verdienen ook dat zij te goeder trouwe en met veel liefde worden ingelicht: om hen te straffen bestaan geene termen.

Het tweede dat men bij deze kwestie gemeenlijk uit het oog verliest, is: dat de wetenschappelijke diskussie het middel niet is om de Christelijke waarheid te verspreiden. Het Christelijk geloof is geen systeem van wijsbegeerte: en het Christendom is geene filozofische school. De Zaligmaker droeg zijnen Apostelen den last niet op om te gaan twisten met de geleerden van zijnen tijd. Hij zond ze als zijne *getuigen*, die zijne leer zouden verkondigen en geloof van de volkeren eischen. De Apostel zijnen discipel Timotheüs in de manier van het geloof te verkondigen onderwijzende, zeide hem: »wil geen woorden-»strijd voeren, hetgeen tot geen ding nuttig is dan tot »verkeering der toehoorders. Stel u tegen het ongodelijk »ijdel roepen: want zij zullen meer in goddeloosheid toenemen. Een dienstknecht des Heeren moet niet twisten, »maar vriendelijk zijn jegens allen, geschikt om te leeren:

»met zachtmoedigheid onderwijzende hen die tegenstaan :
 »of hun God ten eenigen tijde bekeering geve tot erken-
 »ning der waarheid, en zij wederom ontkomen mogen den
 »strik des duivels, waarin zij gevangen zijn." (2 Tim. II.)

Dat de Katholieken zich niet laten verschalken door het ongeloofig rationalisme, dat ons ongemerkt op zijne zijde wil trekken door de wetenschappelijke discussie. De Christelijke waarheid moet worden aangenomen door geloof: en het geloof wordt geboren uit de toestemming aan Gods openbaring en de leering der kerk. Wij moeten niet vragen of hetgeen de Christelijke leering voorstelt al dan niet met menschelijke redenen te bewijzen is: wij moeten slechts zien of het inderdaad de leering der Kerk en Gods openbaring is: en dan zijn wij zeker dat het niets dan louter waarheid zijn kan.

Het rationalisme heeft geen geloof: het kent slechts de wetenschap; en deze, wij bekennen het, wint veel bij de discussiën over het voor en het tegen.

Bijaldien men zich een juist denkbeeld weet te vormen van eene echt katholieke natie, dan zoude niemand er bezwaar in kunnen vinden, dat zij door den Staat bestraft worden, die de kerkleer aanvallen. Immers die kerkleer is het woord van God, verkondigd door hen die van Gods wege met de prediking zijn belast, en door Gods geest geleid worden. Die Kerkleer wijst den weg tot den hemel; zij bevredigt alle de behoeften van geest en hart; zij leert de pligten kennen van de menschen onderling en van den burger jegens den Vorst en van den Vorst jegens het rijk dat hij bestuurt. De Kerkleer is de ware Grondwet van zulk een volk. De menschen zijn zeker, zijn innig overtuigd, dat die leer waarheid is. En zal de Staat niet kunnen verbieden dat men leeringen verspreidt strijdig met die kerkleer: of zal hij hen niet mogen bestraffen, die zich tegen deze zijne bilijke wet verzondigd hebben?

Doch zeggen wij eindelijk het hooge woord van het rationalisme tegen ons ideaal der verhouding tusschen

kerk en Staat. De Staat zegt het, de verspreidingen van leeringen die met de kerkleer niet overeenkomen, belettende, verhindert de ontwikkeling, den vooruitgang van 's menschen geest op godsdienstig gebied. Hij zou wel eens kunnen verhinderen, dat eene nieuwe waarheid aloude ingewortelde dwalingen kwam oplossen.

En wij kunnen op deze bedenking niets antwoorden dan, dat zij zeer waar is in de veronderstelling van het rationalisme, dat het Christendom dwaling of althans met vele dwalingen besmet is. Dan voorzeker is het te wenschen dat men schifte en scheide, en de Christelijke leeringen werpe in den smeltkroes der discussie om het zuivere goud van den erts af te scheiden. Doch wij verdedigen de regtmatigheid van dit ideaal in een Katholiek Staat waar men overtuigd is van de onhoudbaarheid van het rationalisme: en waar men *verzekerd* is dat de Katholieke kerkleer rein goddelijke waarheid is.

Wij hebben dikwijls herhaald dat wij spreken in deze vooronderstelling: en achten het niet overbodig om dit hoofdstuk met de herhaling van diezelfde onderstelling te eindigen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

OVER HET GEMATIGD LIBERALISME.

Wanneer kwestieën op het wetenschappelijke — partijen op het staatkundige gebied ontstaan, en wederzijds hevig gekampt wordt: zien wij meestal sommigen, die of onder geene, of ook tevens onder beide banieren te gelijk zich willen scharen. Zij noemen zich de gematigden, omdat zij niet gelijk de partijmannen door hartstogten gedreven worden, van vooroordeel vrij schijnen, alles kalm overleggen, en in hun kalmte helderder ziende, zoo als zij meenen, dan zij, die door den partijstroom worden bewogen, aan beide zijden waar en onwaar, gelijk en ongelijk gelooven te ontdekken: en daarom geene partij dienen, maar als bemiddelaars en verzoenaars optreden.

Zekerlijk bestaat er somwijlen een *juste-milieu*, en wel eens is de middenweg de beste. Maar het is niet minder zeker, dat die middenweg niet altijd bestaat: dat de verzoening dikwijls onmogelijk is. In dit geval geene der partijen willen aanhangen staat gelijk met het verzaken der waarheid of van het regt, dat door eene partij wordt verdedigd. Beide partijen te gelijk willen dienen, of beter gezegd, eene derde partij in het leven roepen die aan de beide overigen wat geeft en van elk wat afneemt, komt op hetzelfde neer als wat afnemen van de waarheid, wat toegeven aan de dwaling, en ten deele het regt en ten deele het onregt voorstaan.

Waar het op beginselen aankomt, moet doorgaans tusschen het voor en het tegen gekozen worden. Wie niet vóór is, is tegen. Den strijd willen ontvlugten, is aan beginselloosheid zich pligtig maken: en wie een onzijdig standpunt meent te kunnen innemen, verraaft eene kortzigtigheid, die hem niet veroorlooft het vraagstuk tot op den grond te doorzien. Vandaar dat zulken in hun oog zoo wijze *gematigden*, zeer zwak zijn, dewijl een grondige overtuiging hun ontbreekt; zij worden door beide partijen met reden geminacht, van halfheid beschuldigd en zegevierend bestreden.

Aan deze halfslachtigen, kortzigtigen, onmagtigen komen, althans in praktijk, sommige anderen zeer nabij, die wel is waar toegeven, dat waarheid en recht aan den kant van de ééne der twee partijen staan: niettemin van oordeel zijn dat men geen strijd moet voeren over de beginselen; maar elk in zijne opvatting moet laten rusten en op het praktisch terrein eene soort van *compromis* aangaan, om door wederzijdsche toegeeflijkheid den vrede te bewaren. Deze menschen zijn niet zelden de oorzaak van de nederlaag der goede partij. Terwijl de slechte partij sterk is door de driften en hartstogten; vindt integendeel de goede partij geene andere kracht tenzij in de klaarlijkheid der beginselen. Wil men dus dat zij de beginselen vergeet: is dit niet haar krachteloos en ongewapend tegenover hare woelige vijanden stellen? Het gevolg hiervan pleegt te zijn, dat de goede partij van de eene concessie tot de andere vervalt, terwijl de slechte partij niets toegevende elke concessie van de tegenpartij aanziet als eene schrede achterwaarts die haar veroorlooft eene schrede voorwaarts te doen. »Naar onze overtuiging is in onze »maatschappij de onvoorzigtigheid, die de beginselen »krachtig, welligt te krachtig voorstelt veel minder schadelijk, dan de zwakheid, die, uit vrees van te ergeren, »de waarheid verheelt" (*De Tijd* 18 Julij 1864).

De Paus, ons geestelijk opperhoofd en onze aanvoerder in den strijd tegen het hedendaagsch ongeloof en de

Revolutie gaat ons onverschrokken voor op dezen weg. Hij strijdt met geen ander wapen dan met dat der beginselen van regt. Hij vreest niet ze luide te verkondigen aan de geheele wereld in zijne redevoeringen, die tot aan de uiterste grenzen der aarde weêrklank vinden, en zelfs in zijne brieven aan de magtvoerders in onzen tijd. Hij is kwistig met zijne lofspraak voor allen, die onverholen de Katholieke beginselen belijden, en hunne verdediging tot hunne levenstaak maken.

Welnu, de strijd tusschen het liberalisme en het katholicisme is een strijd van beginselen. Geen midden is tusschen beiden mogelijk, en wij zijn zoo ver gevorderd dat men over de beginselen niet heen kan. Beginselloos moet hij zijn die noch liberaal noch katholiek wil wezen: (1) wij kennen geen gematigd, geen half liberalisme. Wie niet voor ons is, is in ons oog, in de groote vraagstukken van den dag, of niets of tegen ons. Wat ons betreft: veel liever willen wij de pen nederleggen dan het katholicisme verdedigen met het te plooijen naar het liberalisme, dat de loochening is van het katholieke beginsel van gezag.

Wij kennen twee vormen van *gematigd* liberalisme. Het eerste ontwijkt den strijd van beginselen; het andere meent aan het liberalisme iets te kunnen toegeven om het dan in het belang van het katholicisme te kunnen aanwenden. Het eene is niet meer houdbaar dan het andere.

Zij die de tegenstelling tusschen liberalen en katholieken willen wegnemen met beiden tot stilzwijgen te doe-

(1) Het protestantisme lost zich, ook in een politiek oogpunt in twee partijen op, waarvan de eene tot het liberalisme; de andere tot het katholicisme nadert. Terwijl wij de *modernen* overal de hand zien toereiken aan de liberalen, treedt b. v. een Guizot op voor het behoud der tijdelijke magt van den Paus. In Nederland zijn de konservatieven meest allen orthodox protestant: van menigeen onzer liberalen is bekend, dat zij rationalisten zijn. Een sprekend bewijs van zijn rationalisme heeft onlangs wederom M. Thorbecke in de Tweede Kamer gegeven bij de discussien over ons openbaar lager onderwijs. Welligt komen wij weldra hierop terug in een opstel over het onderwijs in Nederland.

men, beroepen zich voor hun gevoelen op de omstandigheid, dat èn liberalen èn katholieken de moderne konstitutiën lief hebben en als hoogste staatswet erkennen, welke in groote trekken de regten van volk en Regeering bepaalt, en de wijze voorschrijft op welke een ieder in de gewichtigste aangelegenheden van den staat zich heeft te gedragen. Verder willen zij dat de staat zich weinig ophoude met de godsdienstige en maatschappelijke kwèstiën, welke de partijen verdeelen; en zich uitsluitend toelagge op het *wezenlijke*, d. i. op het stoffelijke belang der natie. Een belgisch Weekblad beschrijft deze rigting met de volgende woorden: »*L'Économiste Belge* qui a une »tendance très-marquée à transformer toutes les questions »sociales en questions économiques, et à subordonner à »la science qu'il propage avec un incontestable talent la »politique proprement dite, ou plutôt à ne considérer celle- »ci qu'au point de vue de l'économie: *l'Économiste*, dis-je, est »le principal organe de ceux qui appellent de tous leurs »vœux cet avenir où une ardente sollicitude pour le bonheur temporel de la nation fera taire toutes les passions »des partis, fondera, pour mieux dire, tous les partis opposés en un seul grand parti national, dont les membres »renonceront généreusement à la satisfaction trop égoïste »de faire prévaloir leurs théories politiques, pour ne s'appliquer qu'à la réalisation de toute idée réellement utile »au peuple, n'importe quelle soit son origine.

»Il y a deux ans, monsieur (c'est ainsi que s'exprime »M. de Haulleville dans *l'Économiste*), il y a deux ans, »vous indiquiez dans d'excellents articles que je n'ai pas »oubliés, la nécessité de cette transformation salutaire et »les causes qui doivent la rendre facile à réaliser. J'ai »essayé d'unir mes modestes efforts aux vôtres en vous »adressant, sur le même sujet, quelques lettres écrites dans »le même but."

»Quel est le but de ces lettres? C'est de démontrer que »rien n'empêche les Catholiques d'accepter et de pratiquer »loyalement la Constitution belge. Cela étant, dit l'auteur,

»et Catholiques et libéraux désirant également l'applica-
 »tion des principes Constitutionnels, pourquoi ne pourrai-
 »ent-ils pas se rencontrer sur ce terrain commun? Pour-
 »quoi, quand les uns et les autres veulent la Constitution,
 »toute la Constitution, quand ils la veulent sincèrement,
 »pourquoi faut-il que les uns portent le nom de libéraux,
 »les autres de cléricaux, et dépensent dans des luttes
 »stériles, dans des luttes de parti un temps précieux qui
 »ne devrait servir qu'à pourvoir aux besoins de la na-
 »tion?" (1)

Het is onbegrijpelijk hoe mannen gelijk de Haulleville en de schrijvers van den *Économiste Belge*, die in het midden onzer geschokte maatschappij verkeerden, elke harer bewegingen gevoelen en aan haar leven een zoo groot aandeel nemen; een geneesmiddel kunnen aanbieden, dat noch door de kranke zal worden aangenomen, noch in het minste op hare kwaal berekend is. Zij willen dat men zich gerustelijk bij de moderne konstitutiën nederlegge, die door een iegelijk kunnen worden aangenomen; en zich slechts om hare uitvoering bekommere. Maar waar is de liberaal, waar de Katholiek die zulks niet wenscht? Indien dus het opregt aannemen en uitvoeren der grondwetten een einde kan stellen aan de staatkundige twisten en partijen; hoe komt het dan dat die twisten heviger branden en van dag tot dag een dreigender houding aannemen? Deze heeren schijnen ons toe te vergeeten, dat eene grondwet om eensgezindheid te kunnen stichten, in éénen en denzelfden zin moet verstaan worden: en dat deze zin niet uit de *letter* maar uit den *geest* der wet moet worden opgemaakt. Eene wet is niets anders dan eene wijze, of beter gezegd, een voorschrift van de wijze, waarop eene maatschappij moet handelen om haar doel te bereiken. Boven elke wet staat derhalve het *doel* dat de maatschappij zich voorstelt. Naarmate het doel anders wordt begrepen, zal men ook eene andere toe-

(1) La Science Sociale n. 13.

passing verlangen van de wet, die een middel voor het doel is: met een woord, de zin der wet zal anders geïd worden. Maar het doel van den staat is ondergeschikt aan het doel van den mensch en zijne bestemming hier op aarde. En omtrent *dit* vraagstuk bestaat de grootste mogelijke oneenigheid tusschen Katholiek en liberaal. Volgens het liberalisme is de mensch geheel onafhankelijk van alles boven zich: hij is bestemd voor de ontwikkeling der menschheid: en daartoe geraakt hij door het vrije onderzoek en het recht om alles omver te werpen, wat den gang der menschheid in den weg staat: en dewijl de staat de verpersoonlijking der menschheid is, is eindelijk de mensch onverdeeld aan den staat onderworpen; en de staat is de hoogste, ja de eenigste magt ter wereld. Stel nu tegenover dit begrip het denkbeeld dat een Katholiek zich vormt van den staat. Volgens hem is de mensch tot in het diepst van zijn wezen afhankelijk van God en van zijne wetten: hij is niet in staat om zonder eene Gods-openbaring de volle waarheid te kennen, noch om zonder veelzijdige hulp van God zijne bestemming te vervullen. Zijne volkomenheid bestaat niet in eene onbeperkte vrijheid, maar in het getrouw naleven der wetten Gods: de staat is niets anders dan eene instelling, die ons het nakomen dier wetten moet vergemakkelijken. Welk een verschil! Volgens het liberalisme is de staat de oppermagt op deze wereld: volgens ons een dienaar Gods: volgens het liberalisme streeft de staat om den mensch volstrekt vrij en onafhankelijk te maken: wij willen den mensch zien in de grootste afhankelijkheid van het Oppervezen. Het liberalisme onderwerpt al het bestaande aan de willekeur van den mensch: wij doen in de natuur en de verkregen regten eene verordening van Gods bestuur erkennen, die de mensch moet ontzien. En men zegge niet dat dit verschil slechts bestaat in eene spekulatieve opvatting, en op de praktische uitvoering onzer grondwetten van geen invloed is. Het is verre van daar. Bijna elk woord der grondwet krijgt eene andere betee-

kenis naar gelang zij door een katholiek of door een liberaal gelezen wordt. Welke woorden komen meer voor dan die van: *algemeen belang, regt, openbare orde?*

En wie weet niet hoe geheel iets anders in beide scholen daaronder verstaan wordt? De Paus beroept zich tot het behoud zijner staten op het *regt* van wettige bezitting: en Piëmont om ze hem te ontnemen beroept zich op het *regt* van een beweerd volkswil, en op het zoogenaamde *regt* van Italië om zich te konstituëren?

De Heer Haulleville zelf geeft ons ergens een voorbeeld van het groote verschil der beteekenis van het woord *belang* in de liberale en de katholieke theorie.

»Suivant l'article 1836 du Code Civil (Belge) *interprété*
 »par notre *Jurisprudence* (libérale), la société n'est civile
 »que si elle a pour but direct et immédiat de faire un
 »*bénéfice*, un lucre en écus sonnans. Trois spéculateurs
 »irreligieux et ignorants s'associeront pour créer un pen-
 »sionnat; il y aura société civile, parce que ces marchands
 »de soupe plus que de science ont en vue le lucre. Trois
 »religieux passeront dans toutes les règles, devant notaire,
 »un acte de société, qui a pour but la fondation d'un col-
 »lège: il n'y aura pas société civile parceque, en vertu
 »des statuts de l'ordre de ces religieux, ils ne peuvent faire
 »un lucre..... Voulez vous créer une société d'assurances
 »sur la vie physique, vous obtiendrez le privilège de l'ano-
 »nymat. Si vous demandiez la même faveur pour une
 »société d'assurances sur la vie morale, elle vous serait
 »refusée. Pourquoi? Parceque la loi protège le lucre ma-
 »teriel, mais ne se préoccupe pas du lucre moral." (L'As-
 »sociation dans ses rapports avec les intérêts Catholiques
 »in het werk »Assemblée Générale des Catholiques en Bel-
 »gique" T. 1 p. 232).

Wij wijzen met nadruk op het door M. Haulleville hier aangehaalde voorbeeld der vennootschappen alle diegenen die nog gelooven zouden, dat de verdeeldheid tusschen katholieken en liberalen slechts omtrent bespiegelende waarheden bestaat, en van geen invloed is op de

praktische wetgeving. De wetten moeten voor het algemeen belang bevorderlijk zijn. Ziedaar een axioom van elke wetgeving. Maar wat is van algemeen belang? Deze vraag vindt hare oplossing nergens tenzij in de verhevenste godsdienstige of wijsgeerige overtuigingen. Volgens het liberalisme, dat zoo als wij boven hebben aangetoond, niet weinig materialistisch is, zal stoffelijke winst, die men in klinkende munt kan berekenen, het voornaamste belang zijn. Geen Christen kan hierin toestemmen; hij zoude daardoor zonder eenigen twijfel het H. Evangelie verzaken, volgens hetwelk de godsdienstige en zedelijke belangen de hoogste zijn. Het liberalisme wel is waar verwaarloost niet geheel en al de godsdienstige belangen, maar in zijn oog zijn zij een vrij onderwerp, dat is eene bijzaak, welke buiten berekening van den wetgever blijft. Van daar dat in de geliberaliseerde landen eene vennootschap die geldelijke winst tot oogmerk heeft de gunsten der wet erlangt, welke onmededoogend geweigerd worden aan maatschappen die tot een zedelijk doel zijn opgericht.

Eveneens is het liberale begrip van openbare orde zeer verschillend van dat hetwelk een katholiek zich daarvan vormt. Volgens het liberalisme blijft de openbare orde behouden indien elk wild en onstuimig straatrumoer wordt vermeden: de openbare orde wordt niet gestoord wanneer het gespuis, aan de wenken van een liberaal hoofd gehoorzaamend, de vorsten verdrijft, hunne paleizen plundert, en eene volkomene revolutie bewerkt: zoo als wij gezien hebben in de italiaansche hertogdommen, waar op eene dergelijke wijze de hertogdommen bij Piemont werden geannexeerd, en echter overal, zoo als men zeide, de orde bewaard bleef.

Hieruit kan men afleiden welk ondoelmatig middel tot de verzoening der partijen het is haar aan te raden, bij het vermijden van alle staatkundige twisten, zich met het blind aannemen eener Konstitutie te vergenoegen. Nimmer zal eene Grondwet, hoe volmaakt men ze ook

veronderstelt, de verdeeldheid genezen en de eenheid stichten. Zeer wijselijk leert de theologie en de rechtsfilosofie dat eene hoogere wet, die de mensch niet maakt, maar ondergaat, elke menschelijke wet vooraf moet gaan. Wij noemen ze de natuurwet. Zij staat in veelvuldige betrekking met de hoogste godsdienstige en wijsgeerige waarheden. Nu bestaat juist de groote verdeeldheid der gemoederen in de opvatting van die fundamentele waarheden. De Grondwet erkent en omschrijft de regten van de burgers en de overheid.

Maar wat is recht? Zij geeft voorschriften voor het algemeen belang der natie en tot het behoud der openbare orde. Doch wat is algemeen belang en watis orde? Zoolang men het niet eens is omtrent deze hoofdbegrippen, kan men het evenmin eens zijn in de verklaring der Grondwet en in hare toepassing.

De Staat, zegt men, moet zich uitsluitend met het stoffelijk welzijn bemoeijen. — Ons dunkt dat deze raadgeving te plat is om in aanmerking te mogen komen. Hoe ondoordacht zij overigens is kan blijken uit de twee volgende bemerkingen. 1°. Noch liberaal noch Katholiek zal ze opvolgen: immers de liberaal is van meening dat de Staat verplicht is om tot de verstandelijke ontwikkeling van den mensch mede te werken: Van daar dat hij immer het openbaar onderwijs onder de eerste pligten der Regering rekent: en de Katholieken zijn sterk tegen de scheiding van kerk en staat, en eischen van hem ondersteuning voor de godsdienst. 2°. De bevordering van het stoffelijk welzijn is volgens vele Katholieken, onmogelijk buiten het Christendom. Dit is in onze tijden duidelijk aangetoond door den leuvenschen Hoogleeraar Perin (1) en den bisschop van Mentz (2). Bijgevolg, wil de Staat het stoffelijk welzijn bevorderen, moet hij in de eerste plaats trachten, het Christendom onder de menschen te begunstigen.

(1) *La Richesse dans les Sociétés chrétiennes.*

(2) *Die arbeiterfrage und das Christenthum.* Mainz. 1864.

Wij besluiten dat zij, die den strijd tusschen liberalen en Katholieken willen ontwijken door op de blinde aanneming der Grondwet aan te dringen, en allen te willen vereenigen in den ijver voor de bevordering der stofelijke welvaart, een onuitvoerbaar plan voorstellen.

Indien de rigting, die wij hier beschreven en bestreden ooit zoo vele volgelingen kwam te tellen dat zij eene partij vormde van eenig gewigt: zou deze noch liberaal, noch Katholiek, maar onzes erachtens het beste *constitutioneel ekonomisch* genoemd worden. Zij zoude geheel verschillend zijn van den anderen vorm van gematigd liberalisme, wiens voorstanders zich gaarne *liberale Katholieken* noemen. Tot dezen behoort de school van den graaf Montalembert in Frankrijk en vele parlamentsleden in België, allen achtingswaardige en talentvolle mannen, die door hunnen onvermoeiden en langdurigen strijd voor de zaak der vrijheid en der godsdienst, bij Kerk en Staat zich groote verdiensten hebben verworven; en die wij ook bij eenig verschil van gevoelens, den opregtsten eerbied toedragen. — Alvorens hunne zienswijze neder te schrijven en aan de volgens ons alleen ware leering te toetsen; moeten wij waarschuwen tegen eene overdrijving van het verschil van meening, dat tusschen hen en sommige andere katholieke publicisten bestaat. Zij allen zijn welmeenende Katholieken, aan het leergezag der kerk met hart en ziel onderworpen: de triomf der kerk is het voorwerp van hun vurigst verlangen en het doel van hunne onvermoeide pogingen. Allen willen voor onze tijden en toestanden de konstitutionele vrijheden. Allen staan als één man in de bres ter verdediging van godsdienst en vrijheid. Tusschen hen bestaat verschil van gevoelen (gelijk alleen tusschen Katholieken bestaan kan) dat de wederzijdsche liefde niet opheft, de eenheid niet verbreekt. Dit verschil van gevoelen is ons in zekere mate welkom. Het maakt dat men zijne meeningen onderzoeken, hare gronden opsporen, hare gevolgen berekenen. Brengt ooit wrijving licht voort, dan zal dit hier

het geval zijn. De Katholieke Staats-Wetenschap heeft er niet weinig bij gewonnen: en wie niet katholiek is heeft kunnen leeren, dat bij de eenheid in het noodzakelijke, de liefde in alles en de vrijheid in het twijfelachtige bij ons geen ijdele klank is. *In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus caritas.* Worden ooit de opiniën dezer liberale katholieken door het kerkelijk gezag als dwalingen veroordeeld; wij betwijfelen het geenszins, dat zij de eersten zullen zijn, om zonder eenig voorbehoud zich te onderwerpen.

Wij hebben elders onze meening nitgesproken dat de liberale katholieken zich vergissen in de regte beoordeeling van het hedendaagsch liberalisme: anders schijnt het ons onverklaarbaar hoe zij zich liberale katholieken kunnen noemen (1). Onlangs heeft een professor der universiteit van Gent, M. Laurent, in den gemeenteraad van die stad, eene bepaling van het liberalisme gegeven, die net en duidelijk is. »Le libéralisme est en essence la libre pensée.” Uit dien hoofde wenschte hij dat nimmer Katholieken de Regering in handen krijgen. De Heer Montalembert zelf heeft gezegd »La société moderne »est toute entière divisée en deux camps: les croyants »et les non-croyants” (L'Eglise libre dans l'Etat libre.) en dat de liberalen tot deze laatsten behooren, is aan geen twijfel onderhevig. Maar is dit zóó: welken zin hebben wij dan te hechten aan de benaming van liberale katholieken? Zouden zij iets anders zijn dan menschen die geloovig en ongeloovig tegelijk zijn!

Het is niet gemakkelijk juist het standpunt te bepalen, waarop deze liberale katholieken zich plaatsen. Het heeft ons meermalen toegeschenen, dat het hun aan een helder inzicht in de grondbeginselen der katholieke politiek ontbreekt. Wij hebben met eenige aandacht de schriften van sommigen hunner gelezen om ons te onderrigten in hunne leer. Wij hebben vele *ontkenkende* frazen aange-

(1) Zie *het christendom en de Staat in onzen tijd* bl. 94.

troffen, waarin zij zeggen wat zij niet willen: *algemeene* frazen waarmee zij getuigenis van hunne godsdienstige gevoelens en van hunne voorliefde voor de vrijheid afleggen; maar een juiste omschrijving hunner denkbeelden, en eene bepaalde aanwijzing van hetgeen zij in het liberale of katholieke stelsel afkeuren, vonden wij nimmer: of zoo wij iets vonden dat daarop scheen te gelijken, dan zagen wij er weldra een korrektief op volgen, dat ons tot de vorige onzekerheid terugvoerde; of ook zagen wij tot ons leedwezen de katholieke beginselen voorgesteld, gelijk zij niet worden begrepen door hen die zich katholiek zonder het bijvoegsel van liberaal noemen. Om slechts het een en ander voorbeeld van de onbestemdheid hunner leer te geven: allen schijnen daarin overeen te stemmen dat wij katholieken de moderne toestanden moeten aannemen; en tevens werpen zij zich op als worstelaars tegen den ongeloovigen en despotieken tijdgeest. Hiermede is naar ons inzien of niets gezegd of in die stelling ligt eene openlijke tegenspraak. Verstaan zij door die toestanden den modernen *regeringsvorm*: dan is de vermaning aan ons katholieken gerigt overbodig, dewijl het eene stelling is der katholieke regtsfilozofie, dat geen regeringsvorm door het natuurlijk of goddelijk regt bepaald is, en bijgevolg ook de moderne regeringsvorm veilig kan worden aangenomen. Verstaan zij echter door moderne toestanden de nieuwe *regeringsbeginselen*, welke de filosofen der voorgaande eeuw als hunne verkondigers, ja uitvinders erkennen; dan is moderne toestand niets anders dan de moderne tijdgeest dien zij, niet minder dan wij bekampen.

Zij maken grooten ophef der konstitutionele vrijheden, maar tevens geven zij toe dat die vrijheden nimmer onbeperkt mogen zijn, en dat die beperking volgens de omstandigheden nu grooter, nu kleiner is. »Est il besoin d'ajouter que la liberté religieuse, telle que je l'invoque, ne saurait être illimité, pas plus qu'aucune liberté? La liberté des cultes, comme toutes les autres, doit être

»contenue par la raison éternelle et la religion éternelle.
 »L'Etat incompetent en thèse générale à juger entre les
 »cultes et les opinions religieuses, demeure jnge compé-
 »tent (quoique non infaillible) de ce qui importe à la
 »paix publique, aux moeurs publiques (L'Eglise libre dans
 »l'état libre." Asemblée générale etc. T. 1. p. 304).

De Heer Dechamps in België is van hetzelfde gevoelen. »Voilà, ce que Rome a combattu: La liberté sans
 »frein, sans-bornes, la liberté illimitée: mais jamais cette
 »liberté sans bornes, cette liberté absolue n'a été admise
 »par personne, jamais elle ne le sera.... Il n'y aura
 »pas plus dans l'avenir que dans le présent ou le passé,
 »des libertés illimitées." (Lettre au Monde. Avril 1864).

Het is wel hun streven om de grenzen zoo ver mogelijk te verplaatsen, en het gebied der vrijheid nit te breiden: Van daar dat zij zich liberalen of vrijheidsminnaars noemen. Doch hierin vinden wij nog niet het onderscheidingsteeken hunner rigting. Immers ook wij zijn voor de vrijheid. Wel zien wij in de vrijheid niet de hoogste volkomenheid van den staat; maar erkennen haar niet te min als eene behoefte van onzen tijd voor staat en kerk beiden. Doch in dit laatste stemmen zij wederom ten volle met ons in. »Je ne professe pas une théorie *absolue*,
 »mais une doctrine pratique tirée de la leçon des événements. Je n'entends pas transformer en question d'orthodoxie une question de *conduite*.... Je suis loin de condamner les combinaisons si diverses qui ont présidé dans
 »le passé aux rapports de l'Eglise avec les Etats. Pour
 »juger le passé en pleine connaissance de cause, il aurait
 »fallu y vivre; pour le condamner, il faudrait ne rien lui
 »devoir. *L'Europe lui doit d'être demeurée chrétienne.*" (Montalembert l. c. p. 305.)

Uit deze laatste woorden gelooven wij te mogen afleiden dat de Heer Montalembert niet onvoorwaardelijk kan gestemd zijn tegen het vroeger gevolgd stelsel van vereeniging tusschen kerk en staat.

Volgens dit stelsel werd de algemeenc godsdienstige

vrijheid niet begrepen en geoefend gelijk thans: ééne godsdienst was die van den staat, en nevens haar werden de andere kerkgenootschappen op zijn hoogst getolereerd en onder oogluiking gedoogd: zij deelden niet in dezelfde staatkundige regten met het erkend kerkgenootschap. (1)

Nu, aan dit stelsel kent hij de groote verdienste toe van Europa Christelijk bewaard te hebben. L'Europe lui doit d'être demeurée chrétienne. Ook schijnt hij niet aan de onmogelijkheid te gelooven dat dit oude stelsel nog eens hernomen worde. Althans op de aangehaalde woorden laat hij onmiddellijk volgen: »Mais c'est précisément pour cela que la justice a grandi dans les âmes, et que la liberté peut enfin s'établir dans les faits. C'est précisément quand la tutelle a été efficace que l'enfant devient digne d'en être affranchi, et qu'il peut unir à une vive reconnaissance pour cette tutelle, le droit de s'en passer *sauf à y retomber, s'il méseuse.*»

Wij mogen deze plaats en, uit de redevoering van den Heer Montalembert aangevoerd, niet onopgemerkt laten voorbijgaan, omdat alligt menig lezer door de lezing daarvan op het dwaalspoor zou worden gebragt. Het geoefende oog van den godgeleerde zal er minstens drie onnaauwkeurigheden in bespeuren. De Heer Montalembert, als goed Katholiek geeft toe, dat de vrijheid van godsdienst, begrepen in zijn zin van de algemeene vrijheid voor alle Kerkgenootschappen en gezindheden, (la liberté des cultes) nimmer onbeperkt mag zijn. Immers het tegendeel druischt al te sterk tegen de Katholieke leer niet alleen, maar ook tegen de gezonde rede in. Maar welken perk wil hij deze algemeene vrijheid gesteld hebben? Alleen de zoogenaamde natuurlijke godsdienst (la raison éternelle et la religion éternelle) d. i. de staat zal zulke kerkgenootschappen niet mogen dulden, die stellingen of voorschriften verspreiden, strijdig met

(1) De plakkaaten onzer voormalige Provinciën geven daarvan bijna op elke bladzijde getuigenis.

de natuurlijke godsdienst — of zedeleer. De Heer Montalembert zou kunnen schijnen liberaler te zijn dan de ongelooovige liberalen. De laatsten, b. v. de Heer Thorbecke, willen dat de konstitutionele staat een algemeen Christendom voorsta, tot hetwelk de kinderen in de rijksscholen worden opgeleid. De fransche publicist integendeel vraagt slechts bescherming voor eene *eeuwige* godsdienst, die reeds vóór Christus bestond en ook door de christuslooचनाars, door een Rousseau en Voltaire wordt beleden.

Van deze algemeene, eeuwige godsdienst (en dit is zijne tweede onmaauwkeurigheid) stelt hij den staat als bevoegd regter aan. Nimmer werd door de Katholieke publicisten het verbond tusschen Kerk en Staat zóó begrepen, dat de staat regter werd in godsdienstzaken. De waarheden der natuurlijke godsdienst staan in een diep verband met de bovennatuurlijke waarheden. Ja, de meesten, misschien allen behooren eveneens tot de goddelijke openbaring, ofschoon zij ook door de rede kunnen worden erkend. Men denke b. v. aan het bestaan en de eenheid van God, de schepping, de onsterfelijkheid der ziel, de tien geboden Gods. Maar alles wat in de goddelijke Openbaring vervat is, behoort uitsluitend tot het leerambt der Kerk, en is het onderwerp harer onfeilbare beslissing. Indien men derhalve de beoordeeling der waarheden van de natuurlijke godsdienst aan den staat toekent, doet men klaarblijkelijk der Kerk in haar regt te kort, die krachtens hare goddelijke magt daarover moet uitspraak doen.

De Heer Montalembert als Katholiek zal bekennen dat de Kerk onfeilbaar is in alles, ook wat natuurlijke Godsdienst en zedeleer betreft. Hij geeft toe dat de staat geen onfeilbaar regter is. Maar is het dan geen ongerijmdheid, in zulke vraagstukken de beslissing der onfeilbare Kerk voorbij te gaan en zijne toevlugt te nemen tot den Staat, den feilbaren regter?

Volgens Montalembert is de Staat wel een bevoegd,

maar geen onfeilbaar regter. Doch wij zien niet regt in, hoe in het leerstellige een feilbaar regter bevoegd kan zijn. Hij slechts is bevoegd om te oordeelen in dergelijke aangelegenheden, wiens uitspraak onfeilbaar waarheid bevat.

Is de Heer Montalembert niet bekend met het schoone werk van Bossuet: *Politique tirée de l'Ecriture Sainte*? Heeft hij daarin niet gezien »dat de Heilige schriften de beste wijze leeren om de volken te besturen" zoo als de Heilige Vader Pius IX zich deze dagen in zijn brief aan den Heer de Beaulieu uitdrukte? (zie het bijvoegsel bij dit hoofdstuk). Maar is dit zóó: dan hebben wij voor alles wat openbare zeden en orde aangaat, een beteren regter dan den staat. God zelf, de Koning der Koningen, heeft hen geleerd hoe zij de volkeren tot hun welzijn moeten leiden. Dit leert hij hen in zijne Heilige schriften, die ons de Katholieke kerk duidt. Een Katholiek Vorst moet van God en het Christendom niet slechts leeren hoe hij zich te gedragen heeft ten opzigte van zijn eigen persoon en van zijne private aangelegenheden, maar ook moet hij van het Christendom eenige ruime, alomvattende regelen aannemen voor het bestuur zijner volkeren. De Christus is gekomen om het menschedom, zoowel het individuële als het kollektieve, den mensch en den staat te verlossen en te verbeteren. De vruchten van Christus' verlossing zijn in den staat niet minder dan in den enkelen mensch merkbaar. Daarom moet onze staat, niet van eene rede-godsdiens dienst maar van Christendom, leven. Doch dit ware Christendom is naar de overtuiging van ons Katholieken, alleen te vinden in de Katholieke kerk, die de stichting van Christus is; terwijl al het andere, wat zich Christendom noemt menschenwerk is en een bederf van het werk van Gods Zoon. Doch van dit Katholieke Christendom, zijn niet de tijdelijke gezagvoerders dezer aarde bevoegde regters; maar zij tot wie de Godmensch heeft gezegd: *Gaat, leert alle volken.*

Aan het weleer bestaand verbond tusschen Kerk en Staat kent de Heer Montalembert de groote verdienste toe van Europa Christelijk gemaakt en beschaafd te hebben. Maar (en dit is zijne derde onnaauwkeurigheid) hij beschouwt dit verbond als tijdelijk; hij stelt het gelijk aan de voogdij over een minderjarig kind, die ophoudt wanneer het kind meerderjarig is. De staat is thans, volgens hem, tot den mannelijken leeftijd gekomen: hij kan de voogdij der Kerk ontberen: hij is voor zich zelve genoegzaam. Zulk een vooruitgang is in de Katholieke leer hersenschimmig. De ongeregeldheid der maatschappij en de verstoringsen van de openbare rust en vrede vloeijen voort uit de ongeregeldheid der menschelijke natuur, door de zonde gewond.

Maar die ongeregeldheid zal nooit geheel en al worden weggenomen. Elk mensch, die geboren wordt, brengt de zondesmet met zich mede. Bijgevolg zal tot den laatsten dag toe het geneesmiddel, dat de Heer in het Christendom ons aanbiedt, voor individu en staat onmisbaar zijn.

En hier meenen wij met de meeste bescheidenheid de aandacht van den lezer te moeten vestigen op het groote gevaar van het stelsel der katholieke liberalen, en op zijne schijnbare verwantschap met het ongeloovig rationalisme.

De ongeloovige rationalisten nemen in beginsel een onbeperkten vooruitgang van het menschdom tot zelfstandigheid aan, waardoor het van lieverlede de hulp van het Christendom kan ontberen: (zie *het Christendom en de Staat* bl. 36—56) om deze reden houden zij het Christendom als veronderd voor onze tijden, die tot eene volkome zelfstandigheid zijn gekomen. Het Christendom, zoo zeggen zij, was goed en werkte heilzaam voor de tijden der barbaarschheid: maar nu het menschdom eenmaal tot een vroeger onbekende hoogte van beschaving is gekomen, kan het het Christendom, met dankbaarheid voor zijne bewezene diensten, ter zijde stellen,

Het zij verre van ons bij den Heer Montalembert zulk eene dwaling te durven veronderstellen. Maar hebben zijne woorden, waarmee hij ons spreekt van de meerderjarigheid van den staat, van het onnoodige van de voogdij der Kerk enz. althans geene schijnbare overeenkomst met de theorie der rationalisten? Indien thans de staat om het christendom heen kan, zou dan daardoor bij den een of ander het vermoeden niet kunnen opgewekt worden, dat ook eenmaal de burger en de mensch de hulp van het christendom zou kunnen ontberen?

Wij zijn geneigd om aan te nemen dat na de kontroverse die dit jaar met zoo veel wetenschappelijkheid en echt christelijke liefde gevoerd is tusschen de *Civiltà Cattolica* van Rome, de *Monde* van Parijs, en de *Bien Public* van Gent eenerzijds, en de *Correspondant*, met den Heer Montalembert in Frankrijk en den Heer Dechamps in België anderzijds, de uiteenlopende meeningen in eene ruime eenheid van vaste leering zich hebben opgelost. Vooral de brief van dezen laatste levert onder dit opzicht een zeer verblijdend verschijnsel. Wij gaan nog een uittreksel onder het oog van den lezer brengen: »Nous ne sommes pas divisés sur le passé de l'Eglise, sur le mode d'alliance entre l'Eglise et l'Etat qui y a prévalu: aucune doctrine, aucune thèse ne nous sépare. Nous regrettons moins et nous espérons mieux: voilà notre seule divergence.

Pour le présent, nous sommes d'accord sur les principes: puisque vous admettez la liberté, comme une nécessité et même comme le droit commun des nations où l'unité religieuse est fractionnée. Ce qui nous sépare et ce qui nous sépare profondément, ce n'est donc pas un article de foi, mais une question de conduite politique.

Reste l'avenir. Je suis convaincu que des rapports resteront nécessaires entre la société religieuse et la société civile, que ces rapports seront meilleurs à mesure que la société deviendra plus chrétienne. Je crois donc comme vous à l'alliance, à l'entente, à l'harmonie indispensable entre l'Eglise et l'Etat....

Mais quel sera le *mode* de cette alliance et de ces rapports entre l'Eglise et l'Etat ? Quelle sera la mesure de cette réciproque indépendance ? Il n'y aura pas plus dans l'avenir, que dans le présent ou le passé, des libertés illimitées : mais quelles seront les limites, assignées à ces libertés, et particulièrement à la liberté religieuse ? Ces limites ont été constamment variables d'un siècle à l'autre : cesseront-elles de l'être à l'avenir ? *Le progrès qui consistera sans doute dans une plus grande unité religieuse, doit-il consister aussi dans une moins grande liberté ? Ou bien ce progrès ne sera-t-il pas une plus grande liberté dans une plus grande unité ? Faut-il penser avec L'UNIVERS, que la liberté doit être restreinte à mesure que la vérité se fait connaître, ou bien, avec Donoso Cortès, que le thermomètre de la liberté s'élèvera dans la même mesure que s'élèvera le thermomètre religieux et chrétien ?* (1)

Voilà la question. Pour moi, je n'hésite pas : j'aime avec vous le passé, mais j'espère mieux. J'ai la conviction que plus la puissance spirituelle exercera plus d'empire sur les esprits et sur les âmes, moins l'intervention de l'Etat dans la répression de l'erreur et du mal, sera étendue et nécessaire. La société, la législation seront plus imprégnées de Christianisme, puisque les croyances et leurs mœurs le seront davantage ; mais le pouvoir repressif sera-moins grand, c'est-à-dire la liberté individuelle et sociale sera plus forte.

Sans doute l'autorité ne sera pas désarmée pour toute action ou pour toute repression contre le mal religieux, contre le mal social et contre le mal politique..... mais si le pouvoir public ne peut jamais être désarmé, s'il doit toujours résister et reprimer, il n'en est pas moins vrai que plus l'Eglise, la reine des âmes, verra son action et son influence s'étendre sur la société, moins le glaive

(1) *Ja! de vrijheid zal toenemen in dezelfde maat als de eenheid des geloofs. Is deze laatste volkomen, dan zal ook de eerste volkomen zijn. Maar deze volkomen vrijheid zal niet zijn de konstitutionele liberté des cultes: immers dan bestaat geen gezindheden meer. Zij zal zijn de vrijheid der eene ware godsdienst: de ware vrijheid eener christelijke maatschappij.*

temporel devra être tiré; que plus le frein religieux sera puissant, plus le frein de l'État pourra se relâcher?"

Het kost ons moeite om in het overschrijven van zulke heerlijke regels ons te matigen. Doch is het wel waar, wat de Heer Dechamps zegt, dat tusschen hem en de andere Katholieke publicisten eene zoo diepe kloof is? De Belgische minister van staat gelooft even als wij aan een gestadigen vooruitgang tot de religieuze eenheid, tot den triomf van het Katholicisme. De ware godsdienst van Christus, zooals die geoeffend wordt in de kerk van Christus, zal in een min of meer verwijderd verschiert, wederom de basis worden van maatschappij, staat en wetgeving. Dan zal de openbare magt haar beschermen als zich zelve: meer als zich zelve: en die bescherming zal nimmer geheel overbodig zijn, vermits het dwaasheid zoude wezen, tegen de voorzegging van Christus in, voor de kerk een tijdperk te durven hopen, waarin zij, door dwaling, hartstogt en misdaad niet worde aangevallen: en de *misdaad* die de kerk aanvalt en op *ongeoorloofde wijzen* haar wil afbreuk doen, zal dan niet minder strafwaardig zijn dan de snooddaad van Revolutie en van gekwetste majesteit, dewijl wie dan de kerk aanrandt de grondvesten zelven des staats aanrandt. Maar waar zal het tevens zijn, dat de godsdienst die bescherming van lieverlede meer zal kunnen ontberen. Immers de waarheid zal helderder lichten voor de oogen des geestes en hem in staat stellen om gemakkelijk de dwaling te erkennen: de godsdienst van Christus zal de harten in bezit nemen en hen versterken tegen de verleidingen. De Christelijke maatschappij, sterk in hare godsdienstige overtuiging en in hare Christelijke liefde, zal met minder hulp van den staat, de ketterijen verwerpen, het ongeloof doen verstommen, de verleiding tot de onzedelijkheid krachteloos maken. »Lorsque l'état protégeait tout, intervenait en tout, exerçait sa tutelle sur tout, dans l'ordre religieux et moral, dans l'ordre intellectuel, dans l'ordre de l'industrie et du travail, il

était tout simple que la première et la plus puissante de ces nécessaires protections, fut celle accordée à l'Église. La protection religieuse était une portion de la protection générale. Cette protection, à mes yeux, devra toujours exister, puisque j'admets avec vous le régime de l'alliance et non le régime de la séparation. Mais si le progrès social consiste à voir restreindre cette intervention et cette tutelle; si l'Etat, quelle qu'en soit la forme, monarchique ou démocratique, laisse plus de pouvoir et d'initiative à la société et s'en réserve moins; s'il y a moins d'enseignement d'Etat, moins de charité d'Etat, moins de presse d'Etat, moins de protection douanière et industrielle de l'Etat, moins de centralisation d'Etat en toute chose, ne pourra-t-il pas y avoir moins d'action de l'Etat dans la sphère religieuse? Le Gouvernement protégera toujours, mais il protégera moins; la société, se protégera plus elle-même: l'action de la responsabilité individuelle et de l'effort moral sera agrandie, les attributions de l'Etat seront restreintes et la centralisation sera affaiblie."

Wij zeggen den Heer Dechamps onzen opregten dank voor deze zoo juiste verklaring van zijn Katholiek liberalisme. Wij kunnen het wel niet geheel goedkeuren dat hij zich den naam van liberaal geeft, die om het misbruik dat er sedert geruimen tijd van gemaakt is, alligt argwaan kan verwekken: niettemin met zulk een stelsel hoe het overigens genoemd worde, kunnen wij ons met een gering voorbehoud vereenigen. Wij gelooven dat het op de drie volgende beginselen berust. 1°. Het Katholiek kerkgenootschap moet van de vrijheid, die door onze moderne konstitutiën vergund wordt gebruik maken om de verdeeldheden in de godsdienstige meeningen weg te nemen en de aloude eenheid van geloof te herstellen. Daarom is het in onzen tijd de pligt van een Katholiek publicist en staatsman te ijveren voor die vrijheid, en haar tegen alle schending te verdedigen. 2°. Is eenmaal de godsdienstige eenheid hersteld: dan zal wederom een vriendschapsver-

bond tusschen kerk en staat kunnen worden gesloten: maatschappij, staat en wetgeving zullen van Christendom doortrokken zijn en van het Christendom leven: het Christendom zal tot vergelding de bescherming en begunstiging van den staat erlangen. 3°. Doch de Christelijke maatschappij zal ook in godsdienst volwassen zijn: gelijk op elk ander gebied, zal zij veelal zich zelve voldoende zijn: — zal zij de bescherming van den staat kunnen ontberen. Bijgevolg zal de hooge bescherming van den staat regtens bestaande, echter feitelijk zeer verminderen en niet dan in zelden voorkomende gevallen worden ingeroepen. Zoo gaan wij een nieuw tijdperk van godsdienstige eenheid en vrijheid te gemoet!

In zoover ons de gevoelens der Katholieke publicisten bekend zijn, meenen wij te kunnen verzekeren dat aller leering in de hoofdzak op deze drie punten neerkomt. Het eenig verschil dat wij opgemerkt hebben is dit, dat de zich noemende liberale Katholieken meer het derde, de andere meer het tweede der drie aangestipte punten doen uitkomen; en deze laatsten handelen naar ons oordeel veel voorzigtiger dan de liberale Katholieken. Het is goed, ja noodzakelijk, dat de staatsman een grootsch ideaal voor den geest heeft, om daaraan edele denkbeelden en edelmoedige ontwerpen te ontleenen, en om zich niet te laten ontmoedigen door het alledaagsche van het oogenblik. Maar hij mag nooit vergeten dat een ideaal niet door een sprong bereikt wordt. Hij moet het naderen met langzamen tred. 't Is niet genoeg den term te kennen, werwaarts men voortschrijdt: 'tis noodig dat men den stap berekene, welke *nu* moet gedaan worden. En wanneer wij ons met het oog op den modernen loop van zaken afvragen, wat de wijsheid van een Christelijk publicist vordert; of dat hij doe uitkomen, dat eenmaal de kerk de bescherming en medewerking van den staat grootendeels kan ontberen of wel dat hij aan den staat zijne verplichtingen betooge, om de regten der kerk te erkennen, om haarte beschermen en met haar mede te werken: dan meenen wij

volmondig te moeten antwoorden dat wij tijdig en ontijdig moeten drukken op het laatste. Wie zijn thans de bitterste vijanden der kerk, die wij niet genoeg kunnen bestrijden? Voorzeker de liberalen. En op welke wijze randen dezen de kerk aan? Het is voor niemand een geheim meer dat het liberalisme de kerk bestormt in haar uiterlijk, openbaar bestaan: zijne aanvallen zijn gerigt tegen hetgeen een belgisch kamerlid eens zoo juist noemde *l'établissement Catholique*. Dat sommigen voor zich, in de binnenkamer van hun geweten, de Katholieke leer gelooven, gaat de liberalen weinig of niet aan: maar dat de Katholiekgezinden zich onderling vereenigen en als in een openbaar ligchaam zich konstitueren, om invloed op de maatschappij uit te oefenen, en om op haar den Katholieken stempel te drukken, dat zij fondsen te zamen brengen tot oprigting van Katholieke instellingen, dat zij kloosters stichten, en inrigtingen voor Katholiek onderwijs tot stand brengen, dat zij voor zich regten reklamieren welke aan handel- en nijverheidsinrigtingen door de wet verleend worden, dat zij de tijdelijke magt van den paus ondersteunen om de vrijheid aan het pauselijk oppergezag in het geestelijke te verzekeren: deze en dergelijke pogingen worden door het liberalisme gedwarsboomd: en hoe en op welken grond? Volgens de liberalen moet de kerk alle stoffelijke ondersteuning kunnen derven: zij moet sterk zijn door haar zedelijk aanzien. En verders breiden zij hoe langer zoo meer de magt van den staat uit: aan dezen wordt alles wat openbaar, wat stoffelijk is onderworpen. Met één woord, onder het liberalisme wordt de kerk door den staat uit de wereld verdreven: ôte-toi que moi je m'y place, zegt de geliberaliseerde staat onophoudelijk tot de kerk. De toeleg der liberalen is om eene totale scheiding van kerk en staat te bewerken, die daarop neêr komt dat de staat alles op de wereld, en de kerk niets meer op de zichtbare wereld is. Welke andere beteekenis heeft het magtwoord der liberalen, dat de priester als priester zich niet meer buiten de kerk mag ver-

toonen? Willen zij daarmede iets anders zeggen dan dat de Katholieke kerk zich buiten den loop der zaak te houden heeft? Is het niet op dezen grond b. v. dat het onderwys geheel *laïque* wordt, dat het heilig huwelijk als een burgerlijk kontrakt wordt aangemerkt, dat men slechts burgerlijke kerkhoven wil, dat men den invloed der geestelijken op de huisgezinnen verijdelt, dat men het de bisschoppen euvel afneemt, wanneer zij waarschuwen tegen ongodsdienstige schrijvers of professoren, of waarschuwen tegen het gevaar, dat zeden en geloof in sommige genootschappen of gemakkelijkheden vinden? De liberalen drijven den staat en de maatschappij juist tot het tegenovergestelde van hetgeen ook de liberale Katholieken zouden verlangen. Zij willen dat de maatschappij van Christendom doortrokken worde: de liberalen trachten de geheele maatschappij te ontchristelijken. Zij willen een vriendschapsverbond tusschen kerk en staat; en de liberalen maken den staat vijandig tegen de kerk. Is het nu voorzigtig van de liberale Katholieken gehandeld, wanneer zij onophoudelijk lofredenen houden op die gulden eeuw, die zij in het verschiet ontdekken, wanneer de kerk, tot haren mannelijken leeftijd gekomen, elke voorgedij van den staat zal kunnen missen? De kerk heeft nooit de voorgedij van den staat gewild. Maar wat de liberale Katholieken voorgedij noemen, is niets anders dan een wederzijdsch hulpbetoon: eene vereeniging der beide groote magten der wereld tot beschaving en zaligmaking der menschheid. (1) Niet op de losmaking van kerk en staat, maar op de verstandhouding tusschen beide moet thans gewerkt worden. De staat heeft zich al te veel losgemaakt van de kerk. De staat heeft zich *gedivortieerd* van de kerk: hij wil haar verbannen tot de onzichtbare gewesten van het geweten: en wat nog veel erger is, onder het liberalisme treedt de staat in echt met het ongelooft en het rationalisme. En wij Katholieken zullen bij zulken satanischen toelag der liberalen, niet ophouden

(1) Zie het Christendom en de Staat bl. 156.

om ten minste in schijn met de liberalen in te stemmen ! Men bedenke het wel : het liberalisme is huichelachtig van aard : het wacht zich wel met zulks te zeggen.

Pestiseram vivens : morienser morstua Papa !

Het huichelt hoogachting en liefde voor de oude godsdienst der vaderen : en daarmede bedekt het zijn vuigen haat tegen onze kerk. Gaarne wil het de kerk vrij en onafhankelijk zien , zoodat zij elken steun buiten zich kan missen. Welk heerlijk schouwspel zeggen zij , zou het wezen , indien de Paus zonder hulp zijner tijdelijke magt , in de liefde zijner kinderen en de hoogachting der volkeren genoegzamen steun vond ! 't Is één voorbeeld uit duizenden dat wij aanhalen. Maar is er nu geene schijnbare overeenkomst tusschen dit sofisme der liberalen en de schoonklinkende frazen der liberale Katholieken , waarmee zij ons dat schoone tijdperk bezingen , in hetwelk de kerk , sterk in eigen boezem , de hulp van den staat grootendeels zal kunnen ontberen ? of zou hieruit een Cavour niet kunnen afleiden , dat hij de tijdelijke magt aan den Paus ontnemende , het tijdstip vervroegd heeft , waarop de kerk tot die nimmer gekende zelfstandigheid geraakt ?

Dikwijls zeggen de liberale Katholieken , dat het verschil met hunne mede-Katholieken vooral de toekomst betreft , die de wereld te gemoet gaat. Wij integendeel gelooven dat het groot verschil tusschen ons en hen betrekking heeft op de gedragslijn , die wij in de tegenwoordige omstandigheden te volgen hebben. Zij prediken de vrijheid aan ons : zij vragen dat wij gelijkelijk de vrijheid voor alle gezindheden verlangen. De redevoering van den Heer Montalembert , verleden jaar op het kongres te Mechelen uitgesproken , is van haar begin tot het einde over dit onderwerp. Doch welk Katholiek in België , Frankrijk en Oostenrijk belemmert de vrijheid aan andersdenkenden ? Wij begrijpen dat zulk eene redevoering haar nut kon hebben , indien zij werd uitgesproken in Zweden , Denemarken of Rusland ? Maar waarom met zoo veel

warmte de algemeene godsdienstvrijheid bepleit voor Katholieken, die in onze tijden op vele plaatsen niets anders verlangen? Is dit niet bij de liberalen het vermoeden opwekken, dat er in onze gelederen eene onverdraagzame, eene vervolgzieke partij bestaat, die nergens bestaat?

Wij integendeel, wij gelooven dat wij de zaak der vrijheid voor onze kerk bij de gouvernementen bepleiten moeten. Wij zeggen voor onze kerk. Want wat hebben wij van noode ons in te laten met andere kerkgenootschappen? Het ontbreekt dezen aan mannen niet, die even als wij, voor de gezindheid tot welke zij behooren den handschoen kunnen opnemen. Daarenboven zien wij dat de andere kerkgenootschappen zich meestal in de begunstiging der regeringen mogen verheugen. Nimmer was de synagoog zoo magtig en invloedrijk als thans. Wij zeggen verders *bij de gouvernementen*. Ja bij deze moeten wij de vrijheid der Katholieke kerk prediken. Want eene onmiskenbare zucht openbaart zich bij hen om de Katholieke kerk tegen te werken en te verdrukken. Het liberalisme kan zich met elke protestantsche sekte verstaan, omdat het protestantisme op hetzelfde beginsel van vrijdenkerij berust als het liberalisme: maar in het Katholicisme, dat steunt op het leergezag en het geloof, zal de liberale staat immer een geduchten vijand zien. Dus van den geliberaliseerden staat moeten wij voor ons de vrijheid vragen, ja vorderen en eischen. Overal wordt onze vrijheid verkort en ons geweten geweld aangedaan. De kerk is eene maatschappij onder de menschen, die ook stoffelijke middelen noodig heeft. De staat moet ons niet de vrijheid verleen en om te kunnen denken en gelooven gelijk wij willen en meenen te moeten gelooven. Deze vrijheid kan de staat ons geven noch ontnemen. Hij moet aan de kerk de vrijheid geven om personen en zaken zich te kunnen verwerven, die onmisbaar zijn. En wat doet het liberalisme? het ontnemt aan de kerk wat zij bezit en stelt haar in de onmogelijkheid om te verkrijgen. Wij zijn tevreden met

het gemeene regt: wij benijden aan de andere gezindheden het genot harer regten niet. Maar wij verlangen dat men ons volkomen onze regten geve. Niet wij, maar de staat wil de onafhankelijkheid en vrijheid der kerk niet.

Eindelijk mogen wij eene onnaauwkeurigheid niet onopgemerkt laten voorbijgaan waaraan de liberale Katholieken zich in deze kwestie onzes erachtens schuldig maken. Altijd spreken zij over gewetensvrijheid: *liberté de conscience*.

De Heer Montalembert gebruikt doorgaans deze uitdrukking. Deze dus ons Katholieken aanbevelende schijnt hij te vooronderstellen dat wij ooit gewetensdwang billijken. Het stelsel dat hij bestrijdt noemt hij: *le système de la force au service de la foi*; de la contrainte en matière religieuse. Hierover hebben wij in ons voorgaande hoofdstuk wijdloopig gehandeld. Het is hier genoeg te herinneren, dat de kerk nimmer met geweld haar geloof heeft willen opdringen: en verder dat de repressie die in sommige toestanden wenschelijk is, niet het aannemen, maar het verbreiden en verkondigen van meeningen met het Katholieke geloof strijdig ten doel heeft.

En nu ten slotte willen wij antwoorden op de vraag of een Katholiek de algemeene godsdienstvrijheid kan lief hebben: of het waar is, dat wij ze dulden en als met weerszin ondergaan? Immers dit verwijt moeten wij Katholieken dikwijls hooren uit den mond der liberalen, zoo wel als der Katholieke liberalen; en daarom doen zij hun best om ons, gelijk zij spreken, met den modernen staat van zaken te verzoenen.

Wij aarzelen niet zonder cenige achterhouding te zeggen: dat wij voor de moderne toestanden in vele landen van Europa deze algemeene godsdienstvrijheid lief hebben, hoogachten en haar zoo veel mogelijk zullen verdedigen. Wel is waar, wij betreuren dat de algemeene godsdienstvrijheid noodzakelijk is: nog meer betreuren wij het dat meer dan ééne godsdienst bestaat, omdat slechts eene de ware en alle de anderen valsch zijn: wij

betreuren dat reeds velen van alle godsdienst verwijderd leven, en zijn, gelijk sommigen ten tijde van Paulus, *Sine Deo in hoc mundo*. Zonder God op deze wereld. De eenheid van godsdienst is buiten kijf veel verkieslijker voor de rust in de huisgezinnen en de eensgezindheid in den staat. Maar als eens de gemoederen in het stuk van godsdienst zoo diep verdeeld zijn: en zoo velen ter goeder trouwe godsdienstige dwalingen als heilige waarheden aankleven; is voor kerk en staat niets heilzamer dan eene ware, algemeene vrijheid. Immers buiten deze is geen ander régime mogelijk dan dat van uitsluitende begunstiging voor één kerkgenootschap: en hiervan is het gevolg de beleediging van alle de anderen: of ook het régime van algemeene belemmering, dat allen evenzeer beleedigt.

Wij hebben in zulke omstandigheden de algemeene vrijheid lief, ook zoo zij bij toeval de dwaling begunstigt. Wij zullen nooit iets anders verlangen, zoo lang zij zonder kwetsing der ook dwalende gewetens niet kan geweigerd worden. Wij willen slechts de uitsluitende bescherming der ééne ware godsdienst, in het geval dat de andere godsdiensten als onecht zullen erkend zijn, en er niemand meer op denkt om voor haar vrijheid te vorderen.

Gelukkig zouden wij zijn indien onze opmerkingen iets konden bijdragen tot wegneming van elk misverstand dat de strijders onder de ééne banier van Christus zou kunnen verdeelen: en tot het bewijs dat wij Katholieken één zijn in geloof, één in liefde, één in ijver voor de heilige zaak, zelfs vóór het geval dat wij over sommige vraagstukken niet van hetzelfde gevoelen zijn.

BIJVOEGSEL BIJ HET NEGENDE HOOFDSTUK.

Tot staving van hetgeen wij in dit en het voorgaande hoofdstuk hebben gezegd over de juiste waardering der zoogenaamde moderne vrijheden uit een Katholiek oog-

punt, laten wij de vertaling volgen van een brief, dien den 22 October 1864 zijne Heiligheid gerigt heeft aan den graaf Edgard du Val de Beaulieu, schrijver van een werk: *L'erreur libre dans l'État libre*, waarvan hij een exemplair aan den H. Vader had opgedragen. (Zie Le Bien Public. 6 Novembre 1864). De Sekretaris voor de latijnsche brieven schrijft op last van Z. H. als volgt:

Mijnheer.

De zware last van het bestuur der geheele kerk laat aan onzen Heiligen Vader Pius IX weinig vrijen tijd om te lezen. Niettemin heeft zijne Heiligheid inzage willen nemen van het boek dat gij Hem hebt aangeboden en heeft er eenige plaatsen van gelezen. Hij is van gevoelen dat gij ter geschikter ure ondernomen hebt eene dwaling te ontmaskeren en te wederleggen, die sedert langen tijd ingang heeft gevonden bij een groot getal geloovigen. Deze dwaling doet hen in den waan verkeeren, dat de tegenwoordige rampen der maatschappij eerder aan de ondeugendheid en de onwetendheid der menschen dan aan de verkeerdheid *der beginselen* te wijten zijn, die thans in zwang zijn. Zij houden zich overtuigd dat de orde en vrede eerst zullen hersteld worden op het oogenblik dat geheel de wereld en zelfs de kerk zich zullen hechten en verbinden *aan de vrijheden*, die men overal hoort roemen.

In de weinige bladzijden van uw werk, die de H. Vader meer heeft doorloopen dan gelezen, ontwaarde Hij met genoegen dat het werk beantwoordt aan zijn titel, en inderdaad bewijst dat de zoo even aangemerkte opinie, tegen de bedoeling van hen die ze volgen, uitloopt op de uitsluitende vrijheid der dwaling, en bijgevolg op de verdrukking der kerk. Met genoegen vooral zag zijne Heiligheid dat gij, om de dwaling te wederleggen, uwe wapenen ontleent aan den stoel der waarheid, en herinnert aan hetgeen Gregorius XVI, heiliger gedachtenis of ook zijne Heiligheid zelve aangaande deze stof geleerd hebben. Waren deze leeringen aangenomen gelijk

het behoorde; dan zoude reeds elk verschil van gevoelen, elk voorwendsel van twijfel verdwenen zijn. Maar sommigen meenen dat men niet evenzeer tot nederige onderwerping aan de akten van den Heiligen stoel verplicht is, wanneer zij handelen over het burgerlijk bestuur der menschelijke maatschappij als in zake van godsdienst, tucht en zeden; en zij hebben ten dezen liever hunne eigen ingevingen gevolgd. Alsof het burgerlijk bestuur niet onderworpen ware aan de wetten der regtvaardigheid en aan de beginselen der zedeleer! Alsof de Heilige Schriften, die de kerk moet duiden, niet de beste wijze leerden om de volken te besturen! Geve God dat uw werk tot eene uitkomst leide, die tot nu toe nog niet geheel en al bereikt is. Mogten hunne dwaling erkennen alle degenen, die zich beijveren om een regeringsstelsel, als goed en nuttig op zich zelf, te roemen en uit te breiden; dat het slechts raadzaam is te dulden in de hoop van grootere rampen te vermijden, bij sommige aangelegenheden, om den drang der omstandigheden. Dat zij begripen, dat de gelijkheid van regten aan waarheid en dwaling toegestaan, door de oorspronkelijke neigingen onzer natuur, eindigt met de onderdrukking der waarheid door de dwaling. Aan deze gevolgen willen zij, ter goeder trouwe, zich onttrekken. Vrij mogen zij dezelve zich ontveinzen en verwerpen: zij ontspruiten aan den aard der zaak en kunnen door geen middel ter wereld worden te keer gegaan. Mogten zij eindelijk het nadeel in aanmerking nemen dat zij der zake der kerk toebrengen! Deze goede moeder, van alle kanten met een verregaande hevigheid aangevallen en aan zoovele kuiperijen ten doel, vordert eene innigere vereeniging van hart en geest: zij zoude wenschen dat alle Katholieken, met gesloten gelederen den vijand te gemoet traden: en zij is genoodzaakt te weenen over de oneenigheid van gevoelens en somwijlen over de verdeeldheid der harten, over de broosheid, en het onvermogen der wapenen die men tegen den vijand aanwendt.

De Heilige Vader zoude wenschen, dat de lezers van uw werk met Hem dezelfde beschouwingen maakten. Zijne Heiligheid wenscht u geluk van uwen tijd en bekwaamheden gebezigd te hebben om de hier aangemerkte dwalingen te bestrijden, en de dwalenden op het pad der waarheid terug te brengen. Zij wenscht dat uw geschrift onder den zegen en de hulp van God de overvloedigste vruchten voortbrengende, en als onderpand zijner vaderlijke welwillendheid geeft Hij u met volkome toegenegenheid des harten, zijn apostolischen zegen.

Na u volgens den mij opgedragen last deze mededeeling gedaan te hebben, neem ik mijnheer! deze gunstige gelegenheid te baat om u mijne bijzondere hoogachting te betuigen en ik bid God u alles te vergunnen wat kan bijdragen tot uw geluk en uwe zaligheid.

Rome den 22 October 1864.

Uw zeer gehoorzame Dienaar,
(Get.) Franciscus Mercurelli:
Sekretaris van Z. H. voor de latijnsche brieven.

In dezen brief beroept zich de H. Vader op hetgeen zijn voorganger Gregorius XVI omtrent de moderne vrijheden geleerd heeft. Zonder twijfel bedoelt Z. H. de beroemde encycliek van den 15 Augustus 1832 *Mirari vos* aan al de bisschoppen der kerk. Wij gelooven aan sommigen onzer lezers een dienst te bewijzen met hier in den originelen tekst datgene mede te deelen, wat op dit onderwerp betrekking heeft, en daarbij in het hollandsch eenige aantekeningen en ophelderingen te voegen. (Zie Bullarii Romani continuatio T. XIX fol. 129—132).

»Alteram persequimur causam malorum uberrimam, quibus affligari in praesens conploramus Ecclesiam, in-differentismum scilicet seu prava millam opinionem, quae improborum fraude ex omni parte percerebuit, qualibet fidei professione aeternam posse animae salutem comparari, si mores ad recti honestique normam exigantur. . . .

Atque ex hoc putidissimo indifferentismi fonte absurda illa fluit ac erronea sententia, seu potius deliramentum, asserendam esse ac vindicandam cuilibet libertatem conscientiae. Cui quidem pestilentissimo errori viam sternit plena illa atque immoderata libertas opinionum quae in sacrae et civilis rei labem late grassatur, dictantibus per summam impudentiam nonnullis, aliquid ex ea commodi in religionem promanare

Huc spectat deterrima illa ac numquam satis execranda et detestabilis libertas artis librariae ad scripta quaelibet edenda in Vulgus, quam tanto convicio audent nonnulli efflagitare ac promovere. Sunt proh. dolor! qui eo impudentiae abripiantur, ut asserant pugnaciter, hanc errorum colluviem inde prorumpentem satis cumulatè compensari ex libro aliquo qui in hac tanta pravitate tempestate ad religionem ac veritatem propagandam edatur. Verum longe alia fuit Ecclesiae disciplina in excindenda malorum librorum peste vel ab Apostolorum aetate quos legimus grandem librorum vim publice combussisse. (Act. Ap. XIX.) Ex constanti omnium aetatum sollicitudine, qua semper sancta haec Apostolica sedes suspectos ac noxios libros damnare et de hominum manibus eripere enisa est, patet luculentissimè, quantopere falsa, temeraria, eidemque apostolicae sedi injuriosa et fecunda malorum in christiano populo ingentium sit illorum doctrina, qui nedum censuram librorum veluti gravem nimis et onerosam rejiciunt, sed eo etiam improbitatis progrediuntur, ut eam praedicent a recti juris principiis abhorrere jusque illius decernendae habendaeque, audeant Ecclesiae denegare

Neque laetiora et religioni et principatui ominari possumus, ex eorum votis qui Ecclesiam a regno separari, mutuamque imperii cum sacerdotio concordiam abrupti discupiant. Constat quippe pertimesci ab impudentissimae libertatis amatoribus concordiam illam, quae semper rei et sacrae et civili fausta extitit ac salutaris.

At ad caeteras acerbissimas causas quibus solliciti sumus et in communi discrimine dolore quodam praecipuo angimur, accessere consociationes quaedam statique coetus, quibus, quasi agmine facto cum cujus cunque etiam falsae religionis ac cultus sectatoribus, simulata quidem in religionem pietate, vere tamen novitatis, seditionumque ubique promovendarum cupidine, libertas omnis generis praedicatur, perturbationes in sacram et civilem rem excitantur, sanctior quaelibet auctoritas discerpitur.

Haec perdolenti sane animo, fidentes tamen in eo qui imperat ventis et facit tranquillitatem, scribimus ad vos, venerabiles fratres, ut induti scutum fidei contentis praeliari strenuè praelia Domini.

Caeterum communibus hisce votis pro rei et Sacrae et publicae incolumitate Carrissimi in Christo filii Nostri viri Principes sua faveant ope et auctoritate quam sibi collatam considerent non solum ad mundi regimen sed maximè ad Ecclesiae praesidium. Animadvertant sedulo pro illorum imperio et quiete geri, quidquid pro Ecclesiae salute laboratur; imo pluris sibi suadeant fidei causam esse debere quam regni magnumque sibi esse perpendant (dicimus cum S. Leone pontifice) si ipsorum diademati de manu Domini etiam fidei addatur corona. Positi quasi parentes et tutores populorum, veram, constantem opulentiam iis quietem parient et tranquillitatem si in eam potissimum curam incumbant, ut incolumis sit religio et pietas in Deum, qui habet scriptum in fere; rex regum et Dominus dominantium.

10. Het oordeel van den Heiligen stoel over de zoo-genoomde moderne vrijheden in deze encycliek neergelegd, kan onzes erachtens door de volgende stellingen worden uitgedrukt. (1)

(4) Wij hebben onder het afdrukken de encycliek van 8 Dec. 1864 ontvangen, met eene lijst van tachtig in omloop zijnde dwalingen, die door Pius IX worden gebrandmerkt. Voor ons onderwerp dienen voornamelijk in aanmerking te worden genomen *prop.* 55. 77—80. Wij schrijven hier de twee laatste over. •Het is valscli dat de vrijheid voor alle gezindheden, en het onbeperkt

- a) Het beginsel van algemeene vrijheid van geweten is eene dwaling, is ongerijmd, ja eene zinneloosheid.
- b) De volkomene en onbepaalde vrijheid om elke opinie aan te hangen en te verbreiden verstrekt godsdienst en maatschappij ten verderve.
- c) De vrijheid der drukpers om alle soort van geschriften in het licht te geven is verderfelijk en verfoeijelijk. Die zulke vrijheid als een regt der menschheid vorderen, verzetten zich tegen de leer en het gebruik der Apostelen en der geheele Kerk.
- d) De paus veroordeelt den toelag van hen, die de Kerk van den Staat willen scheiden door elken vriendschapsband tusschen hen te verbreken.
- e) Hij veroordeelt de vereenigingen (zonder twijfel der vrijmetselaars) tusschen Katholieken en andersgezinden, die wel eerbied voor de godsdienst huichelen, maar door hun voorgewend streven naar eene volslagene vrijheid, elk heilig gezag schokken en oorzaak worden van verzet tegen Staat en Kerk.
- f) De vorsten aanmanende om met de kerkelijke overheid tot uitroeijing der dwalingen mede te werken; herinnert hij hen aan de waarheid, dat zij hunne magt niet slechts tot heil van den Staat maar ook tot verdediging der Kerk, van God hebben ontvangen.

2°. Het zou eene groote dwaling zijn in deze encyclyek niets anders te willen zien dan een *persoonlijk* gevoelen van den paus. Pius IX in zijn boven medegedeelden brief aan den graaf Da Val de Beaulieu erkent daarin *de leering van den Stoel der Waarheid*. Deze encyclyek werd aanstonds na hare uitvaardiging, in de Kerk, als eene verordening der pauselijke magt beschouwd. Een bewijs hiervoor hebben wij in het voorgevallene met het blad

•vermogen aan alken toegestaan om al hunne gedachten en opiniën te openbaren, alligt de volkeren tot geest- en zedebederf vervoeren, en de pest van het *indifferentisme* uitbreiden" (79) De Paus kan en moet zich vereenigen: hij kan en moet transigeren met den (zoogenaamden) vooruitgang, het liberalisme en de moderne beschaving." (80)

L'Avenir en *l'Agence générale pour la défense de la liberté religieuse*. Dit blad dat beginselen verdedigde, die in de encycliek gewraakt werden, hield aanstonds op te verschijnen; omdat de Redakteurs F. De La Mennais, Ph. Gerbet, C. De Caux, de graaf De Montalembert en H. Lacordaire oordeelden, dat de pligt van onderwerping aan het hooge pauselijk gezag verschuldigd zulks van hen vorderde. In hunnen brief aan de geabonneerden van *L'Avenir* lezen wij: »Convaincus, d'après la lettre encyclique du Souverain Pontife Grégoire XVI, en date du 15 Août 1832 qu'ils ne pourraient continuer leurs travaux, sans se mettre en opposition avec la volonté formelle de celui que Dieu a chargé de gouverner son Eglise.

Croient de leur devoir, comme Catholiques, de déclarer que, respectueusement soumis à la Suprême Autorité du Vicaire de Jésus Christ, ils sortent de la lice où ils ont loyalement combattu pendant deux années. Ils engagent instamment tous leurs amis à donner le même exemple de soumission chrétienne." (Zie de Godsdienst-vriend D. XXIX. bl. 219.)

Inderdaad de Paus rigt zijn schrijven aan alle de bisschoppen der aarde en dus aan geheel de kerk. Hij spreekt niet als een godgeleerde die de resultaten zijner studiën voor een geleerd publiek voordraagt, maar als de opperherder der kerk die zijne medeherders opmerkzaam maakt op dwalingen, die den schat van Gods woord in gevaar brengen: hij maant hen aan om hunne onderhoorigen voor dit gevaar te behoeden. Wel spreekt hij den banvloek niet uit tegen hen, die het nog wagen zouden de gewraakte stellingen te verbreiden: maar dat is geen vereischte voor eene akte van den Heiligen stoel om *dogmatisch* te zijn. Daartoe is het genoeg dat de Paus door de uitoefening van zijn hoogpriesterlijk ambt den zin der geloovigen wil vormen, en hun aanduidt wat zij in zake van geloof, zeden en tucht te houden hebben: en dat dit de bedoeling was van den H. Vader, namelijk om de Katholieken in te lichten omtrent hetgeen zij

in de kwestie der moderne vrijheden voor regtzinnig en onregtzinnig te houden hadden, kan niet aan den geringsten twijfel onderhevig zijn. (Zie Kleutgen, Die theologie der vorzeit. B. I. S. 46 en volgende).

3°. Het komt er dus voor ons Katholieken in dit vraagstuk slechts op aan te weten, *wat* in de encycieliek ons te houden wordt voorgeschreven. En hier meenen wij tegen elke overdrijving te moeten waarschuwen, ten einde aan niemand een niet verdiende blaam van onregtzinnigheid worde aangewreven. Wij gelooven dat de boven medegedeelde bemerking van den Heer Dechamps allezins juist is: dat hier niet elke vrijheid, maar slechts de *onbepaalde* vrijheden worden veroordeeld. 't Is genoeg op te merken dat de encycieliek spreekt van eene *volle en onbepaalde vrijheid om zijn gevoelens te uiten* (plena atque immoderata libertas opinionum) van eene drukpersvrijheid om alle schriften, welke ook, uit te geven (libertas artis librariae ad scripta quaelibet edenda). Dus alleen eene vrijheid zonder perken is volgens de Katholieke leer verfoeijelijk. En God zij dank, eene vrijheid zonder paal en perk kent onze Nederlandsche Grondwet niet. Bij al hare vrijheden heeft zij eene beperking gevoegd *behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet, in het belang der openbare orde* enz. Hiermee echter willen wij niet gezegd hebben, dat eene beperking, gelijk onze Grondwet aan die vrijheden stelt, in elk geval voldoende zou wezen. Zij beperkt dezelve slechts in het belang der openbare orde. Maar zij moeten, waar dit zonder krenking van wettig verkregen regten kan geschieden, op de eerste plaats beperkt worden in het belang der ééne, ware, algemeen beleden godsdienst.

Alleen de zoogenaamde gewetensvrijheid wordt zonder eenig voorbehoud gedoemd. De reden daarvan is dat de Paus dit woord neemt in zijn nieuweren zin, voor *de algemeene vrijheid der godsdienstige gezindheden*. Daar nu volgens de Katholieke leering maar eene godsdienst de ware is, en bijgevolg alle de anderen met dwaling be-

smet zijn: zoo komt ten slotte die algemeene vrijheid der gezindheden neder op de gelijkstelling van waarheid en dwaling; en dat dit uit zijn aard ongeoorloofd is, kan niemand ontkennen.

4°. Doch, rijst hier de vraag op, zijn die vrijheden onder alle omstandigheden te verwerpen, volgens de encycliek? Wij bekennen dat iemand door eene oppervlakkige lezing er toe zou kunnen gebragt worden om op deze vraag bevestigend te antwoorden. Immers overal worden die vrijheden als onheilaanbrengend, als de oorzaak der tegenwoordige rampen der maatschappij gebrandmerkt. Doch hieruit volgt alleen, dat een Katholiek ze nimmer als goed op zich zelve en als het toppunt der maatschappelijke volkomenheid mag prijzen en zoeken, gelijk de liberalen doen. Geenszins volgt daaruit dat in geen geval een Katholiek ze mag toelaten, ze mag tolereren. Dit laatste zegt Pius IX in zijn boven vermelden brief uitdrukkelijk: en er is niets in de encycliek van Gregorius XVI, dat hiermede in strijd is. De naar ons inzien ware reden hiervan hebben wij in het achtste en negende hoofdstuk gegeven. De eenheid des geloofs kan verbroken worden: een groot getal andersgezinden kunnen *ter goeder trouw* dwalen. Hun de vrijheid weigeren kan niet geschieden zonder den vrede des lands in gevaar te brengen. In dat geval moet, met eerbied en liefde voor de dwalenden, de dwaling getolereerd worden.

5°. In ons werk: *Het Christendom en de Staat in onzen tijd* (bl. 103) schreven wij: »De veroordeeling, door de »Katholieke kerk in onze tijden meermalen uitgesproken »tegen het beginsel van staatkundige godsdienstvrijheid »trof doorgaans twee punten: ten eerste dat men iets als »beginsel stelde dat niets meer dan een tijdelijke maatregel »kon zijn; ten tweede trof zij den grond waarop men ze »eischte. Had men ze gevraagd om de veranderde maatschappelijke toestanden: de kerk had zich niet ongenegen voor de verdraagzaamheid getoond; doch men »vroeg ze uit scepticisme en onverschilligheid in zake van

»godsdienst, en aan deze kon de kerk haar zegel niet hechten. Eene aandachtige lezing der bekende encycliek van »Gregorius XVI zal van de juistheid dezer opmerking »overtuigen.»

Wezenlijk, Gregorius XVI zegt met even zoo vele woorden dat die vrijheid van geweten welke hij eene ongerijmdheid, ja eene zinneloosheid noemt, voortvloeit uit de verpeste bron van het indifferentisme, dat is, van die verkeerde meening dat het niets ter zaligheid afdoet welk geloof men belijdt, indien men slechts een eerlijk man is (*Ex hoc putidissimo indifferentismi fonte absurda illa fluit etc.*)

Hij heeft hen op het oog, die de drukpersvrijheid als een natuurlijk regt der menschheid verdedigen. Uit deze opmerking leiden wij af, dat dus de Katholieke verdraagzaamheid voor de andere gezindheden iets geheel anders is dan de konstitutionnele godsdienstvrijheid der liberalen. Deze berust wel degelijk op het indifferentisme, op de minachting der positieve godsdienst, die men vrij laat omdat er geen heil van te hopen, geen onheil van te vreezen is. En hieruit volgt verder dat nimmer een innig verbond tussehen Katholieken en liberalen mogelijk zal wezen. Immers in *beginsel* moeten zij ten eeuwigen dage verschillen. — Men heeft zich verwonderd dat de Katholieke godgeleerden, toegevend dat in zeer vele landen niets verkieslijker is boven het stelsel van vrijheid, zich echter zoo beijveren om de liberalen te bestrijden, die niets anders sehijnen te willen. Men heeft dit als een getwist beschouwd dat tot geen praktisch doel leiden kan. Ons antwoord is zeer gemakkelijk. Voor den Katholiek geldt de waarheid der beginselen bovenal. Al willen wij met de liberalen het *régime* der vrijheid: wij mogen het niet willen om dezelfde reden, uit hetzelfde beginsel als zij. Met regt vreezen wij dat sommige onnadenkenden onder ons, ééne lijn trekkende met de liberalen, ook van lieverlede met hen tot dezelfde minachting der godsdienst afdalen. De godsdienstige waarheid, ofschoon door de

rampspoeden der tijden gelijkgesteld met de dwaling, behoudt niettemin hare uitsluitende regten op het menschdom, de maatschappij en den staat. Wij mogen met hare vijanden niet jubelen in hare vernedering: maar steeds hare regten erkennende en belijdende, het gelukkig oogenblik verwachten en afsmeeken van den Heer waarop zij wederom in hare regtmatige heerschappij hersteld wordt.

6°. Uit deze laatste opmerking wordt het klaarblijkelijk dat de Paus niet zonder groote reden de geloovigen opmerkzaam maakt op het gevaar, dat voor hen gelegen is in de vereenigingen en kongressen der vrijdenkers. »Bij de vele oorzaken van onze bezorgdheid en kommer zijn nog gekomen sommige vereenigingen, waarmee de handlangers der dwaling zich in een welgeordend leger aaneensluiten; die onder het masker van eerbied voor de godsdienst, maar met den toeleeg om nieuwigheden in te voeren en oproer te stoken, met de leus van algemeene vrijheid, elk gezag schokken en de orde in Kerk en Staat verstoren." (Zie boven stelling (e)). Deze genootschappen zijn het brandpunt van het valsche liberalisme: zij allen vertegenwoordigen de vrijdenkerij. Zij kunnen eerbied huichelen voor de godsdienst omdat in hun oog godsdienst niets meer is dan eene opinie, eene behoefte voor kleingeestige menschen. De lezer herinnere zich aan het boven door ons geleverde dokument der vrijmetselaarsloge van Brussel.

Meer is niet noodig om zich te overtuigen dat het doel zulker genootschappen niets minder is, dan de verzaking van het Katholicisme en het positieve Christendom in het algemeen. Dit immers vordert een onvoorwaardelijk geloof aan eene bovennatuurlijke openbaring: terwijl de vrijmetselaarsloge elke openbaring met de Oostersche Mythen en fabelen gelijk stelt.

7°. Allezins behartigingswaardig zijn de gronden waarop de Paus de onbeperkte vrijheden veroordeelt. Met reden noemt hij de algemeene gewetensvrijheid eene onge-

rijmdheid en eene zinneloosheid. Wat is het geweten? Het geweten is dat vermogen onzer redelijke ziel waarmede wij bij ons zelve beslissen wat in onze handelingen regt of onregt, geoorloofd of ongeoorloofd is. Het geweten is de naaste regel van doen en laten. Maar hoe kan dit geweten vrij zijn? Zal dit in zijn oordeel niet gebonden wezen aan hetgeen inderdaad billijk of onbillijk is? Verstaat men onder gewetensvrijheid het ongehinderd vermogen om uiterlijk naar het oordeel des gewetens te kunnen handelen, dan ligt daar geene mindere ongerijmdheid in opgesloten. Zulke vrijheid leidt regtweg tot de afschaffing van elk strafgerigt. Inmers ten eerste het geweten kan dwalen: het is niet zeldzaam dat als geoorloofd en pligtmatig beschouwd wordt wat misdadig en storend is voor de maatschappelijke orde. Huldigt men dus onbepaalde gewetensvrijheid, dan zal men nimmer een misdadiger mogen straffen die beweert *ter goeder trouw* gehandeld te hebben,

Maar ten tweede is het oordeel des gewetens voor elk ander een geheim. Vandaar de altijd geldende regel der romeinsche regtsgeleerden: de *internis non judicat praetor*. De regter oordeelt niet over het inwendige: hij ziet slechts op het uiterlijke; en oordeelt en veroordeelt naar gelang de uiterlijke handeling al of niet met de voorschriften der wet overeenkomt.

Werd eens de regel aangenomen dat niemand mogt gestraft worden die beweert in regten gemoede gehandeld te hebben, dan zoude meteen elke veroordeeling onbestaanbaar worden. Inderdaad de algemeene gewetensvrijheid hoe ook opgevat, is eene ongerijmdheid, eene zinneloosheid. Zij die de gewetensvrijheid zoo hoog doen klinken, geven te verstaan dat zij niet eens de beteekenis van het woord vatten. De Paus heeft aan het gezond verstand een dienst bewezen met die geprezen gewetensvrijheid onverschrokken als eene zinneloosheid en ongerijmdheid te doemen (1). —

(1) Het woord *gewetensvrijheid* (*libertas conscientiae*) heeft thans eene twee-

8o. Hetzelfde geldt van de onbeperkte vrijheid om zijn gevoelen te uiten. Voorzeker indien onze denkbeelden tevens ook altijd beelden der waarheid waren : geene magt ter wereld had het regt om hunne openbaarmaking te beletten. Maar hoe vaak zijn zij het evenbeeld der dwaling? Hoe dikwijls worden zij onder eene verleidelijke gedaante voorgesteld, die de onnadenkende groote menigte verblindt en hare toestemming wint? Denken en gevoelen leidt tot willen en handelen. Wanneer men verkeerd denkt en een slecht gevoelen aankleeft, is het onvermijdelijk dat men ook het booze wil en uitvoert. Op goede gronden beroept zich de Paus, tot regtvaardiging zijner veroordeeling der onbeperkte vrijheid voor het verspreiden zijner gevoelens en denkbeelden, op de lotgevallen van zoo vele natiën die door zulke toomelooze vrijheid zijn ten gronde gegaan. Onze moderne vrijzinnige Staten zien zich huns ondanks genoodzaakt om in de strafwet paal en perk te stellen aan deze vrijheid, welke de Konstitutie onvoorwaardelijk scheen te vergunnen. De oude Republieken van Griekenland die men zoo vriendelijk als de type der vrijheid begroet, duldden die volle denk- en zegvrijheid niet. Diagoras van Melor werd vogelvrij verklaard, en een Theodorus ter dood veroordeeld omdat zij de vrijheid hadden genomen van het bestaan der goden te loochenen. De dichter AEsopus werd ter neder gestort van eene rots omdat hij de goden had durven lasteren. Aspasia, de vriendin van Pericles, en de wijsgeeren Axaxagoras, Diagoras en Protagoras werden veroordeeld om het uiten van godsdienstlooze gevoelens. —

9o. En hiermede hangt de beperking zamen, waaraan voudige beteekenis. Het beteekent òf wel de vrijheid om te doen wat men in geweten meent verplicht zijn te doen : òf het wordt genomen voor de algemeene vrijheid van alle godsdienstige gezindheden. Wij hebben in den loop van het werk de ougerijmdheid aangetoond van het beginsel der gewetensvrijheid in dezen tweeden zin. Hier beschonwen wij die vrijheid in hare eerste beteekenis. 't Is overheerlijk wat Balnes daarvan zegt: *Le protestantisme etc.* Ch. XXXV.

de drukpersvrijheid in eene wel geordende maatschappij moet onderworpen worden. Wat daaromtrent de Paus zegt, verdient al de aandacht van den Katholiek, dien het met den eerbied voor zijne kerk ernst is. Hij noemt het beginsel der onbeperkte drukpersvrijheid valsch, roekeloos, beleedigend voor den Apostolischen stoel: allen benamingen van theologische censuren met welke het kerkelijk leergezag de dwaalleeringen pleegt te treffen. Dat zulke veroordeeling verdiend is bewijst Hij volgend. Hij wijst op het voorbeeld der Apostelen die, zoo als wij lezen in de *Handelingen der Apostelen*, een groot getal slechte boeken den geloovigen uit de handen namen en ze openlijk verbrandden: op het nooit onderbroken gebruik der kerk van het lezen van sommige geschriften te verbieden, en van zelfs eene voorafgaande censure en goedkeuring te vorderen voor hunne uitgave. Houdt men nu dat de kerk onfeilbaar is in hare leer en hare algemeene regelen der tucht; hoe zal dan het beginsel dat de drukpersvrijheid een onvervreemdbaar regt der menschheid is, niet valsch, roekeloos en beleedigend wezen voor de Kerk en den Apostolischen stoel?

10°. Meermalen komt Z. H. terug op de verdediging dier onbeperkte vrijheden van de pseudo-liberalen, daarop steunende, dat' door haar ook het goede, de waarheid, de godsdienst vrij is om zich te openbaren en een zaligenden invloed nit te oefenen. Doch, vraagt hij met verontwaardiging, zal men een iegelijk aanraden gif te gebruiken omdat het voor sommigen een geneesmiddel kan zijn? of zal waarheid, deugd en godsdienst slechts vrij zijn op voorwaarde, dat dwaling, misdaad en goddeloosheid dezelfde vrijheden genieten? Blijkt het niet door de dagelijkse ondervinding dat die onbeperkte vrijheden de oorzaak zijn der meeste rampen van onzen tijd? Of zal men eene bron van onheilen mogen openen omdat uit haar eenige stroompjes van zuivere wateren vloeijen? Overigens is het een menschkundig

feit dat de mensch van nature meer tot het kwade dan tot het goede geneigd is: derhalve kan het niet anders of de onbepaalde, algemeene vrijheid moet tot den zegepraal van het booze en de onderdrukking van het goede voeren.

11°. Eindelijk wijst de Paus de rigtige verhouding van den Staat tot de Kerk aan. Zij mogen niet gescheiden zijn, maar een onderling vriendschappelijk verbond moet beiden vereenigen. Derhalve moet het wereldlijk gezag het geestelijk behulpzaam zijn in de bestrijding van dwaling en misdaad. De grond van deze verplichting ligt in den aard der tijdelijke magt die door God aan de vorsten niet slechts tot het stoffelijk welvaren der maatschappij maar ook tot ondersteuning der Kerk is gegeven. De vrucht van de trouwe nakoming van dezen pligt zal zijn: eene ware, bestendige, gezegende rust en vrede van hun volk.

Dat is naar onze bescheidene meening de leer der pauselijke encyclicke die voor ons Katholieken de maatstaf behoort te wezen voor de beoordeeling en waardering der zoogenaamde moderne of konstitutionnele vrijheden.

TIENDE HOOFDSTUK.

HET HEDENDAAGSCHE LIBERALISME BESCHOUWD IN VERBAND MET DE ROMEINSCH KWESTIE.

Zal Rome de hoofdstad zijn van het nieuw opgerigte koninkrijk Italië? Zal Rome onder het bestuur blijven van het Opperhoofd der Katholieke Kerk, en alzoo wezen wat het meer dan duizend jaren was, de hoofdstad der Katholieke wereld? Dit is het vraagstuk, dat men de Romeinsche kwestie noemt, wier oplossing voor geen eindig verstand te voorzien, uiterst raadselachtig is, vermits de gekroonde scheidsregter, van wien alleen de eindbeslissing te wachten schijnt, voorgeeft noch de regten der Kerk aan de belangen van het ééne Italië, dat zijn voortbrengsel is, noch de wenschen der Italianen aan de eischen der roomschgezinden, wier oudsten broeder hij zich noemt, ten offer te willen brengen.

Veelvuldig zijn de romeinsche kwestieën geweest, wier oorsprong, voortgang en einde de geschiedenis vermeldt; maar geene, in zoo verre wij ons herinneren, was van dien aard, als de nu sedert drie jaren hangende. Vroeger werd over de meerdere of mindere uitgebreidheid van het pauselijk grondgebied getwist; maar nimmer werd gevraagd, of de Paus al dan niet tijdelijk vorst zoude wezen. De eerste Napoleon zelf, die Pius VII met gewapende hand uit zijn paleis deed rukken, hem gevangelijk door Italië en Frankrijk voerde, en hem jaren lang

in een vorstelijk paleis, als in een kerker, opsloot; die van het pauselijk grondgebied een Fransch departement maakte, en aan zijn zoon den titel gaf van koning van Rome; Napoleon met dit al loochende het beginsel niet, dat de Paus tevens wereldlijk vorst moet zijn: zijne gewelddadige handelwijze tegen den Paus moest, naar zijne bedoeling, slechts eene verandering en verkleining van grondgebied, geene ontrooning van den grooten vorst der middelceuwen ten gevolge hebben. Volgens den verschillenden aard der romeinsche kwestieën, is ook het gedrag der Pausen verschillend. Pius VII kon het traktaat van Tolentino onderteekenen, terwijl Pius IX onverbiddelijk en onverzettelijk het *nonpossumus* heeft uitgesproken. Thans geldt het niet een stuk lands, waarover de Paus-Koning ophouden zal zijn scepter te zwaaijen; het geldt het beginsel: zal hij, dien de Katholieke kerk als haar Opperhoofd, haren oppersten Herder, haren oppersten Wetgever, haren oppersten Leeraar erkent, en als zoodanig eerbiedigt en gehoorzaamt, onderdaan wezen der ministers en prefekten van den konstitutionnelen Koning van Italië. Zij, die deze kwestie gesteld hebben, en thans nog bij alle mogelijke gelegenheden met eene verbazende hardnekkigheid opperen, zijn de leden van het turijnsche Parlement en de staatsmannen van Viktor Emmanuel. Het was Cavour vooral die ze stelde, de man, wiens heimelijke kuiperijen tot de eenheid van Italië meer hebben bijgebracht, dan de kanonnen van Magenta en Solferino, of de luidruchtige proklamatiën van het roode stroopershoofd.

De beginselen in aanmerking nemende, welke die stellers der kwestie zijn toegedaan, kan men, onzes erachtens, gemakkelijk bevroeden, welke hare beteekenis is, hoe verre ook haar omvang zich uitstrekt. Immers, zij allen zijn mannen van vooruitgang, bevorderaars van de nieuwe verlichting en beschaving, de tegenvoeters der behoudsmannen: met één woord, dat alles zegt, zij

zijn en beweren openlijk te zijn *liberalen* of *liberalisten*.

Van daar dus de innige Zusammenhang tusschen het hedendaagsch liberalisme en de romeinsche kwestie: de sympathie der liberalen voor den rooverkoning van Turijn en hun onverzoenbare haat tegen den Paus-Koning.

De romeinsche kwestie is eene godsdienstige en tevens eene staatkundige. Zij is een onderdeel van dat groote vraagstuk, dat op zoo verschillende wijze in alle landen door de mannen van behoud en de mannen van vooruitgang wordt beantwoord; beter gezegd: de romeinsche kwestie is het kulminatie-punt van het groote europesche vraagstuk, en wordt daarin gelijk de zon in de middaglijn in haar helderste licht gezien.

Wat is het hedendaagsch liberalisme?

Zijn oorsprong verspreidt naar gewoonte veel licht over zijne geaardheid. Dat het hedendaagsch liberalisme afstamt van de groote fransche omwenteling, dat het eene toepassing is van de beruchte beginselen van 1789, dat het de voortzetting is en verdere doorvoering van den toestand van zaken, dien de encyklopedisten in hunne geschriften voorbereidden, de wetgevers der konventie in Frankrijk schiepen en de havelooze benden der Sans-Culottes door bijna gansch Europa verspreidden, schijnt ons een feit te zijn, dat aan geen twijfel onderworpen is. De gang der gebeurtenissen niet alleen, maar ook de herhaalde bekentenis der liberalen geven van deze afstamming voldoende getuigenis, en, moge, ook het liberalisme onzer dagen niet geschandvlekt worden door de wanordelijkheden der fransche revolutie en zij, die het aankleven, door gematigdheid verre verheven zijn boven de moordenaars van Lodewijk XVI, daardoor wordt gezegde verwantschap niet geloofchend.

Immers overmatige drift en buitensporigheid kenschetsen niet het wezen der zaak, maar gaan met het invoeren van elke nieuwigheid gepaard. De fransche revolutiehoofden nu waren hoofdzakelijk alle geopenbaarde godsdienst vijandig. De godsdienst, die zij beleden,

was een lonter deïsme, dat is, hunne godsdienst was, volgens eene vermaarde uitdrukking, beperkt binnen de grenzen van het natuurlijk verstand. Wat hiervan de gevolgen moesten wezen, laat zich gemakkelijk begrijpen. Ofschoon een natuurlijke godsdienst mogelijk is, heeft deze echter nimmer feitelijk bestaan. Elke eeredienst, hetzij van beschaafde, hetzij van barbaarsche volkeren, hoe ontaard zij overigens zijn moge, berustte immer op de voorstelling van eene bovennatuurlijke mededeeling, openbaring of verkeer van de Godheid met het menschedom. Bijgevolg had zulke natuurlijke godsdienst geene historie en kon niet anders dan in strijd zijn met het Katholicisme, dat eeuwen lang niet slechts zijn eigen historie had ontwikkeld, maar die van het geheele menschengeslacht opgenomen en met zijn adem bezielde had: en omdat dit deïsme geen historie had, was het ook onmaatschappelijk, vermits elke maatschappij door historische feiten ontstaat en zich ontwikkelt.

Die fransche omwenteling was meer dan de onttrooning van een vorst; meer dan de invoering van een nieuwen regeringsvorm: het was een ommekeer van het geheele maatschappelijke leven. Het vaartuig van den staat werd niet slechts onder een anderen stuurman gesteld en volgens andere regelen gestuurd: het werd in eene andere, geheel omgekeerde rigting geplaatst. Elke maatschappij eischt samenwerking van velen tot één doel, en de verscheidenheid der maatschappij volgt de verscheidenheid van het oogmerk, dat zij zich voorstellen. Waar dus aan eene maatschappij een ander doelwit wordt voorgesteld, daar heeft de grootste ommekeer, de grootst mogelijke revolutie plaats: dit geschiedde in de fransche revolutie.

Frankrijk was vòòr de revolutie een Katholieke Staat. De revolutie vernietigde de Katholieke, ja, alle christelijke godsdienst in Frankrijk. Later onder Bonaparte konden wel is waar de Franschen Katholiek zijn en blijven; maar de Staat was znlks niet meer: deze werd fei-

telijk ongodist. Daardoor werd de hartader van het maatschappelijk ligchaam aangetast. Van God, dien men niet meer kende, kon het maatschappelijk gezag niet worden afgeleid, en bijgevolg, in plaats dat de wil der menschen door een hooger en regel zou worden gebonden, werd diezelfde wil zijn eigen regel, en daarin zag men de grootst mogelijke vrijheid!!! Men gaf den naam van liberalen of vrijheidsmensen aan hen, die door woord en daad den Koning der Koningen uit den Staat hadden verbannen. Nu was er geen vrees meer voor de straffen, waarmede Hij bedreigde in een ander leven; geene hoop voor de belooningen, die Hij had toegezegd in eene betere toekomst: het leven van den mensch, als burger, werd beschouwd begrensd te zijn door de wieg en het graf; geen ander goed kon van eenige beteekenis zijn, dan voor zoover het in het zoo korte tijdsbestek van 's menschen leven kon genoten worden. Van daar het onvermoeid streven naar stoffelijke welvaart, die nu als de eenige welvaart van den staat beschouwd werd. Zoo stond het groote hart des menschen, dat voor eene eeuwige oneindigheid geschapen was, voor een handvol blinkend stof, dat behalve door zoovele andere roovers, door een, die wel draalt maar nooit faalt, bedreigd werd—door den dood. Dit kon het niet verzadigen: doch in plaats van over de enge grenzen dezer wereld heen te zien naar die gewesten, waar de Eerstgeborene onder de dooden zijne jongeren was voorgegaan, zocht men zijn geluk in eene toekomst van wereldsch geluk, die men door alle middelen van verlichting en vooruitgang trachtte te verhaasten. In den snellen loop zag, of liever ontzag men niets, dat in den weg stond; en wat men weleer als heilig en onschendbaar had geacht, werd nu met voeten getreden.

Het hedendaagsche liberalisme is dus niet slechts scheiding van Kerk en Staat, maar verwijdering van God uit de maatschappij: het is de in de plaatsstelling van den menschelijken wil voor de eeuwige wet van den

oppersten Koning; het is de verstoffelijking van den maatschappelijken mensch; het is de omverwerping der bestaande orde, zoo deze op de jagt naar goud en vermakelijkheden in den weg staat.

Wij zeggen, dat zoodanig het hedendaagsch liberalisme is. Immers wij ontkennen niet dat vroeger eene min berispelijke strekking onder dien naam voorkwam; wij ontkennen niet, dat velen, die zich liberalen noemen, minder bekend met de bedoeling der partij, waaraan zij zich aansluiten, lofwaardiger inzigten hebben.

Wat ook zij van het politieke systeem, dat in andere landen de zich noemende liberalen belijden: dat het door ons in 'tkort beschreven, dat der turijnsche staatsmannen is, die de romeinsche kwestie hebben gesteld, toonen hunne vervolging tegen de Katholieke kerk, hun spot met al het bovennatuurlijke, hunne bedrijvigheid in het bevorderen van al wat stoffelijk is, ten koste van alle andere den mensch meer waardige belangen.

Hebben wij ons niet vergist in de opvatting van het italiaansch liberalisme, vindt het in het door ons opgehangen tafereel zijne ware uitdrukking; dan ook behoeft het naauwelijks betoog, dat het der tijdelijke magt des Pausen een gezworen haat moet toedragen; dat de aangegane strijd een strijd moet wezen op leven of dood.

Inderdaad in den Paus-Koning vereenigt zich de tijdelijke en geestelijke magt, zonder nogtans met elkander verward te worden. Hij, die aan het hoofd staat dier wereldgroote Katholieke maatschappij, die tot haren insteller heeft den mensch geworden Zoon van God, en tot doel het eeuwig leven, waartoe het tegenwoordige een doorgang en voorbereiding is, is tevens aan het hoofd van een staat, die, hoe klein ook in uitgestrektheid van grondgebied, grooter nogtans is dan de andere, om de heerlijke herinneringen en de sympathiën van zoovele millioenen. Die tijdelijke magt is dienstbaar aan de geestelijke magt: zij is dezer behoed-

ster en verdedigster. Rome, door den Paus geregeerd, is en was immer de Katholieke maatschappij bij uitnemendheid. Tegenover de andere Staten van het jeugdig Europa staat Rome als de stad Gods, wiens hoogste gebod liefde, dat is, ware vrijheid is, tegenover de stad des menschen, die met sluwheid regeert of met geweld heerscht. Alles wat men ziet in Rome, waarheen men zich wendt, ook het meest grove en stoffelijke draagt het kenmerk eener hoogere bestemming, waarheen het den burger moet voeren. Is het vuur met het water, het licht met de duisternis in strijd: nog meer in strijd moet het hedendaagsch liberalisme zijn met de tijdelijke en geestelijke oppermagt in een Paus-Koning vereenigd.

Zij, die wanen dat het hier slechts eene bevechting is van het Pausdom, bedriegen zich, onzes erachtens, grootelijks: het is een kampstrijd van den mensch tegen God; het is eene bestorming, die de kinderen der aarde tegen den hemel doen, en daarom moet het geene verwondering baren, indien zoovele protestanten, bij wie het geloof aan het bovennatuurlijke nog niet is ten gronde gegaan, ten voordeele der tijdelijke magt van den Paus hun pen gepunt hebben.

Eveneens bedriegen diegenen zich naar ons inzien, die wanen, dat de oplossing der romeinsche kwestie uit den mond van den heerscher te Parijs moet gewacht worden. Voorzeker zullen de stoute pogingen van den ijlhoofdigen Garibaldi mislukken, en de ministers van Victor Emmanuel vruchteloze klagten moeten aanheffen over het gemis hunner hoofdstad, zoolang het fiat van achter de Alpen niet gehoord is. Maar zoolang het hedendaagsch liberalisme nog gehuldigd word, zoo lang de staatsmannen de beginselen van 1789 als de eenige ware regelen van het staatsbestuur aanzien, zal de Paus niet in het rustig bezit zijner Staten wezen: zal de Romeinsche kwestie hare eindbeslissing niet ondergaan hebben.

ELFDE HOOFDSTUK.

DE WOORDEN LIBERAAL EN LIBERALISME.

Eén woord is dikwijls eene magt, die de groote volksmenigte in beweging brengt. De mannen eener partij, die de verderfelijkste bedoelingen zich voorstellen, kiezen een magtwoord of eene benaming, welke een geliefkoosd, een populair denkbeeld voorstelt; en de onnadenkende hoop, meenende dat de zaak is, gelijk de naam luidt, volgt op de wegen van het kwaad en van zijn eigen verderf het sekte-hoofd, gelijk niet argwanende vogelen het gefluit van den vogelaar. Bij voorkeur bedienden zich de volksverleiders ten allen tijde van het woord *vrijheid*, zoo als reeds Tacitus in zijne romeinsche historiën aanmerkte: »*Sæpe libertas et speciosa nomina prætextuntur, nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit ut non eadem ista vocabula usurparet.*” Het schoonklinkend woord, het *speciosum nomen* onzer eeuw is het woord *liberaal*. Wie wil zich zoo niet noemen? Wie durft zich als anti-liberaal voordoen? Welk een akelig spookbeeld stelt zich voor den geest van velen, wanneer zij vernemen, dat iemand vijand der liberalen is? Niettemin dat het in onze tijden de leus was van velen, die voor zich de overheersching (*dominationem sibi*) en voor al de anderen onderdrukking beoogden; (*alienum servitium*) heeft óns de

geschiedenis en aan vele anderen de ondervinding geleerd. Meermalen is het bemerkt, dat het woord zeer dubbelzinnig is, en dat het bezwaarlijk, ja, schier onmogelijk is het met een eigen hollandsch woord te vertalen. Mr. J. van Lennep zegt in zijn werk: de voornaamste geschiedenissen van Noord-Nederland (Deel IV bl. 294) er het volgende van: »Zij die er openlijk voor uit kwamen, dat zij de omverwerping der bestaande instellingen beoogden, werden gewoonlijk met den naam bestempeld van *radikalen* van 't latijnsche *radix*, wortel: omdat zij voorgaven, het gebrekkige met den wortel te willen uitroeijen. Doch de in schijn althans meer bezadigde, meer den wettigen vorm bewarende tegenstanders der Regeringen, die voorgaven niets anders te beoogen dan het handhaven en beschermen der konstitutie tegen de inbreuken, die de ministers er op maakten; noemden zich eerst in Frankrijk, later ook elders liberalen. Dit woord beteekent oorspronkelijk: milddadig; doch werd langzamerhand een partijnaam, ook voor hen, die in de staatsinstellingen meer vrijheid verlangden. De uitdrukking verkreeg hierdoor een vrij onbestemde beteekenis, 't geen er in Frankrijk, waar woorden dikwerf maar klanken zijn, minder toedoet; doch men had de dwaasheid het ook over te nemen in onze taal, altijd zoo kiesch op woorden, die een stellig en juist denkbeeld medebrengen; en daar het mooi klonk, wilde iedereen, zonder een precies begrip aan 't woord te hechten, liever liberaal dan anti- of illiberaal geheeten worden. Zoo toonde menigeeen, die gehuiverd zou hebben de beginsels en handelingen der fransche oppositie toe te juichen, indien men ze revolutionnair genoemd had, zich daaraan ganschelijk toegedaan, omdat zij den fraaijen naam van *liberaal* droegen. Hoe weinig vaste beteekenis het woord echter heeft, blijkt daaruit, dat men tot heden vruchteloos gepoogd heeft het te vertalen, en het met geen andere woorden weet terug te geven, dan met het evenmin hollandsche en van de Duitschers ont-

leende *vrijzinnig*; met het barbaarsche *vrijgevig* of met *mild*, welke men alle kan opvatten gelijk men verlangt."

Maar hoe kwam het, dat dit woord eene zoodanige verandering van beteekenis onderging? Immers, kan men al met moeite een nieuw woord invoeren, bijna onmogelijk schijnt het, tegen het algemeen gebruik in, eene nieuwe beteekenis aan een oud woord te onderschuiven. Zeer aannemelijk schijnt ons de verklaring van dit spraak-kunstig verschijnsel, die een lezer van de *Civiltà Cattolica* vóór eenige jaren daarvan gaf in een brief aan de schrijvers van dit periodieke geschrift (Ser. I, vol. 2. p. 54). Zij, die zich het eerst den naam van liberalen gaven, waren niet de onderdanen, die meer vrijheid van hunne vorsten verlangden, maar het waren de vorsten zelf, die Bonaparte overwonnen hadden. Zij wilden geen overmatig gebruik maken van hunne overwinning, met op eens den toestand van zaken, die vóór de revolutie was, met gewelddadige onderdrukking van velen en strenge wraakneming, in het leven terug te roepen. »Laat ons liberaal wezen," zeiden zij, »en dat de nieuw herstellde magt zich op de dankbaarheid en het vertrouwen van het volk vestige."

Tot hiertoe geldt nog de aloude beteekenis van het woord: de vorsten waren liberaal, omdat zij milddadig en vergevingsgezind waren. In dezen zin werd Willem I liberaal genoemd, terwijl hij later door de Belgen voor een verdrukker der vrijheid gehouden werd, zonder dat hij nogtans ooit merkelyk zijne regeringswijze veranderd heeft.

De herstellde magten werden grootelyks om hunne liberaliteit, om de vrijheid, die zij den volkeren lieten, geprezen, en van daar kwam het woord in groote eer en gunst bij het volk. Niet slechts de vorsten, maar ook zij, die een vrijheidsgezinden regeringsvorm waren toegedaan, werden liberalen genoemd. Later, toen men vrijheid en losbandigheid wederom voor hetzelfde begon

te nemen, verkozen diegenen dit woord tot hunne leus, die op de puinhoopen der bestaande maatschappelijke orde een nieuwen denkkeeldigen wereldstaat wilden oprigten, waarin de mensch, los van allen band van gezag, ongehinderd, als een visch in het water, in eene zee van gemakelikheden zou kunnen zwemmen.

Was tot hiertoe het woord alleen in de politiek gebezigd, het klonk te fraai, om ook niet buiten dezen kring te mogen omzwerven. Weldra was er geene kunst, geene wetenschap, geen bedrijf meer, of men begon er eene liberale, eene vrijheidsgczinde rigting in te bespeuren, die men tegenover de rigting van behoud stelde: Zoo zelfs, dat ook Katholieken en anderzins achtenswaardige mannen niet aarzelden zich liberalen te noemen. Men denke aan een O'Connell en een Montalembert.

Om de beteekenis van *liberale rigting* wel te begrijpen, lette men op de wet van vooruitgang, die den mensch boven alle andere wezens dezer wereld eigen is, en die zich in alles, wat onder het gebied der menschelijke werkzaamheid ligt, openbaart. Neen, het menschedom is niet gelijk de onbewegelijk granietrotsen of gelijk de dieren van het woud, tot een eentonige onveranderlijkheid gedoemd. Met eene redelijke ziel begaafd, die immer de sfeer harer kennissen uitbreidt, kan hij als beheerscher der natuur deze tot altijd toenemende volkomenheid brengen. Edoch volmaking is geenszins vernietiging van het bestaande, maar zij bestaat in het bijvoegen aan het bestaande van alles, wat er aan ontbreekt; in het ontwikkelen van bloem en vrucht, wat tot hiertoe slechts in kiem aanwezig was. Hierin vinden wij den toetssteen, waaraan wij elke liberale rigting kunnen keuren, in welke orde van zaken of kennissen zij zich ook voordoet. Streeft zij naar vooruitgang, ontwikkeling, volmaking, zoo echter dat zij het bestaande behoudt, om het te verbeteren en volkomen te maken, dan is zulk streven prijsbaar: noch wetenschap, noch godsdienst zullen dezen toelag wraken. Een zóó

begrepen liberalisme kan en zal de Katholieke kerk overal prijzen en zegenen.

Maar verstaat men onder liberalisme een streven naar een denkbeeldige toekomst, wier zaden in het bestaande niet reeds gelegd zijn, die eene vernietiging of omverwerping van het tegenwoordige vereischt, om zich te kunnen verwezenlijken; dan verdient zulke strekking den naam van liberale niet; zij is niets anders dan revolutie. Zulke strekking vindt noch in de natuur, noch in den aanleg van den mensch eenige behoefte of steun. De zon klimt van de flauwe morgenschemering tot den fellen middagloed, met altijd nieuwe stralen bij de vorige te voegen. Het kind wordt volwassen mensch, niet met aanhoudend gedood te worden, maar met gedurig in levenskrachten toe te nemen. De leerling wordt een geleerde, niet door zijne vroegere kennissen als dwalingen te verloochenen, maar met deze te vermeerderen, te beschaven en de gevolgtrekkingen af te leiden uit de beginselen, die hij op de schoolbanken vernomen heeft. De hervorming, die door het koncilie van Trente in de Kerk werd ingevoerd, droeg het kenmerk van waren vooruitgang, omdat zij de bestaande orde behoudend, deze zuiverde en volmaakte; de kerkhervorming, door het Protestantisme in het leven geroepen, was eene laakbare revolutie, omdat zij niets minder dan eene omverwerping en vernietiging der Kerk beoogde. Het politieke liberalisme is in onze dagen maar al te zeer revolutionnair, dat is, niet zoo zeer tot vrijheid en vooruitgang als tot verdrukking en omverwerping gezind. Van de liberaliteit der vorsten maakten de nog overige handlangers der fransche revolutie misbruik, en terwijl zij zich noemden met den edelen naam van liberalen, die de vorsten voor zich verkozen hadden, om openlijke belijdenis te doen van hunne vergevingsgezindheid voor zoo vele misdadigers, verborgen zij daaronder den misdadigen toeleeg om die zoo genadige prinsen van den troon te stooten.

Hiermee meenen wij het bewijs geleverd te hebben voor hetgeen wij in een voorgaand hoofdstuk zeiden, dat het hedendaagsch politieke liberalisme de voortzetting en verdere doorvoering is van die fransche revolutie en de toepassing der beginselen van 1789.

Uit het gezegde kunnen wij tot omschrijving der beteekenis van het woord *liberaal* afleiden, dat het eene verbastering ondergaan heeft. Ons dunkt dat men duidelijkheidshalve drie beteekenissen moet onderscheiden: de oorspronkelijke, de latere, de nieuwere. Oorspronkelijk beteekent het woord milddadig: later heeft men het de beteekenis gegeven van vrijheidsgezind. »Libéral, ce qui est favorable à la liberté civile et politique." (Dictionnaire de l'académie) Die sommige misbruiken van het ancien régime wilden zien weggenomen, en den burger meer wilden ontwikkeld hebben om in ruimere mate de burgerlijke en staatkundige vrijheid te kunnen genieten, werden liberalen genoemd. Nog in dezen zin noemen wij ten onzent liberaal de koloniale politiek welke den Javaan tot vrijen werkman wil verheffen, die, werkende voor eigen rekening, zijne verplichtingen aan den staat niet meer in dienstbaarheid maar in belastingen betaalt.

Eindelijk de nieuwste beteekenis van het woord duidt aan, niet slechts eene verbetering van het ancien régime, maar eene geheele vernieuwing van dit en zijn aankeven, en van daar eene volstrekte afscheiding van kerk en staat, door de verwijdering van geneuit de maatschappij: en verders, niet meer eene gematigde staatkundige vrijheid, welke het volk dragen kan, maar eene volslagen democratie, gebouwd op de onafhankelijkheid der menschelijke rede en op de oppermagt der volksdriften.

Liberaal zijn in den tweeden zin des woords is niet laakbaar: integendeel, dat heeft iets edelmoedigs hetwelk alle aanbeveling verdient. Dit komt de revolutionnair goed van pas. Zij noemen zich liberalen, om aan velen niet argwanenden te doen gelooven dat hunne politiek niets dan nuttigen vooruitgang en vrijheid becoegt. On-

zes erachtens ligt de groote kraecht van het liberalisme in de dubbelzinnigheid van het woord liberaal. Het zoude in de openbare opinie alle prestige verliezen, indien het woord liberaal evenbeteekenend werd met demokraat en rationalist: gelijk inderdaad onze liberalen niets minder zijn dan rationalisten en demokraten.

Het is dus noodzakelijk dat wij het bolwerk dat zij vinden in de dubbelzinnigheid van het woord liberaal, omverhalen. Maar hoe dit gedaan? Eenige jaren geleden hebben sommigen gepoogd om onze revolutiemannen van den schoonklinkenden titel van liberalen te berooven, en hen eenvoudig weg *libertins* te noemen. Doch deze poging is niet gelukt: het algemeene spraakgebruik sehijnt voor goed het eigendom van dit woord hun verzekerd te hebben. Daarom moeten wij een ander middel beproeven. Wij moeten dezen naam uitsluitend aan de revolutionnaireren overlaten, en ons wachten van ons te noemen met een naam, die datgene uitdrukt wat wij van harte verfoeijen. Het gaat thans met het woord liberaal, gelijk het ging op het einde der voorgaande eeuw met het woord *filozoof*. Ook dit woord had oorspronkelijk eene loffelijke beteekenis: doch om het misbruik dat de vrijgeesten er van maakten, schaamden zich weldra alle weldenkenden zich zoo te noemen.

Wij keuren ten sterkste de benaming van *liberale Katholiek* af. Een uitstekend fransch bisschop schreef onlangs daarvan. »Avant tout, écartons ces mots malsonnants de *libéral* et d'*indépendant*, si étrangement accolés au nom de *catholique*. Pour les repousser péremptoirement il suffirait de dire que c'est une nouveauté, une chose absolument inconnue dans le langage chrétien. Mais passons là-dessus. Jusqu'ici ces deux mots ne s'étaient appliqués qu'à l'ordre civil et politique. Le *libéral* était celui qui demandait pour le pays, pour la nation, pour la partie gouvernée plus de liberté que le pouvoir ne lui en laissait, et pour celui-ci, moins de liberté ou de puissance arbitraire, despotique, absolue. L'*indé-*

pendant de son côté, était celui qui n'approuvait pas la constitution générale de l'état, qui ne la trouvait pas assez libérale, qui croyait qu'elle accordait trop à l'autorité et pas assez à la liberté des citoyens. On comprend donc un citoyen, un Français libéral et indépendant, mais pas le moins du monde un catholique indépendant et libéral. Être libéral en religion, dans l'Eglise catholique, ! ce serait vouloir pour les fidèles plus de liberté qu'ils n'en ont dans les choses religieuses et pour l'autorité, un amoindrissement ou une modification quelconque dans la manière dont elle s'exerce à l'égard des fidèles. Ce serait vouloir s'affranchir soi-même et vouloir affranchir les fidèles, en général, d'une certaine partie de la législation de l'Eglise catholique." (Mgr l. évêque de Montauban: lettre au sujet de l'enseignement de la philosophie dans les collèges de l'Etat et de la liberté de conscience.)

Wij weten dat velen onzer vrienden zich liberale Katholieken noemen, niet ten opzigte der kerk, maar ten opzigte van den staat, om aan te duiden dat zij den vooruitgang in het staatkundige wenschen en tevens Katholiek willen blijven. — Doch ons dunkt dat zij zich dan beter *liberaal-konservatieven* konden noemen. Immers zij willen vooruitgang en eene regtmatige vrijheid: en daarom verdienen zij den eernaam van *liberaal* in de goede beteekenis van het woord. Zij verfoeijen de revolutie en elke woeste omverwerping, en bij gevolg zijn zij *konservatieven* tegenover de liberalen in den slechten zin. Dus liberaal-konservatief drukt volkomen hune rigting uit.

Dat elke goede politieke rigting tevens liberaal en konservatief moet zijn, zullen wij in het volgende hoofdstuk aantonen.

Uit het gezegde kan men afleiden waarom de Paus van Rome zich niet kan vereenigen met hetgeen men tegenwoordig *liberalisme* noemt. (Zie stelling LXXX van den syllabus gevoegd bij de encycieliek van 8 Dec. 1864).

TWAALFDE HOOFDSTUK.

HET GOEDE ELEMENT IN DE LIBERALE RIGTING.

In wetenschap, in kunst, in elk bedrijf, overal hoort men van eene liberale rigting. Niet slechts in politiek, maar ook in theologie en filozofie zijn liberalen, terwijl in de kunst de romantiek staat tegenover de klassiek, gelijk de liberale partij staat tegenover de konservatieve. Dit gaat zoo ver, dat men de liberale rigting van onzen tijd verheft, als ware zij het kenmerk, ja, de roem onzer eeuw. Dat echter het bedrog meer dan eens dit woord tot zijne leus heeft verkozen, dat vijanden van orde en godsdienst onder dit masker hunnen snoonden toeleg verborgen, wie durft zulks na zoo vele droevige ondervindingen loochenen? Doelmatig schijnt het ons toe, en eene voor onze lezers welkome poging, om een algemeenen regel te zoeken, volgens welken men het ware van het valsche, het heilzame van het verderfelijke in de liberale rigting kan onderkennen. Eigen is het aan de liberale rigting vooruit te gaan, te streven naar volkomenheid, beter gezegd, daarin bestaat haar wezen. Immers liberaal en vooruitgangsgezind zijn thans woorden nagenoeg van gelijke beteekenis. Wel is waar voegt zich bij het door liberale rigting aangeduide ook het denkbeeld van vrijheid; doch, een dieperen blik werpande op ons onderwerp, bespeurt men, dat men onder

vrijheid hier verstaan moet *afwezigheid van alle hinderpalen, die den vooruitgang in den weg staan*, zoodat liberale rigting uit twee elementen bestaat, het eene positief: vooruitgang of streven naar volkomenheid; het andere negatief: de vrijheid namelijk of het niet verhinderd zijn in zijn loop door tegenhoudende lasten en bezwaren. Maar is dit zoo, wie kan dan de liberale rigting laken? Wie erkent die rigting niet in de geheele natuur als eene wet, door den grooten Formeerder van het heelal aan alle organische wezens gesteld, die altijd vooruitgaan en eene ingeboren kracht hebben om het hun tegenwerkende te overwinnen? Vooruitgang is het zegel des levens: de levenlooze steenklomp staat: Stat Tarpeiarupes. Doch zoo de liberale rigting streeft naar vooruitgang; indien vooruitgang de levenswet is der natuur, hoe kan zij dan ooit het verderf en de vernietiging worden der maatschappij?

Wij antwoorden, dat zij zulks wordt door diezelfde of althans gelijksoortige oorzaken, die aan een levend wezen den dood berokkenen. En welke zijn die oorzaken? Zoo wij daarover de natuurlijke wetenschappen raadplegen, zullen zij ons *vele* oorzaken, en bijgevolg niet de ééne, algemeene en laatste oorzaak aanwijzen. De hoogste wetenschap van het geloof alleen leert ons die kennen; *per peccatum mors*, door de zonde, den dood. Diepzinnig antwoord! Ontsluivering van een geheim, waarvoor de menschelijke rede immer ware stom gebleven! Is de zonde niet verwijdering van God? Is God niet het leven en de bron van alle leven? Hoe kan er dan levensvooruitgang wezen, waar men zich van God verwijdert? Van daar, gelijk wij reeds in een vorig hoofdstuk opmerkten, dat het liberalisme revolutie, dat is, vernietigend en doodend werd, toen de staat zich van God en godsdienst gescheiden had. Hetzelfde geldt op elk ander gebied; de onkatholieke theologie ontaardde in scepticisme, toen zij niet meer bij God, bij zijne openbaring, bij zijne Kerk, maar bij het menschelijk vernuft ter

schole ging; de kunst onttaardde in grof sensualisme, toen zij ophield de oneindige schoonheid in eindige vormen voor te stellen; de filozofie onttaardde in plat materialisme, dat is, hield op filozofie te wezen, toen men de natuur, buiten God om, meende te kunnen verklaren.

Wij schromen niet onze overtuiging luide uit te spreken: indien de liberale rigting zich verwijderd van God en godsdienst; dan is zij een stronk afgezaagd van den wortel, een vloed afgesneden van zijne bron.

Het is eene oude waarheid, waaraan de geloovige nimmer twijfelde, en die de natuurwetenschap al meer en meer begint te erkennen, dat het heelal niet eene zamensnoering van niet zamenhangende deelen is, maar veel meer een harmonisch zamenstel, waarvan elk gedeelte tot de andere in zekere mate verhouding heeft, als de ledematen van een levend ligchaam onderling; dat dit harmonisch heelal, gelijk Vondel alleen het kan uitdrukken:

*wort gedreven
Om 't een en eenigh middelpunt,
Der zonnen zon, de geest, het leven;
De ziel van alles wat ghy kunt
Bevroen of nimmermeer bevroeden;
Het hart, de bronner, d' oceaen
En oorsprong van zoo veele goeden."

Gelijk dus het planetenstelsel een duistere chaos wordt, wanneer het van de zon zich afwendt, en het menschelijk ligchaam een lijk, bij het wijken der levendmakende ziel; zoo ook verzinkt, bij de noodlottige scheiding van God, het heelal in een duisteren nacht, en, de levensadem afgebroken zijnde, blijft er van dat zoo schoone en welig groeiend één en eenig geheel slechts een doode en vormelooze klomp over, die zijne ontbinding nabij is.

In de natuur merken wij twee soorten van vooruitgang op. Wij noemen ze in de wetenschap den *mecha-*

nischen en den *organischen* vooruitgang. Beiden komen daarin overeen, dat zij van één punt uitgaande een bepaalden term naderen; maar verschillen verder in deze drie opzigten: de pijl die door mechanischen vooruitgang zich beweegt, vliegt van de boogpees naar het doelwit door een hem *van buiten* gegeven schok; de zaadkorrel integendeel in haar organischen vooruitgang wordt spruit, plant, vruchtdragende boom door eene *inwendige* levenskracht. De pijl, hoe verder hij voortvliegt, *verwijdert* zich immer meer van den schutter, die hem naar het doelwit rigtte. De boom zich tot zijne volkomenheid ontwikkelende heeft de zaadkorrel, de spruit en plant niet *verlaten*; maar de zaadkorrel werd wortel, de spruit stam, de scheutjes werden stevige takken. Eindelijk de pijl werd gedreven naar het doelwit, ofschoon hij uit zich zelve daarvoor geene *neiging* had; maar in de zaadkorrel was eene natuurlijke *strekking* om eerst spruit en later boom te worden; en een boom geworden zijnde, geniet zij volkomen rust, omdat zij in dien staat is, welke hare natuur vorderde.

Moet derhalve de ware vooruitgang een levens-vooruitgang zijn, dan moet hij 1° geschieden niet door uitwendige schokken, maar door eene inliggende kracht; hij moet 2° geene vernietiging, maar altijd toenemende volmaking van zijn vorigen toestand daarstellen, en eindelijk 3° moet hij naar eene volkomenheid streven, die door de natuur vereischt wordt. Dit zal maken, dat de ware vooruitgang, in tegenstelling van den onnatuurlijken, zonder schokken of stooten, rustig en met een weldadig gevoel van toenemenden welstand geschiedt.

Indien een vooruitgang plaats heeft met onderhouding dezer voorwaarden; indien hij zich rigt tot God, de koesterende en levenwekkende zon; indien hij de ingestorte levenskracht ontwikkelt en aanwendt; indien hij zijn vorigen toestand behoudt, om hem meer te volmaken; indien hij streeft naar eene volkomenheid, die de aard van het vooruitgaande wezen instinktmatig

zoekt, dan zal hij weldra tot zachte rust en zegenrijke vruchten gedijen.

Zien wij dit in het bijzonder geval der hoogste menschelijke wetenschap: der wijsbegeerte. Deze zoekt niet waarheid, maar *de* waarheid. Niet tevreden, gelijk de andere wetenschappen, met de kennis der verschijnselen of derzelver algemeene wetten, wil zij het verborgen grondwezen kennen, waaruit de verschijnselen voortkomen; niet de eene of andere bepaalde klasse van wezens, maar het harmonisch heelal stelt zij tot onderwerp harer beschouwing, om er de hoogste oorzaak, het laatste doeleinde, het innig verband van te kennen. Maar is de hoogste oorzaak, de Schepper, dat laatste einde zijne glorie niet? Is het verband der schepselen niet een schaduwbeeld van dien geheimzinnigen en aanbiddelijken band, waarmee Vader en Zoon, en de Vader en de Zoon met den Heiligen Geest verbonden zijn? Is God niet de waarheid zelve, die gelijk de zon het planetenstelsel, alle geschapene geesten bestraalt en verlicht? Dus geene wijsbegeerte zonder God; geene wijsbegeerte, die den rug keert naar dat eeuwig Woord, dat, zijnde het licht der wereld, Vleesch werd, om door den mensch het menschedom te bestralen; geene wijsbegeerte, die zulks meent te zijn door hare gewaande zelfstandigheid, die inderdaad vijandschap is met de Kerk, die voortdurende opening van het Vleeschgeworden Woord.

De wijsbegeerte om waren vooruitgang te maken, moet ook niet eene bloote gezagsleer worden; het *ipse dixit* der Pythagorische school is eveneens een dwarsboom voor den wagen der wijsheid. Wil de wijsbegeerte welig tieren en tot de aanlokkelijke vrucht der hoogste kennis gedijen, dan moet zij in vereeniging met den grooten Heer der wetenschap (*Deus scientiarum Dominus est*) de ontwikkeling van 's menschen natuurlijk denkvermogen beoogen en bevorderen: de wijsgeer moet met eigen oogen de natuur beschouwen en met eigen verstand ze begrijpen.

Verderfelijk voor de wijsbegeerte is die zucht naar nieuwigheid, waardoor elke wijsgeer gedreven, alles wat vóór hem gezegd is als dwaling verwerpt, om zijn eigen systeem als den dageraad der ware kennis aan te prijzen. Maar gadeslaande wat die uitgelezen schaar van geniën in overeenstemming met de geopenbaarde waarheid, met de natuur, met elkander onderling zoo diep gedacht, en zoo meesterlijk geleeraard hebben, zal hij tachten dit te begrijpen, te ontwikkelen en door gevolgtrekkingen en toepassingen meer en meer uit te breiden. Eindelijk mag zij nimmer vergeten, dat de menselijke geest waarheid zoekt, niet om daarin te rusten, veel minder om die als een schat onder den grond te verbergen; maar zij moet immer indachtig wezen, dat waarheid de wegwijzer is naar deugd en gelukzaligheid; dat deze, even als het licht, streeft om zich aan alles wat rondom haar is, meê te deelen. Dus moet de wijsbegeerte dienstbaar gemaakt worden voor maatschappelijk verlichting en godsdienstige deugdbeoefening. Zie daar volgens ons bescheiden oordeel de wet van den waren vooruitgang, die wij in een volgend hoofdstuk op de staatkunde zullen toepassen.

DE TIENDE HOOFDSTUK.

DE LIBERALE RIGTING IN DE POLITIEK.

In een vorig hoofdstuk toonden wij aan hoe het woord liberaal, bij de oude beteekenis van *mild*, ook die van vrijheidsgezind verkreeg, bij gelegenheid dat de vorsten, die, na de overwinning op den Bonaparte, Europa op nieuw organiseerden, zich milddadig en vergevensgezind jegens de vroegere revolutie-mannen toonden, waarvan het gevolg was, dat elke regeringsvorm, die zacht, toegevend was voor de onderdanen en dezen vrijheidgunde, liberaal genoemd werd. In ons voorgaande hoofdstuk waarboven wij schreven »het goede element in de liberale rigting," beschouwden wij de liberale rigting in het algemeen: wij erkenden het voortreffelijke, dat in haar gevonden wordt; tevens somden wij de voorwaarden op, waaraan zij zich te houden heeft wil zij geen geweldige schokken veroorzaken, wil zij tot heilrijke uitkomsten leiden. Nu zullen wij trachten deze algemeene beschouwing op de staatkunde toe te passen.

Liberaal rigting in den goeden zin des woords is die van vooruitgang. Vooruitgang is haar hoofdelement, haar roem, hare verdienste; zijdelings beoogt zij ook vrijheid; doch, daar zij onder vrijheid slechts afwezigheid van hinderpalen, die den vooruitgang in den weg staan, bedoelt, zoo is het duidelijk, dat vrijheid een onderge-

schikt element is, vermits zij alleen om den vooruitgang verlangd wordt.

Dit echter wordt door velen, die het liberalisme in de staatkunde zijn toegedaan, niet genoegzaam ingezien, daar zij het liberalisme *hoofdzakelijk* stellen in het streven naar staatkundige vrijheid. Het oogmerk dat de burgerlijke maatschappij zich voorstelt, is het *algemeen belang* der burgers; 't is het door maatschappelijke samenwerking bekomen dier goederen, welke de alleen staande mensch niet kan verkrijgen, en die niettemin voor het doel van zijn bestaan en voor zijn verkeer op deze wereld noodig zijn. De ware vooruitgang dus in de staatkunde is dit algemeen belang te bevorderen; en, zoo men ons eene naauwkeurige formule vroeg, die den staatkundigen vooruitgang juist bepaalt, dan zouden wij zeggen, dat hij bestaat in het verminderen der lasten, die de staat oplegt aan den burger en in het bevorderen van het algemeen welzijn, dat de burger van den staat verwacht. In het verminderen van die lasten stellen wij de ware vrijheid van den burger, wat het negatieve element van de liberale rigting is; terwijl haar positief element gelegen is in het vermeerderen van het algemeene welzijn.

Moeten wij dit ons gezegde met bewijzen staven? Wat is er van dit alles, dat redelijkerwijze kan ontkend worden? De staat is eene maatschappij. Elke maatschappij is de samenwerking van velen tot een zeker oogmerk, dit oogmerk is een bepaald voordeel of goed, dewijl dit alleen den wil een spoorslag kan geven, om iets te ondernemen. De burgerlijke maatschappij nu is eene samenwerking van *alle* burgers elk op zijne wijze: bijgevolg moet ook het goed, door de burgerlijke maatschappij beoogd, algemeen zijn, dat is, tot allen zich uitstrekken. Immers, indien het oogmerk der burgerlijke maatschappij slechts het voordeel of welzijn van weinigen was, dan zouden al de burgers dienstbaar zijn aan die weinigen, hetgeen met de natuurlijke gelijkheid van allen in strijd

is. Bijgevolg is het oogmerk der burgerlijke maatschappij het algemeen welzijn. Wij verzoeken den lezer de volgende opmerking met ons te maken, die voor het regte verstand van het algemeen welzijn allergewigtigst is. Zij is, dat het welzijn van den staat als zoodanig (*bonum publicum*) niet hetzelfde is als het algemeen welzijn der burgers (*bonum commune*). Elke maatschappij, en dus ook de burgerlijke, is een moreel wezen, dat, hoezeer ook uit individuën bestaande, echter als kollektief van deze onderscheiden is. Dit wezen kan, als zoodanig, belangen, rijkdommen, aanzien, welzijn hebben. die toch niet de belangen, rijkdommen, aanzien en welzijn der individuën zijn. Indien nu het doel der maatschappij was dit staatkundig belang te bevorderen, dan zouden de leden tot den staat in verhouding staan als een slaaf tot zijn heer. Zoodanig was de toestand der heideusche maatschappij. Te regt zegt hierover Döllinger (*Heidenthum und Judenthum*, Regensburg 1857, bl. 664) »De »Griek was in den waren zin des woords een man van »den staat. Het staatsburgerschap, de staatkundige vrijheid, bestaande in de deelneming aan het hoogste gezag, was zijn grootste goed: de volkomenè afhankelijkheid van den staat en het zich onvoorwaardelijk overgeven van het individu aan het geheel, was de gezindheid, die men hem van de jeugd af inplante, en daarop berustte, daarin bestond zijne zedelijkheid. Het denkbeeld, dat hij zich van pligt vormde, was, om met zijne geheele persoonlijkheid in den staat over te gaan en geen wil te hebben, die van den wil des staats verschildede." Is dit geen verlaging van den mensch? Wien druischt het niet tegen de borst den mensch, dien Koning dezer aarde, dat evenbeeld van den vrijen God in de armen te zien vallen van dien Moloch, die hem eerst knijpt en wringt, om hem eindelijk te verzwelgen?

Derhalve is het noodzakelijk het algemeene welzijn van dat van den staat wel te onderscheiden, en het oogmerk der burgerlijke maatschappij te stellen in het

algemeen welzijn, dat, even als de lucht, die wij inademen, en het licht, dat ons bestraalt, een genot van ieder in het bijzonder, en daardoor een goed van allen is. Doch indien het algemeene welzijn het doel der burgerlijke maatschappij is, dan ook bestaat de staatkundige vooruitgang in het meer en meer bevorderen van dat algemeene welzijn. Immers, streeft zij naar iets anders, dan verloochent zij zich zelve, zij blijft te kort aan hare grootste, ja eenigste verplichting: zij verzuimt datgene te doen, waartoe zij bestemd is, met één woord, zij maakt zich schuldig aan zonde: die in het niet beantwoorden aan zijne bestemming gelegen is. Dat nu in het verzorgen van het algemeene welzijn vooruitgang mogelijk, ja, noodzakelijk is, blijkt, ook voor den oppervlakkigen beschouwer, duidelijk uit de historie, uit onze dagelijksche ondervinding, uit den aard der zaak. »Dat de wetten somtijds moeten veranderd en verbeterd worden, volgt uit de gesteldheid der rede, aan welke het eigen is om trapsgewijze van het onvolmaakte tot het volmaakte te komen. Zoo zien wij, dat zij, die het eerst de bespiegelende wetenschappen beoefenden, eenige onvolmaakte beschouwingen geleverd hebben, die de lateren meer volkomen uitwerkten. Zoo gaat het ook op het gebied der dadelijkheid. Want zij die eerst iets wilden vinden, dat voor het algemeen nut dienstig was, niet alles zelve kunnende overzien, rigtten instellingen op, die in vele gevallen onvoldoende waren; deze hebben de na hen gekomenen in betere veranderd, die slechts in zeldzame omstandigheden het doelwit van het algemeen welzijn misten." Zoo de groote Thomas Aquinas (1^{ae} 2^{ae} qu. XCVII, art. 1°).

Uit het gezegde kunnen wij als gevolgtrekking afleiden, dat, zoo de mensch aan den staat, ook de staat aan den mensch in een zeker opzigt ondergeschikt is.

Immers, het oogmerk van den staat is het welzijn van den mensch te behartigen, en in dezen zin heeft

het meermalen gezegd de waarheid, dat de overheid die met de staatsmagt bekleed is, dienaarssse der burgers is, vernits zij niet voor eigen roem en voordeel, maar voor het geluk der burgers moet regeren.

De mensch is meer dan de staat, omdat de staat voor den mensch, en niet de mensch voor den staat geschapen is! Verheven waarheid! niet gekend door het heidendom, en die het beschaafd Europa zal ophouden te kennen, wanneer het ophouden zal aan een ander leven te gelooven. Wij herinneren ons ergens eene diepe opmerking van Roijer-Collard gelezen te hebben, die wij, wat den zin betreft, hier met eene innige voldoening nederschrijven: de mensch is burger, zoolang hij in dit sterflijk ligchaam leeft; maar bij het verscheiden van het tooneel dezer wereld houdt hij niet op te bestaan.

De staten vergaan, de mensch blijft: bijgevolg kan het einde van den mensch en het oogmerk van den staat niet hetzelfde zijn, en hooger dan het doel van den staat, moet dat van den mensch zijn.

Het Christendom heeft de wereld ware vrijheid aangebragt, door aan den mensch het bewustzijn van zijne onsterfelijkheid te geven of het bij hem te verlevendigen.

Zeer verdienstelijk heeft de kerk van Christus bij de menschheid zich gemaakt met de afschaffing der slavernij; maar nog grooter was hare verdienste met den burger te verlossen van de overmagt van den staat, daar de staat onbegrijpelijk magtiger was dan de magtigste lijfeigenaar.

Doch vergeet men, dat de mensch een langduriger bestaan heeft dan de burgerlijke maatschappij; denkt men dat bij den dood alles voor den mensch eindigt, dan zal men weldra tot deze in die veronderstelling ware konkluzie komen, dat de staat voor den mensch alles is, en dat al wat de mensch is den staat toebehoort. Immers, is de mensch, die eeuwig leeft meer dan de burger, die slechts een luttel tijds van zijne regten kan gebruik maken; zoo is ook, omgekeerd,

de burger, die lid is van eene groote maatschappij, meer dan de aan zijne zwakke individualiteit overgelaten mensch, weshalve deze niets beters doen kan dan zich geheel aan den staat over te geven, om, als lid eener maatschappij, een kort maar veilig bestaan te genieten, dat hem als een op zich zelf staand individu niet gewaarborgd is. Dientengevolge stellen wij de ware burgerlijke vrijheid, die de liberale rigting in de staatkunde aan de burgers bezorgen moet, in twee zaken.

1°. Daarin dat de staat het algemeen welzijn, waaraan elk zijn deel heeft, beoogt, en alzoo niet gedooft, dat de burger zijn geld, zijn zweet, zijn bloed, zijn leven moet besteden voor een oogmerk, dat niet het welzijn van den burger zelve is.

2°. Vordert de vrijheid, waarop de burger regtmatige aanspraak maakt, dat de staat den burger vrijlaat in alles, wat niet tot het maatschappelijk oogmerk van het algemeen welzijn behoort. Hier geldt het *laissez faire à chacun ses propres affaires*. Immers, daar het einde van den mensch niet eenzelvig is met het doel van den staat, maar hooger, oneindig hooger is, zoo volgt daaruit, dat de staat niet mag vorderen van den burger alles wat hij is, wat hij heeft, en wat hij vernag; dat hij hem zeer vele handelingen moet vrijlaten, waardoor deze ongehinderd zich tot zijne verhevene bestemming kan voorbereiden. Behalve het aan alle burgers gemeene belang, heeft nog elk burger voor zich, en eenige burgers onderling door gemeenschap verbonden, bijzondere belangen, die buiten den werkkring van den staat liggen, en die de staat, wil hij zich niet aan onregtvaardige aanmatiging pligtig maken, ontzien moet, even als elk individu. Van daar de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van het familie-leven, de vrijheid van vereeniging enz., die onze grondwetten niet geven, maar als zonder haar bestaand erkennen. »Vrijheid van vereeniging, van godsdienst, van onderwijs..... in de

grondwet te zien uitgedrukt, moge een wenschelijke zaak zijn; op den keper beschouwd moeten zij daar kunnen gemist worden, zoowel als de vrijheid van handel, van gaan en komen, van eten en drinken..... En de tijd zal kunnen aanbreken en zal aanbreken, dat *die vrijheden* evenmin in de grondwet gevonden worden als *deze*, omdat men *die* zoo natuurlijk zal achten als *deze*." (de *Gids* 1848. Deel II bl. 324).

Deze is de weg, die, naar onze overtuiging, de liberale rigting moet inslaan, wil zij, gelijk zij voorgeeft, waren vooruitgang bewerkstelligen.

Bewandelt het hedendaagsch liberalisme dien weg? Het spreekt immer van staatkundige vrijheid en stelt er al zijn roem in deze aan het menschedom verschaft te hebben.

Is dit ware vooruitgang? Is dit niet veeleer onze maatschappij vijftien eeuwen doen achteruitgaan, en haar terugbrengen tot den staat, waarin de heidensche maatschappij zich bevond? Wij zullen het zien in het volgende hoofdstuk.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

DE HEIDENSCHÉ VRIJHEID EN DE CHRISTELIJKE VRIJHEID.

Het begrip van vrijheid, dat de heidensche volken, de Grieken en Romeinen hadden, was allezins verschillend van hetgeen wij, in ons voorgaande hoofdstuk verklaarden, dat, uit het Christendom geboren, door het Christendom alleen gevoed en behouden kan worden. Wij willen hier over het heidensche begrip van vrijheid eene voortreffelijke plaats overschrijven uit het uitmuntend werk van prof. Döllinger *Heidenthum und Judenthum* (IX B. § 1 nn. 6, 7.)

»Het begrip van *vrijheid* was in de oudheid, en vooral bij de Grieken, geheel en al verschillend van dat der latere christenvolkeren. Het denkbeeld immers van *geweten* bestond in de oudheid volstrekt niet, of het was althans niet dát, wat de Christen heeft: en hierdoor moest noodzakelijk de vrijheid, die men zocht en verdadelijkte, eene geheel andere vrijheid zijn.

»Door het Christendom is het zedelijke en godsdienstige gevoel van den mensch onoplosbaar tot een geheel zamengesmolten, en dit door godsdienst in hem gevormd en gevestigd zedelijkheidsbeginsel, dit innig bewustzijn van verantwoordelijkheid voor elk zijner handelingen aan een alwetenden schepper, heet zijn *geweten*. Dit is in den grond alleen, en mag alleen mees-

»ter en wetgever zijn over het doen en laten van het
 »individu. Hierdoor echter is den mensch tegenover de
 »staatsmagt, welke, op zich zelve staande, geen hoogst
 »gezag voor het geweten zijn kan — een onverzetbare
 »zucht en streven naar eigenmagtige werking en eigene
 »levensrigting in het hart gestort; nu verstaat hij door
 »vrijheid: de grootst mogelijke verwijding van den kring,
 »waarin hij naar eigen goetvinden, met de stem des
 »gewetens alleen tot rigtsnoer, onafhankelijk van staats-
 »of politievoogdij werken kan. Hij heeft er behoefte aan om,
 »alleen of in gemeenschap met anderen, die, met hem
 »één van zin, hetzelfde willen, zijne eigene aangelegenheden
 »te regelen en te bevorderen; terwijl hij het als een pligt
 »van den staat beschouwt, deze zijne sfeer van vrije le-
 »vensinrigting te eerbiedigen, en hare onschendbaarheid
 »en die van hen, welke in haar werkzaam zijn, zonder
 »zich zelve in te dringen en als toezieners op te werpen,
 »te verdedigen, en door de vormen der regtspleging, en
 »door dwangmiddelen.

»Geheel anders dacht haar de Griek: vóór alles kende
 »hij zich als het lid van een klein staatsligchaam, waar-
 »van de ligt overzienbare plannen en belangen voor ie-
 »ders oogen bloot lagen, waarvan de welvaart onmiddel-
 »lijk met de zijne verbonden was. Het zedelijk gevoel stond
 »bijna niet onder den invloed der godsdienst: voor een
 »groot gedeelte was zijn handel en wandel — wanneer
 »hij den Goden den hun verschuldigden tol van offers en
 »plegtigheden gebragt had — van dezen onafhankelijk.
 »Zedelijk en goed was alles, wat voor het heil van den
 »staat, en daardoor voor dat van ieder in het bijzonder
 »bevorderlijk was. Neen, geen andere maatstaf was er
 »voorhanden, die slechts had kunnen bestaan in een ge-
 »weten, dat door 't geloof voor elke handeling, welke
 »ook, gevormd was. Het doel, namelijk: het heil van
 »den staat, wettigde het middel: vrij te willen zijn en
 »slechts persoonlijke rigting te willen volgen in zaken,
 »waar het heil van den staat, ook slechts voor het min-

ste, mede in verband stond, hadde den Griek eene tegenstrijdigheid, eene eigenbelangzoekende, den staat vijandige gezindheid toegeschenen. Daarom bestond er geen levenskring, waarin de burger zich volkomen tegen staatsinbreuken gevrijwaard kende, of wilde kennen; en die staatsvoogdij hij beschouwde haar niet als een drukkenden last, want aan de daarstelling der wet, volgens welke zij uitgeoefend werd, had hij zijn aandeel: hij was mede-soeverein. Ook had hij zijne beurt, om als een der overheden, tot uitvoering er van mede te werken, zoodat er geen afgezonderde, uitsluitend door eigen belangen en inzigten bestuurde, volksstand bestond. Vrijheid dus in dien tijd zeide zooveel als: deelneming in de magt van den Staat, met het bewustzijn van gemeenschappelijk, op ééne wijze, onderworpen te zijn aan dezelfde wetten, welke hoe diep zij in het private leven ook ingrepen, door de meerderheid vastgesteld waren. De wil van den staat was de wil der enkele personen, namelijk der meerderheid. De wetten waren even zoo vele verbindtenissen, waardoor allen zich tot eene zekere wijze van handelen wederzijds verplichtten. 't Is waar voor de minderheid, die bij de wetstemming het onderspit had moeten delven; bijv. wanneer eene wet in het belang der minvermogenden en armen doorging, voor de rijken, was er geen middel ter verdediging, geene vrijheid meer: zij stonden gelijk aan overwonnelingen en moesten geheel en al voor het regt hunner overwinnaars onderdoen. In de gemeenebesten der Grieken, was er verdediging mogelijk voor het individu tegen het individu, doch niet voor het individu tegen den staat, dat is: de meerderheid." Zoo ver Döllinger.

Het heidensche begrip van vrijheid was dus: vernietiging der sfeer van individuële handeling; opneming van den geheelen mensch als lidmaat in het ligchaam van den staat. Vrij achtte zich de Griek en de Romein, omdat hij deel had aan het bestuur der burgerlijke maat-

schappij, en bijgevolg onafhankelijk was van alle boven hem staande overheid.

Het Christelijk begrip van vrijheid is integendeel, onttrekking van den mensch aan de overmagt van den staat; een eigen kring van belangen en handelingen hebben: dien de overheid niet mag binnentreden, zelfs niet mag inzien; eindelijk aan de overheid gehoorzamen, niet uit vrees, niet door dwang, maar uit pligtbeseft, omdat men ziet en erkent, dat zulks door den oppersten Koning en Regter onzer handelingen gewild wordt.

Zulke vrijheid leerden de apostelen met woord en voorbeeld. »Gij, dienstknechten! zijt gehoorzaam uwen heeren naar het vleesch met vrees en beven, in eenvoudigheid uws harten gelijk als aan Christus: niet met een oogendienst, als willende behagen aan de menschen, maar als dienstknechten van Christus, doende den wil Gods van harte, *dienende met goedwilligheid den Heer en niet de menschen*, wetende, dat wat goed een iegelijk zal gedaan hebben, hij dit van den Heer ontvangen zal, hetzij dienstknecht, hetzij vrije." (Eph. VI, 5—8.)

Onttrekking van alles, wat den mensch niet als burger, maar als individu of familie-lid betreft, aan de overal ingrijpende centralizatie van den staat, leerde dezelfde Paulus aan de Corinthiërs, toen hij dezen beval hunne onderlinge geschillen niet voor den wereldlijken regter, maar voor sommigen onder de geloovigen te brengen, die door deugd en wijsheid boven de anderen uitmuntten. »Durft iemand van ulieden, die eene zaak heeft tegen een ander, te regte gaan voor die onregtvaardigen (de heidensche regters) en niet voor de heiligen?.... Zoo gij dan gerechtszaken hebt, die dit leven aangaan, stelt hen liever daarover als (scheidsmannen) aan, die in de kerk het minst geacht zijn." (I Cor. VI, 1 & 4.)

Ja, wederstand bieden tegen de aanmatigingen van de wereldlijke magt, zich liever laten kerkeren, geeselen en vermoorden, dan het fiere hoofd buigen voor

den dwingeland, die zich niet ontzag eene schendende hand te slaan aan hetgeen den Christen dierbaarder was dan aardse belangen en tijdelijk leven — dit deden ten allen tijde de tallooze scharen van martelaren en moedige belijders in de Katholieke kerk; dit deden de Apostelen, toen zij den Joodschen raad, die hun het leeren in Jesus' naam verboden had, uitgingen, zeggende: »Men moet Gode meer gehoorzaam zijn, dan den menschen." (Hand. V, 29).

De vrijheid kenmerkt zich door eene onwederstaanbare kracht, die zich niet zelden in heldendaden openbaart, waar hinderpalen te overwinnen zijn, waar over verdrukking te zegevieren is. Deze kracht vervult ons met bewondering voor die edele kampvechters der vrijheid; deze heldhaftigheid wekt bij velen met een felleu schok den sluimerenden moed, en doet hen uit die slaafsche lafheid opspringen, om in het veld van eer, voor de vrijheid te strijden. Daarom was het bloed der martelaren het zaad der Christenen. Er is echter een aanmerkelijk onderscheid tusschen de voorvechters der niet Christelijke en de ridders der Christelijke vrijheid. Genen worden gedreven door woede, die in hare uiting zich geweldig voordoet; maar gelijk het 't geval is met elken hartstogt, wordt zij door hare schokken meer vermoeid en afgemat dan het geschokte, en zinkt weldra magteloos neder. Daarin vinden wij de verklaring van een verschijnsel, hetwelk honderde malen in de geschiedenis zich vertoont; dat op elk tijdperk van heftigen krijg voor vrijheid hartstogtelijk ondernomen, een tijdperk volgt van onderdrukking, zwaarder en knellender dan die, welke men gehoopt had van zich af te schudden. Dit trof reeds Aezopus in Athene, waar na een heftigen burgerkrijg, Pisistratus zich van het oppergezag meester maakte:

Athenae cum florent aequis legibus
 Procax libertas civitatem miscuit
 Frenumque solvit pristinum licentia.
 Hic conspiratis factionum partibus
 Arcem tyrannus occupat Pisistratus.

Uit de knellende overheersching van den eersten Bonaparte had een Tocqneville moeten leeren, dat de fransche revolutie niet geboren werd uit het bewustzijn, dat de fransche natie had van voor vrije staatsinstellingen rijp te zijn; maar dat de onchristelijke en ongodsdienstige geest der fransche filozofen, die losbandigheid met ware vrijheid verwarrende, den menschelijken trots in het harnas had gejaagd, ze in het leven had geroepen. (Zie de beschouwing van J. A. S. van Limburg Brouwer over het werk van de Tocqneville: *L'ancien régime et la révolution*, in de *Gids* 1856 afl. van Nov.)

Krachtig, wel is waar, maar kalm en bedaard, doet zich de heldenmoed voor, dien Christelijke vrijheid inboezemt. De kampstrijder wordt niet door hartstogt gejaagd, maar door overtuiging geleid, door de klaarblijkelijkheid van zijn regt gesterkt, door de liefde voor een hooger goed in geheel zijn wezen bezielde, gedreven, aangevuurd. Liever wil hij een vrijmoedig vertoog bezigen over het aangedane onregt, dan grijpen naar het zwaard. Niet onstuimig als de baren der woedende zee, die het geheele land dreigen te overstroomden en alles in hare vaart dreigen uit te rukken en meê te slepen: stelt hij ons veel meer het beeld voor den geest van die pal staande rots, waartegen het golfgeklots magteloos komt breken. Niet de drift eener oogenblikkelijke opgewondenheid, maar het onverzettelijke van een volhardenden wil voert hem tot eindelijke overwinning, die ook immer zijn deel is. Men denke aan Pius IX!

Doch, vraagt men ons welligt, sluit die Christelijke vrijheid de staatkundige vrijheid uit en zal de Christen ten eeuwigden dage, als een onmondig kind onder voogden moeten staan, zonder ooit eenig deel te hebben aan

de leiding der openbare zaken? Wij antwoorden hierop, dat in de eerste plaats de Christelijke vrijheid, op eerlijkheid gegrond, de regten van een ieder eerbiedigt, en dat zij, in het konflikt tusschen regt en staatkundige vrijheid, deze zal verwerpen, om het eerste te behouden.

Maar in de tweede plaats, afgezien van alle bestaande regten, zeggen wij, dat de Christelijke vrijheid van de staatkundige onderscheiden is, en zonder deze kan bestaan: dat daarin de groote font van het liberalismus bestaat, dat het de ware burgerlijke en Christelijke vrijheid den nekslag gevende door zijn systeem van centralizatie, den burger wijs maakt vrij te zijn, omdat hij alle drie, of vier, of vijf jaren een briefje mag werpen in de stembus. Beter hadden de Franschen in 1789 gedaan met te berusten in het min bemoeiziek bestuur van Lodewijk XVI, dan met, voor den geringen prijs der volksstemming, hunne have, hunne godsdienst en hun leven voor het Directorium veil te hebben. Dan ware het Caesarisme van een Bonaparte eene onmogelijkheid geweest, die èn staatkundige èn burgerlijke èn godsdienstige vrijheden met zijn generaalstaf ter nedersloeg. Beter hadden de volksberoorders van Italië gedaan, zoo zij de Italianen hadden ingelicht omtrent sommige willekeurigheden van eenige goevernementen, die voor een verlicht bewustzijn van het regt'geweken zonden zijn als de nachtuil voor den dag, dan nu, met hen naar de stembus als vee naar de slagtbank voort te zweepen.

Eindelijk zeggen wij, dat de burgerlijke en Christelijke vrijheid de staatkundige vrijheid niet nitsluit; en zoo ook al een Tertullianus moge beweerd hebben, dat het den Christen niet betaamt zich met de openbare zaak in te laten, dan had hij zulke gevoelens niet uit de leer der Christelijke kerk, maar uit het overdreven spiritualisme der Montanistische sekte geput. Kan staatkundige vrijheid, zonder krenking van iemands regten, verkregen worden, dan is er niets, dat belet om haar met vreugde aan te nemen. Of het echter nuttig is haar in te voe-

ren, of zeer dikwijls de vorsten niet zeer wijsselijk doen met die te verleenen aan een volk, dat ze tot hiertoe niet genoot, is eene vraag, die uit de historische geaardheid van eene natie en uit hare tegenwoordige hoogte van verlichting en beschaving moet beantwoord worden. Voorwaar, niet elk volk is haar waardig: niet elke natie is voor de uitoefening der regten en de nakoming der pligten, die er aan verbonden zijn, in staat te achten. Voor andere volken integendeel, voor hen in het bijzonder, die voor het openbare leven meer belangstelling dan voor het individuëele- en familieleven toonen, is het eene behoefte deel te nemen aan het bestuur van den staat, en waar aan deze niet voldaan wordt, zal zij een koortsachtigen toestand in de maatschappij verwekken, die den vorst zal noodzaken aan de eischen van het volk af te staan, wat hij aan dieus beden had geweigerd.

En hierin begaat wederom het hedendaagsch liberalisme eene grove fout, met de staatkundige vrijheid aan alle volken, zonder onderscheid, te willen opdringen. Dit is een gevolg van de leer der volkssoevereiniteit, die het liberalisme van de revolutie heeft overgenomen.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

HET LIBERALISME IN NEDERLAND.

Wij hebben in de voorgaande hoofdstukken den oorsprong, den aard en de strekking van het hedendaagsch liberalisme besproken. Wat zijn oorsprong betreft, het is, zeiden wij, een afstammeling van de groote revolutie die van het einde der achttiende eeuw een zoo gewigtig tijdperk in de geschiedenis gemaakt heeft. Zijn aard is uitsluiting van het leerstellig godsdienstig element uit de maatschappij, en ordening van deze tot de stoffelijke welvaart der burgers en het alvermogen van den staat. Eindelijk zijne strekking is vooruitgang tot staatkundige vrijheid en onafhankelijkheid, met verkrachting der burgerlijke en godsdienstige vrijheid, en bijgevolg teruggang tot de maatschappelijke toestanden van het heidentom.

Maar, vraagt ons welligt menig een onzer lezers, heeft ook *dit* liberalisme onze vaderlandsche grenzen overschreden, om bij het nederlandsche volk, zoo geroemd om zijn voorvaderlijken godsdienstzin, zijn zucht tot verwoesting van het positieve Christendom lucht te geven?

Het liberalisme is eene kwestie van beginselen; en beter dan uit theoretische beschouwingen, worden de beginselen gekend uit feiten, die hunne toepassing en veropenbaring zijn. Om dan op de gestelde vraag een

voldoend antwoord te geven, zullen wij één enkel feit onzer staatshistorie beschouwen, maar zulk een feit, dat de omverwerping van een ministerie, de verontrusting der geheele natie ten gevolge had; dat aller aandacht gespannen hield, niet alleen ten onzent maar ook in den vreemde: wij zullen onze mededeelingen putten uit authentieke bescheiden, uit het bijblad van de *Staats-Courant*: wij bedoelen de regeling van het lager onderwijs in het jaar 1856—1857.

De Grondwet vorderde de regeling van het lager onderwijs bij de wet (art. 194). Zij had de beginselen daartoe vastgesteld: van *overheidswege* moest overal in het Rijk voldoende openbaar onderwijs worden gegeven. Dit openbaar onderwijs moest ieders godsdienstige begrippen *eerbiedigen*.

Twee wijzen deden zich voor, waarop dit grondwettelijk voorschrift werkelijkheid konde worden: of wel, men kon gemengde scholen oprigten, toegankelijk voor kinderen van alle gezindheden, waaruit elk leerstellig godsdienstig onderwijs verbannen werd. Dan immers werden de godsdienstige begrippen geëerbiedigd, wanneer zij, uit de school verwijderd zijnde, daar niet konden beleedigd worden!!! Of wel, de overheid kon afzonderlijke scholen oprigten, naar de behoefte van elk kerkgenootschap, waarin dus de opvoeding op het onderwijs in de leerstellige godsdienst zoude gegrond wezen. Dit laatste systeem zoude en aan het verlangen van het wezenlijke volk van Nederland voldaan hebben, en daarin hadde de eerbiediging van godsdienstige begrippen, door de Grondwet voorgeschreven, *volledige* toepassing erlangd. Immers, dat *eerbiedigen* meer zegt dan *niet beleedigen*: dat het eene vereering, een ontzag vereischt, wie kan dit zonder schaamteloosheid ontkennen?

Zij, die niet liberaal waren, in zooverre men liberaal zijn stelt tegenover Katholiek en orthodox Protestant, waren voorstanders van het stelsel der afzonderlijke scholen. Zoo zeide de heer van Nispen van Sevenaer den

25ⁿ September 1856 in de Tweede Kamer der Staten-Generaal: »Ik heb het voorregt lid der Kamer te zijn; mijn Katholicisme zal bij geen uwer verdacht wezen, en het is aan mijne medeleden bekend, dat ik den wensch heb doen kennen, dat art. 4 van het ontwerp op het lager onderwijs weder in de wet mogt worden opgenomen, gelijk het oorspronkelijk was voorgesteld, opdat daardoor de gelegenheid mogt geopend worden, om op de plaatsen, waar zulks mogelijk zoude zijn, voor degenen, die in de gemengde scholen bezwaar zagen, gescheiden scholen te openen..... Ik heb herhaalde malen voor het beginsel der gescheiden scholen gestreden." (*Bijblad* enz. bl. 43).

Maar waarom werd zulk een stelsel, dat met de aller eerbiedwaardige Grondwet en het verlangen van het volk strookte, niet aangenomen? Omdat, bij aanneming van dit, de staat zijn alvermogen te loor had zien gaan, eene broederlijke hand had moeten reiken aan de kerkgenootschappen, en, in overleg met deze, het openbaar onderwijs had moeten besturen. Inderdaad, onze hooggeachte landgenoot, de bisschop van Luik, die dit stelsel in een zeer uitmuntend geschrift: *Exposé des vrais principes sur l'instruction publique* (Liège, 1840) had toegelicht en tot alle toepassingen doorgevoerd, oordeelde het dientengevolge noodzakelijk: »que l'enseignement religieux et moral étant entièrement indépendant de l'autorité civile, les ministres de la religion auront seuls la direction religieuse des écoles, qu'ils seront préposés à l'éducation des maîtres, et que ceux-ci devront avoir été approuvés sous le rapport religieux et moral par les chefs des cultes, avant de pouvoir être nommés dans les écoles de l'état par les autorités civiles; que l'action du clergé sur les écoles sera soutenue par les autorités civiles dans tous les degrés de la hiérarchie; enfin que toutes les écoles réunissant ces conditions seront au besoin subventionnées par l'état, à l'exclusion de toutes les autres." (p. 545; zie 549, 555, 557.) Zulke vrijheid vraagde de prelaat niet

uitsluitend voor de Katholieke kerk: hij wilde ze aan elk erkend kerkgenootschap toegekend zien. *Il s'entend, que chaque culte aura droit d'avoir la sienne.*" (p. 549.) Want, het zij hier in het voorbijgaan gezegd, niet de gelijkstelling van alle gezindheden voor de wet; maar de wettelijke uitsluiting van allen uit den openbaren maatschappelijken kring houden wij voor eene fout van het liberalisme.

Deze verbroedering, deze vriendschappelijke samenwerking van Kerk en staat in de, voor beiden, zoo gewigtige zaak, als de opvoeding van den mensch is, leverde gemoedsbezwaar bij de zich noemende liberalen. Uitsluiting der kerkgenootschappen, alleenheerschings van den staat over de volksschool, humanitarische opvoeding was onder Christelijk schijnende bewoordingen hunne leus, hun programma. De scherpzinnige en doordrijvende bestrijding der tegenpartij noodzaakte hen van toepassing tot regel, van regel tot beginsel op te stijgen, en stelde hen in de gelegenheid, ja, in de noodzakelijkheid van hunne hoogste, alles omvattende staatkundige zienswijze bloot te leggen, en dit, dank zij hunner vrijmoedigheid, deden zij met ronde, voor ieder begrijpelijke woorden.

Wij hebben gezegd, dat het liberalisme zijn oorsprong heeft in de revolutie der laatste tijden, dat het de afstammeling van deze is, zonder nogtans de erfgenaam van hare wanordelikheden te zijn.

De heer Thorbecke, dien men dikwerf het hoofd noemt der liberale partij in Nederland, zeide in eene repliek aan den heer Groen van Prinsterer: »Er was tusschen den geachten spreker en mij meer dan eens sprake geweest van revolutie, inzonderheid van die revolutie, welke den afloop der voorgaande eeuw en ook deze eeuw kenmerkt..... ik was ingenomen en ik ben het nog met de groote, weldadige, door den geachten spreker steeds bestreden uitkomsten van die revolutie, in zoo verre ze voor staat en maatschappij het beginsel is geworden van een

nieuw leven, dat wij geroepen zijn te regelen. Maar ik heb steeds een afkeer gehad van de kunst, van de methode, van de middelen der revolutiemannen, waaraan zoo menig onheil der revolutie mij toescheen te zijn ontsprongen." (Bijblad, bl. 49). Men ziet, de heer Thorbecke heeft afkeer van de kunst, van de methode, van de middelen, maar niet van de beginselen der revolutie. Hij kan immers de vruchten niet willen zonder den boom, noch de gevolgen aannemen en de beginselen verwerpen.

Het liberalisme is eene ontchristelijking van den staat: de burger kan Christen zijn, maar in hem ziet de staat slechts den mensch, en dezen bestuurt hij zonder acht te slaan op de omstandigheid, dat deze Christen, en bovenal Christen is, en in het Christendom zijne hoogste belangen ziet.

Dat men ook dit wil in Nederland, blijkt uit de volgende woorden van den heer Godefroï: »De Grondwet kent op haar terrein geene deelen der natie, geene meerderheid of minderheid, geene Christelijke en niet-christelijke bevolking. Men versta mij wel. Het zou dwaasheid zijn te ontkennen, dat de Grondwet geschreven is voor eene natie, waarvan het grootste gedeelte het Christendom belijdt. Dat Christelijk karakter der natie zal niemand ontkennen: het is een feit voor geene tegenspraak vatbaar; maar het is een *feit* en niets meer, en zoo uit dit feit, hetzij in het *maatschappelijk leven*, *hetzij in het openbaar*, *in het staatsleven*, gevolgen moeten voortvloeijen, ook die gevolgen zijn *feiten* en *niets meer*. Evenmin het feit als zijne gevolgen kunnen ooit een *regtstoestand* scheppen. *Staatsregtelijk* heeft de nederlandsche natie *geen godsdienstig karakter*, zonder dat daarom kan ontkend worden, dat zij *feitelijk*, *historisch* in hare *wording en zin* Christelijk is." (Bijblad, bl. 40.)

Indien onze *regtstoestand* zoo geheel verschillend is van den *feitelijken* toestand der natie, hoe behartigt dan de staat het ware, algemeene welzijn van de natie? Wij betrappen hier het liberalisme op den groven misstap,

waarvan wij het in een ander hoofdstuk beschuldigden dat het den staat aan zijne eenige bestemming doet verzaken, die is: het ware, algemeene belang van het volk te bevorderen.

Doch zoo het belang van het volk, gelijk dit feitelijk bestaat, niet de grondslag is van het regtswezen; wat zal dan de staat beoogen; waarheen zal zijn streven zijn? Dit zal zij: het belang niet van het volk, maar van den staat als staat. Dezelfde Godefroi, dat licht van regtsgeleerdheid in den lande, verklaart dit eveneens onbewimpeld. De scholen moeten onchristelijk zijn tot bevordering *der volkseenheid*. Immers, werden er afzonderlijke scholen opgericht voor de verschillende gezindheden, dan wierd daardoor het zaad van nationale verdeeldheid op den vruchtbaren grond der jeugd geworpen. Nu, beter is het de kinderen voor nationale eenheid door onchristelijke volksscholen, dan voor den hemel, door positief Christelijk onderwijs, op te leiden.

Ligt dit niet in de woorden van den heer Godefroi: het ligt althans in de gevolgen van hetgeen zijne woorden aanduiden. Z. M. de Koning toonde zich in zijne troonrede geneigd voor de ware Christelijke opvoeding. En wat zegt de amsterdamsche afgevaardigde van die troonrede? »In die troonrede M. H. verkondigt de regering.... dat zij in de schoolinrigtingen, die zij aan Nederland wenschte te verzekeren, het beginsel der volkseenheid wil huldigen. Het huldigen van dat beginsel is het huldigen van het beginsel der gemengde school; maar kan met dien wensch gepaard gaan de wensch, om te gelijk te *eerbiedigen het godsdienstig karakter der natie*, zoo als het sinds eeuwen door het Christendom is gevormd en ontwikkeld; kan op die wijze het beginsel van volkseenheid, in de gemengde school uitgedrukt, zoo ongeschonden, zoo onverzwakt worden gehuldigd, als de grondwet het eischt en het *staatsbelang* het vordert?»

Wij vermogen hier niets anders in te zien, dan de verregaandste afgoderij van het heidendom, dat den mensch

als een slag- en brandoffer den staat opdroeg: wij noemen het statolatrie.

Doch gaan wij niet te ver, met de poging tot onchristelijking van den nederlandschen staat, aan ons liberalisme toe te schrijven? Spreekt het niet aanhoudend van het Christelijke volk van Nederland? Voorzeker zulks doet het; »maar het bedoelt een Christendom, waarvan een Israëliet zeggen kan: »Ik M. H. aarzel volstrekt niet te verklaren, dat ik, hoe ook met hart en ziel gehecht aan mijn geloof, God zal danken, wanneer ik gedurende mijn leven mijn wandel naar die beginselen (van het liberale Christendom namelijk) zal hebben mogen rigten." (De heer Godefroi. Bijbl. p. 41.)

Het Christelijk regeringsbeginsel, dat de liberale partij in toepassing wil brengen is: »ieder mensch, van welk ras, van welke kleur, van welke natie, van welken stand, van welken aanleg, ieder mensch, omdat hij mensch is, heeft aanspraak op eene regtvaardige behandeling en op het genot van zijne vrijheid: en ieder mensch is verplicht aan zijnen evenmensch, omdat hij mensch is, hulp te betoonen en liefde." (Alzoo de heer Bosscha. Bijbl. bladz. 37.)

De lezer moge uit het aangevoerde oordeelen, of ook een liberale wind het vaartuig van onzen staat drijft, hij moge daaruit beslissen of wij in onze voorgaande hoofdstukken het liberalisme naar waarheid geschetst hebben.

Ik heb mijne aanhalingen geput uit de redevoeringen, die in de eerste zittingen van dat jaar gehouden zijn, en met opzet heb ik niet gerept van die, welke een paar maanden, later gehouden werden, ofschoon daarin het liberalisme in ons vaderland breedvoerig werd verklaard, en scherp bestreden. De lezer kan, zoo hij het der moeite waardig keurt de redevoeringen vergelijken van den heer van Foreest (bl. 174 en volg.), van den heer van Bosse (bl. 183 en volg.), van den heer van der Bruggen (bl. 197 en volg.) Kenbaar waren de sprekers in een toe-

stand van bevingenheid en partijdigheid, waarin de ligt-geraakte zoo vaak gebragt wordt, als hij zijne geliefkoosde denkbeelden hartstogtelyk bestreden ziet. Dan mist het woord het heldere en bepaalde, waardoor het toch alleen ons een juist denkbeeld kan geven van hetgeen de spreker bedoelt. Het is onregtvaardig, op rekening van de wederpartij, alle de gevolgen te stellen, die uit eene niterste doorvoering harer beginselen zullen voortspuiten; ofschoon toch van eene andere zijde de beginselen verwerpelyk zijn, indien zij van zulke gevolgen zwanger gaan. Zoo zouden wij niet gaarne onze liberalen socialisten en volbloed-republikeinen noemen, omdat zij de begrippen van 1789 liefhebben, ofschoon wij die begrippen van 1789 juist daarom afkeuren, omdat zij in hnnne volle toepassing ons de republiek van 1793 en het socialisme van 1848 toeschijnen. Veel zoude er dus zijn af te nemen van — en veel bij te voegen aan hetgeen tegen en voor het nederlandsche liberalisme in die onstuimige zittingen gesproken werd. Het verwekt echter bij ons eenige ongerustheid, wanneer wij den beradenen heer Thorbecke tot het regte verstand van zijn liberalisme hooren zeggen: »Waarom niet het werk, wetgeving en bestuur der liberalen in *andere* landen en ook in dit land geraadpleegd? Dat is de actualiteit, waaruit, en niet uit scheeve redeneringen, het karakter der liberale gedachte zoude behooren opgemaakt te worden", (bl. 207). Want moge de bezadigdheid van den nederlandschen liberaal hem uit zijn systeem alleen het goede doen kiezen en voor noodlottige konsekwentiën hem behoeden, de heftigheid van vele liberalen in andere landen heeft het liberalisme gebragt »tot het staatsdespotisme, dat zedelyk of ten laatste physiek moest vermoorden."

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

DE STAAT EENE MACHINE EN DE STAAT EEN LIGCHAAM.

Wanneer wij ons met het hedendaagsche liberalisme niet kunnen verstaan, mag daaruit geenszins worden afgeleid, dat wij de vrijheid minder achten en beminnen dan de liberalen. Zij is ons dierbaar: wij zijn vaardig tot het doen der grootste offers om haar te verkrijgen; haar bezit willen wij voor het goud der wereld niet afstaan, het den dichter nazeggend »*libertas non venditur auro.*" (1)

Er bestaat tusschen ons en hen geen verschil over het al of niet hoogschatten van de vrijheid, maar over den aard der vrijheid kunnen en zullen wij het nooit eens worden. Zij verdedigen de staatkundige vrijheid, waardoor de burger deel heeft aan het bestuur van den staat: echter zóó, dat de staat alles, wat tot het openbare leven behoort, tot zich trekt en niet zelden, hetzij ter sluiks, hetzij met openlijk geweld, in het heiligdom van het individu durft treden.

Ook voor ons is staatkundige vrijheid bekoorlijk, maar niet tot elken prijs verkieslijk. Ook zonder haar meenen wij vrij te kunnen zijn. Wij wenschen dit te zijn in onzen persoonlijken kring, in de ontwikkeling onzer vermogens, in het behartigen onzer belangen, in de po-

(1) De vrijheid is voor geen goud te koop.

ging om ook aan de maatschappij den invloed te doen gevoelen, dien het bewustzijn der waarheid op ons gemoed heeft. Wij willen zelve onze zaken doen, latende aan den staat de bereddering der zijne over. Onderworpen aan het gezag, waar het de algemeene volksbelangen geldt, willen wij geen minderjarige kinderen zijn, en verwerpen wij de voogdij van den staat, waar het *ons* belang, *onze* overtuiging, *ons* geweten geldt. Daar staan wij niet onder, maar tegenover den staat, en wij zullen zijne aanmatiging aanzien, gelijk wij die van elk anderen bemoeiziken inzonderheid aanzien zouden. Deze individuele, deze burgerlijke vrijheid heeft dit boven de staatkundige, dat zij inderdaad tot allen zich uitstrekt, en het deel is van den groote zoowel als van den geringe; van den rijke zoowel als van den arme; — iets dat met de staatkundige vrijheid nimmer het geval was, noch waarschijnlijk ooit zal zijn. Deze algemeenheid is eene der vele redenen, waarom wij het den staat tot zware verplichting rekenen zulke burgerlijke vrijheid en onbelemmerd vermogen van individuele ontwikkeling toe te staan, te bevorderen en des noods te verdedigen, daar het zijne voornaamste taak is voor het inderdaad algemeene welzijn te zorgen. Doch voor de welvaart van den staat is de vrijheid, die wij verdedigen, veel bevorderlijker dan de staatkundige vrijheid, gelijk deze in het stelsel der liberalen met het staatsalvermogen gepaard gaat. Om dit in een duidelijk voorbeeld aanschouwelijk te maken: wat zal den staat meer dienen; dat een belastingwet door den Koning met gemeen overleg der Staten-Generaal wordt uitgevaardigd, of wel, dat de bronnen der volks-welvaart zóó mild vloeijen, dat de belastingsschuldigen uit hunnen overvloed de belastingen ruimschoots kunnen betalen? En zijn nu die bronnen niet juist de vrije ontwikkeling van landbouw, nijverheid en handel, die als zoovele onderdeelen zijn der door ons gewenschte individuele vrijheid? Zal nu daar vrije ontwikkeling zijn, waar de staat alles aan zijn toezigt

onderwerpt, met zijne wetten reglementeert, met zijne vorderingen belast?

Wij zijn reeds gewoon geworden aan de benaming van staats-machine: zoo dikwijls vinden wij haar gebezigd in gesprekken, in dagbladen, in tijdschriften, in werken, handelend over de staatkunde. Onze voorvaderen kenden ze niet; althans in hunnen tijd behoorde zij tot de zeldzame overdragtelijkheden der poëten en poëtische schrijvers. Was dit misschien daarom, dat zij minder met machines bekend, minder met haar ingenomen, den staat niet wilden vergelijken met een voorwerp, dat in hun oog noch bekend, noch edel genoeg was, om tot vergelijking met het in de natuurlijke orde volmaaktste wezen te kunnen genomen worden? Deze reden moge den oppervlakkigen beschouwer de ware toeschijnen: wij geven de voorkeur aan deze andere: dat, door de verwezenlijking der liberale begrippen, de inrigting en de werking van den staat de inrigting en de werking van eene machine nabij komt. In de machine hebben de deelen geene eigene beweging. Daar is slechts ééne kracht in werking, die van den stoom b. v. welke zich aan hefboomen, aan rondsels en raderen mededeelt, om, door deze gewijzigd en geleid, naar het mobile te worden overgebracht. Is dit nu niet het waarachtig beeld van den staat, waarin het liberaal alvermogen van de centrale magt de eenig werkende kracht is? Wat zijn daar de ondergeschikten, wat zijn daar de individuën anders dan inerte raderen en rondsels, zonder ziel, zonder inwendige beweging? Uitmuntend moge de eenheid van het zamenstel, regelmatig en eenvormig de beweging zijn: het is en blijft altijd de eenheid en de beweging van eene machine.

Te groot is de overeenkomst dezer staatstheorie met het materialisme van de voorgaande eeuw, dat den mensch eene machine noemde, om tusschen beide geene verwantschap te zien.

Neen, de mensch is geene machine! Hij is een or-

ganisch ligchaam aan eene levende ziel verbonden, die aan elk' lidmaat het leven en een eigensoortige inliggende kracht mededeelt. Daarom ook kan de staat die eene maatschappij van *menschen* is, die een eigen leven, een eigene beweging, een eigene rede en wil, een eigen doel hebben, geene *machine* zijn. Is de staat wat hij wezen moet, dan zal hij een organisch ligchaam zijn. Dit zal hij zijn door de vrijheid, die wij verdedigen.

Eene machine is het maaksel van menschenhanden; zij is niet een voortbrengsel der natuur. Volgens de theoriën der filozofen van de achttiende eeuw, die de vaders der revolutiemannen, en dus de voorouders der liberalen zijn, is ook de staat een menschenwerk, een bundel van natuurlijk onafhankelijke wezens, door den band van het maatschappelijk verdrag aaneen gebonden. Wij echter houden het er voor, dat de maatschappij ontstaan is naar den wil des Scheppers, uit den maatschappelijken aanleg van den mensch; en kunnen bij gevolg er geen vrede meê nemen, dat dit werk van den Schepper en der natuur eene machine, een menschenwerk genoemd wordt. Wij zeiden, dat de mensch een natuurlijken aanleg, ja, eene natuurlijke roeping heeft voor de maatschappij. Maar tevens is hij persoon: zijn wezen, hoe ook bestemd om een deel van het geheel der maatschappij te zijn, is ook in zich zelve, in zijne individualiteit een geheel. De twee alles omvattende trekken van het wezen van den mensch zijn: evenbeeld te wezen van God: door God geschapen te zijn. Alles wat den mensch betreft, heeft het kenmerk van deze zijne dubbele hoedanigheid: als schepsel Gods is hij afhankelijk; als evenbeeld van God is hij zelfstandig. Als schepsel Gods is hij onder den invloed der natuur en der historische en maatschappelijke orde; als evenbeeld van God beheerscht hij de natuur, regelt zich zelve, en doet eene bijkans goddelijke kracht gevoelen aan alles wat hem omgeeft. Gelijk de mensch, dat ééne wezen, tevens schepsel Gods en evenbeeld van God is,

waarvan het eene het andere niet uitsluit: zoo ook kan en moet hij tevens onder één opzicht afhankelijk, onder een ander zelfstandig wezen: de zelfstandigheid mag de afhankelijkheid niet opheffen, noch de afhankelijkheid de zelfstandigheid verlammen. Dien ten gevolge kan de grondslag van alle staatsregeling geene andere zijn, dan vrijheid en wettig gezag: vrijheid, die de persoonlijke waardigheid van den mensch waarborgt tegen de overmagt van het gezag; gezag, dat de vrijheid voor zelfzucht bewaart en verhoedt, dat de mensch zich losrukt van het grootsche geheel. Neen, het kan geene onbetamelijikheid zijn, dat de mensch, beschouwd zoo als hij is, schepsel en daardoor tot in het diepste van zijn wezen afhankelijk, onderworpen zij aan een gezag, dat hij zelf niet voert, en geregeld worde door eene wet, voor wier uitvaardiging zijne toestemming niet gevraagd is. Ook de nooddwang der wezenlijikheid verzet zich hier, met een onweerstaanbare kracht, tegen de ijdele pogingen eener waanzinnige utopie. Welke pogingen men aanwende, eene talrijke minderheid zal altijd moeten onderdoen voor eene kleine meerderheid, wier wil een des te knellender band zal worden voor de overwonnen minderheid, naarmate deze meer in den waan zal verkeerē, dat zij eigenmagtig moet zijn, en aan hen, die de kleine meerderheid uitmaken, gelijk staat in het onvervreemdbaar regt van onafhankelijkheid en volstrekte zelfbestemming. Zij zal wel is waar begripen, dat het haar pligt is om des vredes wille zich naar hetgeen aan velen goed schijnt te voegen. Doch erkent zij dan niet meteen, dat het voor den burger eene noodzakelijkheid is zich te onderwerpen, en in openbare zaken, die het belang van het algemeen betreffen, afhankelijk te zijn? Stelt men dus met het liberalisme de vrijheid, de persoonlijkheid, en, om het met een veel gebruikt woord te zeggen, het individualisme in die zelfstandigheid, waardoor de mensch aan zijne eigene wetten gehoorzaamt, dan belooft men den mensch eene vrijheid, die, en voor de ijzeren nood-

zakelijkheid van het maatschappelijk heil aanhoudend moet plaats maken, en door het grootste gedeelte der burgers niet kan genoten worden.

Maar ook de mensch is Gods evenbeeld, en dit is niet iets bijkomends, iets toevalligs: wat de mensch als mensch is, wat hem tot de menschensoort doet behooren, is dat evenbeeld van God. Guizot heeft gedacht dat de zucht naar zelfstandige werking en vrije ontwikkeling, die den Europeaan van het Noorden vooral kenmerkt, tot de eigenschappen van het germaansche ras behoort. Dubbele vergissing. Zij openbaart zich in elken mensch: in den fieren Romein van het heldentijdvak, in den Griek, die strijdt onder de schaduwe der perzische pijlen, gelijk in den ruwen barbaar, die het romeinsche keizerrijk vaneenrijt. Zij is in den mensch, niet omdat hij van dit of dat menschenras is, maar, omdat hij behoort tot de menschensoort, omdat hij als mensch Gods evenbeeld is.

Is de mensch geroepen door de natuur tot de maatschappij; eveneens roept hem de natuur tot persoonlijke handeling. En hoe luide doet zij ook hier hare stem hooren? Ziet b. v. de zucht naar zelfbehoud en de daaruit voortvloeiende drift naar zelfverdediging? Wat geeft aan den landman die zielekracht, om, onder eene brandende zon, zijnen zwaren arbeid door te staan? Waaruit put de fabriekwerker den moed om in een duister vertrek, onder het gemis van zuivere lucht en van 't genot der vrije natuur, geheel zijn leven het eentoonig werk van een rad te draaijen, te verrigten? Wat doet den kleinen burger zoo bezorgd zijn, van den morgen tot den avond om zijn beroep naarstig uit te oefenen? Wat maakt hem zoo opmerkzaam op het minste dat hem voordeel of schade kan aanbrengen? Wat anders, dan de zucht naar zelfbehoud, dan de harde noodzakelijkheid, waarin hij verkeert, om te arbeiden en te zwoegen, of van hongers om te komen.

En toont zich ook de bestemming van den mensch voor zelfstandige werking niet in de drift naareer, roem

en naar onsterfelijkheid van naam, die in meer edele borsten zetelt en gebiedt? Wat ook wordt er van die adelste aller deugden, van de zuiverste aller hartstogten, van de liefde tot den evenmensch, waardoor het reine genoeft niet slechts geprikkeld, maar ook genooft wordt om het zijne mede te deelen, en, zoo het noodig is, zich zelven op te offeren voor de leniging van andermans rampen, voor de bevordering van het tijdelijk en eeuwig heil van zijn natuurgenoof: indien de mensch niets is, dan een hefboom in eene machine, die eerst moet worden getrokken, wil hij trekken; indien hij niet eigenmagtig en in de rigting, waarin hem de liefdedrift stuurt, handelen kan?

De staat, die de persoonlijkheid niet eerbiedigt, de individuele vrijheid niet toestaat, voor eigenmagtige handeling geen plaats inruimt, — de staat, die alles zelf wil doen, alles door wetten wil regelen, vernietigt daardoor de sterkste krachten, die de natuur en de genade aan mensch en maatschappij schenken. De menigvuldigheid der wetten is, onzes erachtens, een zeker teeken van den lagen trap van beschaving, waarop de natie staat. Wat de apostel zegt van den regtvaardige, dat voor hem de wet niet is, kan men ook zeggen van den beschaafden burger. Ook voor hem is de wet niet. Zijne eigene verlichting en braafheid is voor hem voldoende, om te weten, wat hij doen moet, en het is niet noodig, dat de wet hem noodzake te verrigten, wat nuttig is en dienstbaar tot zijn eigen en het algemeen welzijn. De ware vooruitgang in de staatkunde is niet daarin gelegen, dat de burger van lieverlede bekwaam wordt, om mede wetten te kunnen maken; veeleer zouden wij het vooruitgang noemen, zoo de burger zoo verlicht, zoo braaf, zoo nijver, zoo ondernemend werd, dat hij weinig of geene wetten meer noodig had. Maar is deze onze maatstaf van de beschaving juist, hoe schaars komt dan de vooruitgang uit, waarop het liberalisme immer boogt. Nieuwe wetten waren in vroeger tijd eene zeld-

zaamheid: en nu zien wij in onze nieuwerwetsche staten de keur der burgerij meer dan de helft van het jaar doorbrengen in onze wetgevende kamers om nieuwe wetten te fabriceren. Wij zeggen te fabriceren, want zeer aardig wordt de zaal, waar de wetgevende magt haar werk verrigt, wettenfabriek genoemd, gelijk de staat dien zij moet regelen machine genoemd wordt. Wat kan die drukke wettenmakerij anders beduiden, dan dat de burger nog onmondig is, of wel, dat het hem aan kracht en moed ontbreekt: om uit zich zelven iets groots te ondernemen? Hij heeft geen eigen veerkraht meer: 't is alles lam. Moet er iets groots daargesteld worden, dan is het de staat, die er zich mede moet belasten; of de onderneming mislukt. Niet alles wat tot het algemeen welzijn dienstig is, is daarom aan de zorg van den staats-voogd overgelaten; daarbij is nog noodig, dat dit niet door eigen beweging van het volk geschiedt.

Niet alles kan hij regelen; neem b. v. de verscheidenheid der beroepen, standen en ambachten, zonder welke de maatschappij onbestaanbaar is en die voor den mensch de zamenleving onmisbaar maakt (verg. Plato, de republ. Opp. T. VI. p. 230 ed. Bip.); deze kan de staat bewaren waar zij is; hij kan, hij moet zorgen dat sommige standen niet boven anderen bevoordeeld of belast worden. Maar behouden is niet daarstellen. Deze zal altijd haren oorsprong hebben in de vrije eigenmagtige verkiezing, of ook in omstandigheden, die buiten den invloed van het staatsgezag zijn. Andere noodwendigheden zijn er van dien aard, dat, ofschoon de staat er in voorzien kan, hij er echter niet meer in voorzien mag dan door verzuim der burgers noodig wordt. Noodzakelijk, voorzeker, is het hulpbetoon aan gebrekljden- de burgers; doch wilde de staat dit alles tot zich trekken, den menscheuvriend verbieden of verhinderen, om liefdadigheid te betoonen aan zijn lijdenden medemensch; dan zou hij daardoor de gelegenheid benemen, om de edelste aller deugden te beoefenen, iets, dat zonder twij-

fel ongeoorloofd is voor den staat, die al wat in hem is, moet aanwenden, om de burgers tot deugdbeoefening te leiden.

Raadzaam is het dikwijls voor den staat, niets te willen regelen dat door onderneming van partikulieren zal tot stand komen. Immers, de wet legt noodzakelijkheid op, en vassender is het voor den mensch, uit eigene overtuiging en vrije verkiezing; dan door van buiten opgelegde verplichting te handelen. Hoeveel beter geschiedt niet alles, dat uit liefde dan wat door dwang geschiedt!

Gevaarlijk is het voor den staat der vrije beweging van het volk, waar het geldt private belangen die het belang van 't algemeene niet storen, hind erpalen te leggen.

Inlandsche woelingen, oproer van het volk geschiedt immer in naam van vrijheid, en meermalen werkelijk uit zucht on vrijheid te erlangen. Maar valsch is het en in strijd met de historie, wat de liberale geschiedenis-filozofen beweren, dat meestal op de oproervan de leuze van staatskundige vrijheid geschreven staat. Het volk eischt vrijheid, niet in het staatkundige, maar in het individueele, in hetgeen het huishoudelijke betreft, in het godsdienstige. Overal stiet het in zijne regtmattige vrije ontwikkeling tegen de in alles ingrijpende hand van den staat: dit joeg het in woede; dit deed het de wapens opvatten.

Strekke het gezegde ten bewijze, dat ook wij warme voorstanders der vrijheid zijn: dat de door ons verlangde vrijheid geene losbandigheid is, die den band van het gezag verbreekt; dat de door ons verdedigde vrijheid, in plaats van den staat te verzwakken, hem meer kracht zal bijzetten, vermits hij door haar niet eene machine, maar een levend ligchaam wezen zal.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

EENE OMVERWERPING, DIE DE ORDE HANDHAALT.

In het begin van 1859 was te Rome de staatkundige horizon zeer donker. Onrustbarende geruchten waren er in omloop, die des te meer ontsteltenis veroorzaakten naarmate zij onbestemder waren. Waarschijnlijk was hun uitgangspunt de klub der Mazzinisten die, hetzij het scheeve woord van den franschen autokraat aan den oostenrijkschen gezant in zijne ware beteekenis opvattende, hetzij door het sardinische konsulaat of door hun sektehoofd uit Londen omtrent de beraamde plannen ingelicht, in koffijhuizen en bij de lediggangers op de pleinen aan hunne propaganda werkten. Weldra echter deed een bliksemsstraal de goedgezinde burgers het hevige van het geduchte onweder zien. Bij gelegenheid dat de prins van Wallis op zijne opvoedingsreis de hoofdstad der Katholieke wereld bezocht, werd uit Turijn de graaf Massimo d'Azeglio derwaarts gezonden, om, zoo als hij voorgaf, aan den engelschen kroonprins van wege Viktor Emmanuel een sardinisch ordekruis te overhandigen. Maar de zonderlingheid van zoodanige zending, het lange verblijf van den graaf, zijne bedrijvigheid en de drukke vizites, die hij deed en ontving, maakten het vermoeden al te gegrond, dat het doel zijner reis gewigtiger was, dan het plegen eener koninklijke beleefdheid.

Bij eene zoo uiteenlopende rigting en schijnbaar tegen-

overgestelde gevoelens, bestond er nogtans eene innige sympathie tusschen Massimo d'Azeglio en zijn broeder Luigi, meer bekend onder den geslachtsnaam Taparelli, den beroemden schrijver van het zoo Katholieke *Diritto naturale*, den zoo onvermoeiden publicist, die gedurende twaalf jaren het snoed bestaan der italiaansche bewegingsmannen zoo scherp gispte en voor de openbare opinie, door de revolutionnaire pers van Turijn in doling gebragt, de reddingster der voorschriften van regt en godsdienst deed vonkelen. Bij hunne ontmoeting te Rome, gaf de broederlijke vertrouwelijkheid aan Luigi den moed om te vragen, wat men in Turijn voor had. Aan Massimo maakte zij het veinzen onmogelijk: hij beleed, dat men de zaak der italiaansche eenheid wilde hervatten, dat hunne kansen op alle gebeurlijkheden berekend waren, dat de bestaande gouvernementen, niet bij magte zijnde zich te verdedigen, zouden worden omvergeworpen; maar, voegde hij er bij, vrees niet, dit alles zal met handhaving der orde geschieden. Dat hij dit niet uit zichzelf gezegd had: dat omverwerping met handhaving der orde, de ware uitdrukking was van Cavour's bedoelingen, bleek weldra uit de zich zoo ras opvolgende gebeurtenissen. De tijding van het verval der wettige magten werd immer door den telegraaf overgebracht, met bijvoeging, dat de orde niet was gestoord geworden; en, toen nagenoeg het geheele schiereiland van zijne basis geworpen, en op het fundament der heerschappij van Viktor Emmanuel herbouwd was, beroemden zich de bouwmeesters: Italië heeft eene revolutie ondergaan, maar de orde is overal gehandhaafd. Beter, dan de beste beschouwingen, doet ons dit feit den aard van het hedendaagsch liberalisme kennen. Want zijn de beroerders van Italië geen liberalen van den nieuwen stempel? Tot nu toe had men gedacht, dat het vreedzaam genot van 't regt, zoo wel door de burgers als door de volkeren, de orde; en de handhaving van dit regt, de handhaving der orde was. En zie, men stoot de vorsten van hun troon, men ont-

bindt de staten, men voegt volkeren bij Piemont, dat de Italianen als hun bijna vreemd beschouwen, en dikwijls met geen anderen naam dan dien van het italiaansche Engeland noemen; dat eene taal spreekt, die voor het italiaansche oor klinkt, als het plat duitsch voor het nederlandsche; en met dit al is de orde gehandhaafd? Wat anders kan de handhaving der orde beteekenen, dan, dat de omverwerping geschied is zonder volksru-
moer, door kuiperijen, die, aan den sluipmoord gelijk, den volkeren den doodsteek geven, waardoor het slag-
offer sneuvelt, zonder de wonde te gevoelen? De itali-
aansche volkeren waren Piemonteesch zonder het te we-
ten, en moesten het huns ondanks blijven, daar de over-
weldiger het verdedigen niet alleen, maar ook het kla-
gen onmogelijk maakte.

Op de velden van Lombardije streed het liberale Italië tegen het konservatieve Oostenrijk. De eerlijke Habsbur-
ger had aan zijne volkeren den krijg aangekondigd, dien zij met hem voor het regt zouden voeren. In zijne prokla-
matie aan zijn volk zeide hij: »Oostenrijk, zoo dikwerf
gezegend door de Voorzienigheid, om Europa voor den
ondergang te behoeden, zal nu wederom, gelijk wij ho-
pen, geroepen worden, om over den alles bedreigenden
geest der revolutie te zegevieren." Zijne vrome ver-
wachting werd niet vervuld. Overal wendde zich de
overwinning tot den voorvechter van het Italiaansch li-
beralisme, tot den franschen Keizer. En waarom had
deze gestreden? Terugblikkende op het volbragte werk,
zeide hij: »Il n'y a que la France, qui fait la guerre pour
une idée." Aan de eene zijde stond dus de verdediging
van regt, aan de andere het streven naar eene idée,
Een schilder verwezenlijkt een idée op het doek, dat
hij bekleurt; een beeldhouwer kapt en schuurt aan een
stuk marmer, om aan een idée lichamelijke gestalte te
geven. Ook Napoleon wilde de kaart van Europa anders
kleuren, opdat zij de uitdrukking zoude worden van een
idée: hij wilde aan het italiaansche volk, als ware het

een steenklomp, een ander fatsoen geven, waardoor het aan de nakomelingschap een idéé zoude overbrengen van den beheerscher der Franschen. Niets willekeuriger dan een idéé; het is het produkt der vrije verbeeldingskracht, die, niet gelijk het oordeel, aan het bestaande zich konformeert, maar het niet bestaande volgens hare luimen zich voorstelt. Zoo is dan Europa aan de willekeur overgeleverd: zij, onder wier magt het staat, behandelen het, gelijk de schilder zijne verfstoffen en de beeldhouwer zijn steen, naar de willekeur der verbeelding. Arm Europa! de grootmoedige zoon van 't Oostenrijksch keizershuis had gelijk met voor uw ondergang te vreezen; en het was ten minste een edele illuzie den wensch te koesteren, tot uwe redding geroepen te zijn door de Voorzienigheid, die wij vertrouwen het, het beschaafde Europa nog niet aan de willekeur heeft prijs gegeven. Zal zulk streven naar de verwezenlijking van een idéé tot waren vooruitgang leiden? Wij bezigden de naar ons inzien juiste vergelijking van den staat met het organische leven in de natuur. Daarin, zeiden wij, is wezenlijke vooruitgang; aan deze moet de staatkundige vooruitgang gelijkvormig zijn. Wat immers is de staat anders dan een uitbreiding van het leven van den mensch; wat anders dan eene tegemoetkoming in het te kort van het individuëele, menschelijke leven! Nu, deze vooruitgang in de organische, in de menschelijke natuur, geschiedt geenszins door aanhoudende ontbinding, vernietiging, omwering; integendeel, de levenskracht is in voortdurenden strijd tegen de ontbinding, en waar zij tegen dezen niet meer bestand is, daar kwijnt zij; zij houdt op te bestaan, en het gevolg hiervan is: de dood. Neen, geen vooruitgang is in de maatschappij denkbaar zonder behoud. Van daar de strekking, de zucht naar zelfbehoud, die voor de planten eene noodzakende wet, voor de dieren een onweêrstaanbaar instinkt, voor den mensch een gebiedende pligt is.

Het levend wezen door zijn wasdom vooruitgaande,

neemt niet telkens een anderen vorm aan; maar in het tenger plantje zien wij reeds den vorm, dien nog later de eeuwenoude eikenboom hebben zal. De planter zoekt niet naar een idée, volgens hetwelk de plant zich ontwikkelen moet: het neemt van nature eene bepaalde gestalte aan, die het scheppend idée van den Almagtige zal uitdrukken. Aan hem is slechts de zorg alles af te wenden, wat den groei kan verhinderen; datgene aan te brengen, wat het plantje voor zijn groeijen behoeft.

Maar al deze vergelijkingen zijn van geen waarde voor onze liberalen. Immers voor hen is de maatschappij geen voortbrengsel der natuur volgens de bestemming van den Schepper: zij is een produkt van den vrijen wil van den mensch; die ze naar willekeur kan veranderen, gelijk hij ze naar willekeur heeft daargesteld, even als de beeldhouwer naar believen eene andere gedaante geven kan aan het beeld, dat hij naar eigen goeddunken gefatsoeneerd heeft.

Bij velen heeft de meening ingang gevonden, dat wij, tegen de liberalen ijverende, voor het behoud, uitsluitend voor het regt der magtvoerders pleiten; dat wij ons weinig bekommeren om het heil der volkeren, indien de troon der vorsten maar vast staat. Wij zouden deze tegenwerping met de vraag kunnen beantwoorden, of zij, die ijveren voor een idée, het heil des volks meer ter harte nemen; of de idéalisten het volk gelukkiger zullen maken dan de vorsten, wier heil zoo onafscheidelijk met dat hunner volkeren verbonden is? Hoeveel gelukkiger was Italië: was op de eerste plaats Piemont niet, onder den nog konservatieven Carlo-Alberto en den minister van staat, den graaf Della Margherita, dan onder den galantuomo, zijn zoon, en het ministerie Cavour! Hoeveel bloeiender was Italië: was Piemont niet, gelijk Gaume het zag weinige jaren vóór 1848, dan nu, na vijftien jaren onophoudelijk in den smeltkroes geworpen te zijn, om in een nieuwen vorm hergoten te worden? Toen was het ongehoord dat honderdtallen van armen

zich schaarden voor het hôtel van een staats-minister, om door hun uitgehongerd gelaat en de naaktheid van hun ligchaam medelijden te verwekken. En zeker was het nooit gehoord, dat zij met een grievenden spotlach en een honenden ruggekeer bejegend werden. Het persoonlijk regt der vorsten is onschendbaar, gelijk elk ander regt, en wij kunnen niet zien, hoeveel regtvaardiger de sardinische Koning gehandeld heeft, in het ontweldigen van de kroon van Napels aan Frans II, dan een struikroover, die aan den voorbijganger zijn beurs ontwringt. Het is waar, zoo het persoonlijk regt van een vorst in konflikt zoude komen met het wezenlijk heil der volkeren, dan zoude het niet meer geldig wezen, vermits het ophoudt te bestaan. Dat regt, zijn oorsprong hebbende in den plicht om het volkeren-heil te bevorderen, vervalt natuurlijk, waar het heil der volkeren onbestaanbaar zoude wezen met de uitoefening van het vorsten-regt: *Salus populi suprema lex*. Maar was zulks hier het geval?

Daarenboven, wij ontkennen, dat het hier de verdediging geldt van het privaat regt der vorsten: wij beweren, dat de revolutie de bijl gelegd heeft aan den wortel van het volksheil zelf. Neen, het is den mensch niet om het even, in welke burgerlijke maatschappij hij leve. Het land, waarin zijne wieg stond, en de school waarin hij werd opgevoed; waar zijne ouders en vrienden wonen, dat is *zijn* land, daaraan is zijn hart en ziel nog meer dan aan zijn huis en erf gebonden. Is het eene gevoelige straf, door verbanning daaruit te worden verdreven naar een *vreemd* land, waar andere zeden en wetten heerschen, — eene straf, die alleen zware misdaden kunnen wettigen; hoe onregtvaardig is het dan, alleen om een idee, die maatschappij op te heffen, die banden te verbreken; en voor het ware vaderland een ander op te dringen, dat door andere wetten bestuurd, door andere vorsten geregeerd wordt!

Elke staat, hoe gering hij ook wezen moge, is een

moreel wezen, ontstaan uit dikwijls onheugelijke gebeurtenissen, gewild door de natuurwet, verdedigd door het natuurregt, onderhouden door den arbeid zijner inwoners, en dikwijls door hun bloed óf bewaard óf herwonnen. En zal het nu geoorloofd zijn, om een idée, dat werk der eeuwen, dien prijs van zoo veel zweet en bloed, te verijdelen of te verkwisten? Is het eene afschuwelijke wandaad, die ook onze zachte wetten met de doodstraf bedreigen, een enkel mensch van het leven te berooven, hoe grooter misdaad is het dan eenen staat van bestaan te berooven, voor wiens onafhankelijkheid en onschendbaarheid van grondgebied het een der eerste pligten der ingezetenen was, de wapens te dragen en hunne lichamen te stellen tot een muur van verdediging! Wij weten niet, op welken anderen grond onze grondwet den pligt stelt van elk burger, om de wapens te dragen tot beveiliging der onafhankelijkheid van den staat, tenzij op het onschendbaar regt van zelfbehoud van dezen. Dit regt is geen privilege voor Nederland: Nederland heeft zulks, omdat het een staat is, en bijgevolg hebben het alle staten. Dus moet het eene wederregtelijke daad wezen, dat bestaan van een staat aan te tasten en die onafhankelijkheid te sloopen.

Het heil der burgers wordt beveiligd door den staat: de staat kan dit dan slechts beveiligen, wanneer hij zelf sterk is. Sterk is hij slechts door de onschendbaarheid zijner inrigtingen. Legers en vestingen zijn zwakke middelen tot verdediging van den staat, waar zijn regt om te bestaan niet geëerbiedigd wordt. De vloek der geschiedenis weegt op de veroveringsoorlogen der vroegere eeuwen; en hoe zouden wij de omverwerping der staten kunnen toejuichen, die om een idée, dat is, op den keper beschouwd, om eene gril van een kabinetsman gepleegd is!

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

DE TRADITIE IN DE STAATKUNDE.

Wie is er, die de geestige novellen van Koetsveld heeft gelezen, en zich niet herinnert aan het Oud- en Nieuwjaar van burgemeester Zonneveld? Deze was een liberaal oud man, »die op zekere oppervlakkige flantropische wijsbegeerte daarheen zweefde en een aartsvijand van alle herkomst en vooroordeel, uit verstandelijke redenering eene nieuwe wereld wilde opbouwen;» die zijne dochter beknorde, omdat zij op oudejaarsavond gebeden had bij het graf haars mans, dien de dood dit jaar van hare zijde had weggenomen; die op nieuwjaarsdag de felicitatie van zijne familie en gemeente niet duldde, »omdat de verdeeling der jaren vrij willekeurig was en het niet met middernacht, maar eigenlijk na »den middag eerst nieuwjaar is.» De heer Koetsveld noemt zijn burgemeester een liberaal van *den ouden stempel*, en met veel bezorgdheid schijnt hij de aandacht der lezers hierop te vestigen, alsof de liberalen van *den nieuwen stempel* toch geheel anders zijn. Voorzeker weinig liberalen zullen zoo bespottelijk zijn, als burgemeester Zonneveld. Maar denkt de predikant, dat er nu geene meer zijn, die, aartsvijanden van alle herkomst, uit verstandelijke redenering eene nieuwe wereld willen bouwen? Of geeft hij hier een voorbeeld der zwakheid van het protestantisme, dat zich liever door den tijdstroom laat

medeslepen, dan, waar 't noodig is, er tegen te worstelen? Ook bij hen, die thans op hun liberalisme groot gaan, bespeuren wij dezelfde minachting voor de positieve instellingen der vaders, voor de gebruiken en gewoonten van het volk. Ook zij stellen zich aan als de hervormers der maatschappij; ook zij filozoferen op hunne manier, en scheppen theoriën, volgens dewelke de staat moet verwrongen worden. De veete tegen de traditie, de waanzinnige drift, om volgens hun hoofd de maatschappij te reorganizeren, is de hoofdtrek van het hedendaagsch liberalisme en maakt daarvan den kanker van het maatschappelijk ligchaam. Een ander dominé, de heer Pierson, die liberaal is van den nieuwen stempel, heeft gezegd: »de traditie werkt in de politiek bij de zoogenaamde »konservatieve partij... Het is de partij, die zich vast- »houdt en naauw aansluit aan de geschiedenis, zonder »dat het door de geschiedenis overgeleverde aan den »toets der menschelijke rede onderworpen wordt." (Vergel. de Katholiek, XXIX deel, bl. 57.) Hem is de traditie »het geheel der lessen van de geschiedenis, aangehoord met volkomen stilstand van alle zelfstandige werkzaamheid der menschelijke rede." (bl. 53.) Hij verwerpt niet geheel en al de lessen der geschiedenis, maar hij leidt haar voor de vierschaar der menschelijke (individuëele) rede, die hare titels onderzoekt, dan schift en scheidt, vervolgens het doemvonnis uitspreekt over al, wat aan het spekulatieve vernuft mishaaft, eindelijk behoudt en toevoegt, wat in het oog der alleenheerscheres van den tijd, der eigenziinnige rede van den een of anderen magt-hebbenden liberaal goed en waar schijnt.

Zoo treedt op het politiek terrein het beginsel der hervorming, dat weldra het protestantisme in duizende sekten scheurde, en de gereformeerde kerk thans in den staat van betreurenswaardige ontbinding gebragt heeft. Hier grijnst ons het monster der onafhankelijke rede tegen, dat in zijn dollen overmoed niets ontziet, alles met slooping en verslindig bedreigt. Niets onverdraag-

zamer dan deze trotsche rede, omdat zij meent alleen in het bezit der waarheid te zijn. De waarheid nu en elke opinie, die meent waarheid te zijn, moet uit haar aard een onverzoebaren strijd met alles, wat zij niet is of geacht wordt niet te zijn, op leven en dood strijden. Men begrijpe ons wel: wij tasten hier, gelijk elders, het liberalisme aan in zoo verre het eene partij, een uiterste is. Bepaalde zich zijne bemoeijing, om het aan ons door de geschiedenis overgeleverde aan den toets van het verstand te onderwerpen, zóó echter, dat het zich ook eens verwaardigde als leerling de lessen van het verledene aan te hooren; zóó, dat dit schiftend en scheidend verstand, het door de ervaring praktisch-geoeftend verstand, niet het door de abstrakte bespiegelingen ontzinde vernuft is; zóó, dat men onder menschelijke rede niet den waanzin van een of eenige zich wanende geniën, maar het bezadigd oordeel verstaat van hen, die opregt het goede willen, en, door hun verstand of ondervinding in staat zijn, de middelen te kennen die er toe brengen kunnen; wij zouden zulk liberalisme huldigen, en het zoude van ons slechts woorden van goedkeuring en aanbeveling hooren. Wij bestrijden hier, gelijk in het Protestantisme, de heerschzucht van het liberale *ik*; en wij bestrijden die in naam der maatschappij, die door eene maatschappelijke rede moet geleid worden: in naam der vrijheid, die voor de tirannie van een zich alles wanend *ik* moet zwichten.

Het liberalisme vangt aan met vrijheid te beloven, maar inderdaad met ze voor zich te veroveren. Heeft het voor zich vrijheid bekomen, dan vervalt het aanstonds in een absoluut despotisme. Immers, zijn regeringsbeginsel is te doen, wat aan de individuëele rede voorkomt waar te zijn. Het geeft wel voor den volkswil te eerbiedigen, ja, uitsluitend te volgen, maar hoe? Eerst moet het volk verlicht worden, dat is, het moet er toe gebragt worden te oordeelen gelijk de raddraaijers der machine oordeelen, om dan ook te willen, gelijk zij willen. Zij,

die ook hunne rede gebruiken, maar toch na naauwkeurig onderzoek en rijp beraad met de opinie der despoten, die zij de publieke noemen, niet kunnen instemmen, worden als dommen, kortzigtigen, mannen van het verledene, reaktionnaires versmaad. In dier voege wordt de groote menigte *genoodzaakt* het dwangjuk aan te nemen; eene kleine minderheid, die bij de nieuwe verordening haar belang ziet, of, gelijk het ook wel eens gaat, door de voorspiegeling van eene voordeelige toekomst tot de heerschende partij is overgehaald, toont zich voor haar ingenomen, omdat zij er haar voordeel bij vindt, en de wil van een of zeer weinigen wordt aller wet: de belofte van vrijheid was een middel geweest van bedrog, en het huldigen van den volkswil wordt eene beschimping voor hen, die men met ijzeren ketenen beladen heeft. Gaat het zoo in Italië niet?

Het liberalisme is dus in lijnregten strijd met de ware vrijheid, omdat het de heerschappij der individuële rede invoert. De eerbied der traditie is de eenige, of althans een voornamen waarborg van de vrijheid des volks. Wanneer wij de traditie in de politiek verdedigen, willen wij geen stijve, onverstandige vasthouding aan het bestaande in bescherming nemen: wij willen aan den wetgever de magt niet ontnemen om hervormingen in te voeren; maar wat wij verwerpen, is het aprioristisch regeren van den staat, het niet letten op de zeden en gewoonten van het volk, het gedurig veranderen van wetten en gebruiken, alleen, omdat de staatsvoogd meent, dat door andere beschikkingen het land een geliefkoosd ideaal meer zal nabij komen.

Tot aan de nieuwere tijden kende men aan de algemeene gewoonte, de kracht van wet toe, en zulks op grond, dat eene gewoonte de uitdrukking is van den wil des volks. Nu redeneerde men op deze wijze: óf wel heeft het volk de oppermagt, en dan is de gewoonte niets minder dan de uiting van den volkswil, die de hoogste wet is; óf ook zulk land wordt aristokratisch

of monarchisch geregeerd, en dan ten minste drukt het algemeen invoeren en volgen der gewoonte eene behoefte uit, die het volk gevoelt, en waarin het door de gewoonte voorzien wil. Is dit het geval, dan moet hij, die de hoogste magt in handen heeft, daaraan zijne sanktie hechten, en mogt hij ook deze niet geven, dan blijft de gewoonte toch de verbindende kracht behouden, zoolang de overheid ze niet positief afkeurt. Immers, dit zwijgen moet als eene goedkeuring worden aangezien. Wie erkent in dit konservatieve beginsel niet eene begunstiging der ware vrijheid? Hadden de volkeren, waar het zijne toepassing vond, niet meer deel aan het staatsbestuur dan nu, met het voorregt, dat zij hebben, om hunne stem uit te brengen voor de verkiezing van een afgevaardigde naar de kamers, met wien alle ruggespraak verboden is, en, die geheel onafhankelijk van de kiezers, zijn eigen gevoelen of dat zijner partij kan geacht worden te vertegenwoordigen? Hierbij komt nog, dat in onze nieuwe staatsregelingen al te veel op eenvormigheid in den geheelen Staat gewerkt wordt, waardoor de plaatselijke vrijheden, die meestal in eene aloude gewoonte hunnen grondslag hebben, en waarvoor ons Nederlandsch volk zoolang gestreden heeft, de eene na de andere worden opgeheven. Daarom beloofde Koning Willem I in zijne proklamatie van den 6 Dec. 1813, waarbij Z. M. het volk zijne aanvaarding aankondigde van de soevereiniteit der Vereenigde Nederlanden, »weldra eene konstitutie aan te bieden, die hunne zeden, hunne eigenaardige herkomsten en gebruiken, in één woord hunne aloude vrijheid zoude verzekeren."

Voor de verwerping van het gewoonterecht brengt men doorgaans de reden aan, dat het in zijne onbestemdheid voor geen naauwgezette regtsbedeeling vatbaar is: dat het daarom noodwendig is alleen volgens geschreven wetten het land te besturen. Doch het is ook ons beweren niet, dat men aan de gewoonten geene andere uitdrukking geve, dan die zij in de eenparige wijze van han-

delen der burgers heeft. Wij vorderen slechts, dat hij, die de wetten stelt, lette op hetgeen de volkeren door hunne gewoonten als hunne gezindheid en als hun belang, te kennen geven, en wij beschouwen het als zeer onhandig, om geen ander woord te gebruiken, dat men zich niet te verwezenlijken idealen; en geenszins de behoeften en de belangen van het volk, door het volk in vrije eigenmagtige handelingen geopenbaard, bij de wetgeving voorstelt. Kent het volk in menig geval zijn belang niet beter dan de wetgever, die dikwijls niet onder het volk verkeert, maar boven het volk staat? En vindt men den wensch van het volk niet klaarder uitgedrukt, in hetgeen het uit zich zelve door den drang der behoefte eenparig onderhoudt, dan in de redevoeringen, die zijn vertegenwoordiger in de kamers uitspreekt? Wij wenschten, dat de wetten waren gelijk Isidornus van Sevilla oordeelde dat zij zijn moesten: »de wet moet »eerlijk zijn, regtvaardig, uitvoerbaar, volgens de natuur, »volgens de vaderlandsche gewoonten, op tijd en plaats »passend, noodzakelijk, nuttig, duidelijk, opdat zij door »duisterheid voor het bedrog geen plaats late, geschreven niet voor het privaat voordeel, maar voor het algemeen belang." Etym. l. v. c. 21.

Het is met de openbare gewoonten, gelijk met die van ieder in het bijzonder. Gewoonte is eene tweede natuur. Datgene, waaraan wij gewoon zijn, dunkt ons ligt te zijn, hoe zwaar het in zich zelve moge wezen; wij hebben het altijd zoo gezien, en denken even weinig om ons daarover te beklagen, als over de onaangenaamheden der luchtstreek, waaronder wij geboren en opgevoed zijn; het was altijd zoo geweest, en men weet niet beter, of het moet zoo zijn. Inderdaad, zien wij eene gewoonte, zonder morren of klagen, door de menigte gevolgd, dan kunnen wij daaruit vrij besluiten, dat het volk er wel bij vaart. Immers, de nadeelige werking eener wet of gewoonte doet zich gevoelen in het maatschappelijk ligchaam, gelijk de ongesteldheid van ons

physisch ligchaam, door ongezonde spijzen veroorzaakt. Dientengevolge beamen wij de leering van vele midden-eeuwsche schrijvers, dat het voor eene nieuwe wet om ingevoerd te mogen worden, een vereischte is, merkelyk beter te zijn, dan de bestaande gewoonten of wetten. Want eene bestaande en sedert onheugelyke tijden gevolgde wet of gewoonte zal gemakkelijker in de onderhouding, en voordeeliger in hare werking zijn, dan eene nieuwe wet, waaraan men zich nog gewennen moet, al wiut deze het ook eenigzins in deugdelijkheid op de oude.

Meermalen heeft men ons verweten, dat zij, die de traditie in de staatkunde zijn toegedaan, zich blindelings aan de bestaande orde onderwerpen; dat in zulk bestuur geene zelfstandigheid, geen leven, geen vooruitgang is. Welverdiend ware zulk verwijt, indien ons gevoelen was, dat men nimmer het bestaande mogt veranderen. Doch zoo ver zijn wij van zulk beweren, dat wij in een ander hoofdstuk betoogd hebben, dat er vooruitgang kan en moet zijn in de staatsinrigting; dat de openbare instellingen met de toeneming van kennis en ervaring van lieverlede moeten verbeterd worden. Daarom achten wij het verwijt van blinde onderwerping aan den wil onzer vaderen door ons niet verdiend. Echter aarzelen wij niet als ons gevoelen te erkennen, dat, al mogt men ook al niet duidelyk inzien, wat de ware grond eener gewoonte is, men haar daarom nog niet verwerpen mag. Behalve dat wij zoo niet uit de hoogte mogen nederzien op hetgeen onze voorouderen gedaan hebben, als waren zij kinderen en wij mannen, wier verstand het hoogste toppunt van verlichting bereikt heeft, zoodat wij van hen niets te leeren hebben, en al wat zij ingesteld hebben, aan de schifting en scheiding onzer scherpe kritiek onbeschroomd mogen onderwerpen: heeft daarenboven elke gewoonte, juist omdat zij gewoonte is, veel voor, vermits nu eenmaal de burgers hun doen en laten, ja hunne begrippen daarnaar gerigt hebben: vermits zij door

het volk bemind wordt; vermits men in die wijze van doen en laten een grooten schat van ervaring heeft opgedaan. Daarom zeggen wij, is het niet noodig de innerlijke waarde eener gewoonte te begrijpen, om ze te behouden; maar om ze weg te nemen, om haar door nieuwe verordeningen te vervangen, is het noodzakelijk, dat men van de doelloosheid en schadelijke werking van het oude, van de verkieslijkheid en uitstekende voortreffelijkheid van het nieuwe volkomen overtuigd zij. Wij keuren het ten sterkste af, dat elk minister, die aan het roer van den staat komt, de deugdelijkheid zijner nieuwe plannen op het volk tanquam in anima vili wil beproeven. Hoe betreurenswaardig ziet het er uit in die staten, welke door onophoudelijk zich verdringende liberale ministeriën worden geregeerd! Zij schijnen ons te zijn, als een schip zonder roer, dobberende op de volle zee, dat herhaaldelijk in een anderen koers gestuurd wordt, naar gelang de wind omdraait. Zal zulk een schip ooit in de bestemde haven aanlanden?

Het leven van den mensch wordt bij jaren geteld; maar het leven van den staat bij geheele generatiën. Daarom moeten de maatregelen, die men in den staat neemt, eene zekere bestendigheid hebben, willen zij heerlijke gevolgen hebben. Doch wat zien wij thans gebeuren onder de heerschappij van het liberalisme. Naauwelijks is eene verordening tot stand gekomen, en begon het volk er meê vertrouwd te worden, of zie, er komt een ander ministerie; een ander ideaal wordt aangebeden; een andere wind komt opzetten en drijft het vaartuig op nieuwe, nog niet bevaren en daardoor onbekende wegen. De oude boom bloeide welligt en beloofde weldra rijke vruchten te zullen dragen, en men roeit hem uit: men plant op zijne plaats een vreemden boom, waarvan door de ondervinding nog niet gebleken is, of hij op onzen grond zal tieren. Zoo gaat het dan ook met den staat, gelijk met den werkman, die gedurig nieuwe methoden aanwendt, en daarbij niets afwerkt; gelijk het gaat met

den landbouwer, die al de nieuwe theoriën van de landbouwkunde beproeft en ten laatste doodarm wordt. Deze en meer andere zijn de redenen, waarom wij het regeren volgens een idéé of theorie afkeuren; waarom wij eene met verstand gevolgde traditie in de politiek huldigen.

Wij hadden onder het schrijven van dit hoofdstuk voor den geest de wijze leering van den nooit geëvenaarden Thomas van Aquinen over het veranderen der wetten (1^{ae}. 2^{ae}. q. XCVII). Hij vraagt of de wet altijd moet veranderd worden wanneer iets beters voorkomt: waarop hij antwoordt dat zij kan veranderd worden wanneer door de verandering voorzien wordt in het algemeen welzijn. »Maar, voegt hij er bij, men moet niet uit het »oog verliezen dat de wetsverandering uit haren aard na- »deelig is, dewijl de gewoonte veel bijdraagt tot de on- »derhouding der wetten en alles wat tegen de gewoonte »is, zwaarder schijnt al ware het ook, op zich zelf be- »schouwd, gemakkelijker. Het is daarom dat de verande- »ring, de gewoonte wegnemend, de wet aan kracht doet »verliezen: en tenzij dit verlies van eene andere zijde »hersteld worde, mag de wet niet worden veranderd: »gelijk in het geval dat de bestaande gewoonte eene klaar- »blijkelijke onbillijkheid zou wezen en nadeelig werkte, »of ook dat uit het nieuwe wettelijk voorschrift een aller- »grootst en onbetwifelbaar nut geboren worde. Van daar »ook dat wij lezen bij een regtskundige dat, om af te »wijken van het regt dat zoo lang billijk scheen en om »nieuwe wetten in te voeren, slechts de reden van het »klaarblijkelijke voordeel ons kan bewegen.”

De godgeleerde werken van dezen uitmuntenden en hooggeschaten leeraar der Katholieke kerk, zijn eene onuitputtelijke bron van wijze staatkundige lessen. Gemakkelijk zou het zijn daaraan een afgerond stelsel van Christelijke staatkunde te ontleenen. De Jesuïet, Taparelli die onder de eerste Katholieke publicisten van onzen tijd eene eervolle plaats inneemt, inspireerde zich immer met de lezing van den H. Thomas. Met een

meesterlijk talent weet Thomas de vrijheid met het gezag te verzoenen. Vijand van despotisme zoowel als van anarchie, wil hij het gezag door staten en volksvrijheden beperkt zien: maar verkondigt tevens de goddelijke herkomst van het gezag dat in geweten verplicht. Ook weet hij op eene wonderlijke manier de leer van het behoud met die van den vooruitgang in overeenkomst te brengen. Terwijl hij de klippen leert vermijden der niets ontziende Revolutie, veroordeelt hij ook die levenlooze Staatkunde, welke de wet van den vooruitgang ignoreert. Thomas is een progressief behoudsman: en hij huldigt een wijselijk behoudend liberalisme. — En hier bedenken men dat Thomas de meest gevierde onzer leeraren is, wiens leering door allen zonder onderscheid wordt gevolgd of althans geëerbiedigd. En met welk regt laadt men dan op ons Katholieken de verdenking dat wij in de staatkunde aan het leerstuk van het immobilisme houden? Volgens ons moet de staatkunde progressief tevens en konservatief zijn. In onzen tijd die uitsluitend progressief wil zijn, herinneren wij gedurig aan de noodwendigheid van behoud: maar echter niet zoo, dat wij den wijzen vooruitgang doemen.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

DE OORSPRONG VAN HET LIBERALISME.

Zeer verschillend in omvang en waarde is dikwijls de kennis, die twee personen, van eene en dezelfde openbare gebeurtenis hebben. De een weet, wat er gebeurd is; hij kent den tijd en de plaats van het gebeurde; de personen zijn hem bekend, die er in betrokken waren, en er de handelende of lijdende onderwerpen van geweest zijn. Verder strekt zich zijne kennis niet uit. Wel beschouwd weet hij niet meer dan het uiterlijke; zijne kennis kan hem stoffe geven voor eene vertelling; doch hem ontbreekt die diepere inzage in het gebeurde, waardoor hij in staat zoude zijn de gebeurtenis volgens hare waarde te schatten. Deze tweede kennis staat ver boven de eerste: zij omvat niet slechts wat er gebeurd is, maar ook het waarom; zij beschouwt wat er was voorafgegaan; zij berekent den invloed van vele omstandigheden; zij stelt het nu gebeurde in verband met het verledene; zij vorscht de drijfveren na, die de handelende personen in beweging bragten; zij neemt de kracht in aanmerking van de tegenwerkende oorzaken. Het gaat met de beschouwing van de voorvallen op het tooneel der wereldgeschiedenis, als met de beschouwing der natuur. Wij zien ze allen telken dage: de sterren en het firmament boven ons hoofd; den grond, dien wij bewandelen; wij worden het licht gewaar, dat

ons doet zien, de lucht, die wij inademen; menigwerf verpoozen wij bij de welriekende bloem of den bloeienden boom. Dit alles kent een ieder. Maar geheel anders is de kennis, welke van deze verschijnselen de natuurvorser heeft, die de lijnen kent, welke de sterren doorloopen, de wetten volgens welke het licht werkt, de bestanddeelen weet en de eigenschappen der lucht, in elke bloem of boom de kenmerken kan aanwijzen, waardoor zij tot eene bepaalde soort of geslacht behooren.

De wetenschap van de oorzaken en de waarde der gebeurtenissen is voortreffelijker dan de bloote kennis van het gebeurde, en een aangeboren zucht naar haar is het, die ons onophoudelijk de vraag naar het hoe en waarom op de lippen legt.

Is de studie naar diepere kennis der natuur voor weinigen een pligt, voor de meesten eene liefhebberij en uitspanning; zoo is het integendeel voor den burger onzer hedendaagsche maatschappij een onmisbaar vereischte, dat hij wete, wat en waarom en hoe het in de openbare aangelegenheden toegaat. Hier kan hij geen onverschillige of slechts door nieuwsgierigheid gedreven toeschouwer zijn. Het is zijn belang, dat op het spel wordt gezet; het is in zijn naam, dat men handelt; men kent hem het regt toe om zijn gevoelen te zeggen; men geeft hem zelfs een zeker vermogen, om aan den gang der zaken de rigting te geven.

Uit dien hoofde rekenen wij eene diepe kennis van het liberalisme tot eene wezenlijke behoefte des tijds. Het liberalisme is geene onnutte bespiegeling der wetenschap: het is eene wijze, waarop men den staat bestuurt en de geheele maatschappij inrigt. Het raakt niet aan de eene of andere bijzondere kwestie omtrent het maatschappelijk bestaan; maar het wil dit geheel beheerschen, veranderen, waar het noodig is, ja, het zoodanig hervormen, dat onze maatschappij zal staan tegenover die onzer vaderen, als de hervormde Kerk staat tegenover de aloude Katholieke kerk. Wij nemen bij voor-

keur boven vele anderen, de vergelijking van het liberalisme met de hervorming in het kerkelijke, wijl de lezer, die gelijk wij vertrouwen, met aandacht ons heeft willen volgen, uit ons vorig hoofdstuk »de traditie in de staatkunde» de groote overeenkomst tusschen het eene en het andere heeft leeren kennen. Liberalisme is in het staatkundige de alleenheerschappij der individuële rede. Bijgevolg heeft de individuële rede de twee voorregten van elke opperheerscheresse: het voorregt van onafhankelijkheid en van hervorming. De tijden zijn voorbij, waarin de staat aan de Kerk, hetzij roomsche hetzij gereformeerde, onderworpen was, en bijgevolg geniet reeds het liberalisme de onafhankelijkheid van het geestelijk element. Er blijft nog over te kampen tegen de geschiedenis, tegen de traditie der vaderen, tegen de zeden en gewoonten van het volk, en zulks doet het in onzen tijd: waarom men ook het liberalisme thans het best erkent en meestal beschrijft uit zijn strijdvoeren tegen het systeem van behoud. Elke zegepraal van het liberalisme is eene hervorming van het bestaande, en gij zoudt u grootelijk vergissen, geachte lezer, zoo gij meendet dat het liberalisme hervormingen invoert naar den algemeenen regel, dien ook wij gedurig volgen, naar denwelken veranderen moet, wat bevonden is gebrekkig en onverbeterlijk te zijn. Neen, het liberalisme bestaat in het *regt* van het hervormen van den staat en zijne instellingen: gelijk de kerkelijke hervorming niet was gelegen in het daarstellen van eene nieuwe gezindte — dit immers deden zij allen, die, afwijkende van het Katholicisme, eene nieuwe leer verkozen, eene nieuwe gemeente stichtten — maar zij bestond in het invoeren van het onvervreemdbaar regt van aanhoudende hervorming.

En daarom zijn de vrijzinnige Protestanten, die bijna niets meer overhielden van de oude hervormde leer, meer protestant, dan de zoogenaamde orthodoxen, voor wie het van de dortsche vaderen geërfde leerbegrip onbewegelijk, beter gezegd, onhervormelijk is. Zoodanig regt

van hervorming in de staatkunde en het maatschappelijke leven staat het liberalisme voor, daartoe genoodzaakt door zijn wezen en innige geaardheid, welke is: algeheele onafhankelijkheid en volstreckte heerschappij der individuëele rede.

Tot deze bepaling van het liberalisme zijn wij gekomen door de beschouwing van de staatkundige en maatschappelijke verschijnselen, waarin het liberalisme zich openbaart, dewijl het er de oorzaak van is: gelijk omgekeerd de verschijnselen dan alleen volkomen begrepen worden, wanneer men bedenkt, dat het de heerschappij der individuëele rede, met haar tweevoudig voorregt van onafhankelijkheid en regt van hervorming was, die hen in het leven riep. Immers, wie ziet niet in, dat het liberalisme, zijnde, gelijk wij zeiden, de alleenheerschappij der onafhankelijke en alvermogende individuëele rede, de wereldlijke magt van den Paus *moet* bestrijden, omdat in den Paus-koning, het koningschap verbonden en oudergeschikt is aan het pausdom; dat het de staatkundige vrijheid alom, en tot elken prijs *moet* vorderen, omdat, waar deze ontbreekt, de individuëele rede niet heerscht, maar gehoorzaamt; dat het in boudgenootschap tredeude met de revolutie, het nieuwe regt tot omverwerping van de staten zich *moet* toeëigenen, omdat het oude regt van nationaal zelfbehoud onbestaanbaar is met het onvoorwaardelijk regt van hervorming; dat het de traditie in de staatkunde als zijne gezworene vijandin *moet* beschouwen, omdat traditie, dat is: verkregen regten, zeden en gewoonten behoudend zijn, en dien ten gevolge het vrije veld der hervorming begrenzen.

Wij hebben echter met dit alles noch ons laatste noch ons hoogste woord over het liberalisme gezegd. Wij hebben het in zijne uitingen beschouwd: wij weten nu wat het is; wij kunnen ons verklaren, waarom het zóó of zóó handelen *moet*. Dienteugevolge zijn wij in staat gesteld de gevolgen te berekenen, die het in zijne verdere

toepassing hebben zal. Ook is onze gezigteinder verder uitgebreid, daar wij het innig verband kennen tusschen het liberalisme en het protestantisme. Wij kennen zijn oorsprong, en het zal ons gemakkelijk zijn aan te toonen, hoe het in de hervorming als kiem zich bevond, en door de ontwikkeling van de hervorming tot volle rijpheid gekomen is. Het liberalisme staat niet op zich zelf, maar het is een schakel in de keten der wereldgebeurtenissen. Het is niet als bij tooverslag ontstaan, maar van lieverlede voorbereid, eerst gevolgd zonder het te bekennen, eindelijk tot vol bewustzijn, en alzoo tot zijne volkomene kracht opgegroeid. Zoo zien wij het gezegde van Donoso Cortes ook hier bewaarheid, dat er geen staatkundig vraagstuk is, dat niet op den bodem ligt eener godsdienstige kwestie. Dit scheen geenszins het geval te wezen met het liberalisme, dat zich buiten alle aanraking met kerkgenootschappen wil plaatsen, om zich uitsluitend met den staat en zijn belang te bemoeijen. Maar evenwel hebben wij in dit uitsluiten zelf van het kerkelijke de aanraking van het staatkundige met het godsdienstige. Immers, zal godsdienst wezen, wat zij wezen moet, dan beheerscht zij den geheelen mensch, en is het grootste belang van al zijne belangen. Daarom kan eene maatschappij, die grootendeels uit menschen bestaat, die hunne godsdienst liefhebben bij de uitsluiting der godsdienst uit den staat, en bij het haar niet in aanmerking nemen in het beheer hunner belangen, niet ongevoelig blijven. Immers, het is een feit, boven alle tegenspraak verheven, dat onze europeesche maatschappij Christelijk is, in die mate, dat ook zij, die niet Christelijk zijn, zich aan den algemeenen geest niet geheel en al kunnen onttrekken; waarom dan ook de liberalen genoodzaakt zijn hunne regeringsbeginselen Christelijk te noemen, en ze wel eens met het oog op het Evangelie en de Christelijke geschiedenis aanbevelen.

Nu maken zij wel onderscheid tusschen het algemeen en het bijzonder Christendom, tusschen pligten, die het

Christendom oplegt en de leer, die het verkondigt; tusschen de godsdienst en de kerkgenootschappen; maar dewijl het de wezenlijkheid en de vaste overtuiging der meesten is, dat het Christendom, om ware godsdienst te zijn, gelijk de waarheid, één en onverdeeld moet wezen; dat de pligten van het Christendom een vast steunpunt in zijne leer hebben moeten; dat kerkgenootschap volkomen godsdienst is, daar door het kerkgenootschap de godsdienst maatschappelijk wordt, gelijk het de maatschappelijke aanleg van den mensch vordert: zoo zal het onvermijdelijk gevolg daarvan wezen, dat in veler oog het liberalisme godsdienstloos is, dat het zijns ondanks een onbepaalden, humanitarischen godsdienstzin belijdt, die, van het middenpunt der regering uitgaande, zich tot den geheelen omtrek der maatschappij uitbreiden, en noodzakelijk in botsing komen zal met de velen, die het Christendom anders verstaan. Uit deze bemerking zal de lezer kunnen begrijpen, van waar die onverbidde-lijke haat van het liberalisme tegen het Katholicisme komt. Want stelde het zich geheel buiten of boven alle godsdienst, had het zelf op zijne manier geen godsdienst, waarvan het apostolaat uitoefent: het zoude voor het Katholicisme koud, onverschillig; maar geenszins vijandig, zijn. Doch het staat eene onbepaalde godsdienst voor: en het Katholicisme is zeer bepaald: het is een vast, afgerond systeem, zoo als men thans spreekt; de godsdienst van het liberalisme is eene humanitarische, dat is, afkomstig van den mensch en den mensch als burger volmakende. Het Katholicisme integendeel beweert, dat zijne godsdienst van God afkomstig is, en den mensch tot God en tot deelname aan de goddelijke natuur moet leiden. Ziedaar de oorzaak van den strijd. Doch, ofschoon in mindere mate, zal het met al wat Christendom heet in onmin zijn: en daarom zagen wij voor een paar jaren Guizot, dien Protestant, naar overtuiging en geboorte (de conviction comme d'origine) in de bres springen voor het behoud der tijdelijke magt van den Paus, omdat,

»pendant que le catholicisme est menacé dans son établissement extérieur, le christianisme tout entier est en butte, dans sa base et son essence à des attaques encore plus graves et à des périls plus profonds." (*l'Eglise et la Société Chrétienne* en 1861, chap. III). Beschouwen wij dus het liberalisme van uit de godsdienst als van het ware gezigtspunt, dan brengen wij de vraag niet opeen vreemd terrein: maar wij stellen haar op den bodem, waar zij gezaaid, ontkiemd, gerijpt is; wij worden geene apologeten der godsdienst; maar wij bespreken het maatschappelijk vraagstuk, verstaan in zijne ware beteekenis.

Het liberalisme bestaat niet, gelijk velen het gemeend hebben, in het voorstaan van den konstitutionelen regeringsvorm; ook deze vindt bij ons goedkeuring en aanprijzing, ofschoon misschien uit geheel andere gronden. Het liberalisme zweeft niet over de oppervlakte der regeringsvormen: het tast de ziel der regering, het geheele maatschappelijke ligchaam en alle zijne zenuwen en aderen aan. Het geeft voor slechts uiterlijk te zijn, met het stoffelijk belang zich uitsluitend te bemoeijen en het inwendig gebied der geesten en der gewetens te eerbiedigen. Maar inderdaad werkt het ongemerkt op de wijze van denken, op het oordeel, op de genegenheden der menigte. Waaruit anders kan die zucht van het liberalisme ontstaan, om de publieke opinie te vormen, en om het onderwijs zich vooral toe te eigenen? Het liberalisme grijpt den geheelen mensch aan, en bijgevolg moet het uit zijn aard uiterst aanmatigend, exkluzief zijn en in gedurigen twist verkeereren met al die instellingen, die maatschappelijk zijn en minstens de vorming van een deel, en wel van het voornaamste deel van den mensch tot oogmerk zich voorstellen. Wij besluiten en zeggen: het liberalisme is ontstaan uit het beginsel der hervorming, dat is, uit de huldiging van de onafhankelijke alleenheersching der individuëele rede; het heeft eene godsdienst van eigen maaksel; alleen uit het oogpunt der godsdienst kan men zijn oorsprong, zijne geaardheid, zijne gevolgen volledig kennen.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE KLERIKALEN EN DE LIBERALEN.

Onder deze twee namen zijn de mannen bekend der twee groote partijen, die elkander op het staatkundig en maatschappelijk gebied om het hevigst bestrijden. Men vindt ze in Italië, men vindt ze in Portugal, men vindt ze in Oostenrijk en in België: overal waar een zoogenaamde liberale partij zich opwerpt, treedt tegen haar eene andere op, die de klerikale genoemd wordt. (1)

Heeft de liberale partij de gunst van het oogenblik, zoo kan het niet minder, of de klerikale, die haar bestrijdt, gaat gebukt onder het veroordeelend vonnis der openbare meening; en inderdaad is de naam van klerikaal

(1) De liberalen geven aan hunne godsdienstiggezinde tegenpartij den naam van klerikaal of Katholiek: het is niet deze, die zich zulken naam gekozen heeft. Zóó bewerkt de Heer Ad. Dechamps, in een merkwaardig opstel *La Situation politique* voorkomende in de *Revue Générale* (Janv. 1865). Hij betreurt het dat de Katholieken zich niet tegen die benaming geweerd hebben: want zij doet hun veel kwaad. Op het woord *Katholieke partij* afgaande, verkeert menigeen in de dwaling, dat de Katholieken eens aan het bewind zijnde een Katholiek regeringsstelsel zouden invoeren, d. i. in strijd met de belgische Konstitutie de Katholieke godsdienst tot godsdienst van staat zouden verheffen. Dit echter ligt geenszins in de bedoeling der Katholieke partij. Zij heeft de Konstitutie lief, den eed indachtig, waarmee zij plegtig trouw aan haar heeft gezworen. De Katholieke partij is niet tegen de Konstitutie gezind: zij voert strijd tegen de liberalen, die aan de Konstitutie een zin geven en haar toepassen, in strijd met de belangen en de regten der godsdienst, door de Konstitutie gewaarborgd. —

al niet veel minder dan een schimpwoord, dat het zoo kiesch schijnend en op verdraagzaamheid en beschaving bogend liberalisme zijne tegenpartij toevoegt. De liberale partij is hoofdzakelijk staatkundig, terwijl de klerikale, gelijk haar naam genoegzaam aanduidt, kerkelijk moet wezen. Daar nu, nagenoeg in alle europeesche staten, de scheiding tusschen Kerk en Staat is ingevoerd, is het onmogelijk, dat staatkundige en kerkelijke partijen zich elders ontmoeten, dan op een haar vreemd terrein. Wie heeft dan de grenzen overschreden? Is het de staat, die zich met het kerkelijke, of wel, is het de Kerk, die zich met de aangelegenheden des staats op eene onregtmatische wijze inlaat?

Het liberalisme, gelijk men vermoeden kan, weet hier, zooals altijd, de schuld van zich af te werpen, en onder het masker van verlichting en vergevorderde ontwikkeling tegenover zijne bestrijders de zuiverste bedoelingen te betuigen, die nog niet naar behooren gewaardeerd worden. De middelen hiertoe ontbreken niet. Immers, overal toont het zich als voorstander der vrijheid van godsdienst en kerkgenootschap; en bijgevolg kan het niet anders, of de klerikale partij is het, die, niet tevreden met het hare, haar zoo mild en billijk door den staat gelaten, nog hare handen uitstrekt naar hetgeen eens anders eigendom is. Bij velen bestaat er dan ook geen twijfel meer aan de heerschzuchtige bedoelingen der klerikalen, die, middeleeuwsche toestanden droomende, wederom over den staat zoeken te heerschen.

De klerikalen zijn de aanvallers: zij willen veroveren. De liberaal, mild zelfs jegens zijne beroovers, verdedigt zijn regt en verdient daardoor de algemeene bewondering, ja, het medelijden van elk regtdenkende. Deze is de houding, die de liberalen aannemen tegen de klerikalen. Maar hoe oneerlijk is zij? Hoe bedriegelijk is de leus van vrijheid van Kerk en godsdienst, waarmede men den snoodsten toelog, die ooit gepleegd is, tot ondermijning van het ware Christendom wil verbergen? Het

liberalisme belooft en geeft vrijheid van godsdienst, dat is: het geeft den burger vrijheid, om zich van alle godsdienst los te maken, en het ontnemt aan de Kerk de magt om de nakoming der verbindtenissen, die eens met de Kerk zijn aangegaan, met kracht te kunnen vorderen. Het geeft vrijheid van godsdienst, dat is: het geeft vrijheid tegen de godsdienst, tegen de positieve godsdienst, om deze te kunnen versmaden, bespotten en vervolgen: het geeft in Katholieke landen vrijheid aan het protestantisme, om door dit eerst het Katholiek geloof, en dan al het geloof aan het gemoed te ontnemen; het geeft vrijheid van godsdienst, met onder de burgers eene minachtende onverschilligheid in godsdienstzaken te verspreiden, die niet zelden gevaarlijker werkt dan de bloedige vervolging. De haat tegen het Katholicisme is een wezensbestanddeel van het liberalisme. Twee getuigenissen hiervan, een van een bekend Katholiek bisschop en een ander van een kundig pennevoerder van het liberalisme in ons vaderland, komen mij hier te binnen, die niet slechts in de zaak, maar zelfs in de woorden groote overeenkomst hebben. De bisschop van Mentz schrijft in zijne reeds meermalen aangehaalde brochure: »Het kenmerk van het heden-
 »daagsch valsch liberalisme is in zijne goddeloosheid,
 »zijn haat, in het bijzonder tegen het positieve Chris-
 »tendom, namelijk tegen de Katholieke kerk en allen,
 »die haar getrouw aanhangen. Het is met een naamloo-
 »zen eerbied vervuld voor iedere ongeloovige rigting des
 »tijds, met naamloozen afschuw voor alles wat echt en
 »waarlijk Christelijk is. In de vergaderingen, waar het
 »moderne liberalisme heerscht, durft men een positief
 »Christelijk woord niet meer uitspreken. Mij is een land
 »bekend, waar een goed, getrouw Christelijk volk in alle
 »straten en wijken woont, waar, zoo men het hart van het
 »geheele volk konde inzien, men tegen tien ongeloovigen
 »minstens negentig getrouwe, ware Christenen zonde aan-
 »treffen, en waar niettemin in de kamers, wat in al die

»Christelijke harten leeft, niet kan worden uitgesproken
 »zonder algemeenen smaad uit te lokken. Tegen zulk
 »absolutisme onder den schijn van vrijheid, tegen dit
 »leugenachtig liberalisme moeten de Katholieke mannen
 »op elk gebied strijden." (bl. 107).

En wat zeggen nu de liberalen, die nog eerlijk genoeg zijn om te zeggen wat zij bedoelen? De heer P. A. S. van Limburg Brouwer schreef eenige jaren geleden de volgende woorden in de *Gids* (1857. D. 1. bl. 579). »Al wie nog geloof hecht aan de zedelijke en verstandelijke waarde van den mensch, wie zijne hoop nog gevestigd heeft op staatkundigen en maatschappelijk vooruitgang kan niet anders zijn dan dat (anti-katholiek, gelijk Edgar Quinet en Eugène Sue). Katholieken te haten om hun geloof, de regten hun te betwisten op welke ze als menschen en burgers aanspraak maken, wie zou het niet ten stelligste veroordeelen, die redelijk denkt, en een afkeer heeft van alle onregt en onbillijkheid? Maar het Katholicisme als beginsel, dat is eene geheel andere vraag. Dat is te bestrijden en met alle kracht door ieder die zich voorstander noemt van vrijheid en zelfstandigheid, die eerste en onmisbare voorwaarden aller redelijke en verstandelijke ontwikkeling." Is bij deze woorden nog eenige twijfel mogelijk, dat het liberalisme een aartsvijand en bittere bestrijder is van het Katholicisme als godsdienst, als kerkgenootschap? Wat een *ieder* moet bestrijden, en bestrijden met alle kracht en bestrijden als den tegenstander van alle zedelijke en verstandelijke ontwikkeling, ja, dat men moet bestrijden, als aan den mensch zijne zedelijke en verstandelijke waarde ontnemend, kan toch wel niets anders dan een voorwerp zijn van den bittersten haat en van de meest vijandelijke bestrijding.

Doch de heer van Limburg Brouwer is ook een voorstander van vrijheid van godsdienst, en welk liberaal zoude zich niet schamen zulks niet te zijn? Maar van nabij beschouwd, is hij voorstander van eene vrije godsdienst,

waarin de rede aan geen gezag, hoe redelijk dit overigens is, meer onderworpen is, en bijgevolg is hij een voorstander van eene ongelooovige godsdienst. Zulke vrijheid is niet anders dan ongelooft. Hetgeen hij eenige bladzijden lager schrijft, toont ons zonneklaar, dat hij geen ander begrip heeft van vrije godsdienst. »Het »tegenwoordig Christendom heeft zijn hoogsten trap »van ontwikkeling zeker nog lange niet bereikt; het is »nog lange niet gezuiverd van alle de vreemde bestanddeelen, welke het in den loop der eeuwen in zich heeft »opgenomen; het is nog altijd te veel leerstelsel en te »weinig levensbeginsel voor de volken. Vandaar nog »bij de meesten het dwaalbegrip van Kerk als objectief »bindende en dwingende magt. Vandaar ook dat bij de »meesten slechts kunstmatig voortbrengsel van opvoeding, gewoonte en gehoorzaamheid is, wat de vrucht »van eigene vrije overtuiging behoorde te zijn. Maar de »tijd om het Christendom vrij te maken van de banden, »waarin het grootendeels nog wordt gekneld, nadert »meer en meer. De goddelijke gedachte, die vóórachtien eeuwen aan de menschen werd verkondigd, heeft »lange tijdperken van barbaarsheid en bijgeloof moeten doorgaan, om althans eenigermate gezuiverd en in »hare oorspronkelijke reinheid tot ons te komen; aan »ons en aan latere geslachten blijft het overgelaten, dat »werk der ontwikkeling voort te zetten en met ter zijde »stelling van alle overtollige en de gedachten benevelende vormen, steeds dieper en dieper door te dringen in »den waren zin van het woord. De kerkhervorming der »zestiende eeuw was daartoe eene eerste poging, voor »welke we erkentelijk moeten zijn, maar bij welke wij »geenszins behooren stil te staan. Zijn we als Protestanten gehouden al de dwalingen, al de ontrouw aan »het protestantsch beginsel, waartoe de groote mannen »der reformatie onwillckeurig en niet onnatuurlijk vervielen, voor onze rekening te nemen, is het ons verboden voort te gaan op den weg dien ze ons hebben

»aangewezen en het vrije onderzoek op hunne meeningen zoowel als op die hunner voorgangers en opvolgers toe te passen; zijn wij verplicht ons te binden aan datgene wat thans eene hervormde of andere Kerk omtreunt Christendom leert; — dan behoort werkelijk het Protestantisme tot een vroegeren tijd, tot eene periode van ontwikkeling, dien we gelukkig voorbij zijn, en dan blijft alle protestantsche godsdienst slechts een vorm van de theokratische rigting. Maar is het Protestantisme, even als het Christendom zelf, geen leerstelsel en geene uitwendige Kerk, is het een beginsel van leven en van vrijheid, dat ook aan hedendaagsche kerkbegrippen zoomin als aan vroegere gebonden blijft, dan mag het inderdaad ook voor volgende geslachten *de vorm worden genoemd, waarin het volksgeloof zijne gelukkigste, immer voortdurend zich ontwikkelende en steeds zuiverder uitdrukking vindt.* Uitgaande van de Christelijke gedachte, van het Christelijk godsdienstig-zedelijk beginsel, maar zich verheffend boven de letter, zoekt het opregt Protestantisme een Christendom naar den geest."

Wij willen ons verder niet beroepen op vele andere soortgelijke getuigenissen van liberale schrijvers, die in menigte voorhanden zijn, gelijk wij ons evenmin beroepen willen op hetgeen het liberalisme, ten gevolge zijner beginselen, tegen het Katholicisme uitrigt in Italië, Portugal, België, om aan te toonen, dat het der Katholieke godsdienst en Kerk vijandig is. Zulks immers zoude door een ieder voor overbodig worden gehouden. Wij willen slechts in 't kort aantonen, welke stelling de klerikale partij, dat is zij, wier hart warm klopt voor het Katholicisme, tegenover het liberalisme, moet innemen, en hoe billijk en regtmatig deze is.

Welk is het standpunt der liberalen tegenover het Katholicisme? De liberalen hebben haat gezworen tegen het positieve, leerstellige Christendom. Volgens hen heeft het Christendom geen vasten vorm: het heeft gee-

ne leer, die voor alle tijden gelden kan; deze is aan gedurige ontwikkeling of liever vervorming onderworpen; het is eene algemeene formule, waarmee de heerschende en gedurig afwisselende meeningen der menscheelijke rede worden uitgedrukt. De Katholiek integendeel gelooft in één God, die den mensch schept, de maatschappij bestuurt; met wien de mensch in aanhoudende gemeenschap leeft, aan wien hij onderworpen is als aan zijn Heer. Hij neemt eene bovennatuurlijke openbaring aan in Christus nedergelegd in de Kerk, om door haar behouden en overal verkondigd te worden. Deze openbaring, van God afkomstig zijnde, kan niets dan waarheid, en moet bijgevolg onvervormlijk als de waarheid zijn. Zij vordert van den mensch een geloof, maar een zóódanig, dat de regten der rede niet krenkt, vermits, en die openbaring, en die Kerk, met bovennatuurlijke feiten gepaard gaan, waardoor de rede het goddelijke der openbaring en het bovennatuurlijke der Kerk *erkent*. Dit geloof te belijden, te bewaren, te verbreiden is voor den Katholiek het grootste belang, daar dit geloof is, »een vaste grond der dingen, die men hoopt, een bewijs der zaken, die men niet ziet." (Hebr. XI. 1.) Dit geloof is, als de werken Gods, die volkomen zijn, aan hervorming geenszins onderworpen, ofschoon het wel voor ontwikkeling, gelijk alles wat met den mensch in betrekking staat, vatbaar is. De groote ontwikkeling echter zal daar eerst plaats hebben, waar het gelooven in zien, en het aannemen op goddelijk gezag in het aanschouwen van Gods wezenheid en persoonlijkheid zal overgaan.

De godsdienst van het liberalisme is »uitsluitend een godsdienst van het gemoed." Zij is individueel »te ver boven het stoffelijke en tijdelijke verheven, om daarmee in eenige betrekking te staan." Het zijn de eigen woorden van madame de Stael, de gevierde schrijfster van het liberalisme.

De godsdienst van het Katholicisme integendeel is

eene godsdienst van den *geheelen* mensch, hebbende wel is waar haar zetel in het gemoed, maar van daar, als van haar troon, alles besturend en bezielend, wat de mensch uiterlijk en in gemeenschap met den medemensch verrigt.

Daar het liberalisme geen ander gebied der godsdienst dan dat van het gemoed erkent, zoo moet het noodwendig alles wat uiterlijk, wat tijdelijk, wat maatschappelijk is, als der godsdienst vreemd beschouwen, en het bijgevolg als eene onregtvaardige aanmatiging van het Katholicisme aanzien, waar dit zich in iets, dat onmiddellijk tot het individuëel gemoed niet behoort, inmengt. Daarom ziet het met leede oogen de tijdelijke magt van den Paus, den luister der openbare eeredienst, de bezittingen der Kerk.

Het Katholicisme bekent wel is waar geen rijk te zijn van deze wereld, dewijl het, gelijk zijn Goddelijke Stichter, noch afkomstig van deze wereld is, noch, even als de verrezene uit de dooden, zijne bestemming op deze wereld heeft. Daarom behoort de bereddering van het zuiver tijdelijke niet tot zijne taak, en in zooverre huldigt het de vrijheid en algeheele onafhankelijkheid van den staat; ja, dewijl het welvaren van den staat en het tijdelijk welzijn der burgers in het groote wereldplan van God is opgenomen, maakt het de verplichtingen van den burger tegenover den staat en de burgers nog meer verbindend door den band der godsdienst.

Doch, even als de goddelijke insteller, is het Katholicisme *in* de wereld: even als hij zichtbaar; even als hij met het tijdelijke, het openbare, het maatschappelijke in aanraking en in veelvuldige betrekking. Het Katholicisme is eene openbare maatschappij, van de burgerlijke maatschappij onderscheiden:

in afkomst, daar de burgerlijke maatschappij uit den natuurlijken aanleg van den mensch, volgens den wil des Scheppers, — de Kerk integendeel ontstaan is uit de genade van God in Jesus Christus;

in uitgestrektheid, vermits de Kerk zich over den geheelen aardbol, de burgerlijke maatschappij over een deel daarvan zich uitstrekt.

Eindelijk in bestemming, terwijl de staat bestemd is voor het welzijn in den tijd, de Kerk voor het welzijn in de eeuwigheid.

Daar nu de Kerk eene openbare maatschappij is, en deze zonder uitwendige middelen niet bestaan kan, zoo beweert de Kerk regt te hebben op alles, wat voor de uitvoering harer goddelijke zending onontbeerlijk is. Hierop grondt zij hare aanspraken, onder anderen op het behoud der tijdelijke magt van den Paus, haar regt van bezitten, de vrijheid van vergadering, vereeniging en onderwijs, enz.

De godsdienst van het liberalisme is niet maatschappelijk: zij is individuëel, geheel inwendig, heeft niets met het uitwendige te doen. Daaruit vloeit in het liberale systeem de noodzakelijke gevolgtrekking voort, dat alles wat uitwendig, openbaar en maatschappelijk is, uitsluitend tot het gebied van den staat behoort, en dat in dit alles de Kerk aan den staat onderworpen is. Vandaar dan ook de meening, nog onlangs door Mr. Hingst in *de Gids* voorgestaan, dat de Kerk eene korporatie in den staat is, verhevener wel is waar dan de andere korporatiën, maar in den grond aan al deze gelijk (1), en bijgevolg, gelijk alle andere korporatiën, in alles wat uiterlijk en openbaar is, aan den staat en zijne regeling onderworpen. Zulke onderwerping zal en kan de Kerk nimmer gedoogen: zij zal zich naast den staat stellen als eene zuster, die met den staat in liefde en vrede wil en moet leven, hem helpen en ondersteunen, zonder nogtans in haar eigen kring van hem afhankelijk te willen zijn.

Hierbij wordt het duidelijk, van welken aard de aanslagen van het liberalisme op de Kerk zullen wezen,

(1) *De Gids* 1893, April, bl. 28.

en hoe verschillend zij moeten wezen van diegenen, welke het Protestantisme en het rationalisme zonder verpoozen tegen haar beproeven. Deze tasten regtstreeks het geloof van het Katholicisme aan, dat zij, of als bijgeloof, of als eene onregtmatige verdrukking van de menschelijke rede willen doen aanzien. Het liberalisme integendeel, ofschoon uitgaande van hetzelfde beginsel, namelijk van de onafhaukelijkheid der menschelijke rede, belaagt de Kerk op het uitwendig en maatschappelijk terrein. Het wil de Kerk uit het openbare leven en uit de maatschappij verdrijven, of haar althans geheel en al aan zich onderwerpen: het is de voorstander van de staats-almagt in alles wat openbaar is, en dewijl het zich niet regtstreeks met het inwendig geloof en godsdienst inlaat, die in het gemoed zetelt: zoo kan het bij al zijne vervolgingen en verdrukkingen den schijn aannemen van de godsdienst vrij te laten. Maar aan welke godsdienst laat het die vrijheid? Voorzeker niet aan de Katholieke godsdienst, gelijk deze door de Katholieken begrepen; maar gelijk zij door de liberalen gewild wordt. Vandaar hunne voorliefde voor het Protestantisme, voor het rationalisme en voor elke ongeloovige rigting des tijds, die de ware Katholieken van den geest hunner Kerk vervreemden, hen van de uitwendige godsdienst-oefeningen aftrekken, en ze in diervoege tot gedweë werktuigen van het liberalisme maken.

Doch hoe kunnen zich de Katholieken tegen de liberale vervolging verdedigen? Het liberalisme zonder twijfel is voor den Katholiek eene magtige verleiding, waartegen hij zich niet anders kan vrijwaren dan door die middelen, welke het geloof en de kerk hem aanbiedt. Maar wij bedoelen hier niet de verdediging, die elke Katholiek in het bijzonder tegen den rationalistischen, ongeloovigen geest van het liberalisme moet aanwenden. Wij spreken hier van de verdediging der Kerk zelve, als openbare maatschappij, die het liberalisme aan zich wil onderwerpen, zoo niet verzwakken en verdrijven. Voor

deze verdediging kan zij de wapenen gebruiken, die het liberalisme zelf aan de hand geeft. Het liberalisme geeft vóór een ieders vrijheid te eerbiedigen: daaraan ontleent het zijn naam, daarin stelt het zijn grootsten roem. Welnu, dat het dan ook aan de Katholieken hunne ware vrijheid late: hun die late in de orde van zaken, welke voor hen van het overgrootst gewigt zijn. Ware vrijheid bestaat in te kunnen handelen volgens zijne diep gevestigde overtuiging; het is geene vrijheid die overtuiging eerst te willen vestigen, veel minder haar geweld te willen aandoen. Ware vrijheid is ondenkbaar, zonder eerbiediging van een anders overtuiging, ook zoo deze ons dwaling moge toeschijnen. Of hebben de Katholieken geene overtuiging? Van waar dan die sterkte der Kerk, waardoor zij zoo menigen aanval getrotseerd heeft, en immer frisscher en levendiger uit de vervolging verrees? Of is zulks aan dweeperij toe te schrijven, gelijk het menig liberaal gelieft te zeggen? Maar, waar heeft men ooit ter wereld eene zoo algemeene, eene zoo onverwinnelijke dweepezucht gezien?

Heteliberalisme is bepaald voorstander van vrijheid van godsdienst en kerkgenootschap. *Libera chiesa in libero stato* was het tooverwoord van Cavour, dat het liberale Europa bewondert en duizende keeren heeft herhaald. Gunne het dan aan de Kerk vrijheid: maar dat dit geene vrijheid zij; welke de Kerk slechts kan genieten, na van hare verkregen regten beroofd, van hare goederen ontbloot te zijn; terwijl het onderwijs haar ontnomen, en de huwelijks-zaken aan den burgerlijken ambtenaar zijn toegewezen; terwijl het regt van vereeniging, als voor haar niet geschreven, of van geene waarde is, om de geweigerde regtspersoonlijkheid; terwijl men het regt van bezitten haar betwist of grootelijks bemoeijelijkt: terwijl men hare getrouwe kinderen van de openbare ambten weert en de lijken van hen, die bij leven haar miskenden en hoonden, op hare gewijde aarde wil begraven. Wil het liberalisme waarlijk vrijheid aan het

kerkgenootschap verleenē; dan moet het de kerk zich laten ontwikkelen naar hare eigene beginselen, naar hare eigen aard. Het mag haar niet zeggen: wees, gelijk ik wil, en handel dan naar believen; maar het moet zeggen: blijf, gelijk gij zijt, en handel in overeenkomst met uw wezen. Het moet vertrouwen stellen op de Kerk en door preventieve maatregelen niet alle mogelijke gevaren willen voorkomen, die een argwanend oog in eene verre toekomst meent te zien. Het moet zich niet boven de Kerk willen stellen, gelijk boven eene partikuliere korporatie, die minder edel, minder algemeen dan de staat is. Het moet met één woord zijne trotsche heerschappij verzaken. Hoe immers kan de Kerk vrij zijn in een staat, die zich alles waant, en beweert dat niets van hem onafhankelijk is, niets neven hem, maar alles onder hem staat!

Het liberalisme belijdt het beginsel van vrijheid der Kerk: het moet er ook de gevolgen van aannemen, en men moet het niet met rust laten, men moet het van logen en bedrog, ja, van pleging van onregt betichten, zoolang het slechts iets van het vele weigert, dat voor de vrijheid der Kerk vereischt wordt. Het liberalisme huldigt de staatkundige vrijheid: het doet alles in naam van het volk: niet slechts diens belang wil het beoogen maar zelfs diens wil uitvoeren. Doch de wil van het grootste, en, zeggen wij het zonder schroom, van het beste gedeelte van het geloovige volk is het, dat het de Kerk goed ga, dat zij vrij zij, dat zij zich hoe langer hoe meer kan ontwikkelen. Het liberalisme wil den schijn aannemen, alsof het niet het geloovige volk, maar eene klerikale partij, dat is de priesters en leeraars tegen zich heeft. Maar wie zal het de moeite waard oordeelen, zulks te wederleggen, na hetgeen wij in Italië en België hebben zien gebeuren! Indien het geloovige volk voor het liberalisme is, waarom ijvert het dan zoo om het volk te liberalizeren? Waarom moeten de verkiezingen en stemmingen zoo kunstmatig worden geleid? Waarom

de giften en makingen van het volk aan de Kerk zoo zorgvuldig worden bewaakt en belemmerd?

Betreurenswaardig is het, dat men zoo vaak den naam der Kerk in staatkundige partijen gemengd ziet. Maar zulks is de schuld niet der Kerk, maar van het liberalisme, dat de Kerk er toe noodzaakt. Het bestrijdt de Kerk, het vervolgt haar, en dit alles doet het in naam en op gezag van het volk. Geen wonder dat hiertegen het geloovige volk zich verzet, niet duldende, dat eene vervolging van het dierbaarste, op zijn naam, geschiede; geen wonder dat het zijn gezag en magt bezigt, om zoo veel mogelijk zijne bestrijders krachteloos te maken, en om zijne meer dan aardse en tijdelijke belangen te verzorgen.

Wij zijn dus geenszins van oordeel dat de geestelijken en bedienaars der godsdienst *in geen geval* met staatkundige aangelegenheden zich mogen inlaten: dat zij *nimmer* den invloed, waarover zij in hunne hoedanigheid beschikken, mogen uitoefenen op het volk b. v. in zake der verkiezingen. Wij gelooven dat ons oordeel op zeer goede gronden steunt. Volgens onze Grondwet en de meeste moderne konstitutiën bestaat er *geene volstreckte* scheiding tusschen Kerk en Staat. Volgens de artikelen 155 en 168 moet de Staat de Kerk beschermen en haar ondersteuning verleenē: en uit den aard der zaak zijn vele aangelegenheden van gemengden aard, waartoe de geestelijke en wereldlijke magt in minzaam overleg moeten treden.

Nu is Nederland een vrij land, in hetwelk de burgers tot de regering niet in de verhouding staan van een onmondige tot zijn voogd: een ieder heeft het regt om op wettige wijze niet slechts zijne grieven openbaar te maken maar ook zoodanigen invloed uit te oefenen dat zijne belangen door den Staat behartigd worden. Indien dus volgens den geest en de letter onzer Grondwet de Staat de belangen der Kerk moet ter harte nemen: waarom zoude het dan aan de kerkelijken, d. i. aan de bedienaren

der godsdienst niet vrij staan zich met staatkundige aangelegenheden in te laten, *in zoo ver het belang der Kerk* dit vordert? Wie heeft het ooit de lieden van handel en nijverheid ten kwade geduid dat zij er op werkten om in de volksvertegenwoordiging mannen te hebben die de stoffelijke belangen voorstaan? Of zal men aan de hoogere geestelijke belangen weigeren, wat niemand denkt om te weigeren aan de stoffelijke belangen? Of zullen in den vrijen Nederlandschen Staat alleen de kerkelijken zich tegenover het Goevernement lijdelijk moeten gedragen en in stille, passieve gehoorzaamheid moeten afwachten wat het den leeken behagen zal met hen te doen?

Hiermede willen wij niet verstaan hebben, dat de Kerk zich langzamerhand moet konstitueren als een politiek ligchaam, of dat de bedienaren der godsdienst zich in alle politieke aangelegenheden moeten indringen door middel van hun invloed op het volk, ook waar het geene kerkelijke belangen geldt. Voorzeker heeft de priester als nederlandsch burger burgerlijke en staatkundige regten: en als burger kan hij dezen uitoefenen. Maar als bedienaar der godsdienst mag hij dan slechts deel nemen aan den strijd, wanneer de belangen van de godsdienst en der Kerk in gevaar komen. In het land waar eene der godsdienst vijandige partij bestaat, welke door middel van den Staat de Kerk verdrukt en van hare regten berooft; hebben de geestelijken en het regt en den plicht eene andere partij in het leven te roepen die de heiligste belangen der menschheid verdedigt. Wij zeggen *den plicht*. Immers in het geval dat wij hier veronderstellen, weegt op de godsdienstige bevolking de dure plicht, om niet hen als hare vertegenwoordigers te kiezen, die de Kerk woedend vervolgen. Zulk een verkiezen zoude zijn een zich schuldig maken aan vreemde zonden. En hiertegen zou de bedienaar der godsdienst niet mogen waarschuwen? verder is het de plicht van den volksvertegenwoordiger de ware belangen van het volk ter harte te nemen: en zonder twijfel bekleeden onder deze de

godsdienstige belangen de eerste plaats. Doch den bedienaren der godsdienst is de hoede dezer belangen opgedragen. Wij kunnen niet zien om welke reden zij het volk niet mogen inlichten omtrent de keuze die zij te doen hebben ten einde het aan niemand een mandaat opdrage, dat hij niet in het waar belang des volks zal vervullen.

Om aan de geestelijken dit regt te ontfangen moet men het stelsel der algeheele scheiding van Kerk en Staat zijn toegedaan, of in de meening verkeeren (wat nog veel erger is) dat de Kerk geheel aan het staatsgezag onderworpen is. In elke dezer twee veronderstellingen wordt met reden de Kerk van het algemeene regt uitgesloten. Immers bestaat er eene geheele scheiding: zijn Kerk en Staat elkander geheel vreemd, dan ja, zal het ook de Kerk om het even zijn op wat wijze de Staat te werk gaat; zij heeft er geen belang bij om liever dezen dan genen kandidaat gekozen te zien. Verkeert de Kerk in den toestand van volkomene afhankelijkheid van den Staat: is zij onder allen opzichte eene geregeerde, en in eene lijdelijke verhouding tot de regering: ook in deze veronderstelling mag de geestelijkheid haar gewigt niet in de schaal werpen om den evenaar tot zich te doen neigen. Maar geene dezer twee hypothesen zijn waarheid. Eene Kerk die door den Staat moet beschermd en ondersteund worden, is van den Staat niet geheel afgescheiden: en in het land wiens Grondwet aan de godsdienst *volkomen vrijheid* verzekert (art. 164) is de Kerk aan den Staat niet onderworpen.

Zij die de Kerk van elken staatkundigen invloed willen berooven, schijnen ons toe haar te willen stellen buiten het gemeene regt. Waarom anders gunt de Grondwet aan den burger politieke regten tenzij opdat alle belangen krachtig zouden vertegenwoordigd worden? Niemand heeft het onze handelsteden of de provinciën die van den landbouw leven, als eene misdaad ten laste gelegd, dat zij hen bij voorkeur naar 's lands vergaderzaal

afvaardigen die de belangen van handel en landbouw daar beloven te verdedigen. En zou dan met hetzelfde regt eene godsdienstige bevolking niet iemand mogen afvaardigen, die zich als verdediger der godsdienstige belangen voordoet?

Onze Grondwet dult niet dat geestelijken en bedienaren der Godsdienst leden zijn der Staten-Generaal (art. 91) »omdat het hunne roeping niet is, zoolang zij hunne herderlijke waardigheid bekleeden, zich met de staatkundige zaken dezer aarde bezig te houden" en omdat »zij minder geschikt zijn om zitting in de Staten-Generaal te nemen, daar zij moeten geacht worden hun geheel leven vreemd aan staatkundige bemoeijenissen te zijn gebleven." (Voorduin. Geschiedenis en beginselen der Grondwet. Utrecht 1848 bl. 249. 250) Wij weten niet of de ontwerpers van dit grondwettelijk voorschrift zich op één voorbeeld der geschiedenis zouden hebben kunnen beroepen. Zelfs in onzen tijd zien wij in Frankrijk de kardinalen, en in andere landen de bisschoppen regtens hunne waardigheid leden zijn van de groote ligchamen van staat. Deze uitsluiting der geestelijken uit den staatkundigen werkkring is een postulaat van de moderne begrippen, d. i. van het liberalisme, dat op gelijke gronden den Paus van zijne tijdelijke magt berooft. »*La Révolution* avait emporté le clergé avec sa fortune, son influence et ses privilèges: elle l'avait emporté avec la noblesse, les parlements et le trône lui-même. Il était impossible qu'elle fit autrement. Un clergé propriétaire et constitué en pouvoir politique, pouvait convenir dans la société du moyen-âge, être utile alors à la civilisation; mais il était inadmissible au XVIIIme siècle. *L'assemblée constituante* avait bien fait de l'abolir et de mettre à la place un clergé voué uniquement aux fonctions du culte, étranger aux délibérations de l'état, salarié au lieu d'être propriétaire." (M. Ad. Thiers. Histoire du consulat et de l'empire. Livre XII. Bruxelles 1845. t. I. p. 370).

Het was dus de Revolutie, die de bedienaren der Godsdienst van hunne staatkundige regten beroofde en de Kerk geheel afhankelijk maakte van den Staat met haar zelfs het eigendomsregt te ontzeggen.

Wij besluiten: *tot de staatkundige zaken dezer aarde* behoort de bescherming, de ondersteuning der kerkgenootschappen en het gemeen overleg over zaken van gemengden aard: en het is de roeping van de geestelijken en bedienaren der godsdienst, vooral als zij eene herderlijke waardigheid bekleeden, zich daarmede bezig te houden.

EEN EN TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

DE LIBERALE STAAT.

Liberalen staat noemen wij een zulken, die geheel en al volgens de theoriën van het liberalisme zoude zijn ingerigt. Wij gelooven niet dat er tot hiertoe een zoodanige bestaat. Het liberalisme stelt wel is waar den engelschen regeringsvorm tot model, waarop elke staat, zal hij volmaakt zijn, gelijken moet. Het zoude echter niet moeilijk zijn aan te toonen, dat de konstitutie van Engeland, onder vele opzigten, verschillend is van de grondwet der liberalen, alsmede dat de konstitutie van Engeland juist daarom zoo uitmuntend is, omdat zij zeer konservatief is, en bijgevolg van den denkbeeldigen staat der liberalen ver afwijkt.

Het liberalisme ontmoet overal krachtigen tegenstand, zoowel van de konservatieve partij in het algemeen, als van de klerikale in het bijzonder: zijne vijandigheid jegens het leerstellige Christendom is zijne Achilles-hiel, waaraan het ten eenigen dage eene doodelijke wonde te vreezen heeft.

Ondertusschen is het ons geoorloofd te vragen, van welke gevolgen de volkomene toepassing der liberale begrippen op een staat zoude zijn: hoedanig een staat zoude wezen, die geheel liberaal zou zijn.

Het liberalisme, zeiden wij in een vorig hoofdstuk, huldigt de alleenheerschappij van de vrije, onafhankelijke individuële rede; dit heeft het gemeen met het rationalisme en het konsekwente Protestantisme. Bijgevolg haat het alle maatschappelijke leerstellige godsdienst. Immers, eene godsdienst, die maatschappelijk is, is eene

zóódanige, die aan alle menschen dier maatschappij gemeen is, en zoo deze godsdienst daarenboven leerstellig is, dan moeten zij allen in sommige leeringen, stellingen, begrippen overeenkomen. Nu is zulke algemeene eenheid in begrippen en leeringen ondenkbaar zonder gezag, waaraan de rede der leden dier maatschappij onderworpen is. Maar zulk een toestand is onduldbaar voor het liberalisme, daar het door zijn beginsel gedwongen wordt alle gezag over de rede te verwerpen.

Hiervan zal het gevolg zijn, dat de liberale staat eene maatschappij zal wezen zonder godsdienst. Tegen deze gevolgtrekking zullen de liberalen inbrengen, dat hunne maatschappij wel zonder leerstellige godsdienst, maar toch niet zonder godsdienst wezen zal; en vervolgens, dat in die maatschappij de burgers elk op zich zelve, eene leerstellige godsdienst zullen kunnen belijden. Wie ooit liberale geschriften gelezen heeft, zal gereedelijk erkennen, dat de liberalen zulk antwoord gewoon zijn te geven. Wij verheugen er ons over; doch zien er niets anders in dan eene gelukkige inkonsekwentie in hun stelsel.

Wat het eerste betreft: wat is eene godsdienst, die niet leerstellig is? Is eene godsdienst denkbaar zonder bepaalde en vaste begrippen omtrent de godheid en hare verhouding tot het ondermaansche; omtrent het wezen van den mensch, zijn oorsprong, zijne bestemming? Eene godsdienst, die niet leerstellig is, heeft geene leeringen; is niet gehuisvest in de rede, zij zetelt in het gevoel: zij is niets meer dan *die frömmigkeit* van Schleiermacher, die volgens den Duitschen godgeleerde bestaanbaar was met het begrip van God als het al der dingen, gelijk met het geloof in een persoonlijken schepper en regeerder van alles. Nu zal het wel geen betoog behoeven, dat zulke godsdienstigheid niets anders dan dweeperij is, en door allen, zelfs door de protestanten, wordt verworpen, omdat zij in geen vast begrip van God en Christus steun heeft. (Zie den Leidschen hoogl. Scholten, *Geschiedenis der godsdienst en wijsbegeerte*, Leiden, 1853 bl. 115.) Maar misschien

zullen de burgers dier maatschappij leerstellige godsdienst belijden? Doch ook dit toegegeven, dan zal ten minste zulk eene maatschappij in hare konstitutie, in hare handelingen als maatschappij godsdienstloos zijn.

Vervolgens, hoe magtig is de invloed der maatschappij op de afzonderlijke burgers? Waar eene godsdienstlooze rede ten troon zit, en alles bestuurt en bezielt; waar het oog in alles, wat openbaar en maatschappelijk is, niets meer ontmoet, dat aan God en de toekomst doet denken, waar — van de school, die het stameland kind opneemt, tot den akker, die het kille gebeente van den gestorven burger met zijne zode bedekt; — alles van het bovenaardsche, van het goddelijke zwijgt; kan men hopen, dat daar op den langen duur ook de burgers aan leerstellige godsdienst zoo zullen vasthouden, dat deze over het algemeen de meesteres der begrippen, de vormster van het hart, de leidsvrouw der zeden zal wezen? Zullen zij de onzuivere lucht niet inademen, welke hen van alle kanten omgeeft?

Hier staan wij dan voor eene godsdienstlooze maatschappij; en aan de vraag: wat de liberale staat zal zijn, wordt voldaan door het antwoord op de vraag: wat een godsdienstlooze staat zal wezen.

Het is niet mogelijk, dat er eene maatschappij bestaen handele zonder éenige gemeenschappelijke begrippen, zonder een algemeen streven. Maatschappij immers is vereeniging van menschen, en menschen als zoodanig kunnen slechts vereenigd worden door het begrip, waarin zij overeenkomen, door het doel, dat zij gezamenlijk beoogen. De galeiboeven zijn met ketens en behalve deze met niets anders aan elkander verbonden; de gevangenen zijn zaâm verbonden door het gevangenhuis, waarin zij te gelijk zijn opgesloten: doch zulke vereeniging is niet die van menschen, maar die van wilde, woeste beesten. Maatschappelijk noemen wij het begrip en het doel, dat de menschen in maatschappij vereenigt en de regel en drijfveer hunner maatschappelijke handelingen is. Nu, zulk maatschappelijk begrip kan in een gods-

dienstloozen staat niet van boven komen: deze immers staat niet onder een hooger en invloed, bijgevolg komt het uitsluitend van beneden, van den mensch zelven. De leerstellige godsdienst geeft aan {den mensch eene verheffing en een adeldom, die onze ingeboren zucht naar grootheid eeniger mate bevredigt. Aanstands na het verbannen der leerstellige godsdienst uit de maatschappij gevoelt het menschelijk hart eene leegte, die de revolutionnair en willen aanvullen met eenige zwevende idealen van gelijkheid, vrijheid, toekomst, broederschap enz. Doch weldra, wanneer de eerste opgewondenheid voorbij is, gevoelt men het bodemlooze van het nieuwe terrein, en onvermijdelijk verzinkt men tot die lage werkelijkheid, welke voor den godsdienstloozen mensch nog overblijft — tot de werkelijkheid van het stof en van de zinnelijke genieting. Stel een mensch zonder leerstellige godsdienst, bijgevolg zonder vooruitzicht op eene toekomst, die aan de overzijde des grafs een aanvang neemt, en zeg ons in gemoede, wat zoo iemand zal zoeken, welk zijn streven moet zijn, waarheen hem zijne driften zullen voeren, zijne hartstogten hem zullen drijven. Willen wij waarheid spreken, willen wij oordeelen over zulk een mensch naar zijne natuur, gelijk een ieder ze kent door de dagelijksche ervaring, geen ander antwoord zullen wij met innige overtuiging kunnen geven dan, dat zoo iemand met eene onweêrstaanbare vaart, eigen aan de onverzaadbaarheid van ons hart, zich werpen zal op hetgeen gevoeld wordt, op hetgeen genietingen kan verschaffen.

Wij krijgen eene materialistische maatschappij, een hoop van hongerige menschen, die om brood, — van broodronkenen, die om spel schreeuwen — *panem et circenses*. De maatschappij zal worden, wat zij was vóór de invoering van het Christendom: heidensch, gelijk Griekenland was in zijn verval, en Rome onder de Keizers. Immers, het maatschappelijke heidendom bestond niet in de afgodendienst, maar veeleer daarin, dat de godsdienst der heidenen geen invloed had op het gedrag der menschen,

op de leiding der maatschappij. Die godsdienst lag niet ten grondslag van 's menschen handelingen: zij stond buiten alle aanraking met het geweten, met de begrippen, met de zedeleer; de heiden was in den volsten zin des woords een natuurmensch, die in alles eene natuur volgde, welke niet door eene hoogere kracht gedreven werd, maar in hare oorspronkelijke dierlijkheid verzonken lag.

Zulk eene maatschappij kan niet dan door dwang bestuurd worden. Wel beschouwd is het bestuur in de maatschappij der menschen, gelijk zij thans zijn, grootendeels noodzakelijk tot beteugeling der hartstogten, die woelend, onstuimig, regelloos, die stilte en bedaardheid verstoren, die voor den vrede en de orde in de samenleving onmisbaar zijn. De hartstogten kunnen beteugeld worden op twee wijzen: òf door de kracht van den redelijken wil, namelijk door de liefde, òf door de vreeze voor een gevoelig leed, veroorzaakt door de ontrekking van een zinnelijk goed, dat de hartstogt najaagt, of de ondervinding eener gevoelige smart, die hij verafschuwt; met één woord — door dwang. Van de kracht van een redelijken wil, van eene liefde die alles verdraagt, die zich onderwerpt en tot offers vaardig is; kan in eene materialistische maatschappij geen spraak zijn; daar heerscht zelfzucht, eigenbelang; daar kent de mensch slechts ééne wet, die ook het stof erkent, die van algemeene aantrekking, beter gezegd die van algemeene tot zich-trekking. De mededeelzame liefde heeft geen ander punt van uitgang dan den schoot des Scheppers: de offervaardige liefde ontspringt aan het hart van den voor zijne broeders zich opofferenden Verlosser. Een weinig aandacht op het hart van den mensch, zal ons de waarheid doen inzien van het gezegde van den Apostel der liefde, dat zij niet uit den mensch maar van God afkomstig is: *Charitas ex Deo est*.

Niets blijft er dan meer over voor het bestuur van zulk eene godsdienstlooze maatschappij, dan de dwang, dan de vrees. Men voegt zich naar de wetten, waaraan men zich niet onttrekken kan; omdat men berekent,

dat het nadeel of de smart, die volgens de strafwet, het deel zal zijn van den overtreder, grooter is dan het voordeel of het genot, dat men van de overtreding verwachten kan. Maar is deze eene maatschappij, den mensch waardig? Is zij niet veeleer het beeld van eene kudde vee, die de veedrijver leidt met zweep en prikkel?

In zulk eene maatschappij kan geen vertrouwen heerschen tusschen de overheid en de onderdanen: de staatsinstellingen zullen wederzijdsche vrees en achterdocht ten grondslag hebben. De overheid kan en durft geene vrijheid laten aan de onderhoorigen, uit vrees, dat zij daardoor eene te groote magt zullen ontwikkelen, die zij weldra tegen haar zullen keeren. Vandaar overal belemmeringen, spionnering; vandaar centralizatie en staatsalmagt; vandaar dat in zulk een staat de burgers zullen zijn als raderen en rondsels eener machine, die uit zich zelve, zonder eenige kracht of beweging, door de eene groote kracht der staatsmachine in beweging gebragt worden. Maar ook omgekeerd zullen de onderdanen geen betrouwen meer kunnen stellen in hunne overheid: zij zullen er op uit zijn om haar te binden, aan veelvuldige en hinderlijke kontrôle te onderwerpen; zij zullen zich stellen tegenover het gezag als tegenover eene vijandelijke magt, waarvan zij elken gang bespieden, waarvan zij elke poging des noods verijdelen kunnen. En hellen daartoe de staten niet over, die op den liberalen leest geschoeid zijn? Waarom anders wordt daar de konstitutionneele regeringsvorm als de beste, ja, als de eenig aanbevelenswaardige beschouwd, tenzij om de centralizatie, waardoor de burgers magteloos worden, en om de kontrôle, waardoor de overheid buiten staat gesteld wordt tot schade der burgers te regeren? Ook in ons oog heeft de konstitutionneele regeringsvorm groote waarde; echter voegen wij onze stem niet bij den lofzang der liberalen ter zijner cere, dewijl dezen daardoor slechts lucht geven aan het maatschappelijk wantrouwen, dat in eene maatschappij van beschaafde burgers niet te huis is.

Het laatste euvel van zulk een godsdienstlooze maatschappij, waarop wij in het kort de aandacht onzer lezers willen vestigen, is het pauperisme met zijn onafscheidbaren gezelschap — de slavernij. Door pauperisme verstaan wij den toestand der arbeidende klasse, die ook bij jaren van overvloed in gebrek verkeert, en met het toenemen van den nationalen rijkdom tot immer toenemende ellende vervalt. De statistiek heeft het voldingend bewezen, dat het pauperisme zich het meest openbaart in de geliberalizeerde staten, en het laat zich met niet veel moeite begrijpen, dat juist het godsdienstlooze karakter van zulk een staat, zijne kiem bevat. Immers, de naaste oorzaak van het pauperisme is daarin gelegen, dat in de mate der toeneming van de bevolking bij de arbeidende klasse, in dezelfde mate het getal noodige arbeiders niet toeneemt en het werkloon minder wordt. Nu is het een feit, dat juist onder de lagere klasse de bevolking zich het meest vermenigvuldigt. Dientengevolge moet de arbeid onder zoo veel meer hoofden verdeeld worden, en daardoor daalt immer meer zijne waarde; wordt het werkloon minder. Ook zal de behoefte aan arbeid verminderen, omdat de talrijke volksklasse verarmende, hare uitgaven en verteringen immer meer zal moeten beperken. Dus: de arbeid vermindert, zij, die om werk vragen, vermeerderen, en zoo wordt de werkende klasse langzamerhand geheel en al afhankelijk van de weinige rijken, die, voorondersteld zonder godsdienst te zijn, en daardoor alleen op hun eigen belang bedacht, den arbeid der armen beschouwen zullen als een akker, die meer winst oplevert, naarmate de kosten minder zijn, die men aan hem moet besteden en naarmate zijne voortbrengselen overvloediger worden. Die weinige liefdelooze rijken zullen er op uit zijn om aanhoudend het loon der arbeiders in te korten en hun arbeid te verzwaren, en zulks zal hun met den dag gemakkelijker worden. Want naarmate de armoede toeneemt, zullen de armen, om toch niet geheel en al van het noodige verstoken te blijven, zich moeten aanbieden, om tegen minder loon zwaarderden arbeid te verrigten. Welk

ander geneesmiddel bestaat er tegen zulk een kwaal, tenzij de liefderijke mildheid der aanzienlijke klassen, wier liefde voor den arme op hetzelfde peil staat als haar rijkdom? En zal men in eene godsdienstlooze maatschappij zoodanige liefde, die alleen van God afkomt, vinden? Of zullen wij daar niet integendeel, gelijk bij de oude Romeinen, eene zucht aantreffen om zich meer en meer te verrijken, zoodat binnen weinige jaren de nationale eigendom in handen zal wezen van weinigen? Nu is in eene rationalistische maatschappij, rijkdom de hoogste magt, en in onze liberale staten zien wij het reeds dat de magt, hoe langer zoo meer met rijkdom zich paart. En, ziedaar eene tallooze hongerige volksklasse de speelbal van eene handvol geldmannen, die haar exploiteren, gelijk de heidensche slavenheer zijne lijfeigenen exploiteerde! 1)

Wij verheugen er ons over dat dit tafereel onze heden-daagsche en vooral onze nederlandsche maatschappij nog niet naauwkeurig voorstelt. Maar hiervan kunnen wij geen andere reden vinden, dan dat de godsdienst, de leerstellige godsdienst van het Christendom, nog levens-beginsel is in onzen staat.

Wij betreuren het echter, dat eene niet te miskennen toenadering tot dien treurigen toestand overal te bespeuren is, waar het liberalisme veld wint. Wij meenen aangetoond te hebben, dat de oorzaak daarvan ligt in de strekking van het liberalisme, om de leerstellige godsdienst van uit de maatschappij naar het individueel gemeed te verbannen, en alzoo haar eindelijk geheel en al te doen verdwijnen.

1) Hoe het pauperisme een gevolg is der moderne staatsinrigting, en hoe onvermogen het liberalisme is om deze doodelijke wond van het menschdom te genezen is onlangs meesterlijk aangetoond door W. E. von Ketteler bisschop van Meutz in zijn werk „Die arbeiterfrage und das Christenthum.“ (Mainz. 1864. —

EINDE.

DRUKFOUTEN.

Bl.	regel	staat :	lees :
13	9	geleverd ,	te leveren.
21	30	dons ,	bloem.
50	37	ontbindbaarheid ,	onontbindbaarheid.
64	24	moet geheel vervallen.	
104	25	exteriores ,	interiores.

IMPRIMATUR.

Datum in Haaren, *hac* 17 Martii 1865.

J. CUYTEN,

Pres. Sem. Busc. Lib. Cens.

Ng 2006198

